

ISSN 1987 – 5789

ESSN 2587- 5426

ეკონომიკა და ბიზნესი

ECONOMICS AND

BUSINESS

2

ტომი ✧ Volume

XI

2019

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის რეფერირებადი და რეცენზირებადი
საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი

Refereed and Reviewed International Scientific and Analytical Journal of the Faculty of
Economics and Business,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

გამოდის 2008 წლის იანვრიდან ორ თვეში ერთხელ,
2015 წლიდან - კვარტალურად
Publish since January 2008 once in two months,
since 2015 – Quarterly

რედაქციის მისამართი: თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. №2
თსუ-ის მაღლივი კორპუსი, III სართული, 316-317
ტელ. +995 32 2 25 04 84

მთ.რედაქტორი: 599794949, მოადგილე - 599103816, პ/მდ. - 599218384, მთ.სპეც. –
577970280.

Adress: Tbilisi University str. №2.

Tel: Chief editor - 599794949, Deputy Chief Editor -599103816, Responsible Secretary – 599218384,

Chief Specialist – 577970280

Tel: +995 32 2 25 04 84 - 9781, 9763, 9724.

www.eb.tsu.ge e-mail: ebf.journal@tsu.ge

სარედაქციო კოლეგია

EDITORIAL BOARD

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები

FOREIGN MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

ს ა რ ჩ ე ვ ი

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის 2019 წლის
სააღდგომო ეპოსტოლე

ეკონომიკური თეორია ✧ ეკონომიკური პოლიტიკა

მურმან ცარციძე - შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკა და ახალგაზრდების დასაქმების თავისებურებები საქართველოში.

გულნაზი ერქომაიშვილი - ციფრული ეკონომიკა - ეკონომიკური ზრდის ინოვაციური ინსტრუმენტი.

პაატა კოლუაშვილი -სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარების გამოცდილება მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში.

გიორგი შიხაშვილი -ფუძემდებლური წყაროები სოციალურ-ეკონომიკური და მმართველობითი საქმიანობის სინერგიული გააზრებისათვის.

მარიამ კენჭოშვილი - ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდა - საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის თვისებრივი სიახლე.

მიკროეკონომიკა ✧ მაკროეკონომიკა ✧ ეკონომეტრიკა

ნუნუ ოვსიანიკოვა, ირაკლი არაბიძე -სახელმწიფო საინსპექციო სამსახურები და რისკები ბიზნესისთვის.

ნათია კახნიაშვილი, ნატო კაკაშვილი- ეკონომიკურ-ფინანსური ტენდენციების ზოგიერთი ასპექტი საქართველოში თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში

ქეთი ცხადაძე - საქართველოს ეკონომიკა 2007-2017 წლებში

მიხეილ ჩიკვილაძე-ერთიანი სახაზინო კოდის დანერგვის ზეგავლენა საგადასახადო შემოსულობების აღრიცხვაზე.

ანა ფოლოდაშვილი - თხილის წარმოება საქართველოში და მისი საექსპორტო პოტენციული ევროკავშირის ბაზარზე

მენეჯმენტი ✧ მარკეტინგი ✧ ტურიზმი

ბაბუღია მღებრიშვილი - გარემარკეტინგულ გარემოში მიმდინარე ცვლილებების გავლენა საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე საქართველოში.

ტეტიანა სობოლევა, იულია ლაზარენკო - ინტელექტუალური საკუთრების მენეჯმენტი ღია ინოვაციებში გადასვლისას

მაია ნიკვაშვილი - კონფლიქტების გამომწვევი მიზეზები და მათი მართვის სრულყოფის შესაძლებლობები ორგანიზაციებში

ერეკლე პირველი, თეონა შუღლიაშვილი - საქართველოში მიმდინარე ბუღალტერიისა და აუდიტის რეფორმა: თეორიული და აღწერილობითი ანალიზი

ინეზა ვანაძე -სოფლის ტურისტული ბიზნესისადმი ადგილობრივი საზოგადოების დამოკიდებულების გამოკვლევა (რაჭის რეგიონის მაგალითზე).

ვივა კიკორია, სიმა გაჩეჩილაძე, სალომე პატარიძე - დისტანციური განათლება და ელექტრონული სწავლება საქართველოში.

სიახლე ქართულ ეკონომიკურ ტერმინოლოგიაში

ვლადიმერ პაპავა, ვახტანგ ჭარაია - ინფლაცია და მისი მოდიფიკაციები (ტერმინოლოგიური ასპექტის შესახებ)

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

იოსებ არჩვაძე - ფუნდამენტური ნაშრომი გლობალურ პროცესზე

CONTENTS

2019 Easter Epistle of the Catholicos-Patriarch of All Georgia Ilia II

ECONOMIC THEORY ✧ ECONOMIC POLICY

Murman Tsartsidze - The Active Policy on Labor Market and the Peculiarities of the Youth Employment

Gulnaz Erkomaishvili - Digital Economy - An Innovative Tool for Economic Growth

Paata Koguashvili - Experience of Agricultural Cooperative Development in Different Countries of the World.

Giorgi Shikhashvili - Fundamental Sources for Synergistic Understanding of Socio-Economic and Managerial Activities

Mariam Kenchoshvili - Inclusive Growth-The Qualitative Innovation of Georgian Social and Economic Development Strategy

MICROECONOMICS ✧ MACROECONOMICS ✧ ECONOMETRICS

Nunu Ovsyannikova, Irakli Arabidze - State Inspection Services and Risks for Business

Natia Kakhniashvili Nato kakashvili - Some Aspects of Economic and Financial Trends in Georgia Under Modern Globalization.

Keti Tskhadadze - Georgian Economy in 2003-2017

Mikheil Chikviladze - Main Impact of Single Treasury Code, on Tax Revenue Accounting and Analysis

Ana Polodashvili - Hazelnut Production in Georgia and Its Export Potential in the EU Market

MANAGEMENT ✧ MARKETING ✧ TOURISM

Babulia Mghebrishvili - Impact of Changes in External Marketing Environment on the Development of Retail Trade in Georgia

Tetiana Sobolieva, Yuliia Lazarenko - Intellectual Property Management in the Shift towards Open Innovation.

Maia Nikvashvili - The Causes of Conflict and Their Ability to Improve Their Management in Organizations

Erekle Pirveli , Teona Shughliashvili - Accounting and Audit Reform in Georgia: Theoretical and Descriptive Analysis

Ineza Vatsadze - Study of the Attitude of Local Community towards Rural Tourism Business (The Case of Racha Region)

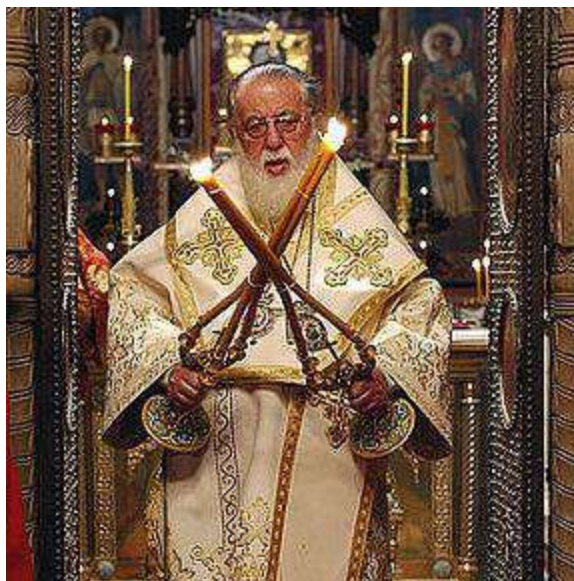
Giga Kikoria, Sima Gachechiladze, Salome Pataridze - Distance Education and E-learning in Georgia

NOVELITY IN GEORGIAN ECONOMIC TERMINOLOGY

Vladimer Papava, Vakhtang Charaia - Inflation and its modifications (About terminological aspect)

CRITICISM AND BIBLIOGRAFY

Ioseb Archvadze - Fundamental work of the global process

საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის პატრიარქის, ილია მეორის 2019 წლის სააღდგომო ეპისტოლე

"ყოვლადსამღვდელონო მღვდელმთავარნო, ღირსნო მოძღვარნო, დიაკონნო, ბერ-მონაზონნო, ხელისუფალნო, საქართველოს წმინდა მართლმადიდებელი ეკლესიის ყოველნო წევრნო, მკვიდრნო ივერიისა და ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ მცხოვრებნო თანამემამულენო:

საუკუნეებიდან საუკუნეებს გადაეცემოდა მოლოდინი იმისა, რომ "მუცლად იღებს ქალწული და შობს ძეს და უწოდებს სახელად ემანუელს", რაც ნიშნავს "ჩვენთან არს ღმერთი" (ესაია 7,14) და რომ იქნება "სახელი მისი დიდისა განზრახვისა ანგელოზი, ღმერთი ძლიერი, ხელმწიფე, მთავარი მშვიდობისა, მამა მერმეთა საუკუნეთა" (ესაია 9, 5-6).

2019 წლის წინ აღსრულდა ქვეყნიერების მხსნელის შესახებ წმინდა ესაიას ეს წინასწარმეტყველება.

ჭეშმარიტად ბედნიერნი ვართ, რომ ჩვენ გვაქვს შესაძლებლობა, სულიერად თანაზიარნი გავხდეთ ერთ გამოუთქმელი ამ სასწაულისა, თუმცა ღვთის დიდებას სრულად ვერასდროს შეიცნობს ადამიანური გონება და ვერც იესო ქრისტეს ღვანჯლს

გააცნობიერებს სრულად ოდესმე. ვიცით, რომ იგი "გარდამოხდა ზეცით და ხორციანი შეისხა სულისაგან წმინდისა", რომ იცხოვრა კაცთა შორის, აღასრულა მრავალი სასწაული, მოგვცა ახალი მცნება და ჯვარს ეცვა, რათა ჩვენთვის ცხოვნება მოენიჭებინა... ერთი შეხედვით, მარტივად ითქმის ეს, მაგრამ თუ დავეუკვირდებით მომხდარს, გამოვგნებელი რეალობის წინაშე აღმოვჩნდებით: უფალი, შემოქმედი, მეორე ჰიპოსტასი წმინდა სამებისა, რომელიც, მამის და სულიწმინდის მსგავსად, მხოლოდ საღვთო ბუნებისა იყო, ჩვენს გადასარჩენად იღებს ადამიანურ ბუნებასაც.

ყოვლისშემქმნელმა, ყოვლისშემძლემ, მარადიულმა, დაუსაბამომ, ცხოველსმყოფელმა... კაცობრივი სხეული და თვისებები (გარდა ცოდვისა) მიიღო, რათა გამხდარიყო თანაარსი ყველა ჩვენგანისა და ჩვენთვის მოენიჭებინა ცოდვათაგან განთავისუფლება და განღმრთობა. ამიტომაც იგი, განკაცების შემდგომ თავის თავში უკვე მარადიულად ატარებს ორ სრულიად განსხვავებულ, შეურევნელ ბუნებას: შეუქმნელობასა და შექმნილობას, დაუსაბამობასა და დასაბამიერობას, გარეშეუწერელობასა და გარეშეწერილობას; მკვდრეთით აღდგომამდე კი უკვდავებასთან ერთად ჰქონდა მოკვდავობაც, უვნებობასთან ერთად — ვნებულობაც, უხრწნადობასთან ერთად - ხრწნადობაც.

მან, ჭეშმარიტმა სიცოცხლემ, მოკვდავობა იწილხვედრა, რათა თავისი უკვდავებით სიკვდილი მოეკვდინებინა; ბუნებით უხრწნელმა ხრწნადი სხეული შეიმოსა, რათა ჩვენი ხრწნილება განექარებინა, ჩვენი უგუნურება საღვთო ცოდნით განებრწყინებინა და ცოდვისადმი მონობა ცოდვაზე მეფობით შეეცვალა. ამის ძალმოსილება მხოლოდ მას ჰქონდა!

მხოლოდ მას შეეძლო თავის საღვთო ჰიპოსტასში დაეტია ერთობა ადამიანური თვისებებისა და უდიდესი მსხვერპლის ფასად შეემუსრა ათასწლეულების მანძილზე გამრავლებული და გამოვლენილი მთელი კაცობრიობის ცოდვის სისავსე. ეს სასწაული ორ ეტაპად ხორციელდება: წმინდა იოანე დამასკელის სწავლებით, პირველ ეტაპზე განკაცებული ღმერთის კაცობრივ ბუნებაში მოხდა ამ ბუნებისთვის

დამახასიათებელი უმცირების, უძლურების, არაცხოველსმყოფელობისა და მონურობის საღვთო ღირსეულობებით (საღვთო ცოდნით, შემძლეობით, ცხოველსმყოფელობით, მეუფებით) გამდიდრება, არსობრივი თვისებების შეუცვლელად, და ჩვენ, ქრისტესთან თანაზიარებით, მიწიერ ყოფაში მოგვეცა შესაძლებლობა ამ მადლით განმსჭვალვისა.

სულიერი ცხოვრებით, მაგალითად, მოიპოვება სიბრძნით მეტყველება, წინასწარმეტყველების ნიჭი, კურნების ძალა, სხვა სასწაულთქმედებათა უნარი... რომელიც პიროვნებაში არსებით ცვლილებებს არ იწვევს. ამიტომაც ღვთის ამ საბოძვარს ადვილად დაკარგავს ყველა, ვინც კვლავ ცოდვაში ჩაეფლობა. მეორე ეტაპზე, ანუ მაცხოვრის ჯვარცმის, დაფვლისა და აღდგომის შემდეგ, იესო ქრისტემ თავისი განმღრთობილი კაცობრივი ბუნება თვისობრივად გარდაქმნა, ადამისეულ თავდაპირველ უცოდველ მდგომარეობას დაუბრუნა და, უფრო მეტიც, - თითოეულ ჩვენგანს ღვთის საუფლოს მარადიულად დამკვიდრების შესაძლებლობა მიანიჭა. ასე რომ, ცათა შინა დაუსრულებელი სიხარული და ნეტარება ელოდება ყველას, ვინც კი ქრისტეს გზით სვლას მოინდომებს და შესაბამის ღვანლს აღასრულებს.

ქმნილებისადმი შემოქმედის ენითუთქმელი სიყვარულის ამ საოცარმა გამოვლინებამ მთელი ხილული და უხილავი სამყარო შეძრა: "ანგელოზნი ღაღადებენ, მთავარანგელოზნი გალობენ, აქებენ ქერუბიმნი და აღიდებენ სერაფიმნი, — ყოველი დაბადებული დღესასწაულობს დღეს, რამეთუ ღმერთსა ხედვენ ქვეყანასა ზედა და კაცსა, - ცათა შინა; ქვესკნელსა, — ზესკნელად განგებულებით და ზესკნელსა, — ქვესკნელად კაცთმოყვარეობით" (ათანასე ალექსანდრიელი). — პირველი ვინ მიეახლება ბეთლემელ ყრმას? პირველი ვინ იგრძნობს და ვინ შეეგებება მომხდარ სასწაულს?— ძველი აღთქმის მართალი იოსები, უბრალო მწყემსნი და წარმართული სამყაროს ბრძენნი, — შორეული სპარსეთიდან (ასურეთიდან) უჩვეულო ვარსკვლავის მსვლელობას გამოყოლილი მოგვნი, რომელთაც საოცარი სიმბოლური შესანიერი, — ოქრო, გუნდრუკი და მური, — მიაართვეს მას. ოქრო — ვითარცა მეფეს, გუნდრუკი —

ვითარცა ღმერთს, და მური — ვითარცა ღმერთკაცს, რომელიც კაცობრივი ბუნებით უნდა მომკვდარიყო და შეემურვათ.

წმინდა იოანე ოქროპირი ამ სამ ძღვენში ხედავს ადამიანისთვის უმთავრეს სიკეთეთა: ჭეშმარიტ რწმენას, სასოებასა და სიყვარულს, რომელთა აუცილებელი ერთობაც განაპირობებს ნებისმიერი პიროვნების უფლისკენ სწორად სვლას. ინებოს ღმერთმა, ჩვენც, მოგვთა მსგავსად, ნელ-ნელა ავმალლდეთ გულისხმისყოფისა და სრულყოფის კიბეზე, შევიმოსოთ რწმენით, სასოებითა და სიყვარულით, რომ ვპოვოთ ბეთლემის ბაგასა შინა მწოლი იესო და განვეშოროთ უკეთურ ბრძანებებსა და მზაკვრობას ჰეროდე მეფისას, რომელმაც 14 000 ყრმა მოაკვლევინა იმ იმედით, რომ მათ შორის მოაკვდინებდა ახლადშობილ ძეს ღვთისას (მასში მომავალ მეფეს და მეტოქეს ხედავდა) და ამით თავის ამქვეყნიურ მეფობას გაიხანგრძლივებდა. საუკუნეთა მანძილზე უფლამდე მისასვლელი გზა მუდამ ნარ-ეკლიანი იყო, ვიწრო და ძნელად სავალი, რადგან ყოველ ეპოქას თავისი ჰეროდე ჰყავს, რომელიც ძალაუფლების შესანარჩუნებლად არ ერიდება ბოროტ, ბილწ საქმეთ, არ ერიდება არც უდანაშაულო ყრმათა მონყვეტას, ოღონდ ადამიანები თავის მონობაში ამყოფოს და შემოქმედი დაავინყოს.

ჩვენს დროშიც მისი მოქმედებანი სხვადასხვა სახით ვლინდება: აბორტით მონყვეტილ ჩვილთა სისხლი ცას შეჰკლალადებს, ნარკომანია, აზარტული თამაშები თუ უზნეო ცხოვრების წესი ათასობით ახალგაზრდას იწირავს და ეს დანაშაულებანი ჩვენგან პასუხს ითხოვს.

ჰეროდესეული სული იმასაც ცდილობს, ისეთი გარემო დაამკვიდროს, სადაც მისაბაძი აღარ იქნება სხვისთვის არა თუ თავის განირვა, ნაცვალგების გარეშე სიკეთის ქმნაც კი; მისაბაძი აღარ იქნება მწეობრიობა და სინმინდე და ადამიანებს დახშული ექნებათ სინდისის ხმა.

ბუნებრივად იბადება კითხვა: თუ სიმართლე და სიკეთე განქარდება, ურთიერთპატივისცემა და პატიოსნება დაიკარგება, რალა იქნება ჩვენი ყოფა?! თუ

მეგობრობა, სიყვარული და თანადგომა ადამიანთა ბუნებიდან წარმოცდება, ვინ შეძლებს ამგვარ სივრცეში ცხოვრებას?! ასეთი საზოგადოება ხომ თავისთავად გახდება სიცოცხლის უუნარო და გადაგვარებისათვის განწირული, რადგან მას აღარ ექნება ძალა ბოროტების შეჩერებისა და ცოდვისთვის წინააღმდეგობის გაწევისა? ამასთან, გაქრება ადამიანისთვის უმნიშვნელოვანესი ზღვარიც, — ზღვარი სიკეთესა და ბოროტებას შორის.

სამწუხაროდ, ეს მდგომარეობა თანდათან ჩვენთანაც თვებს იკიდებს და ხალხს შიში და უიმედობა იპყრობს, მაგრამ არ უნდა გავტყდეთ, არ უნდა დაგვაბრკოლოს არც გამრავლებულმა ღალატმა და გაუტანლობამ, არც შურმა და მზაკვრობამ. დროა ასეთი! არსებული რეალობა უნდა მივიღოთ, როგორც ჩვენი რწმენის დიდი გამოცდა და შევძლოთ, განვეშოროთ ბოროტებას, ჩვენდამი ჩადენილ ავ საქმეთა გამო, — სამაგიეროს გადახდას; ვეცადოთ, არ დავკარგოთ მომავლის იმედი, არ დავკარგოთ მოყვასის სიყვარული და მისდამი თანადგომის სურვილი, არ დავკარგოთ ღირსება და ძალისამებრ ჩვენისა, სიკეთით ვუპასუხოთ გამონვევებს.

შევნიშნავთ იმასაც, რომ არის დიდი მცდელობა სიტყვის თავისუფლების დამახინჯებული აღქმის გაბატონებისაც. თავისთავად სიტყვის თავისუფლება საზოგადოებისთვის უმნიშვნელოვანესი უფლებათაგანია, რომელიც ნებისმიერ მოქალაქეს საშუალებას აძლევს, საკუთარი შეხედულებისამებრ, საჯაროდ გამოთქვას აზრი და ამისთვის გამოიყენოს მასმედია და სოციალური ქსელიც, რაც პიროვნული თავისუფლების განცდას ბადებს და ნანახისა თუ ნააზრევის სხვისთვის გაზიარების შესაძლებლობას ქმნის, მაგრამ, სამწუხაროდ, ხშირად ხდება რეალობის შეცვლა და სიტყვის თავისუფლებით ბოროტად სარგებლობა. დღეს ადამიანები აღარ ერიდებიან სხვისი დამცირების მიზნით მათ უსაფუძვლოდ შეურაცხყოფას; სიცრუე და ბილწსიტყვაობა ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა.

გახშირდა ტყუილის ყველაზე მძიმე ფორმაც, — გაცნობიერებული, შეგნებული სიცრუე, — ცილისწამება, რომელიც ზოგჯერ სიმართლის სახელით ვირტუოზულად

ისე არის შებურვილი, რომ მსმენელს, თავდაპირველად მაინც, შეცდომაში შეიყვანს. ამის მოქმედთ, ალბათ, ჰგონიათ, რომ რაკი სხვასზე ფიზიკურად არ ძალადობენ და სხეულის დაზიანებას არ აყენებენ, ეს დანაშაული უმნიშვნელოა, რაც ძალიან დიდი შეცდომაა. სიტყვას უჩვეულო ძალა აქვს, — როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი, რადგან მას ქმნადობის უნარი გააჩნია. არის სიტყვა სიცოცხლის მომნიჭებელი და სიტყვა — სიკვდილის ტოლფასი. ამასთან, არცერთი ჩვენი ნათქვამი არ ქრება და იგი ჩვენი მამხილებელი იქნება ღვთის წინაშე. მაცხოვარი ბრძანებს: "ვინც უმიზეზოდ ურისხდება თავის ძმას, სასამართლოში უნდა მიეცეს; ხოლო ვინც ეტყვის თავის ძმას, რაკა, სინედრიონს უნდა წარუდგეს; და ვინც ეტყვის ძმას: შლეგო, ცეცხლის გენაში უნდა ჩავარდეს" (მათე 5,22).

იაკობ მოციქულიც მეტად მკვეთრ შეფასებას აძლევს ავის- მოქმედთ: "...ენა ცეცხლია, უსამართლობის სამყაროა იგი ...ის ბილწავს მთელს სხეულს... დაუკავებელი ბოროტებაა და მომაკვდინებელი გესლითაა სავსე. მით ვაკურთხებთ ღმერთსა და მამას და მით ვწყევლით ღვთის ხატად შექმნილ ადამიანებს... ასე არ უნდა იყოს" (იაკობი 3, 6-10).

თითოეული დღე, საათი და წუთი აღბეჭდილია ჩვენი კარგი ან ცუდი ქმედებით, კარგად ან ცუდად მეტყველებით. დროს ვერ დავაბრუნებთ და მასში ვერც ჩვენს ნაკვალევს წაშლით, თუ სინანული არ გვექნა. გულწრფელი, ღრმა სინანული, აღსარება და ზიარება ღვთისგან ნაწყალობევი ის საიდუმლოებებია, რომელთაც ძალუძთ მთელი ჩვენი განვლილი არასწორი ცხოვრების და მისი შედეგების აღმოფხვრა, ცოდვის წარხოცვა და ახალ ადამიანად ჩვენი გარდაქმნა, განწმენდა და სულიერი ამაღლება.

წმინდა იოანე ოქროპირი წერს: როგორი ცხოვრებითაც არ უნდა ვიცხოვროთ, სინანულს ვერ ავცდებით; ის, ვინც ამქვეყნად ცდილობს სინანულით უწამლოს თავისი სულის ცოდვით გამოვლინებებს, მარადიულად იხარებს, ხოლო ვინც ამ ქვეყანად

შეჭხარის დროებით წარმავალ სიკეთეთ და ყველა საშუალებით მათ მოპოვებას ესწრაფვის მხოლოდ, აუცილებლად ინანებს საუკუნოდ.

პავლე მოციქული კი ბრძანებს: "ხორციელნი ხორცისას იზრახავენ, ხოლო სულიერნი,- სულისას... ხორცის ზრახვა სიკვდილია, ხოლო სულის ზრახვა, — სიცოცხლე და მშვიდობა" (რომ. 8, 5-6). "მეორე რჯულშიც" ვკითხულობთ: "თქვენს წინაშე ვიმონმებ ცას და მიწას: სიცოცხლე და სიკვდილი დაგიდევინ წინ, კურთხევა და წყევლა. აირჩიე სიცოცხლე, რომ იცოცხლოთ შენ და შენმა შთამომავლობამ" (II სჯ. 30,19).

მთელი კაცობრიობის და თითოეული ჩვენგანის არსებობის არსი ამ ორი გზიდან ერთ-ერთის არჩევაში მდგომარეობს.

განსაკუთრებული ზრუნვა გვმართებს მომავალ თაობაზე, რათა შემდეგ მათ საყვედური არ გვითხრან, რომ არ დავეხმარეთ, გაცნობიერებული ნაბიჯები გადაედგათ თავისი ცხოვრების გზაზე. მე ურთიერთობა მაქვს პედაგოგებთან და ნაწილობრივ ვიცი ის პრობლემები, რის წინაშეც დღეს საჯარო სკოლა დგას.

სასიხარულოა, რომ ხელისუფლებამ განაცხადა, რომ მასწავლებელთა ხელფასს გაზრდის და იზრუნებს მათი ავტორიტეტის ამაღლებისთვის; ასევე, სასიხარულოა დანყებით კლასებში "დედა ენის" დაბრუნება, მაგრამ გასაკეთებელი კვლავ ბევრია; ჩვენ მხოლოდ აუცილებელ თემებზე შევჩერდებით და ვიმედოვნებთ, ახალი ხელმძღვანელობა გაითვალისწინებს მას.

პირველ რიგში, სათანადო ყურადღება უნდა მიექცეს ეროვნული სულისკვეთებით მოსწავლეთა აღზრდას; სასწავლო პროგრამებიდან, სამწუხაროდ, თითქმის ამოღებულია ჩვენი კლასიკოსი მწერლების ნაწარმოებები, ყურადღება არ მახვილდება ჩვენი ერის გმირულ წარსულზე, არ აღინიშნება გამოჩენილ პიროვნებათა და მოვლენათა ღირსსახსოვარი თარიღები; ხშირად არ ეწყობა ექსკურსიები ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხის გასაცნობად... უნდა გატარდეს სხვა ღონისძიებებიც, რომ

ყმანვილებში სამშობლოს სიყვარული გაღვივდეს და ისინი ღირსეულ მოქალაქეებად ჩამოყალიბდნენ.

ლუკმა-პურის შოვნისთვის სახლიდან გასულ მშობლებს ძალიან ცოტა დრო რჩებათ შვილებისათვის; ამიტომაც სახელმწიფომ და, აქედან გამომდინარე, სკოლამ უნდა იტვირთოს როგორც სწავლების, ისე აღზრდის ფუნქცია. სკოლაში საათები უნდა დაეთმოს პირად ჰიგიენას, ხელსაქმეს, სახელობო მიმართულებებს, ბუნებასთან ურთიერთობას, სოფლის მეურნეობის შესახებ ზოგადი წარმოდგენის შექმნას, უნდა ფუნქციონირებდეს მუსიკალური, სამხატვრო, ლიტერატურული წრეები... უმნიშვნელოვანესია სპორტული დარბაზებითა და მოედნებით სასწავლებლების უზრუნველყოფა და სპორტულ წრეებში ბავშვების გაერთიანება, რომ მათ ენერგია აქ დახარჯონ და ჯანმრთელ და ძლიერ პიროვნებად ჩამოყალიბდნენ.

სკოლამ უნდა ჩაუწეროს მოსწავლეებს შრომის სიყვარული, უნარი პატიებისა და სხვისი სიხარულით გახარებისა, სიმართლის დაცვისა და მეგობრის ერთგულებისა, დაჩაგრულის თანადგომისა და, საერთოდ, სიკეთის ქმნისა. ამის განხორციელების შემთხვევაში შეგვეძლება ვთქვათ, რომ მოზარდებს მივეცით საშუალება ჯანსაღ თაობად აღზრდისა; შევთავაზებთ სიკეთე და სიცოცხლე, დანარჩენი კი მათ გადანყვეტილებაზე იქნება დამოკიდებული.

როგორც აღვნიშნეთ, დღეს ხშირ შემთხვევაში დედ-მამა შვილს ვერ აქცევს სათანადო ყურადღებას; სამწუხაროა ის ფაქტი, რომ მშობელი ნაკლებად მონაწილეობს სკოლის ცხოვრებაში, რაც დაუშვებელია; სავალდებულო უნდა გახდეს პედაგოგებთან ხშირი შეხვედრა; მათ უნდა იგრძნონ თავისი პასუხისმგებლობა და მასწავლებლებთან ერთად ყველაფერი გააკეთონ შვილთან მიმართებაში სწორი მიდგომების განსაზღვრისათვის.

რაც შეეხება ოჯახს, ანუ მცირე ეკლესიას: ზოგადად, ყველამ ვიცით, რომ იგი ურთიერთპატივისცემასა და სიყვარულს უნდა ეფუძნებოდეს. ყველამ ვიცით ისიც, რომ ოჯახში უსიამოვნებებიც ხდება, მაგრამ როგორც ცოლი, ისე ქმარი უნდა ეცადოს,

როული სიტუაცია მალევე განმუხტოს და, როგორც წმინდა მამები გვასწავლიან, დღე ისე არ უნდა დასრულდეს, რომ განანყენებულებმა ერთმანეთს შენდობა არ სთხოვონ.

გახსოვდეთ ისიც, რომ ჩხუბსა და დაძაბულობას შვილები უნდა განარიდოთ, მათი მგრძობიარე სული მთელი სიმწვავეთ რეაგირებს ასეთ ქმედებებზე; განსაკუთრებით მძიმე კვალს კი მშობლების განშორება ტოვებს. სამწუხაროდ, დღეს ხშირად ირღვევა ოჯახები, უმთავრესად ახლადშექმნილი. ვფიქრობთ, ამის მთავარი მიზეზი არის ის, რომ ახალგაზრდები ცხოვრებისთვის არ არიან მომზადებულნი და პატარა გაუგებრობაც საკმარისი ხდება განშორებისთვის. მათ უნდა იცოდნენ, რომ თავდაპირველად უსიამოვნებები შეიძლება ჰქონდეთ, რადგან ეს არის ერთმანეთთან რეალური ურთიერთობების დაწყების პერიოდი; ეს არის ოჯახურ სივრცეში დათმობის და, ამავე დროს, შენი ღირსების დაცვის, სიყვარულის გაცემისა და მიღების, სხვისი და საკუთარი თავის პატივისცემის დამკვიდრების პერიოდი.

ცოლ-ქმრისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს მოძღვრის ყოლას. ამასთან, კარგი იქნება თუ ისინი აღსარებას ერთ სასულიერო პირს ჩააბარებენ (რა თქმა უნდა, შეიძლება სხვა და სხვა მოძღვარიც ჰყავდეთ), რომ მისი საშუალებით თითოეულმა შედარებით უმტკივნეულოდ გააცნობიეროს თავისი შეცდომა და მდგომარეობა გამოასწოროს. დაეყრდენით ღმერთს, ისწავლეთ მასთან საუბარი, გადაუშალებთ გული და იგი გიჩვენებთ საოცარ მაგალითს მეგობრობისა და შეწევნისა.

ცალკეული ადამიანი და მთელი მსოფლიოც დაუცველობის განცდამ სწორედ იმიტომ მოიცვა, რომ პიროვნება თავისი თავის იმედად დარჩა და შემოქმედი დაივიწყა. ბედნიერია ის, ვის გულშიც ღმერთმა თავისი ძის სული გამოავლინა (გალატ.4,6) და აღავსო იგი ჭეშმარიტი რწმენით, სასოებითა და სიყვარულით. ასეთი პიროვნებისთვის აღარ არსებობს შიში ხვალისდელი დღისა, აღარ არსებობს შიში განსაცდელისა და თვით სიკვდილისაც, რადგან იცის და სწამს, რომ "ღვთის მოყვარულთ ყოველივე სასიკეთოდ წარემართებათ... ხოლო "თუ ღმერთი ჩვენსკენ იქნება, ვინ გამოვა ჩვენს წინააღმდეგ" (რომ. 8, 28,31)!

ქართველნი, აფხაზნი, ოსნი, ბერძენნი, უკრაინელნი, რუსნი, სომეხნი, ებრაელნი, აზერბაიჯანელნი, უდინნი, იეზიდნი, ქურთნი, ინგუზნი, ჩერქეზნი, ჩეჩენნი, ლეკნი, ყოველნი მკვიდრნი საქართველოსა და ჩვენს საზღვრებს გარეთ მცხოვრებნი თანამემამულენნი, ყოველნი ერნი, — ჩვენთვის შვა ყრმა ახალი, პირველსაუკუნეთა ღმერთი, ჩვენს ყველა სენტა და ტკივილთა დიდი მკურნალი. ბეთლემის ბაგას ვარსკვლავი დასდგომია; ვიჩქაროთ, რომ თაყვანი ვსცეთ ჩვილ იესოს, — აბრაამის აღთქმის განცხადებას, მოსეს რჯულის დასრულებას, ახალ პასექსა და ახალ ადამს, პურს ცხოვრებისას და ნათელს სოფლისას, ძეს ღვთისას და ძეს კაცისას, გზას, ჭეშმარიტებასა და სიცოხლეს.

შორებელთა და ახლობელთ გვიხმობს ღმერთი ჭეშმარიტი, გვიხმობს ხანდაზმულთ და ყრმებს, ახალგაზრდებს, გვიხმობს დამცირებულთ და შეურაცხყოფილთ, ქვრივ-ობლებს, განსაცდელში მყოფთ, მდიდართ და გლახაკთ, ჩინებულთ და უჩინოთ, ერსა და ბერს. არა აქვს მნიშვნელობა, მისკენ ჩვენი გზის სავალი ბეთლემელი მწყემსებივით ხანმოკლე იქნება, თუ მოგვებივით ხანგრძლივი, მთავარია ვპოვოთ იესო, ვპოვოთ ყოვლადწმინდა მარიამი, ჩვენი გამორჩეული მფარველი, და აღარც განვეშოროთ მათ სიცოცხლის ბოლომდე.

იესო ქრისტეს მონყალებით, ღვთისმშობლის მეოხებით, ღმერთმა ბედნიერი შობა-ახალი წელი მომადლოს თითოეულ თქვენგანს, სრულიად საქართველოს და მთელ მსოფლიოს. ყველას გისურვებთ უფლის მადლით აღვსებას!

ღმერთს ებარებოდეთ, იხარეთ ორთავ სოფელსა შინა! სიყვარულით თქვენთვის მლოცველი

ილია მეორე, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქი"

ეკონომიკური თეორია ✧ ეკონომიკური პოლიტიკა

ECONOMIC THEORY ✧ ECONOMIC POLICY

შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკა და ახალგაზრდების დასაქმების

თავისებურებები საქართველოში

მურმან ცარციძე

*ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი.*

murman.tsartsidze@tsu.ge

შრომის ბაზრის ფორმირებისა და განვითარების მიმდინარე ეტაპზე საქართველოში მოსახლეობის ეფექტიანი დასაქმების უზრუნველყოფა სახელმწიფოს მაკროეკონომიკური პოლიტიკის უმთავრესი ამოცანაა. აღნიშნული განპირობებულია იმით, რომ ქვეყანაში უმუშევრობა ყველაზე მწვავე, გლობალური ხასიათის პრობლემასა და აქტუალურ გამოწვევას წარმოადგენს. იგი ქვეყანაში აღიარებულია, როგორც სიღარიბის გამომწვევი ძირითადი ფაქტორი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება მოსახლეობის დასაქმების პრობლემების სიღმისეულ კვლევას. საკითხის აქტუალურობას აძლიერებს ისიც, რომ ბოლო პერიოდში ქვეყანაში ეკონომიკური ზრდის შედარებით სტაბილურ ტემპებს, ბიზნესგარემოს რეფორმირებასა და ინვესტიციების მოცულობის გადიდებას, მოსახლეობის ცალკეული სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფების მიხედვით დასაქმების დონესა და დინამიკაზე შესამჩნევი გავლენა არ მოუხდენია.

ნაშრომში გაანალიზებულია ახალგაზრდების უმუშევრობისა და დასაქმების თანამედროვე მდგომარეობა, პრობლემები, სირთულეები, გამოკვლეულია მისი გამომწვევი მიზეზები, მასზე მოქმედი ფაქტორები. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ახალგაზრდების, როგორც განსაკუთრებული სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფის დასაქმების თავისებურებების კვლევას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, დასაბუთებულია დასაქმების აქტიური პოლიტიკის გატარების აუცილებლობა, ქვეყანაში არსებული საერთო ეკონომიკური მდგომარეობისა და ეროვნული შრომის ბაზრის ფუნქციონირების თავისებურებების გათვალისწინებით.

საკვანძო სიტყვები: შრომის ბაზარი, უმუშევრობა, ახალგაზრდების დასაქმება, დასაქმების აქტიური პოლიტიკა.

შესავალი

ნებისმიერ ქვეყნაში ეკონომიკური განვითარების დაჩქარებისა და არსებული სოციალური პრობლემების გადაჭრისათვის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს მოსახლეობის ეფექტიანი დასაქმების უზრუნველყოფას, რომელშიც უმთავრესი როლი შრომის ბაზრისა და დასაქმების აქტიური პოლიტიკის შემუშავებამ და მისმა შემდგომმა პრაქტიკულმა რეალიზაციამ უნდა შეასრულოს. ეს უკანასკნელი სახელმწიფოს ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქცია და მოვალეობაა. შესაბამისად, საქართველოს მთავრობა პრიორიტეტულად მიიჩნევს დასაქმებისა და შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკის ქმედითი ღონისძიებების შემუშავებასა და მის პრაქტიკულ რეალიზაციას. მისი „მთავარი მიზანია მოსახლეობის პროდუქტიული დასაქმების შესაძლებლობების გაზრდა“ (დადგენილება N167, 2016, 2). აღნიშნული პოლიტიკის უპირატესობა აღიარებულია და დასტურდება განვითარებული ქვეყნების მრავალწლიანი გამოცდილებით. ის სტიმულს აძლევს მოსახლეობის ყველა სოციალურ-დემოგრაფიულ ჯგუფს შრომის ბაზარზე აქტიური მოქმედებისათვის, ხელს უწყობს კადრების მომზადება-გადამზადებისა და უმუშევართა სოციალური დაცვის სისტემის გაუმჯობესებას. თავისი შინაარსით, შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკა მოიცავს სახელმწიფოს მიერ გატარებულ ისეთ ორგანიზაციულ, სამართლებრივ და ეკონომიკურ ღონისძიებების სისტემას, რომელიც მიმართულია სამუშაო ძალის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და შრომითი საქმიანობის სფეროს გაფართოებისაკენ, იძულებითი უმუშევრობის შემცირებისა და ეფექტიანი დასაქმების ზრდისაკენ. მას საფუძვლად უდევს დასაქმების სახელმწიფო, რეგიონული

და მიზნობრივი პროგრამების შემუშავება¹, რომელთა რეალიზაციამ უნდა უზრუნველყოს შრომის ბაზრის სტრუქტურის სრულყოფა და სამუშაო ძალაზე მოთხოვნა-მიწოდების ოპტიმალური თანაფარდობის მიღწევა. პერსპექტი-ვაში კი, სიღარიბის დონის მსშტაბების შემცირება, შრომითი ცხოვრების ხარისხის სრულყოფა და საბოლოო ანგარიშით, ქვეყნის მოსახლეობის ცხოვრების დონის საგრძნობი გაუმჯობესება.

შრომის ბაზრისა და დასაქმების აქტიური პოლიტიკის ფარგლებში ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს მოსახლეობის ცალ-კეული სოციალურ-დემოგრაფიული და მონყვლადი ჯგუფების დასაქმების საკითხებს. შესაბამისად, ამ მიზნით შემუშავებული კონკრეტული პროგრამები უნდა დაეფუძნოს შრომის ბაზარზე თითოეული ჯგუფის ქცევის თავისებურებების, მათი უმუშევრობისა და დასაქმების სფეროში არსებული მდგომარეობის სიღმისეულ ანალიზს, შესწავლას, საფუძვლიან მეცნიერულ კვლევას. მხოლოდ ამის შემდეგ გახდება შესაძლებელი, რომ მათმა რეალიზაციამ, საბოლოო ანგარიშით უზრუნველყოს შრომის ბაზრის რეგულირების ძირითადი მიმართულებების შესაბამისობა ქვეყნის განვითარების სხვა სოციალურ-ეკონომიკურ პროგრამებთან.

შრომისა და დასაქმების სფეროში არსებული პრობლემები საქართველოში

¹საქართველოში მიმდინარე ეტაპზე აღნიშნული პროგრამების შემუშავებას, რეალიზაციასა და მონიტორინგს ახორციელებენ საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს შრომისა და დასაქმების პოლიტიკის დეპარტამენტი, ასევე სამინისტროს სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირის-სოციალური მომსახურების სააგენტოს სტრუქტურაში შემავალი დასაქმების პროგრამების დეპარტამენტი. დასაქმების სფეროში არსებული პროგრამების წარმატებით რეალიზაციისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია საქართველოს მთავრობასა და ევროკავშირს შორის 2013 წელს დასაქმებისა და პროფესიული განათლების სფეროში სექტორული მხარდაჭერის პროგრამის ამოქმედება (იხ. საქართველოს მთავრობის განკარგულება N2181 „საქართველოს მთავრობასა და ევროკავშირს შორის „დასაქმების და პროფესიული განათლებისა და გადამზადების“ საფინანსო შეთანხმების ხელმოწერის თაობაზე 2013 წლის 26 დეკემბერი).

ეკონომიკის რეფორმირების მიმდინარე ეტაპზე, როცა ქვეყანაში ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების თვალსაზრისით გარკვეული პოზიტიური ძვრები შეინიშნება, მასობრივი, ქრონიკული უმუშევრობის დაძლევა და შრომისუნარიანი მოსახლეობის ეფექტიანი დასაქმება კვლავ სახელმწიფოს მაკროეკონომიკური პოლიტიკის უმთავრეს ამოცანად რჩება. „უმუშევრობის მაღალი დონე საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევას წარმოადგენს, შესაბამისად უმუშევრობის დონის შემცირება მომდევნო წლებში ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტია“ (საქართველოს შრომის ბაზრის ანალიზი 2017, 3). უფრო მეტიც, ის მიჩნეულია ქვეყანაში სიღარიბის განმაპირობებელ მთავარ ფაქტორად, რომელმაც სხვა უამრავ ნეგატიურ სოციალურ და ეკონომიკურ შედეგთან ერთად, ხელი შეუწყო არაფორმალური დასაქმებისა და არალეგალური შრომითი მიგრაციის მასშტაბების მნიშვნელოვან ზრდას. უმუშევრობის დაძლევისა და ეფექტიანი დასაქმების უზრუნველყოფის მიზნით რაციონალური პოლიტიკის შემუშავებისათვის აუცილებელია მათი ძირითადი კომპონენტების კვლევა, ანალიზი. საკითხის აქტუალობას აძლიერებს ისიც, რომ საქართველოს შრომის ბაზარზე, გარდა ზემოაღნიშნულისა, არსებობს სოციალურ-შრომითი ურთიერთობების სფეროს სხვა მნიშვნელოვანი პრობლემებიც. კერძოდ:

- ✓ შრომის ბაზარზე მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის არსებობს მკვეთრი დისბალანსი. შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყანაში ფაქტობრივად ჩამოყალიბდა შრომის ბაზრის კონიუნქტურის შერეული ტიპი, სადაც უმუშევრობის მაღალი დონისა და მასშტაბების მიუხედავად, არსებობს ცალკეული პროფესიისა და კვალიფიკაციის მქონე სამუშაო ძალის დეფიციტი. „ბევრია ისეთი სპეციალობის მქონე ადამიანი, რომლებზეც შრომის ბაზარზე მოთხოვნა ნაკლებია. ამავე დროს, არასაკმარისია სათანადო კვალიფიკაციის მქონე კადრი“ (დადგენილება N400, 2014, 21). აღნიშნული კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ რომ განათლების თანამედროვე

სისტემა და განსაკუთრებით-პროფესიული განათლება, ნაკლებად არის ორიენტირებული შრომის ბაზრის თანამედროვე მოთხოვნებზე;

- ✓ ბიზნესგარემოს რეფორმირებასა და ინვესტიციების ზრდას ქვეყანაში დასაქმების დონის ცვლილებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა არ მოუხდენია. სახეზეა არაეფექტიანი დასაქმება, ე. წ. „ღარიბი დასაქმებულების“ არსებობა და ეროვნული მეურნეობის რიგ დარგში შრომის მწარმოებლურობის დაბალი დონე. ამასთან, ქრონიკული უმუშევრობის არსებობა [უმუშევართა შორის ხან-გრძლივი უმუშევრების (1-დან 3 წლამდე და მეტი) მაღალი წილი (67.0%-68.0%)], განაპირობებს სიღარიბის დონის, სიღრმისა და სიმწვავის მაჩვენებლებს მაღალ დონეს;
- ✓ უმუშევრობის პრობლემა განსაკუთრებით მწვავეა ახალგაზრდებში. ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის შემადგენლობაში მათ დასაქმების ნაკლები პერსპექტივები აქვთ;
- ✓ უმუშევართა შორის ასევე მაღალია უმაღლესი და პროფესიული განათლების მქონე პირთა რაოდენობა, „განათლების პოლიტიკის, დაგეგმვისა და მართვის საერთაშორისო ინსტიტუტის კვლევის მიხედვით დგინდება, რომ საქართველოში უმაღლესი განათლების მქონე პირთა მხოლოდ 24.0%-ია დასაქმებული და მუშაობს საკუთარი პროფესიით“ (Tsartsidze 2018, 35); (<http://eugeorgia.info/ka/article/431>, 2).
- ✓ ქვეყანაში შენარჩუნებულია ფარული უმუშევრობისა და არაფორმალური დასაქმების, შრომითი მიგრაციის მაღალი დონე, მასშტაბები;
- ✓ ადამიანური კაპიტალის განვითარების დაბალი დონე და ხარისხი;
- ✓ შრომის ანაზღაურების ორგანიზაციის პრობლემები, ხელფასის დაბალი დონე და მისი ძირითადი ფუნქციების შესუსტება;
- ✓ შრომის ბაზრის ერთიანი ინფრასტრუქტურისა და საინფორმაციო სისტემის განუვითარებლობა;

- ✓ კადრების მომზადება-გადამზადებისა და პროფესიული განათლების სისტემის ორგანიზაციის დაბალი დონე, რაც შესაბამისად აისახა შრომის ბაზრის კონიუნქტურაზე და სხვა.

არაეფექტიანი დასაქმება, უმუშევრობის მაღალი დონე და მასშტაბები, ქრონიკული უმუშევრობის არსებობა, მოქმედებს არამართო მოსახლეობის ცხოვრების დონესა და სიღარიბის მასშტაბებზე, არამედ არსებით ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე და მნიშვნელოვნად აფერხებს მისი შრომითი და ინტელექტუალური პოტენციალის რაციონალურ, ეფექტიან გამოყენებას. ამიტომ, ღირსეული შრომის, ცხოვრების პირობებისა და სოციალური უსაფრთხოებისათვის ბრძოლა წამყვან ადგილს იკავებს და სახელმწიფოს მაკროეკონომიკური პოლიტიკის პირველი რიგის ამოცანა ხდება. შესაბამისად, ეკონომიკური განვითარებისა და „ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს ადამიანური რესურსების განვითარება და არსებული პოტენციალის მაქსიმალურად ეფექტიანი გამოყენება წარმოადგენს“ (ხადური 2018, 42). ქვეყნის, დარგის, სანარმოსა და ინდივიდის დონეზე შრომითი პოტენციალის ამაღლება და თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად ადამიანური კაპიტალის სრულყოფილი, ხარისხობრივი განვითარება უნდა გახდეს დასაქმების აქტიური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი მიმართულება შრომის ბაზრის ფორმირების მიმდინარე ეტაპზე.

ახალგაზრდების დასაქმების პრობლემები და თავისებურებანი საქართველოში

ახალგაზრდები - მოსახლეობის სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფების მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია, რომლებიც გამოირჩევიან ასაკობრივ თავისებურებებთან დაკავშირებული რიგი ასპექტით. კერძოდ: სოციალური მდგომარეობით, საზოგადოების სოციალურ სტრუქტურაში თავიანთი ადგილითა და ფუნქციებით, სპეციფიკური ინტერესებით, ფასეულობებით და სხვა. მათი დასაქმების პრობლემების

გადაწყვეტა ყველა განვითარებული ქვეყნის უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს. ის ძალზე აქტუალური თემაა თანამედროვე საზოგადოებისათვის, რადგან ცნობილია, რომ მოთხოვნა ახალგაზრდა სამუშაო ძალაზე, რომელთაც არ გააჩნით სამუშაო გამოცდილება და მაღალი პროფესიული უნარ-ჩვევები, დაბალია. ახალგაზრდების შრომის ბაზრი ხასიათდება საჭირო პროფესიული გამოცდილების ნაკლებობით, რაც განაპირობებს მათ დაბალკონ-კურენტუნარიანობას სხვა ასაკობრივ ჯგუფებთან შედარებით. სწორედ ამიტომ, ახალგაზრდობის დასაქმების პრობლემების გადაწყვეტა განსაკუთრებულ მიდგომას მოითხოვს, რადგან ის სხვა უამრავ ფაქტორთან ერთად, დაკავშირებულია მნიშვნელოვან სოციალურ რისკებთან. მეორე მხრივ, ის სახელმწიფოს მხრიდან განიხილება როგორც აქტიური საზოგადოებრივი ძალა და სტრატეგიული ადამიანური რესურსი. უფრო მეტიც, ბევრი მეცნიერი მათზე ზრუნვას, მათ აღზრდა-განათლებას, ქვეყნის გადარჩენისა და საზოგადოების განვითარების მნიშვნელოვან ფაქტორად მიიჩნევს: “დღეს უნდა გავიმეოროთ მრავალგზის უკვე ნათქვამი-ჩვენს ქვეყანას სირთულეებიდან გამოიყვანს და გადაარჩენს ახალგაზრდა თაობის აღზრდა-განათლება, ერის განათლება, საზოგადოების გადარჩენისა და შემდგომი წინსვლის რეალური გზა“ (მეტრეველი 2018, 7-18). აღნიშნული პრობლემის მნიშვნელობა, აქტუალურობა დასაბუთებულია შრომის ბაზრის ფორმირებისა და განვითარების სამთავრობო სტრატეგიაშიც, რომლის მიხედვითაც „უმუშევრობა ყველაზე მწვავე სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემა და აქტუალური გამოწვევაა.....უმუშევარ მოსახლეობას შორის დომინანტია ახალგაზრდობა, რაც კიდევ უფრო ზრდის სოციალურ რისკებს და საფრთხეს უქმნის ქვეყნის მომავალს“ (დადგენილება N199, 2013, 3).

ახალგაზრდების დასაქმების, უმუშევრობისა და ეკონომიკური აქტივობის მიდგომარეობის შესწავლისა და ანალიზის მიზნებისათვის აუცილებელია გავითვალისწინოთ, რომ მათი შემადგენლობა, ზოგადი ასპექტით, იმიჯნება ორ ძირითად ჯგუფად: მოსწავლეები და მომუშავე ახალგაზრდები. 2014 წლის მოსახლეობის

აღწერის, 2016 წლის ჩათვლით შინამეურნეობების ინტეგრირებული გამოკვლევებისა და 2017 წელს სამუშაო ძალის გამოკვლევის შედეგებზე დაყრდნობით, საქართველოს მთლიან მოსახლეობაში 15-29 წლის ახალგაზრდობის წილი ბოლო 5 წლის განმავლობაში საშუალოდ 20.0%-ის ფარგლებში მერყეობდა. ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობასთან მიმართებით კი მათი წილი 37.7%-ია (იხ. ცხრილი-1).

ახალგაზრდების ეკონომიკური აქტივობა, უმუშევრობა და დასაქმება საქართველოში

2007-2017 წლებში (ათასი კაცი) (<http://www.geostat.ge>)

ცხრილი-1

წლები	ასაკობრივი ჯგუფი	ეკონომიკურად აქტიური					სულ, ეკონომიკურად აქტიური	უმუშევრობის დონე (%)	ეკონომიკური აქტიურობის დონე (%)	დასაქმების დონე (%)
		დასაქმებულები			გურკვეველი	უმუშევრები				
		სულ	დაქირავე	თვითდასაქმებული						
2007	15-19	27,7	3,5	24,2	-	15,3	43,0	35,6	14,7	9,5
	20-24	85,3	37,1	48,2	-	56,3	141,6	39,7	46,4	28,0
	25-29	114,1	60,5	53,5	0,1	54,4	168,5	32,3	71,7	48,5
2010	15-19	29,7	5,8	23,8	0,1	13,1	42,8	30,7	15,3	10,6
	20-24	99,4	48,7	50,2	0,4	65,7	165,1	39,8	59,1	35,6
	25-29	134,1	76,7	57,1	0,3	54,0	188,2	28,8	73,8	52,5

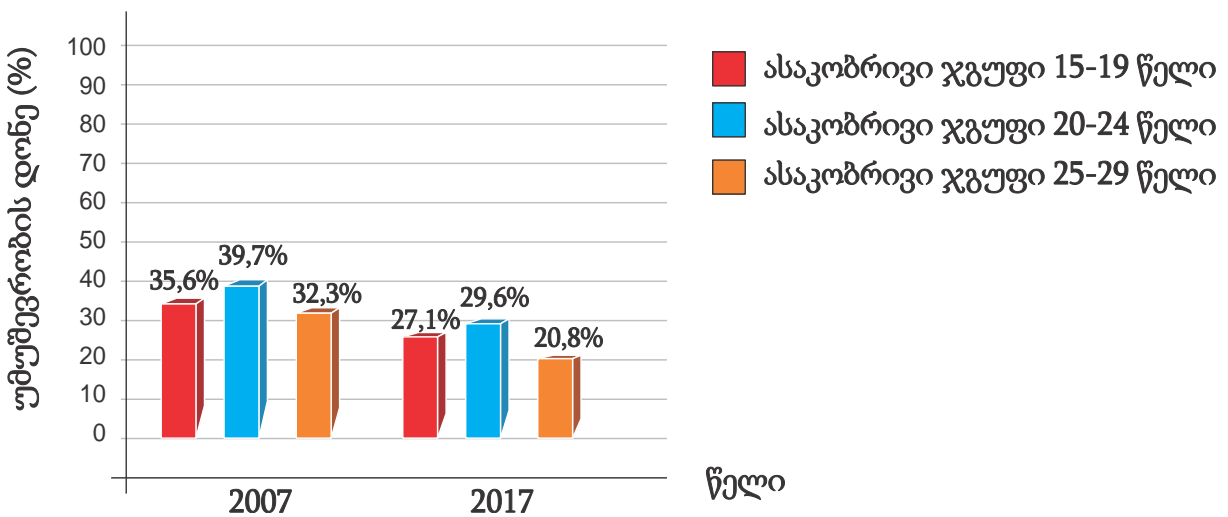
	29	2						7		
2016	15-19	22,9	6,7	16,3	-	12,2	35,1	34,7	17,3	11,3
	20-24	85,9	50,7	35,1	0,1	42,0	127,9	32,7	57,2	38,4
	25-29	137,9	94,4	43,1	0,4	44,0	181,9	24,2	73,0	55,3
2017	15-19	37,8	9,7	27,8	0,2	14,0	51,8	27,1	24,6	17,9
	20-24	95,6	59,0	36,5	-	40,1	135,7	29,6	64,3	45,3
	25-29	167,3	113,2	54,0	0,1	43,9	211,2	20,8	75,8	60,1

რაც შეეხება თვით ეკონომიკურად აქტიური ახალგაზრდების დინამიკას, 2017 წელს 2007 წელთან შედარებით, მათი რაოდენობა 45,6 ათასი კაცით, ანუ 12.9%-ით გაიზარდა. შესაბამისად, ზრდის ტენდენციით ხასიათდება დასაქმებულთა რიცხოვნობაც, რომელიც მთლიანობაში იმავე პერიოდში 73.6 ათასი კაცით, ანუ 32.4%-ით გაიზარდა. დასაქმებული ახალგაზრდების სტრუქტურაში 60.5% დაქირავებით მომუშავეა, ხოლო 39.3%-თვითდასაქმებულია (0.2% გაურკვეველთა კატეგორიას განეკუთვნება). აღსანიშნავია, რომ 2007 წელთან შედარებით, მნიშვნელოვანი ზრდის ტენდენციით (79.9%) ხასიათდება სწორედ დაქირავებით დასაქმებულის სტატუსის მქონე ახალგაზრდების წილი. ხოლო რაც შეეხება თვითდასაქმებულთა კატეგორიას, მათი რაოდენობა აღნიშნულ პერიოდში 6.0%-ითაა შემცირებული. ეკონომიკურად აქტიური 15-29 წლის ახალგაზრდების სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი წილი უკავიათ უმუშევრებს. ასე, მაგალითად, ბოლო 10 წლის განმავლობაში უმუშევარი

ახალგაზრდების რაოდენობა 126.0 ათასიდან 98.0 ათას კაცამდე, ანუ 22.2%-ით შემცირდა. მათ შორის, 20-24 წლის ასაკობრივ ჯგუფში-28.8%-ით, ხოლო 25-29 წლის ახალგაზრდებში-19.3%-ით. უმუშევარი ახალგაზრდების საერთო რაოდენობიდან (98.0 ათასი კაცი 2017 წელს) ყველაზე დაბალი წილით (14.3%), 15-19 წლის ახალგაზრდები გამოირჩევიან, რაც ბუნებრივია, მათი ასაკობრივი თავისებურებებიდან გამომდინარე. აღნიშნული ცვლილებები შესაბამისად აისახა ეკონომიკური აქტივობის, უმუშევრობისა და დასაქმების ხარისხობრივ მახასიათებლებზე. ასე, მაგალითად, ბოლო 10 წლის განმავლობაში ახალგაზრდების უმუშევრობის დონის მაჩვენებელი შემცირებულია საშუალოდ 35.9%-დან 25.8%-მდე (იხ. სქემა 1).

სქემა-1

ახალგაზრდების განაწილება უმუშევრობის დონის მიხედვით საქართველოში 2007-2017 წლებში

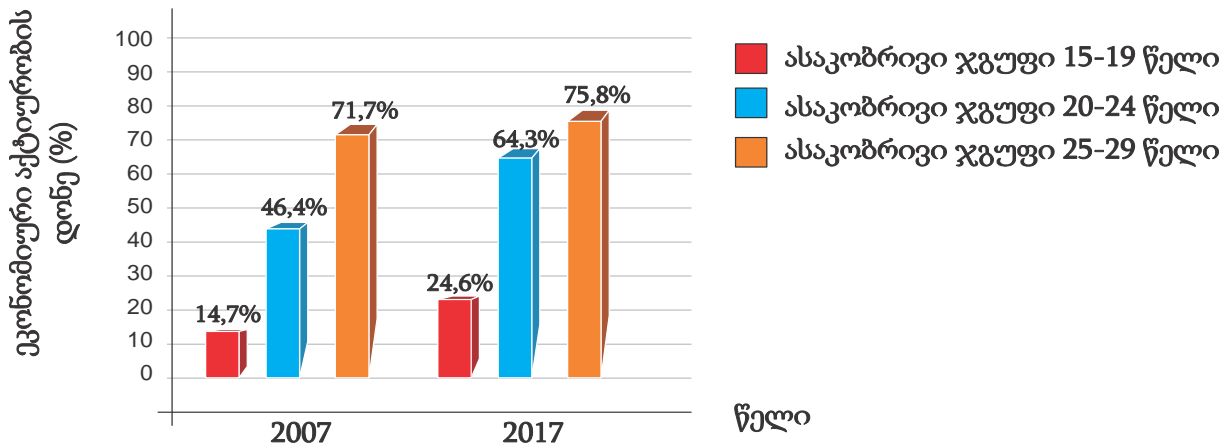

მათ შორის, 15-19 წლის ასაკობრივი ჯგუფის მიხედვით, 35.6%-დან 27.1%-მდე, 20-24 წლის ასაკობრივი ჯგუფის მიხედვით, 39.7%-დან 29.6%-მდე, ხოლო 25-29 ასაკობრივი ჯგუფის მიხედვით, 32.3%-დან 20.8%-მდე. უმუშევრობის ყველაზე დაბალი დონე 25-29

წლის ასაკობრივ ჯგუფში ფიქსირდება, სადაც ის ბოლო 10 წლის განმავლობაში ყველაზე მეტად, 11.5%-ითაა შემცირებული. უნდა აღინიშნოს რომ, უმუშევრობის დონის შემცირებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია ბოლო პერიოდში შრომის ბაზარზე ახალგაზრდების ეკონომიკური აქტივობის დონის მაჩვენებლის ზრდამ (იხ. სქემა 2).

სქემა-2

ახალგაზრდების განაწილება ეკონომიკური აქტივობის მიხედვით საქართველოში 2007-2017 წლებში

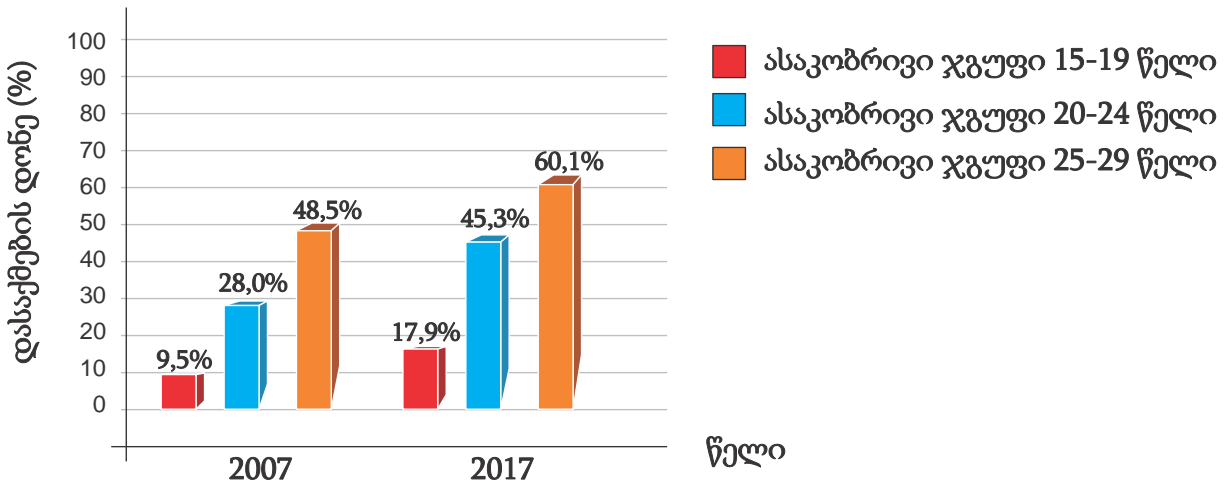

როგორც სქემის მონაცემიდან ჩანს, ეკონომიკური აქტივობის დონის მაჩვენებელი ყველაზე მაღალია 25-29 ასაკობრივი ჯგუფის ახალგაზრდებისათვის (75.8%), შემდეგ კი 20-24 წლის ასაკობრივი ჯგუფისათვის (64.3%). ბუნებრივია, აქტივობის შედარებით დაბალი დონით (24.6%) 15-19 წლის ახალგაზრდები გამოირჩევიან.

ეკონომიკური აქტიურობისა და უმუშევრობის მაჩვენებლების ასეთი დინამიკა შესაბამისად აისახა ახალგაზრდების დასაქმების დონის მაჩვენებლებზეც (იხ. სქემა 3), რაც ბოლო 10 წლის პერიოდში გაზრდილია სამივე ასაკობრივი ჯგუფის მიხედვით. მათგან დასაქმების დონის ყველაზე მაღალი ზრდის ტემპი შეინიშნება 20-24 წლის ახალგაზრდებში. კერძოდ, 2007 წელთან შედარებით, 2017 წელს, აღნიშნული ასაკობრივი ჯგუფის ახალგაზრდების დასაქმების დონის მაჩვენებელი 28.0%-დან 45.3%-მდე გაიზარდა. 24-29 წლისა და 15-19 წლის ასაკის ახალგაზრდებისათვის კი, აღნიშნული მაჩვენებლის ზრდა შედარებით დაბალი იყო და შესაბამისად 11.6% და 8.4%-ს შეადგენდა. როგორც ანალიზი გვიჩვენებს, ბოლო 10 წლის განმავლობაში შრომის ბაზარზე 15-29 წლის ახალგაზრდობის დასაქმების მდგომარეობა არაერთგვაროვანი ტენდენციით, პროცესებით ხასიათდება. უფრო მეტიც, შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნულ სფეროში გარკვეული პოზიტიური ძვრებისა და ცალკეული მაჩვენებლის დადებითი დინამიკის მიუხედავად, სამწუხაროა, რომ დღემდე საგრძნობლად მაღალია უმუშევარი ახალგაზრდების წილი და შესაბამისად, მათი უმუშევრობის დონის მაჩვენებელიც.

სქემა-3

ახალგაზრდების განაწილება დასაქმების დონის მიხედვით საქართველოში 2007-2017 წლებში

ახალგაზრდების უმუშევრობის სფეროში არსებულ უმძიმეს ვითარებას ადასტურებს საანალიზო პერიოდში (2007-2017 წლები) ქვეყნის მასშტაბით სამთავრობო დონეზე ჩატარებული ცალკეული მნიშვნელოვანი კვლევების [(კვლევა 2015, <https://www.mes.gov.ge/>); (კვლევა 2016, Tracer Study); (კვლევა 2018, EPPM); (კვლევა 2019, EPPM)] შედეგებიც, რაც კონკრეტულად ახალგაზრდების დასაქმების, პროფესიული და უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კურსდამთავრებულთა კმაყოფილების, შრომითი მონაცობის პრობლემებს მიეძღვნა. მათგან ძალზე მნიშვნელოვანია საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს პროფესიული განათლების განვითარების დეპარტამენტის კვლევა, რომელმაც მოიცვა საქართველოს ყველა სახელმწიფო პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულება. კვლევის სამიზნე ჯგუფად განისაზღვრა შესაბამისი პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების კურსდამთავრებული (1310 პიროვნება, საშუალო ასაკი 24 წელი). გამოკითხულთა კმაყოფილების ანალიზი განხორციელდა სხვადასვა ასპექტის მიხედვით: მასწავლებელთა კვალიფიკაცია, სასწავლო პროცესის ორგანიზება, ინფრასტრუქტურა, სწავლების მეთოდები, სწავლის ხანგრძლივობა, განათლების ხარისხი, პრაქტიკული კურსები და მისი ხანგრძლივობა, სასწავლო რესურსებზე ხელმისაწვდომობა, სტუდენტებსა და ლექტორებს შორის ურთიერთობა, დასაქმებაზე ზრუნვა. კვლევის შედეგები გვიჩვენებს, რომ ყველაზე დაბალი რეიტინგით სწორედ დასაქმებაზე ზრუნვა შეფასდა. კერძოდ, „ამ შემთხვევაში, კმაყოფილების საშუალო მაჩვენებელი 2-ზე დაბალია, კერძოდ კი 1,81-ს უდრის“ (კვლევა 2015, <https://www.mes.gov.ge/>. Tracer Study, 12). კურსდამთავრებულთა 50,6% დაუსაქმებელია, მუშაობს მხოლოდ 38,9%. ამ უკანასკნელთაგან 11,6%-მა დაიწყო მუშაობა კოლეჯის დახმარებით, 1,0%-მა დასაქმების სახელმწიფო ცენტრის დახმარებით, ხოლო დასაქმებულთა ძირითადმა ნაწილმა სამსახური დაიწყო დამოუკიდებლად (43.3%) და ნაცნობ-მეგობრების დახმარებით (38.2%). ძირითადი მიზეზები, რის გამოც კურსდამთავრებულები ვერ პოულობენ სამუშაოს, შემდეგია:

საკმარისი ცოდნისა და ძირითადი უნარების უქონლობა-15,0%; საკმარისი გამოცდილების უქონლობა-23,1%; დაბალი მოთხოვნა პროფესიაზე-23,7% და სხვა. დამაფიქრებელია, რომ „დასაქმებულ კურსდამთავრებულთა დაახლოებით 42,6% აღნიშნავს, რომ მათი სამუშაო სრულად ან ნაწილობრივ დაკავშირებულია იმ სპეციალობასთან, რომელიც მიიღეს პროფესიულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებაში, ხოლო 57,4% აღნიშნავს, რომ მისი სამუშაო არ არის კავშირში მიღებულ სპეციალობასთან“ (კვლევა 2015, **Tracer Study**, 24). ახალგაზრდების დასაქმებისა და შრომითი მონაცემების თვალსაზრისით, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი დასკვნებია წარმოდგენილი მომდევნო პერიოდის პროფესიულ-საგანმანათლებლო პროგრამების კურსდამთავრებულთა კვლევის ანგარიშების (TRACER STUDY) მიხედვით, რომელსაც პერიოდულად ახორციელებს პროფესიული განათლების განვითარების დეპარტამენტი. ასე, მაგალითად, 2017 წელს წარმოდგენილი ანგარიშის მიხედვით, ერთ-ერთ ძირითად მიგნებას წარმოადგენს ის, რომ კურსდამთავრებულთა უმრავლესობა საჭიროდ მიიჩნევს „პროფესიული განათლებასთან დაკავშირებული რიგი ასპექტები, როგორცაა დასაქმებაზე ზრუნვა (64.0%), პრაქტიკის კურსები (40.0%) და განათლების ხარისხი (39.0%) საჭიროებს გაუმჯობესებას“ (კვლევა 2015, **Tracer Study**, 4). პროფესიული პროგრამების კურსდამთავრებულთა დასაქმების მთლიანმა მაჩვენებელმა მხოლოდ 56.2% შეადგინა. აღნიშნულიდან გამომდინარე აშკარაა, რომ ადგილი აქვს არაეფექტიანი დახმარების განწევას ახალგაზრდების შრომითი მონაცემის პროცესში, რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს მათ ინტერესს სწავლა გააგრძელონ უმაღლეს სასწავლებლებში შესაბამის პროფესიულ-საგანმანათლებლო პროგრამებზე, ან ასტიმულირებს მათ შრომითი ემიგრაციას.

დასკვნები და რეკომენდაციები:

ახალგაზრდების დასაქმების სფეროში არსებული მდგომარეობის შესწავლა, ასევე აღნიშნულ სფეროში განხორციელებული კვლევების შედეგების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გავაკეთოთ რიგი დასკვნები. კერძოდ, საქართველოს შრომის ბაზარზე არსებული მდგომარეობიდან და ქვეყანაში შექმნილი სოციალურ-ეკონომიკური ვითარებიდან გამომდინარე, ახალგაზრდების ეფექტიანი დასაქმების უზრუნველყოფის მიზნით, მიზანშეწონილია გამოვყოთ მასზე მოქმედი შემდეგი ძირითადი ფაქტორები:

1. თანამედროვე პირობებში შეინიშნება პროფესიული და უმაღლესი სასწავლებლების კურსთამთავრებულთა კვალიფიკაციის დონის შეუსაბამობა დამსაქმებელთა მოთხოვნებთან, რასაც ემატება: დამოუკიდებელი გადანყვეტილების მიღების შესახებ გამოცდილების უქონლობა, სათანადო ცოდნის უკმარისობა, მიღებული პროფესიის მიხედვით პრაქტიკული უნარ-ჩვევების ნაკლებობა. მაგალითად, გამოკვლევებით ოფიციალურად დადასტურებულია, რომ უმაღლესი განათლების უკუგების შემდგომი ზრდის შემაფერხებელი ფაქტორია უმაღლესი განათლების მქონე პირთა კომპეტენციების ბაზრის მოთხოვნებთან ნაკლები თავსებადობა და თვითდასაქმების დაბალი მაჩვენებლები (კვლევა 2018, EPPM, 16). შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული ფაქტორი გადამწყვეტ როლს თამაშობს როგორც ახალგაზრდა კადრების, ასევე მთლიანად შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმების კუთხით. საქართველოს ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის სტრუქტურაში უმუშევართა შორის 32.34% უმაღლესი განათლების, ხოლო 21.86% პროფესიული განათლების მქონე პირია (<http://www.geostat.ge/>). ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი განათლება, რომელიც შრომის ბაზრის მოთხოვნებზეა ორიენტირებული, ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს. თუმცა სამწუხაროა, რომ „საქართველოს განათლების სისტემის ბოლო პერიოდის რეფორმების არაერთმა მცდელობამ დასახულ მიზანს, ხელმისაწვდომი და ხარისხიანი განათლების უზრუნველყოფას, ვერ მიაღწია. რეფორმების ახალი ტალღები და პრიორიტეტების

ხშირი ცვლილება ვერ უზრუნველყოფს განვითარებაზე ორიენტირებული მდგრადი სისტემის ჩამოყალიბებას და სისტემის ეფექტიანობის ხარისხის საგრძნობ ამაღლებას“ (კვლევა 2019, EPPM, 1).

2.უმაღლესი და პროფესიული განათლების მქონე კადრების კომპეტენციების დაბალი დონე და სამუშაო ძალის განათლების ხარისხის შეუსაბამობა თანამე-დროვე შრომის ბაზრის მოთხოვნებთან, განაპირობებს კვალიფიცირებული სამუშაო ძალის დეფიციტსა და კონკრეტული პროფესიების მიხედვით კადრების მოძიების სირთულეებს, რაც, თავის მხრივ, ბიზნესისა და მთლიანად ეკონომიკის განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორია. „მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალური კონკურენტუნარიანობის 2008-2017 წლების ანგარიშებში საქართველოში ბიზნესის კეთების ხელისშემშლელ ფაქტორებს შორის, ბოლო 4 წლის მანძილზე, პირველ ადგილზეა „სამუშაო ძალის არაადეკვატური განათლება“, ხოლო მეორეზე-ფინანსებზე ხელმისაწვდომობა“ (გაგნიძე 2018, 89). საერთაშორისო გამოცდილება ადასტურებს, რომ ეკონომიკისა და ბიზნესის განვითარება, თავის მხრივ, დასაქმების, განსაკუთრებით კი-ახალგაზრდა კადრების, სპეციალისტების დასაქმების ზრდის მნიშვნელოვანი ფაქტორია და შესამჩნევ გავლენას ახდენს მათი შრომითი ემიგრაციის მასშტაბებზე. მართლაც, „ეკონომიკის განვითარება ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას ასტიმულირებს და ქვეყნიდან მუშახელის გადინების მასშტაბებს ამცირებს“ (სილაგაძე 2019, 38). მიმდინარე ეტაპზე საქართველოში ეკონომიკური განვითარების არასაკმარისი ტემპები ვერ უზრუნველყოფს ახალგაზრდა სამუშაო ძალაზე მოთხოვნის ზრდას, რაც ადეკვატურად აისახება მათი დასაქმების შესაძლებლობებსა და პერსპექტივებზე;

3.ახალგაზრდების დასაქმებაზე მოქმედი მნიშვნელოვანი ფაქტორია შრომისა და დასაქმების სფეროში ადაპტაციის გზებთან დაკავშირებით მათი წარმოდგენე-ბი, შეხედულებები. ხშირად ისინი, პროფესიის შერჩევისას, არ არიან ორიენტი-რებული შრომის ბაზარზე არსებულ რეალურ სიტუაციაზე, მის რეალურ მოთ-ხოვნებზე. სახეზეა

პროფესიული ორიენტაციის ძალზე სერიოზული პრობლემა, რომელმაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა თანამედროვე ინოვაციებისა და გლობალიზაციის ეპოქაში. „საქართველოსთვის პროფესიული ორიენტაციის საკითხი ერთ-ერთი უმწვავესია, თუმცა საზოგადოება სათანადოდ ვერ აღიქვამს არასწორ პროფესიულ ორიენტაციასთან დაკავშირებულ ნეგატიურ შედეგებს... საქართველოში უმუშევრობის არსებული მაღალი დონის პირობებში, როდესაც ასიათასობით ადამიანი უმუშევარია, დამსაქმებლები ვერ პოულობენ ვაკანტური სამუშაო ადგილებისთვის შესაფერის კადრებს, შესაბამისად, სწორი პროფესიული ორიენტაცია იძენს აქტუალურ მნიშვნელობას“ (კვიციანი, ..., 2018, 52-53);

4. შრომის ბაზარი მიმდინარე ეტაპზე ვერ უზრუნველყოფს დასაქმების სფერო-ში სოციალური სამართლიანობის პრინციპების დაცვას, სამუშაოს მაძიებელთა-თვის დასაქმების თანაბარი შესაძლებლობების შექმნას, შრომითი უფლებების თანაბარ რეალიზაციას. ამასთან, მოსახლეობას ნაკლებად მიუწვდება ხელი შრომის ბაზრის სხვადასხვა სახის სერვისსა და ღონისძიებაზე (Tsartsidze 2018, 92);

5. დღემდე ქვეყანაში პრაქტიკულად არ არსებობს უმუშევარი ახალგაზრდების სოციალური დაცვის მექანიზმი, მათი გადამზადების მიზნობრივი სახელმწიფო პროგრამები;

6. მნიშვნელოვანი პრობლემებია ახალგაზრდების შრომის ანაზღაურების ორგანიზაციის სფეროში, დაბალია მათი ხელფასები. სიტუაციას კიდევ უფრო ართულებს შრომის პირობების მოუწესრიგებლობა, შრომის ორგანიზაციის, სტიმულირებისა და მოტივაციის დაბალი დონე (ტუხაშვილი,, 2012, 75-76);

7. შრომის ბაზრის ინტერასტრუქტურის განუვითარებლობა და ერთიანი საინფორმაციო სისტემის არარსებობა, რაც თავის მხრივ ხელს უშლის სპეციალობით სამუშაოს მოძიებას, ასევე, დამსაქმებლებს უქმნის სერიოზულ სირთულეებს მათთვის საჭირო კადრების მოზიდვისა და დაქირავების პროცესში;

8.დღემდე ქვეყანაში არ არსებობს დასაქმების და სოციალურ-შრომითი ურთიერთობების რეგულირების მეცნიერულად დასაბუთებული მართვის პრაქტიკა და შესაბამისი საკანმომდებლო ბაზა;

9.არ არის განვითარებული სოციალური პარტნიორობის სისტემა სოციალურ-შრომითი ურთიერთობების სფეროში.

აღნიშნული ვითარებიდან გამომდინარე, ახალგაზრდების ეფექტიანი დასაქმების უზრუნველყოფის მიზნით, აუცილებელია შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკის კონკრეტული ღონისძიებების შემუშავება, რაც არაერთხელ იქნა ჩვენ მიერ დასაბუთებული (ცარციძე, ..., 2017, 585). ამის აუცილებლობას, უპირველეს ყოვლისა, განპირობებს შრომის ბაზარზე კვალიფიციურ სამუშაო ძალაზე მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის მკვეთრი დისბალანსის არსებობა, კვალიფიციური სამუშაო ძალის დეფიციტი, კონკრეტული პროფესიების მიხედვით კადრების მოძიების სირთულეები და სხვა. შესაბამისად, დასაქმების აქტიური პოლიტიკის ფარგლებში, აუცილებელია შემდეგი ღონისძიებების გატარება:

1.უპირველეს ყოვლისა აუცილებელია გავიცნობიეროთ, რომ ახალგაზრდების შრომითი მონაცობის პრობლემების გადაწყვეტა შეუძლებელია სოციალური პარტნიორობის ერთობლივი ძალისხმევის გარეშე, სადაც ოფიციალურ სახელმწიფო-ორგანოებთან ერთად აქტიური როლი უნდა შეასრულონ დამსაქმებელთა ორგანიზაციებმა, უმაღლესმა და პროფესიულმა საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა, ახალგაზრდობის მხარდამჭერმა ორგანიზაციებმა და სხვა. აღნიშნული მოითხოვს სოციალური პარტნიორობის პრინციპულად ახალი მექანიზმის ფორმირებას, რაც, პირველ რიგში გულისხმობს, შრომის ბაზრის სუბიექტებს შორის თანამშრომლობის ცივილიზებული ფორმების გამოყენებას, კოლექტიურ-სახელშეკრულებო რეგულირების პრაქტიკის დანერგვას. ახალგაზრდების დასაქმების პრობლემების გადაწყვეტა არ უნდა განხორციელდეს სტიქიურად. ის როგორც ეკონომიკური, ასევე სოციალური ასპექტით მოითხოვს მეცნიერულად

დასაბუთებულ მიდგომას. ეფექტიანი დასაქმება არ ნიშნავს მხოლოდ დასაქმებულთა რიცხოვნობის მექანიკურ ზრდას. აქ მთავარია მისი ძირითადი მოტივისა და სოციალური შინაარსის გათვალისწინება. კერძოდ, მან უნდა უზრუნველყოს: შრომის უფლების რეალიზაცია; ცხოვრების მაღალი დონე და ღირსეული არსებობის პირობები; მაღალეფექტიანი შრომის სტიმული სათანადო „ღირსეული“ ანაზღაურების საფუძველზე; პროფესიული შესაძლებლობების ზრდა და პიროვნების განვითარების სტიმულირება (ცარციძე 2004, 40). სწორედ ასეთი ეფექტიანი დასაქმება გახდება ქვეყანაში შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი ბერკეტი და სიღარიბის დაძლევის მთავარი ფაქტორი. შესაბამისად, ძნელია არ დაეთანხმო ძალზე მნიშვნელოვან და ობიექტურ დასკვნას, რომ “სიღარიბის დასაძლევად სოციალურ დახმარებაზე ბევრად ეფექტიანია ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის ხელშეწყობა და სამუშაო ძალის სრულფასოვანი ჩართვა ეკონომიკურ პროცესებში“ (ხადური 2018, 42);

2.უმალესი და პროფესიული განათლების სისტემის განვითარების დონისა და ხარისხის ამაღლება, მისი ორიენტირებულობა შრომის ბაზრის მოთხოვნებთან. კადრების მომზადება–გადამზადების ადეკვატური სისტემის ფორმირება, რაც მთლიანად აღმოფხვრის კვალიფიცირებული სამუშაო ძალის ნაკლებობას და კონკრეტულ პროფესიებში კადრების მოძიებისას შექმნილ სერიოზულ ბარიერებს, სირთულეებს. ამ მიზნით, ქვეყნისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია „ეფექტიანად ფუნქციონირებადი, მაღალი საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი საგანმანათლებლო სისტემის შექმნა“ (მეცვაბიშვილი 2018, 243);

3.ახალგაზრდების ეფექტიანი დასაქმება შეუძლებელი იქნება მთლიანად ეკონომიკისა და მისი კერძო სექტორის დაჩქარებული განვითარების გარეშე. ეს უკანასკნელი უნდა გახდეს დასაქმების სფეროში არსებული პრობლემების გადაწყვეტის მნიშვნელოვანი ფაქტორი. „სწორედ კერძო სექტორის განვითარება

უნყოფს ხელს დასაქმების ზრდას, დასაქმებულთა შემოსავლების ზრდას და ამ გზით სიღარიბის შემცირებას“ (პაპაია 2015, 152);

4. ვინაიდან ახალგაზრდობა ყველა ქვეყანაში განიხილება, როგორც აქტიური საზოგადოებრივი ძალა და სტრატეგიული ადამიანური რესურსი, მათი დასაქმება განსაკუთრებულ ხელისშეწყობას საჭიროებს. ამიტომ, საჭიროა ახალგაზრდების დასაქმების პროგრამებში განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს მათი მომზადების, გადამზადების, სამუშაოს მოძიებაში დახმარების, კარიერის დაგეგმვისა და კონსულტირების, მობილობის ხელშეწყობის საკითხებს;

5. აუცილებელია შრომისა და დასაქმების სფეროში საკანონმდებლო ბაზის დახვეწა და გაუმჯობესება. ეფექტიანი დასაქმების ხელშეწყობის მიზნით, საციცოცხლოდ აუცილებელია საქართველოს მთავრობის მიერ რატიფიცირებული კონვენციების (N88 კონვენცია-„დასაქმების სამსახურის შესახებ“; N122 კონვენცია-„დასაქმების პოლიტიკის შესახებ“; 181 კონვენცია-„დასაქმების კერძო სააგენტოების შესახებ“) ძირითადი პრინციპების დაცვა და მოთხოვნების ჯეროვნად შესრულება;

6. შრომის ბაზარზე მდგომარეობის შესახებ ერთიანი საინფორმაციო სისტემის, ბაზის შექმნა, სადაც იქნება სრულყოფილი ინფორმაცია მოთხოვნადი და პერსპექტიული პროფესიების, პროფესიული განათლების მიღებისა და შრომითი მონყოფის შესაძლებლობების შესახებ და სხვა;

7. დასაქმების აქტიური პოლიტიკის წარმატებით რეალიზაციის მიზნით მიზანშეწონილია მისი განხორციელებისა და შედეგების მონიტორინგის ეფექტიანი სისტემის დანერგვა. მან უნდა უზრუნველყოს ახალგაზრდების დასაქმების სფეროში მიღებული ყოველი კონკრეტული პროგრამის შესრულების მკაცრი კონტროლი, მისი ყველა პარამეტრისა და მაჩვენებლის მიხედვით.

ლიტერატურა:

- 2016 წლის პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების კურსდამთავრებულთა კვლევის ანგარიში (TRACER STUDY). საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო პროფესიული განათლების განვითარების დეპარტამენტი თბილისი 2017. [https://mes.gov.ge/uploads/files/2016-\(Tracer%20Study\).pdf](https://mes.gov.ge/uploads/files/2016-(Tracer%20Study).pdf)
- **Shelia M. (2018)**. Reproductive Behavior of Students in Georgia. Демографія та соціальна економіка, № 2(33).P. 94-102.
- **Tsartsidze M (2018)**. Problems of Labor Market Formation and Strategic Directions for its Overcoming in Georgia. Institute of Researches and International Symposiums IRIS–ALKONA. Latvia. ISSN 2414-2344. Journal of International Academic Research JIAR. ISSN 2592-8600. VOLUME-1(2018) No.1. <http://irissymposium.wixsite.com/website-71>;
- **Tsartsidze M. (2018)**. Unemployment and the effective employment problems in Georgia under the modern globalization terms. Institute of Researches and International Symposiums IRIS–ALKONA. Latvia. Journal of International Economic Research. ISSN 2500-9656. Volume 4. No.1.<http://irissymposium.wixsite.com/website>
- **Tukhashvili M (2018)**. Georgian Labour Market in the condition of Political and Economic Crisis.In the book:Youth Employment: Challenges and Opportunites. Timisoara.Eurostampa, 2012. p.294-300.
- **Tukhashvili M., Tsartsidze M., Latsabidze N., Lobzhanidze M., Shelia M. (2018)**. Emigration Intentions of Students of Higher Education Institutions of Georgia (Examples From Ivane Javakhishvili Tbilisi State University). European Journal of Humanities and Social Sciences. Scientific journal. Vienna. Premier Publishing. №3 2018. P.132-140. ISSN 2414-2344. <https://ppublishing.org/journals/769/>;
- **გაგნიძე ი. (2018)**. კლასტერსა და სამენარმეო უნივერსიტეტებს შორის სისტემური კავშირის როლი ეკონომიკის განვითარებაში. ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, N1,;
- განათლების პოლიტიკის დაგეგმვისა და მართვის საერთაშორისო ინსტიტუტი (EPPM). უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების სტრატეგიული განვითარება

საქართველოში. უმაღლესი განათლების პოლიტიკის ანალიზი ხუთი სტრატეგიული მიმართულების მიხედვით. უმაღლესი განათლება და დასაქმება.
<https://drive.google.com/file/d/0B9RC0lzxIY4ZcGlONGFsUldNRjA/view>;

- განათლების პოლიტიკის დაგეგმვისა და მართვის საერთაშორისო ინსტიტუტი (EPPM). განათლების სახელმწიფო პოლიტიკა და რეფორმების სტრატეგიული დაგეგმვა. 28.02.2019წ. http://eppm.org.ge/wp-content/uploads/2019/03/Policy_brief_strategic_planning.pdf;
- კვირკვია მ, კიკუტაძე ვ., სიხარულიძე დ., შაბურიშვილი შ., ჭარაია ვ. (2018). ახალგაზრდების პროფესიული ორიენტაცია: საერთაშორისო გამოცდილება და საქართველო. “ეკონომისტი”, N2;
- მეტრეველი რ. (2018). განათლების მზე საუკუნეებში იკაშკაშებს! „ალმა მატერი“ ასი წლისაა. ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, N1;
- მექვაბიშვილი ე. (2018). გლობალიზაციის ეპოქის ფინანსური კრიზისები და საქართველოს ეკონომიკა. თბილისი. გამომცემლობა „ინტელექტი“. ISBN 978-9941-476-29-7. <http://eb.tsu.ge/doc/emekvabishvili.pdf>;
- პაპავა ვ. (2015). საქართველოს ეკონომიკა. რეფორმები და ფსევდორეფორმები. გამომცემლობა ინტელექტი. თბილისი;
- საქართველოს მთავრობის დადგენილება N400 „საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის „საქართველო 2020“ დამტკიცებისა და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი ღონისძიების თაობაზე“, 2014 წლის 17 ივნისი ქ. თბილისი;
- საქართველოს მთავრობის დადგენილება №199 „საქართველოს შრომის ბაზრის ფორმირების სახელმწიფო სტრატეგიისა და საქართველოს შრომის ბაზრის ფორმირების სახელმწიფო სტრატეგიის რეალიზაციის 2015-2018 წლების სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“, 2013 წლის 2 აგვისტო, ქ. თბილისი;

- საქართველოს პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებების სტატუსი შრომის ბაზარზე. კურსდამთავრებულთა კვლევის ანალიზი. პროფესიული განათლების განვითარების დეპარტამენტი საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო. თბილისი-2015. <http://test.vet.ge/wp-content/uploads/2016/02/2014-Analysis.pdf>.
- საქართველოს საქართველოს მთავრობის დადგენილება №167 „შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკის სტრატეგიისა და მისი განხორციელების 2016-2018 წლების სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“. 2016 წლის 4 აპრილი;
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. <http://www.geostat.ge/>.
- საქართველოს შრომის ბაზრის ანალიზი 2017. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. <http://www.lmis.gov.ge/>;
- სილაგაძე ა. (2019). სამხრეთ კავკასიის პოსტსაბჭოური ქვეყნების ზოგიერთი ეკონომიკური მაჩვენებლის შედარებითი ანალიზი. უერთნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტომი XI, N1.;
- ტუხაშვილი მ., ანანიაშვილი ი., ცარციძე მ., ლაცაბიძე ნ., შელია მ., ჭელიძე ნ. (2012). შრომის ბაზარი და დაბრუნებულ მიგრანტთა რეინტეგრაცია საქართველოში. პუბლიკაცია მომზადებულია ლტოლვილთა დანიის საბჭოს პროექტის „სარეინტეგრაციო საქმიანობა საქართველოში“ მხარდაჭერით. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი;
- უმაღლესი განათლების პრობლემა საქართველოში-ვინ, რას და როგორ ასწავლის სტუდენტებს. <http://eugeorgia.info/ka/article/431/>.
- ცარციძე მ. (2004). შრომის ბაზრის ფორმირება და სამუშაო ძალის კვლავწარმოება საქართველოში. სადოქტორო დისერტაცია, ავტორეფერატი. თსუ გამომცემლობა, თბილისი;
- ცარციძე მ., ლაცაბიძე ნ. (2017). უმუშევრობა და დასაქმების აქტიური პოლიტიკა შრომის ბაზრის ფორმირების მიმდინარე ეტაპზე საქართველოში. II

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“, 2017 წლის 3-4 ნოემბერი, თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი. შრომების კრებული. თბილისი. ISBN 978-3-9941-13-650-4. https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/global.pdf;

- **ხალერი ნ.** (2018). ინკლუზიური ზრდის ფაქტორები და საქართველოს ეკონომიკის წინაშე არსებული გამოწვევები. ჟურნალი „ეკონომისტი“, N1;

The Active Policy on Labor Market and the Peculiarities of Youth Employment

Murman Tsartsidze,
Associate Professor of Iv. Javakhishvili
Tbilisi State University
murman.tsartsidze@tsu.ge;

S u m m a r y

The principle objective of macro-economic policy is the provision of effective employment for the population at the current stage of forming and developing the labor market in Georgia. The above-mentioned is conditioned by the fact, that the unemployment represents the most acute, global and topical challenge, which is acknowledged to be the key factor causing the poverty in the country. On the basis of the aforesaid, the in-depth research of problems related to the certain social-demographic groups of population, especially the employment of the young people, is attached the considerable significance. The study of the existing situation in the mentioned sphere, as well as the analysis of findings of the conducted researches, allow us to infer a set of the following conclusions:

1. Under the modern conditions there is identified the incompatibility of the skill level of alumni of higher and vocational institutes with the demands of employers, which is added to: the absence of experience in independent decision-making, the insufficiency of appropriate knowledge and the lack of practical skills regarded relevant within the profession. It might be said, that the mentioned factor performs the vital role in terms of the employment of young personnel as well as the whole population capable to work.

2. The low level of competences of the personnel having acquired the higher and vocational education and the incompatibility between the educational quality of the working force and the requirements of modern labor market account for the deficiency of qualified working force and the difficulty in recruiting the personelle according to a certain profession, which, in its term, becomes the hindering factor to the development of business and economics;

3. The crucial factor effecting the youth employment is their conceptions and viewpoints

pertaining to the ways of adaptation to the area of labor and employment. While selecting the profession they are not frequently focused on the situation existing at the labor market and its real requirements. Hence, the extremely serious problem of professional orientation assuming the particular importance in the epoch of contemporary innovations and globalization has been illustrated.

4. At the current stage, the labor market cannot ensure the compliance with the social justice rule in the area of employment, the creation of the equal employment opportunities for the unemployed and the realization of the equal labor rights. The various services and events are less available for the certain groups of population.

5. The mechanism of social protection of the unemployed young people and their retraining programs are hitherto virtually nonexistent in the country.

6. The considerable problems can be detected in the sphere of remuneration of labor for the young people. Their wages are low. The situation is much more complicated by the appalling working conditions and the low level of the work organization, its encouragement and motivation;

7. The absence of undeveloped infrastructure and unified information system of the labor market becomes the obstacle to finding the professional job, furthermore, it develops the considerable difficulties for the employers in the process of recruitment and employment of personnel deemed necessary;

8. The scientifically founded management practice regulating the employment and social-labor relationships as well as the relevant legislative basis does not hitherto exist in the country;

9. The system of social partnership has not been developed in the sphere of social-labor relationships;

Based on the above mentioned circumstances, with the aim of providing the youth with effective employment it is essential to take the following measures within the labor market and the active policy on employment:

1. The problems related to the job placement of the young people are impossible to be solved without the joint efforts of social partners. The aforesaid requires the establishment of fundamentally new mechanism of social partnerships and the introduction of the practice regulating the collective agreement. The issues about the youth employment should not be settled spontaneously. It requires the scientifically substantiated approach from the economic as well as social aspects.

2. It is deemed necessary to enhance the quality and level of development of the higher and vocational education system and to focus it on the requirements of labor market. In addition, it is essential to form the adequate system for training and retraining programs for the personnel that will completely ease the shortage of qualified working force and remove the barriers and complications created in terms of recruiting the personnel of specific specialties

3. The effective employment of young people is impossible without the economic growth, in general and the advancement of private sector of economics

4. The youth employment programs should focus great attention on training, retraining of young people as well as helping them to find jobs and carrier planning, also on the issues related to providing them with consultancy and mobility.

5. The legislative basis in the area of labor and employment necessitates being improved and refined.

6. In order to successfully pursue the active policy on employment it is deemed expedient to introduce the effective system of its implementation and the monitoring of its outcomes.

7. With the aim of successful realization of the active employment policy it is expedient to

introduce the effective system for monitoring its implementation and expectations. It must provide the strict control over the execution of each specific program launched in the sphere of the youth employment according to all its parameters and indicators.

Keywords: Georgia, labor market, youth employment, macro-economic policy

JEL Codes: J20, J21, J23

References:

- **Gagnisze I. (2018).** The Role of Systemic Connection between Cluster and Entrepreneurial Universities in the Development of Economy. Journal “Economics and Business”, N1, (in Georgian);
- International Institute for Education Policy, Planning and Management (EPPM). Strategic development of higher education and science in Georgia. The analysis of the higher education policy according to five strategic directions. The higher education and employment. <https://drive.google.com/file/d/0B9RC0lzxly4ZcGIONGFsUldNRjA/view>;
- International Institute for Education Policy, Planning and Management (EPPM). The state education policy and strategic planning of the reforms. 28.02. 2019. http://eppm.org.ge/wp-content/uploads/2019/03/Policy_brief_strategic_planning.pdf;
- **Khaduri N.** Factors of Inclusive Growth and Challenges Faced by the Economics of Georgia (Expanded Summary). Journal “Economist” (Ekonomisti) N1, 2018, Tbilisi. (in Georgian);
- **Kvirkvaia M., Kikutadze V., Sikharulidze D., Shaburishvili Sh., Charaia V.. (2018).** Professional Orientation of Youngsters: International Experience and Georgia. Journal “Economist”, N2, (in Georgian);
- **Mekvabishvili E. (2018).** The Financial Crises of Globalization Epoch and Economics of Georgia. Tbilisi. Publishing House “Intelecti”. ISBN 978-9941-476-29-7. <http://eb.tsu.ge/doc/emekvabishvili.pdf>. (in Georgian);

- **Metreveli R. (2018)** The Sun of Education will be Shining for Centuries! “Alma Mater” is a hundred years old. Journal “Economics and Business”, N1. (in Georgian);
- National Statistics Service of Georgia. www.geostat.ge.
- **Papava V. (2015)** The Economics of Georgia. Reforms and Pseudo-reforms. Publishing House “Intelecti” Tbilisi. (in Georgian);
- **Shelia M. (2018)**. Reproductive Behavior of Students in Georgia. Демографія та соціальна економіка, № 2(33).P. 94-102.
- **Silagadze A. (2019)**. Comparative Analysis of Some Economic Indicators of Post-Soviet Countries in the South Caucasus. Journal “Economics and Business”, XI, N1, (in Georgian);
- The analysis of labor market, 2017. The Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. <http://www.lmis.gov.ge/>. (in Georgian);
- The problem of higher education in Georgia – by who, what and how the students are taught. <http://eugeorgia.info/ka/article/431/>. (in Georgian);
- The research report on the graduates of vocational education programs in 2016. (TRACER STUDY) The Department of Development of Vocational Education at the Ministry of Education and Science of Georgia. Tbilisi – 2017. [https://mes.gov.ge/uploads/files/2016-\(Tracer%20Study\).pdf](https://mes.gov.ge/uploads/files/2016-(Tracer%20Study).pdf);
- The resolution of the Government of Georgia N199 on “Approval for the state strategy for labor market formation in Georgia and the action plan of realization of the state strategy for labor market formation in Georgia of 2015-2018”. 08.2013, Tbilisi. (in Georgian);
- The resolution of the Government of Georgia N400 on ”Approval for the socio-economic development strategy of Georgia - “Georgia 2020” and the certain measures related thereto. June 17, 2014, Tbilisi. (in Georgian);

- The resolution of the Government of Georgia №167 on “Approval for the action plan of active policy strategy for labor market and its implementation in 2016-2018” April 4, 2016, Tbilisi. (in Georgian);
- The status of vocational education institutions of Georgia at labor market. The analysis of the graduate survey. The Department of Development of Vocational Education at the Ministry of Education and Science of Georgia. Tbilisi – 2015. <http://test.vet.ge/wp-content/uploads/2016/02/2014-Analysis.pdf>;
- **Tsartsidze M (2018)**. The Problems of Labor Market Formation and the Strategic Directions for its Solution in Georgia. Institute of Researches and International Symposiums IRIS–ALKONA. Latvia. ISSN 2414-2344. Journal of International Academic Research JIAR. ISSN 2592-8600. VOLUME-1. No.1. <http://irissymposium.wixsite.com/website-71>;
- **Tsartsidze M. (2004)**. The Labor Marker Formation and the Reproduction of Labor Force in Georgia. The doctoral thesis, Synopsis. TSU Publishing House, Tbilisi. (in Georgian);
- **Tsartsidze M. (2018)**. The Unemployment and Effective Employment Problems in Georgia under the Modern Globalization Conditions. Institute of Researches and International Symposiums IRIS–ALKONA. Latvia. Journal of International Economic Research. ISSN 2500-9656. Volume 4. No.1.<http://irissymposium.wixsite.com/website>;
- **Tsartsidze M. Latsabidze N. (2017)**. The Unemployment and Active Employment Policy at the Current Stage of Labor Market Formation in Georgia. The 2nd International Scientific Conference CHALLENGES OF GLOBALIZATION IN ECONOMICS AND BUSINESS. The Faculty of Economics and Business of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. TBILISI. ISBN 978-3-9941-13-650-4. https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/global.pdf. (in Georgian);

- **Tukhashvili M (2018).** Georgian Labour Market in the condition of Political and Economic Crisis. In the book: Youth Employment: Challenges and Opportunities. Timisoara. Eurostampa, 2012. p.294-300.
- **Tukhashvili M., Ananiashvili I., Tsartsidze M., Latsabidze N., Shelia M., Chelidze N., (2012).** The Labor Market and the Re-integration of Return Migrants in Georgia. The publication is prepared with the support of Danish Refugee Council's project "Integration activities in Georgia" Tbilisi. (in Georgian);
- **Tukhashvili M., Tsartsidze M., Latsabidze N., Lobzhanidze M., Shelia M. (2018).** Emigration Intentions of Students of Higher Education Institutions of Georgia (Examples From Ivane Javakhishvili Tbilisi State University). European Journal of Humanities and Social Sciences. Scientific journal. Vienna. Premier Publishing. №3 2018. P.132-140. ISSN 2414-2344. <https://ppublishing.org/journals/769/>

ციფრული ეკონომიკა - ეკონომიკური ზრდის ინოვაციური ინსტრუმენტი

გულნაზ ერქომაიშვილი

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი*

gulnazi.erkomaishvili@tsu.ge

თანამედროვე მსოფლიოში უდიდესი ტექნოლოგიური ძვრებია. ციფრული ტექნოლოგიების, საინფორმაციო და საკომუნიკაციო მომსახურების დანერგვამ დასაბამი მისცა უპრეცედენტო გლობალურ სოციო-პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცვლილებებს. სულ უფრო იზრდება ციფრული ტექნოლოგიების როლი ქვეყნის პროდუქტიულობისა და ეროვნული კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პროცესში. დღეს, ის ეკონომიკის თითქმის ყველა სფეროში გამოიყენება. ელექტრონული კომერცის, ორგანიზაციული პროცესების კომპიუტერიზებული მართვისა და ციფრული ინფრასტრუქტურის ზრდის ტემპი საოცრად მაღალია და ის ეკონომიკური განვითარების მთავარი ინსტრუმენტია.

სწორედ აღნიშნულ საკითხებს ეხება წინამდებარე სტატია.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული ეკონომიკა, ციფრული ტექნოლოგიები, ინოვაციური ინსტრუმენტი, ციფრული ინდექსი, ციფრული ეკონომიკური პოლიტიკა.

ციფრული ეკონომიკა - მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუციის მნიშვნელოვანი ნაწილი

ციფრულ ტექნოლოგიებზე დაფუძნებულ ეკონომიკას მასაჩუსეტის უნივერსიტეტის მეცნიერმა ნიკოლას ნეგროპონტემ ციფრული ეკონომიკა უწოდა (Negroponte 1995, 7). მან ამ ტერმინით განასხვავა ციფრული და საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ინტენსიურ განვითარებაზე დაფუძნებული ეკონომიკის უპირატესობა ტრადიციულთან შედარებით.

ციფრული ეკონომიკა მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუციის მნიშვნელოვანი ნაწილია. ის პირდაპირ უკავშირდება ციფრული კომპიუტერული ტექნოლოგიის განვითარებას, რომელიც მოიცავს ონლაინმომსახურებას, ელექტრონულ გადახდებს, ინტერნეტვაჭრობას, ინტერნეტრეკლამას, ინტერნეტთამამებს და ა. შ.

2018 წლის გლობალური ციფრული ანგარიშის მიხედვით ინტერნეტმომხმარებელთა რაოდენობა 4 მლრდ გახდა, მომხმარებელი დღეში საშუალოდ 6 საათი იყენებს ინტერნეტს, 7,6 მლრდ მოსახლეობიდან ორ მესამედს აქვს მობილური ტელეფონი, 3 მლრდ-ზე მეტი ადამიანი სარგებლობს სოციალური მედით(2.<https://www.slideshare.net/wearesocial/digital-in-2018-global-overview-86860338>ბოლო ნახვა 25.03.2019).

ციფრული ეკონომიკის პრინციპზე და პირველ რიგში ბლოკჩეინ ტექნოლოგიებზე გადასვლა კიდევ უფრო გაზრდის ბიზნესსექტორში დასაქმებულთა რაოდენობას, ხელს შეუწყობს მცირე და საშუალო ზომის საწარმოების განვითარებას. ევროკომისიის მონაცემებით, ევროპაში მცირე და საშუალო ბიზნესი სამუშაო ადგილების 2/3-ს და ევროპის ბიზნესის 90%-ს ქმნის. აღსანიშნავია, რომ ევროპის მასშტაბით, 2020 წელს, ციფრულ ეკონომიკაში იმუშავენ და მატებით 5 მლნ ადამიანი, 50 მლრდ უკაბელო მონეობილობა დაუკავშირდება ერთმანეთს, ეს კი 15-ჯერ გაზრდის გადაცემული ინფორმაციის მოცულობას (3. ენუქიძე ნ. ბატიაშვილი მ. 2015).

ტექნოლოგიების გამოყენებით მომხმარებელი უფრო სწრაფად იღებს მომსახურებას, ინტერნეტით ყიდის და იძენს პროდუქციას, ზოგავს ფულს ონლაინმაღაზიებში, შეუძლია დაიწყოს საკუთარი ბიზნესი ონლაინ, გახდეს მენარმე შინიდან გაუსვლელად.

ციფრულ ეკონომიკაში აქცენტი ინტელექტუალური პროდუქტების წარმოებაზე გადატანილი, რაც დიდ კაპიტალურ დანახარჯებთანაა დაკავშირებული. ამასთან, პრობლემები წარმოიქმნება როგორც განვითარებად, ასევე განვითარებულ მცირე ღია ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში (4. გოგორიშვილი, გველესიანი, 2018, 95).

ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებას გააჩნია როგორც სარგებელი, ასევე რისკებიც. სარგებელს ციფრულ დივიდენდებს უწოდებენ. ეს არის: შრომის მწარმოებლურობის ზრდა, კომპანიების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, პროდუქციის წარმოების ხარჯების შემცირება, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა, სიღარიბის და სოციალური უთანასწორობის დაძლევა, ეკონომიკური ზრდა.

ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენების რისკებია: პერსონალური მონაცემების დაცვის პრობლემა; ადამიანის მონაცემების გამოყენებით მათი ქცევის კონტროლი; შრომის ბაზარზე უმუშევრობის ზრდა, რამდენადაც იზრდება ზოგიერთი პროფესიის და დარგების გაქრობის რისკი და სხვ.

ყველა ქვეყანა ცდილობს ციფრული ტექნოლოგიების სწრაფ განვითარებას აუწყოს ფეხი. ციფრული ეკონომიკის განვითარების შთამბეჭდავი მაგალითია სინგაპური, სადაც მის განვითარებას ხელს უწყობს ქვეყნის მთავრობა სწორი ეკონომიკური პოლიტიკით, რომელიც განუწყვეტლივ ეძებს ინვესტორებს, მაღალტექნოლოგიურ სპეციალისტებს, რომლებიც სხვადასხვა ინდუსტრიის ციფრულ პლატფორმაზე გადანაცვლებას შეძლებენ. შესაბამისად, სინგაპურში ბიზნესის ორგანიზაცია და მართვა უმაღლეს დონეზეა.

ქვეყნების ციფრული ეკონომიკის განვითარების დონეების შესადარებლად უმსხვილესი ესპანური საბანკო-საფინანსო ჯგუფის BBVA-ს მიერ 2017 წელს ჩატარდა

კვლევა (5.Cámara, Tuesta 2017). აღნიშნული კვლევის მიხედვით, 100 ქვეყნის მაგალითზე შეფასდა ციფრული ინდექსი (DiGiX). DiGiX ინდექსი აფასებს ფაქტორებს, აგენტების ქცევასა და ინსტიტუტებს, რაც საშუალებას მისცემს ქვეყანას სრულად გამოიყენოს ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები (ICTS) კონკურენტუნარიანობისა და კეთილდღეობის ამალღებისათვის.

DiGiX ინდექსი გამოითვლება ექვსი მაჩვენებლის მიხედვით:

1. ინფრასტრუქტურა (3G და მეტი სიმძლავრის დაფარვის ინტერნეტი, გამტარუნარიანობა (ბაიტი/წმ), უსაფრთხო ინტერნეტ სერვერები);
2. მომხმარებელთა მიერ ინტერნეტის გამოყენება (შინამეურნეობების მიერ ინტერნეტტექნოლოგიების გამოყენება);
3. საწარმოების მიერ ინტერნეტტექნოლოგიების გამოყენება (ბიზნესურთიერთობებში და მომხმარებელთა ურთიერთობისას);
4. ხარჯები (ფიქსირებული ინტერნეტის და სატელეფონო);
5. რეგულირება (კანონები, რომლებიც ეხება საინფორმაციო ტექნოლოგიებს, პროგრამული დაცულობის დონე, სასამართლო დამოუკიდებლობა, სამართლებრივი სისტემის ეფექტურობა დავის მოგვარებაში);
6. მთავრობის ონლაინსერვისის ინდექსი.

თითოეული მაჩვენებელი ცალკე ინდიკატორებად არის დაყოფილი, მაქსიმალური ქულაა 1, ხოლო მინიმალური-0.

DiGiX 2016 წლის ინდექსის მიხედვით, მსოფლიოში ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი ჰქონდა ლუქსემბურგს-1, ხოლო მინიმალური ალჟირს-0. მეორე ადგილზე იყო დიდი ბრიტანეთი-0.97, მესამეზე - ჰონგ-კონგი (0.95). შემდეგ მოდის: აშშ (მე-4 ადგილი, 0.92) და ნიდერლანდები (მე-5 ადგილი, 0.90). 0.90-0.70-ის ფარგლებში მერყეობდა 15-ზე მეტი ქვეყანა (იაპონია, სინგაპური, ნორვეგია, ფინეთი, შვედეთი, შვეიცარია, ისლანდია, ახალი ზელანდია, გერმანია, სამხრეთი კორეა, საფრანგეთი და ა.შ), რომლებიც არიან ლიდერი ქვეყნები და განსაზღვრავენ ტექნოლოგიურ ტენდენციებს მსოფლიოში.

საქართველო აღნიშნულ რეიტინგში 0.40 ქულით 62-ე ადგილს იკავებდა და საშუალო დონის ქვეყანათა რიცხვს მიეკუთვნებოდა. რეგიონში მაღალი მაჩვენებელი ჰქონდა თურქეთს-0.50 ქულა, ყაზახეთს-0.47, რუსეთის ფედერაციას-0.45, აზერბაიჯანს-0.44 და რუმინეთს-0.43. დაახლოებით ჩვენი დონის მაჩვენებელი ჰქონდა სომხეთს და გაცილებით დაბალი - მოლდოვას-0.33 და უკრაინას-0.22. საქართველო უსწრებდა ევროკავშირის ქვეყნებს: ბულგარეთი-0.33, სერბეთი-0.31 და ალბანეთი-0.26.

1. 2018 წლის მსოფლიო ციფრული კონკურენტუნარიანობის რეიტინგში მოცემულია 63 ქვეყანა. საქართველო მათ შორის მოხსენებული არ არის. ციფრული კონკურენტუნარიანობის რეიტინგში ტოპ ათეული ასე გამოიყურება: აშშ, სინგაპური, შვედეთი, დანია, შვეიცარია, ნორვეგია, ფინეთი, კანადა, ნიდელანდები, დიდი ბრიტანეთი. ბოლო 63-ე ადგილზეა ვენესუელა. ციფრული კონკურენტუნარიანობის რეიტინგში მოხვდნენ ყოფილი საბჭოთა ქვეყნებიდან: ყაზახეთი, რუსეთი, უკრაინა, ესტონეთი, ლიეტუვა, ლატვია, ვიშეგრადის ქვეყნები (ჩეხეთი, პოლონეთი, უნგრეთი, სლოვაკეთი), ასევე მეზობელი თურქეთი [6. <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2018/>].

DiGiX ინდექსის გარდა არის ციფრული ეკონომიკისა და სოციალური ინდექსი (DESI). ის ევროკომისიის მიერ შემუშავებული ინდექსია ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისათვის. ციფრული ეკონომიკისა და სოციალური ინდექსი მაღალია დანიაში, შვედეთში, ფინეთსა და პოლანდიაში. შემდეგ მოდის ლუქსემბურგი, ირლანდია, დიდი ბრიტანეთი, ბელგია და ესტონეთი. დაბალი ქულები აქვთ რუმინეთს, საბერძნეთსა და იტალიას.

განვითარებადი ქვეყნების ციფრული ეკონომიკის საშუალოწლიური ზრდის მაჩვენებელი 18%-ს აღწევს, განვითარებული ქვეყნებისა კი - 8%-ია (ენუქიძე, ბატიაშვილი, 2015).

მსოფლიოში ციფრული ეკონომიკის „სასწაულების“ შესახებ წარმოდგენას ინტერნეტკომპანიების კაპიტალიზაცია ქმნის, რომელთაგან თითოეულს იმაზე მეტი

მოგება გააჩნია, ვიდრე საქართველოს ეკონომიკაა. კერძოდ: Google/Alphabet (ბაზრის კაპიტალიზაცია 510 მლრდ დოლარი), Amazon (341 მლრდ დოლარი), Facebook (340 მლრდ დოლარი), Tencent (206 მლრდ დოლარი), Alibaba (205 მლრდ დოლარი), Priceline (63 მლრდ დოლარი), Uber (63 მლრდ დოლარი), Baidu (62 მლრდ დოლარი), Ant Financial (60 მლრდ დოლარი), Salesforce (ბაზრის კაპიტალიზაცია 57 მლრდ დოლარი) (აბულაძე რ. 2019).

ციფრული ეკონომიკური პოლიტიკა საქართველოში

თანამედროვე ეკონომიკურ ტენდენციებთან ადაპტირებისა და ქვეყნის განვითარების ახალ ეტაპზე გადაყვანის მიზნით, 2018 წლის 1 ივნისს, საქართველოში ციფრული ეკონომიკის ასოციაცია (DEAG) დაფუძნდა (9. <http://www.bm.ge/ka/article/saqartveloshi-cifruli-ekonomikis-asociacia-dafudznda/20744> |ბოლო ნახვა 21.03. 2019|]. DEAG-ს მკვეთრად განსაზღვრული მიზნები და ამოცანები აქვს, რაც ციფრული ბიზნესკულტურის განვითარებას, ბიზნესგარემოს სტიმულირებასა და მხარდაჭერას, საინვესტიციო პლატფორმის მომზადებას, კაპიტალის ბაზრის განვითარების ხელშეწყობას, სხვადასხვა სისტემის ბლოკჩეინ ტექნოლოგიებთან ინტეგრაციას და ამ მიზნით, სახელმწიფო და კერძო სტრუქტურებთან თანამშრომლობას, ციფრული აქტივებისა და ციფრული ელექტრონული ვალუტების გადახდის საშუალებად დანერგვას, კონკრეტული საკანონმდებლო ინიციატივების მომზადებასა და სხვა ინოვაციური პროექტების წარდგენას გულისხმობს.

სწორი სტრატეგიის შემთხვევაში ქვეყანამ შეიძლება მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწიოს. ამ მხრივ აღსანიშნავია 2016 წლის 22 ივნისს საქართველოს მთავრობის მიერ მიღებული კანონი ინოვაციების შესახებ, რომლის მიზანია საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის აუცილებელი ეროვნული ინოვაციების ეკოსისტემის შექმნა და სრულყოფა, ქვეყანაში ცოდნასა და ინოვაციებზე დაფუძნებული

ეკონომიკის შექმნა, სხვა ქვეყნებში შექმნილი ტექნოლოგიების საქართველოში ათვისების ხელშეწყობა, საქართველოში შექმნილი ინტელექტუალური საკუთრებისა და ტექნოლოგიების დანერგვისა და ექსპორტის ხელშეწყობა, მეცნიერებისა და ეკონომიკის ყველა სფეროში მონინავე ტექნოლოგიების შეღწევა მათი კონკურენტუნარიანობის გაზრდის მიზნით.

ამ თვალსაზრისით, დღეს კიდევ უფრო იზრდება მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების განვითარების ცენტრის (ტექნოლოგიური პარკი) დატვირთვა, რომელმაც უნდა შექმნას ერთიანი ეკოსისტემა ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების მიმართულებით და ხელი შეუწყოს ინოვაციური იდეების განვითარებას. საერთაშორისო პრაქტიკიდან გამომდინარე, ტექნოლოგიური პარკი იძლევა უნიკალურ შესაძლებლობას, ცოდნასა და ინოვაციებზე დაფუძნებული მცირე და საშუალო საწარმოების რაოდენობის გაზრდა და მათი განვითარება უზრუნველყოს, საქართველოში დაფუძნდეს უცხოური მაღალტექნოლოგიური კომპანიების წარმომადგენლობები და დამატებით მოზიდულ იქნეს უცხოური ინვესტიციები. ტექნოლოგიური პარკი დამწყებ და პატარა კომპანიებს შესთავაზებს ისეთ რესურსებს, რაც მათთვის აქამდე ძნელად ხელმისაწვდომი იყო. ინოვაციური პოტენციალის გაზრდა პირდაპირ კავშირშია დამწყები მენარმეობის განვითარებასთან. სააგენტომ დააარსა ტექნოლოგიური პარკი, რომელიც მოიცავს მცირე ინკუბატორებს, სასწავლო ცენტრებსა და ლაბორატორიებს, ერთობლივ სამუშაო სივრცეებს, რეკრეაციულ ზონას. ინოვაციების სააგენტო ადრეულ სტადიაზე მყოფ სტარტაპკომპანიებს უჭერს მხარს, რომელთა წილი ქართულ ეკონომიკაში დღეისათვის ერთობ დაბალია. თუმცა, ის ტენდენცია, რომელიც მიმდინარეობს და მოიცავს რაც შეიძლება მეტი ადამიანის ჩართვას ინოვაციების ეკოსისტემაში, უზრუნველყოფს დამატებითი ეკონომიკური ბენეფიტის მოტანას მთელი ქვეყნისთვის, რაც არაერთ წარმატებულ ქვეყანაში სწორედ ინოვაციების ეკოსისტემის განვითარებამ უზრუნველყო (ერქომაიშვილი გ. 2019, 52).

ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტომ 2018 წელს თანადაფინანსების გრანტების პროგრამის ფარგლებში, 17 სტარტაპი დააფინანსა. თანადაფინანსების გრანტების პროგრამამ ჯამში 1,632,896.12 ლარი შეადგინა. 5 000 ლარამდე მცირე გრანტების პროგრამის ფარგლებში, ერთი წლის განმავლობაში 31 კომპანია, ჯამში 97 ბენეფიციარი დაფინანსდა. ყველა დაფინანსებული სტარტაპი 100%-ით აკმაყოფილებს ინოვაციურობის და მასშტაბურობის (მათ შორის გლობალურ ბაზარზე) კრიტერიუმებს.

ინოვაციების სააგენტოს აქტიურობა განსაკუთრებით შესამჩნევი იყო 2018 წლის მეორე ნახევარში, როდესაც არაერთი საინტერესო პროექტი განხორციელდა, როგორც სატრენინგო, ასევე დაფინანსების მიმართულებით. საქართველოს შეემატა თელავის ტექნოპარკი, ახმეტის და რუხის (ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი) ინოვაციების ცენტრები. გარდა ამისა, გადაიდგა კონკრეტული ქმედითი ნაბიჯები საქართველოში ენჯელინვესტორთა (ადამიანები, რომლებიც პირველად დაფინანსებას აძლევენ სტარტაპს) გაძლიერების და წახალისების მიმართულებით.

2019 წლის განმავლობაში ინოვაციების სააგენტოს სტრატეგია მიმართული იქნება კერძო ინვესტიციების მოზიდვაზე ინოვაციების ეკოსისტემის განვითარებაში. ინოვაციების სააგენტოს ყველა შემდგომი პროექტი მიმართულია კერძო ინვესტიციების მაქსიმალურ წახალისებაზე. ასევე იგეგმება რეგიონული ინოვაციების ცენტრებში აქტივობის მაქსიმალური ზრდა, რათა მთელი ქვეყნის მოსახლეობა აქტიურად იყოს ჩართული ინოვაციების ეკოსისტემის განვითარებაში.

ტექნოპარკთან ერთად, ძალზე მნიშვნელოვანია ინოვაციური ბიზნესის ხელშეწყობის პროგრამა „სტარტაპ საქართველოც“, რომელიც სს „საპარტნიორო ფონდის“ მიერ დატუქნდა [11. <http://startup.gov.ge/geo/program> |ბოლო ნახვა 22.03. 2019]]. მისი მიზანია, ხელი შეუწყოს დამწყები ბიზნესის (სტარტაპების) განვითარებას საქართველოში. პროექტში მონაწილეობა შეუძლია საქართველოს ნებისმიერ მოქალაქეს, ვისაც სიახლეზე ორიენტირებული და პერსპექტიული ბიზნესწინადადება

აქვს და მისი განხორციელებისთვის საწყისი დაფინანსება სჭირდება. მას აქვს როგორც ინოვაციური, ასევე მაღალტექნოლოგიური კომპონენტი(ხელოვნური ინტელექტი, ნანო და ინფორმაციული ტექნოლოგიები, რობოტიკა და ა.შ).

პროგრამა - „სტარტაპ საქართველო“, საქართველოს მთავრობის დადგენილებით, 2016 წლის ივნისიდან ამოქმედდა და მთავრობის 4-პუნქტიანი გეგმის ნაწილია. სახელმწიფო პროგრამამ ფინანსური მხარდაჭერა აღმოუჩინა დამწყები ბიზნესების ინოვაციურ იდეებს, ის სხვადასხვა კომპონენტს მოიცავს: დაფინანსებას, საგადასახადო და იურიდიული პროცედურების გამარტივებას, ასევე, შესაბამისი განათლების ხელშეწყობას.

პროექტის კოორდინატორები არიან „საპარტნიორო ფონდი“ და „საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტო“. სააგენტო აფინანსებს მხოლოდ უნიკალურ მაღალტექნოლოგიურ ინოვაციურ იდეებს, ხოლო საპარტნიორო ფონდი - ინოვაციურ პროექტებს. მთლიანად პროგრამისთვის პირველ ეტაპზე გამოიყო 11 მლნ ლარი, რაც შემდეგ 35 მლნ ლარამდე გაიზარდა.

მაღალტექნოლოგიური პროექტების შემთხვევაში, საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტო ერთობლივ საწარმოში პარტნიორად რჩება არაუმეტეს 7 წლის ვადით და არ ერევა სტარტაპის მმართველობაში. ინოვაციურმა და ტექნოლოგიურმა გამარჯვებულმა სტარტაპებმა მიიღეს დაფინანსება პირადი ქონებით უზრუნველყოფისა და გირაოს გარეშე. უზრუნველყოფა შემოიფარგლა მხოლოდ პროექტის ფარგლებში შექმნილი აქტივებით.

საქართველოს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტო უზრუნველყოფს ტრენინგებს, ქოუჩინგს, მენტორინგს და საკონსულტაციო მომსახურებას პროგრამის ყველა ბენეფიციარისთვის.

ვენჩურული საინვესტიციო პროექტი განკუთვნილია მაღალტექნოლოგიური დარგის სტარტაპებისთვის, რომელიც მოიცავს ისეთ სფეროებს, როგორცაა: ავიაკოსმოსური წარმოება, ავტომობილები, ხელოვნური ინტელექტი,

ბიოტექნოლოგიები, ბიოინფორმატიკა, კომპიუტერული ინჟინერია, კომპიუტერული მეცნიერება, ინფორმაციული ტექნოლოგიები, ნანოტექნოლოგიები, ბირთვული ფიზიკა, ელექტრომაგნიტური გამოსხივება, რობოტიკა, ნახევარგამტარები და ტელეკომუნიკაცია.

დასკვნა

ყოველივე აღნიშნულიდან ცხადია, რომ საქართველოს ეკონომიკის განვითარების მთავარ სტრატეგიად უნდა იქცეს ქვეყნის დაჩქარებული ინტეგრირება გლობალურ ტექნოლოგიურ ტენდენციებში. ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვა უნდა მოხდეს ყველა შესაძლო სექტორში, სხვაგვარად ეკონომიკური ზრდა შეუძლებელი გახდება. უნდა ამალღდეს ციფრული სამეწარმეო კულტურა და ის სახელმწიფო პოლიტიკის სტრატეგიულ მიმართულებად იქცეს.

საქართველოში ციფრული ეკონომიკის განვითარებისათვის აუცილებელია: ჩამოყალიბდეს და განხორციელდეს ციფრული ეკონომიკური პოლიტიკა, განსაკუთრებით ინფრასტრუქტურისა და ტექნოლოგიების მიმართულებით. დღეისათვის ერთობ დაბალია ტექნოლოგიების ზრდისა და ათვისების პროცესი; სახელმწიფომ, ბიზნესსა და სამეცნიერო სექტორთან თანამშრომლობით უნდა შექმნას ციფრული გარემოს განვითარებისა და რეგულირების საკანონმდებლო ბაზა, ხელი შეუწყოს ინტერნეტკომპანიების წარმოქმნას და ინტერნეტბაზრის სტიმულირებას; უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ამალღდეს ციფრული ტექნოლოგიების ცოდნა; ყურადღება უნდა გამახვილდეს შემეცნებითი პრობლემების გადაჭრის უნარებზე; უახლესი ტექნოლოგიების შექმნის წახალისებისათვის ამოქმედდეს საგადასახადო შეღავათები; უნდა მოხდეს ერთიან ციფრულ ბაზარში ჩართვა, რაც ხელს შეუწყობს საქონლის, მომსახურებისა და კაპიტალის თავისუფალ გადაადგილებას, საფუძველს დაუდებს ახალი

სტარტაპებისა და ლაბორატორიების შექმნას. ყოველივე ეს ხელს შეუწყობს ქვეყნის სწრაფ ეკონომიკურ ზრდას.

ლიტერატურა:

- ერქომაიშვილი გ. (2019), რაციონალური ეკონომიკური პოლიტიკა - ბიზნესმენარმეობიდან სოციალური მენარმეობისაკენ მამოძრავებელი ძალა. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- პროგრამა „სტარტაპ საქართველო“. <http://startup.gov.ge/geo/program> |ბოლო ნახვა 22.03. 2019| .
- Khurtsia L., Gaprindashvili G. (2018), Education as a factor of employment and Income. Globalizacia da Biznesi, №6, p.165-169.
- საქართველოში ციფრული ეკონომიკის ასოციაცია დაფუძნდა. <http://www.bm.ge/ka/article/saqartveloshi-cifruli-ekonomikis-asociacia-dafudznda/20744> |ბოლო ნახვა 21.03. 2019|.
- Camara N. Tuesta D. (2017), DIGIX: The Digitization Index. BBVA Resear, # 17/03 February.
- <https://www.slideshare.net/wearesocial/digital-in-2018-global-overview-868603386>.|ბოლო ნახვა 25.03.2019|.
- Negroponte N. (1995), Being Digital, New York.
- The IMD World Digital Competitiveness Ranking 2018. <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2018/>
- აბულაძე რ. (2019), საქართველოს ციფრული ეკონომიკური პოლიტიკა არ გააჩნია. <https://bpi.ge/saqartvelos-cifruli-ekonomikuri-politika-ar-gaachnia/> |ბოლო ნახვა 22.03.2019|.

- გოგორიშვილი ი., გველესიანი რ. პროგრესი - სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკისა და საწარმოთა სამეწარმეო პოლიტიკის ცვლილების მამოძრავებელი ძალა. თსუ III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამონვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“, შრომების კრებული, 26-27 ოქტომბერი, 2018.
- ენუქიძე ნ., ბატიაშვილი მ. (2015). ციფრული ეკონომიკა: კრიზისიდან გამოსვლის ინოვაციური გზა, Forbes Georgia.
- ენუქიძე ნ., ბატიაშვილი მ. ციფრული ეკონომიკა: კრიზისიდან გამოსვლის ინოვაციური გზა, Forbes Georgia, 15.12.2015.

Digital economy - an innovative tool for economic growth

Gulnazi Erkomaishvili

*Associate Professor of Iv. Javakhishvili
Tbilisi State University*

gulnazi.erkomaishvili@tsu.ge

In the modern world, the role of digital technologies in the country's productivity and national competitiveness is increasing. Today, it is used in almost all fields of economy. The pace of e-commerce, computerized management of digital processes and digital

infrastructure growth is remarkably high and it is an important tool for economic development.

The digital economy is an important part of the fourth industrial revolution. It is directly related to the development of digital computer technology, which includes online services, electronic payments, internet marketing, internet advertising, internet games, etc. Sh.

For the rapid adaptation to modern economic trends and a new stage of development of the country on June 1, 2018, the Digital Economics Association (DEAG) was founded in Georgia. DEAG has clearly defined objectives and tasks that promote digital business culture, stimulate and support business environment; Investment platform preparation, capital market development, and integration of various systems blockchain technologies for this purpose, to cooperate with the state and private structures, digital assets and digital electronic currency payment means of implementation, the specific preparation of legislative initiatives and other innovative projects a presentation means.

In case of a correct strategy, the country can achieve significant success. In this regard it is worth mentioning the Law on Innovations adopted by the Government of Georgia on June 22, 2016, which aims to create and perfect the ecosystem of national innovations for socio-economic development of Georgia, construction of economics based on knowledge and innovation in the country, technologies created in other countries Promotion of intellectual property and technology created in Georgia, access to all technologies of science and economics in order to increase the competitiveness of these fields.

The Innovations and Technologies Agency was established with the aim of promoting innovative business. During the year 2019, the Strategy of Innovation Agency will focus on attracting private investments in the development of innovation ecosystem. All subsequent projects of the Innovation Agency are aimed at maximizing private investment. It is also

planned to maximize activities in the centers of Reagan Innovations in order to actively involve the entire country's development of innovation ecosystem.

Together with Technopark, "Startup Georgia" is also an innovative business promotion program founded by JSC "Partnership Fund". Its purpose is to support development of start-up business (startups) in Georgia. Any citizen of Georgia who has a novel oriented and prospective business needs to participate in the project and needs funding for its implementation. It has an innovative and high-tech component (artificial intelligence, nano technologies, information technology, robotics, etc.).

Today, the main strategic development of Georgia's economy must be the accelerated integration of the country into global technological trends. Digital technology should be introduced in all possible sectors, otherwise economic growth will be impossible. Digital entrepreneurial culture should be elevated and it becomes a strategic direction of state policy.

For the development of digital economy in Georgia it is necessary: to formulate and implement digital economic policy; Digital economic policy will be formed in the direction of infrastructure and technology. The development of technology and development is particularly low; The State will create digital environmental and regulatory legislative frameworks in collaboration with business and scientific sectors to promote the emergence of internet companies and stimulate internet market; Knowledge of digital technologies in higher education institutions; It is important to focus on cognitive, social-emotional and problem-solving skills, which are much more difficult to learn. Ensure tax privileges in the creation of the latest technologies; Involve into a unified digital market that will facilitate free movement of goods, services and capital, will create new startups and laboratories. All this will contribute to the country's economic growth.

keywords: Digital economy, Digital technology, Innovative tool, Digital index, Digital economic policy.

JEL Codes: F40, F41, F43

REFERENCES

- Abuladze R. (2019) does not have Georgia's digital economic policy. <https://bpi.ge/saqartvelos-cifruli-ekonomikuri-politika-ar-gaachnia/> |Last visit 22.03.2019|.
- Camara N. Tuesta D. (2017), DIGIX: The Digitization Index. BBVA Resear, # 17/03 February.
- Digital Economics Association was founded in Georgia. <http://www.bm.ge/ka/article/saqartveloshi-cifruli-ekonomikis-asociacia-dafudznda/20744> |Last visit 21.03. 2019|.
- Enukidze N., Batiashvili M. Digital Economy: An Innovative Way Out of Crisis, Forbes Georgia, 15.12.2015.
- Enukidze N., Batiashvili M. Digital Economy: An Innovative Way Out of Crisis, Forbes Georgia, 15.12.2015.
- Erkomaishvili G. (2019), Rational economic policy - driving force from business to social entrepreneurship. Tbilisi: Publishing House "Universal".
- Gogorishvili I., Gvelesiani R. Progress - The driving force of the state economic policy and enterprise policy change of enterprises. TSU III International Scientific Conference „Globalization Challenges in Economics and Business“, Collected Works, October 26-27, 2018.
- <https://www.slideshare.net/wearesocial/digital-in-2018-global-overview-868603386>.| Last visit 25.03.2019|.
- Khurtsia L., Gaprindashvili G. (2018), Education as a factor of employment and Income. Globalization and Business, №6, p.165-169.
- Negroponte N. (1995), Being Digital, New York.
- Program "Startup Georgia". <http://startup.gov.ge/geo/program> |Last visit 22.03. 2019|.
- The IMD World Digital Competitiveness Ranking 2018. <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2018/>

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარების გამოცდილება
მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში.

პაატა კოლუაშვილი

*საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
პროფესორი.*

დავით მამუკელაშვილი

*მიზნობრივი პროექტების სამსახურის სსიპ,
სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების
განვითარების სააგენტო“*

წარმატებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებმა სახელმწიფო მხარდაჭერის
პრიორიტეტულ მიმართულებად კოოპერაციულ სანყისებზე ფუნქციონირებადი

ორგანიზაციების ხელშეწყობა მიიჩნევა.(პ.კოლუაშვილი, დ. მამუკელაშვილი - ჟურნალი „ეკონომიკა“, N12, 2018). ამიტომ ამ ქვეყნებში კოოპერაციის პროცესი ხშირ შემთხვევაში სახელმწიფოს მორგანიზებელი როლითა და ხელშეწყობით წარიმართა. აღსანიშნავია, რომ ამ ქვეყნებში საზოგადოებას და ხელისუფლებას ადეკვატურად ჰქონდათ გააზრებული ქვეყნის სოციალურ და ეკონომიკურ განვითარებაში კოოპერატივების მისია.

საკვანძო სიტყვები: კოოპერაციული სისტემა, კოოპერაციის სოციალური ფუნქცია, სამართლებრივი რეგულაციები, საკრედიტო კოოპერატივები, ფსევდო-კოოპერატივები, იერარქიული სტრუქტურა.

ეკონომიკური საქმიანობის კოოპერაციული ფორმის აღმოცენება განპირობებული იყო ეკონომიკური და სოციალური პროგრესის ობიექტური მოთხოვნებით. კოოპერაციული უთიერთობების ინტენსიური განვითარება დაიწყო XIX საუკუნის შუა პერიოდიდან და განპირობებული იყო განვითარებულ ფულად-სასაქონლო ურთიერთობების გზაზე მდგარი ჩამორჩენილი სასოფლო-სამეურნეო სისტემისა და სუსტი ეკონომიკური პოტენციალის მქონე წვრილი და საშუალო გლეხური მეურნეობების სასაქონლო ბაზრებთან, განვითარებულ წარმოების საშუალებებთან და საკრედიტო რესურსებთან სტაბილური კავშირების დამყარების აუცილებლობით. კოოპერაციის განვითარება სახელმწიფო რეფორმების და გარდაქმნების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა. მსოფლიო გამოცდილება ცხადყოფს, რომ კოოპერაცია უაღრესად დიდ როლს თამაშობს კრიზისების დაძლევის, სოციალური პრობლემების მოგვარების, სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისა და ზოგადად ქვეყნის ეკონომიკის ქმედითუნარიანობის ამაღლების საკითხებში.

წარმატებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებმა სახელმწიფო მხარდაჭერის პრიორიტეტულ მიმართულებად კოოპერაციულ სანყისებზე ფუნქციონირებადი ორგანიზაციების ხელშეწყობა მიიჩნევა. ამიტომ, ამ ქვეყნებში კოოპერაციის პროცესი,

ხშირ შემთხვევაში, სახელმწიფოს მათგან განიზღვრული როლითა და ხელშეწყობით წარმართა. აღსანიშნავია, რომ ამ ქვეყნებში საზოგადოებას და ხელისუფლებას ადეკვატურად ჰქონდათ გააზრებული ქვეყნის სოციალურ და ეკონომიკურ განვითარებაში კოოპერატივების უმნიშვნელოვანესი მისია.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის დაარსებიდანვე მის შემადგენლობაში შედიოდა კოოპერაციის საკითხების შემსწავლელი ეკონომიკური საბჭო, რომელმაც მის პირველივე რეზოლუციებში - „მინის რეფორმა“ (1951წ) და „დაბალგანვითარებული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარება“ (1954წ), კოოპერაციას მიანიჭა განსაკუთრებული როლი როგორც სოფლის მეურნეობის, ასევე ქვეყნების მთლიანი ეკონომიკური სისტემის განვითარების საკითხში. კოოპერაციის მხარდამჭერი სპეციალური კომისია არსებობს ევროპარლამენტშიც.

ევროკავშირის ქვეყნებში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის ეფექტიანი სისტემის არსებობა ხანგრძლივი განვითარების უწყვეტ პროცესს უკავშირდება. ამ პროცესში სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციის კატაკლიზმურ ცვლილებებს პრაქტიკულად ადგილი არ ჰქონია, როგორც ეს აღმოსავლეთ ევროპის ან ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში მოხდა.

იტალიის კოოპერაციული სისტემის სამართლებრივ საფუძველს, უპირველეს ყოვლისა, წარმოადგენს იტალიის რესპუბლიკის 1947 წელს მიღებული კონსტიტუციის 45-ე მუხლი, რომელშიც ნათქვამია: „რესპუბლიკა აღიარებს კოოპერაციის სოციალურ ფუნქციას, რომელიც ეფუძნება ურთიერთდახმარებას და არ ისახავს მიზნად სპეკულაციურ მიზნებს“ უფრო დაწვრილებით კოოპერაციის მიზნები ჩამოყალიბებულია იტალიის სამოქალაქო კოდექსში, სადაც მითითებულია, რომ კოოპერაციის მიზანია მისი წევრებისათვის უკეთესი მომსახურეობისა და სამუშაო პირობების შექმნა, ვიდრე ეს შეუძლია თავისუფალ ბაზარს.(დ. მამუკელაშვილი Agronews.ge, 06.02.2019).

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის პროცესის პირველი მარეგულირებელი ნორმატიული აქტი გამოსცა იტალიის ხელისუფლებამ XIX საუკუნის 30-იან წლებში, რომელიც ითვალისწინებდა „ეგალიტარიზმის“ (გათანაბრების) პრინციპს: კოოპერატივის თითოეულ მეზაიეს საპაიო ფონდში შეჭქონდა თანაბარი პაი და ერთი პაის ღირებულება განისაზღვრებოდა 100 ფულადი ერთეულით. მისი მიზანი იყო წვრილი მეზაიეების ინტერესების და უფლებების დაცვა მსხვილი მეზაიეების წინაშე.

1892 წელს სახელმწიფომ შექმნა „იტალიის აგრარული კოოპერატივების ფედერაცია“, რომელმაც მთელი ქვეყნის კოოპერატივები მოაქცია ერთ სისტემაში. ამ ორგანიზაციაში გაერთიანდა იტალიის ყველა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი, რომელთა წევრიც გახდა 600 000-ზე მეტი კომლი.

დღეს იტალიაში კოოპერატივების მეშვეობით წყდება არამხოლოდ ეკონომიკური, არამედ სოციალური საკითხებიც: შეღავათიანი ჯანდაცვა, განათლება, კოოპერატივის წევრთა ოჯახის საცხოვრებელით უზრუნველყოფა და სხვა. სოფლებში გლეხები ცხოვრობენ თითქმის ქალაქის შესაბამისი კომფორტით, სადაც კოოპერატივები უზრუნველყოფენ მეზაიეების მაღალ შემოსავლებს, პენსიებს, სტიპენდიებს კოოპერატივის მიერ კოლეჯებსა და უნივერსიტეტებში სასწავლებლად გაგზავნილი სტუდენტებისთვის. კოოპერატივები ამზადებენ კადრებს სოფლისთვის საჭირო ყველა სპეციალობაში, აგრონომებით, ვეტერინარებით და საინჟინრო სპეციალობებით დაწყებული, სკოლის პედაგოგების, სამედიცინო პერსონალის და კულტურის მუშაკების ჩათვლით. ყველა სამუშაო ადგილის დაკავება ხდება კონკურსის საფუძველზე. კოოპერატივი მის წევრებს უზრუნველყოფს საბინაო კრედიტით 20-25 წლის ვადით.

იტალიის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციულმა მოძრაობამ ხუთი საუკუნის მანძილზე დააგროვა მდიდარი გამოცდილება როგორც დარგობრივი, ასევე სათემო კოოპერაციის განვითარების კუთხით. იტალიის მაგალითზე, სოფლის მეურნეობის

კოოპერაციის პროცესმა მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა ესპანეთის, ინგლისის, საფრანგეთის, გერმანიის და ჰოლანდიის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში.

ესპანეთში, ისევე როგორც იტალიაში, კოოპერაციული სისტემის სამართლებრივ საფუძველს, უპირველეს ყოვლისა, წარმოადგენს ესპანეთის კონსტიტუციის (1978წ.) 129.2 მუხლი: „სახელმწიფო ორგანოებმა ეფექტიანად უნდა დასახონ წარმოებაში მონაწილეობის სხვადასხვა ფორმა და ხელი შეუწყონ კოოპერატივების ჩამოყალიბებას არსებული კანონმდებლობის საფუძველზე“.

ესპანეთში აგროსასურსათო კოოპერატივების რაოდენობა მიმდინარე პერიოდში შეადგენს 3.380-ს, სადაც განევრიანებულია 1 მლნ-მდე ფერმერი; გრძელვადიანი და მოკლევადიანი კონტრაქტებით დასაქმებულია 96 ათასი ადამიანი; კოოპერატივების წლიური საქონელბრუნვა შეადგენს დაახლოებით 26 მლრდ. ევროს, საიდანაც ექსპორტის მოცულობა 27%-ია. დღეს ესპანეთის მთლიანი საქონელბრუნვის 47% ხორციელდება სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების მიერ, რომელთაგან 36% ახორციელებს ექსპორტს. ექსპორტის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი არის ერთი კოოპერატივიდან 1 მლრდ ევრო. (პ. კოლუაშვილი, დ. მამუკელაშვილი - „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტ. N11, 2019. N1).

ესპანეთის რეფორმების წარმატების მთავარი მიზეზს სოფლის მეურნეობაში კოოპერატივების განვითარება წარმოადგენს. (დ. მამუკელაშვილი - ესპანეთი Agronews.ge, 08.02.2019). აგროსასურსათო სექტორის პროდუქციის 60%-ს კოოპერატივები აწარმოებენ. ესპანეთი მთელ რიგ სფეროში: ღვინო, ხილ-ბოსტნეული, ზეთის ხილის წარმოება და სხვა პირველ ადგილზეა ევროპაში. „სოფლის მეურნეობის საკრედიტო ბანკი“, რომლის აქტიური მოქმედების პერიოდი იყო 30 წელი, ფუნქციონირებდა XX საუკუნის 50 - იანი წლებიდან 80 - იან წლებამდე. ამ პერიოდში არსებობდა სახელმწიფო საკონსულტაციო ცენტრები. 1978 წლიდან სახელმწიფო აღარ მართავდა ამ სფეროს. შეიქმნა კოოპერატივების ასოციაციები, საკრედიტო კოოპერატივები, კოოპერატივების საკრედიტო

განყოფილებები. კოოპერატივებს გაუჩნდა საკუთარი ხმა მთავრობის და ქვეყნის წინაშე.

ევროკავშირის საერთო სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის ამოქმედების შემდეგ, ესპანეთმა დაიწყო სტანდარტების შემუშავება და სოფლის მეურნეობის დარგის სახელმწიფო დახმარების ხაზის შექმნა. აღნიშნული პროცესი შემდეგ სტრატეგიულ ღონისძიებებს მოიცავს:

- წარმოების დაგეგმვაზე ორიენტირებული ღონისძიებები;
- კვლევებსა და ექსპერიმენტულ წარმოებაზე მიმართული აქტივობა;
- ტრენინგებსა და მრჩეველთა მომსახურებებზე მიმართული ღონისძიებები;
- გარემოსდაცვითი ღონისძიებები;
- სხვა ღონისძიებები, ქმედებები, ინვესტიციები და ხარჯების კონცეფციები.

ესპანეთში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის მარეგულირებელი კანონმდებლობა და განვითარების სტრატეგიები არსებობს ცალკეული რეგიონების მიხედვით.

მაგალითად, ვალენსიის რეგიონის სოფლის მეურნეობის, გარემოს, კლიმატის ცვლილებისა და სოფლის განვითარების დეპარტამენტმა XX საუკუნის 80-იან წლებში შეიმუშავა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების მხარდაჭერის და პოპულარიზაციის პოლიტიკა, რომელიც რამდენიმე ეტაპად განხორციელდა:

1. ვალენსიის აგრარული კოოპერატივების ინსტიტუტის (ICAV) ღონისძიებები (1984-1994);
2. კოოპერატივების მხარდაჭერა (ეტაპი I 1994-2004);
3. კოოპერატივების მხარდაჭერა (ეტაპი II 2004-2011);
4. მომარაგება და კოოპერატივების კონცენტრაციის (გამსხვილების) ღონისძიებები (2011-2015);
5. აგრარული პროდუქტების საწარმოები და მიწოდების კონცენტრაციის ღონისძიებები (2015-2017).

ვალენსიის აგრარული კოოპერატივების ინსტიტუტის (ICAV) ფუნქციები (1984-1994):

- სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ხელშეწყობა წარმოების, მარკეტინგის და სასოფლო-სამეურნეო დაკრედიტების კუთხით;
- სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებისათვის მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და აგრარული კვლევების განხორციელება და კვლევების შედეგების გავრცელება კოოპერაციულ გაერთიანებებში;
- სპეციალიზებული სასოფლო-სამეურნეო დარგობრივი განათლების უზრუნველყოფა და ფერმერებისა და გლეხებისათვის ტრენინგების ჩატარება კოოპერაციის საკითხებში;
- სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებში ესპანეთის და ვალენსიის მთავრობის აგრარული პოლიტიკის და სამოქმედო პროგრამების შესახებ ინფორმაციის გავრცელება;
- ნებისმიერი ღონისძიების განხორციელება ვალენსიის რეგიონში აგრარული კოოპერაციული ორგანიზაციების დასახმარებლად.

1995 წელს დამტკიცდა ვალენსიის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარების „გენერალური გეგმა“ (1995-2000 წწ.). აღნიშნული გეგმის ძირითადი ამოცანები იყო:

- კოოპერაციული საწარმოების რესტრუქტურისა, რათა მიეღოთ ისეთი საწარმოო და სადისტრიბუციო სტრუქტურები, რომელთა ეკონომიკური მასშტაბის ეტაპობრივი კონცენტრაციის გზით, გააუმჯობესებდნენ საკუთარ გავლენებს ბაზრის სეგმენტებზე. ასევე კოოპერატივებს შეექმნათ კოოპერაციული გაერთიანებები მომარაგებისა და ბაზრის სეგმენტებზე მაღალი კონცენტრაციის მისაღწევად;
- კოოპერაციული საწარმოების ხელშეწყობა იმ დარგებსა და საწარმოებში, სადაც კოოპერაციული საქმიანობა სუსტად იყო განვითარებული;

- კოოპერატივების ფინანსური სტრუქტურების გაძლიერება, განსაკუთრებით იმ კოოპერატივებში, რომელთაც ჰქონდათ საკრედიტო განყოფილებები;

- კოოპერატივების წევრების, მმართველი საბჭოების და მენეჯერებისთვის ტრენინგის სათანადო დონის უზრუნველყოფა;

- ჩარჩოხელშეკრულებების საშუალებით, ისეთი აქტივობის განსახორციელებლად, როგორცაა: ტრენინგი, რეკლამა, კოოპერატივებში სამუშაოს კოორდინირება და სხვა, ვალენსიის მთავრობიდან დახმარება მიიღო ვალენსიის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ფედერაციამ.

2015 წლის 16 მაისს, ვალენსიის სოფლის მეურნეობის, გარემოს დაცვის, კლიმატის ცვლილებისა და სოფლის განვითარების დეპარტამენტმა გამოსცა ბრძანება N15, რომლითაც განისაზღვრა სუბსიდიების გაცემის მარეგულირებელი ბაზა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ინტეგრაციისათვის ვალენსიის რეგიონში.

აღნიშნული ბრძანების მიზანი იყო კვების ინდუსტრიასა და ვაჭრობის სფეროში კოოპერატივების პოზიციების გაძლიერება, როგორც ადგილობრივ, ისე საერთაშორისო ბაზრებზე, კოოპერატივების გამსხვილების და ინტეგრაციის პროცესის ხელშეწყობით.

ვალენსიის რეგიონში სამთავრობო დახმარების სპექტრი იყო საკმაოდ მრავალფეროვანი და მოიცავდა ყველა შესაბამის სფეროსა და დონისძიებას: განვითარების გეგმების შემუშავება, საინვესტიციო ანალიზი, ბაზრის კვლევისა და მართვის სისტემები, მიწის იჯარა, ტრენინგი, კაპიტალიზაცია, კომერციალიზაცია, კონსოლიდაცია, საჭირო სპეციალისტების დაქირავება, დივერსიფიკაცია, ინტეგრაცია, ახალგაზრდების სწავლება და დასაქმება, ვალდებულებათა სტრუქტურირება, დაფინანსება, პროპაგანდა, ინფორმაციის გენერირება-გავრცელება, სტრუქტურული მოდერნიზაცია, სასოფლო-სამეურნეო კულტურების კონვერსია ახალ სახეობებზე, ადაპტირება ახალი ტენდენციებზე და ტექნოლოგიებზე.

კოოპერატივების წევრების ცოდნის ამაღლების კუთხით კარგ მაგალითს წარმოადგენს ვალენსიის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ფედერაციის მიერ ATRIAS-ის (ინტეგრირებული მიდგომა სოფლის მეურნეობაში) ქსელის შექმნასთან დაკავშირებით განხორციელებული ღონისძიებები.

XX საუკუნის 70-იან წლებში გარემოსდაცვითი მიდგომების შესახებ ცნობიერება საზოგადოებაში სულ უფრო წინ მიდიოდა და პესტიციდების და სასუქების არასწორი გამოყენების შედეგად მიღებული ზიანის შესახებ უფრო ფართო მასებისთვის გახდა ცნობილი. შესაბამისად, დადგა საჭიროება სოფლის მეურნეობის სფეროში პროფესიონალიზმის ღონის ამაღლებისა, რომლის მიზანი იყო პროფესიონალი კადრების მომზადების სისტემის შექმნა, რომელიც ფერმერებს დაეხმარებოდა უსაფრთხო პროდუქციის წარმოებაში.

მაშინდელ პერიოდში ესპანეთში ფერმერული მეურნეობები ჯერ კიდევ არ იყვნენ მომგებიანი და არ ჰქონდათ შესაძლებლობა აენაზღაურებინათ ტრენინგებისა და მომსახურებების საფასური. ამიტომ, აღნიშნული სისტემის შექმნისთვის აუცილებელი იყო ადმინისტრაციის მხარდაჭერა.

1993 წელს, სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ გამოაქვეყნა პირველი განკარგულება ATRIAS-ის შესახებ, სადაც გამოკვეთილი იყო შემდეგი მიმართულებები:

- ინტეგრირებული კონტროლი ტექნოლოგიების და ფიტოსანიტარული პროდუქტების რაციონალურ გამოყენებაზე;
- სპეციალიზებული პერსონალის ტრენინგები და მიღებული ცოდნის პრაქტიკაში გადატანა;
- ფერმერების ჯგუფების წახალისება ინტეგრირებული ფიტოსანიტარული მიდგომის (ATRIAS) განხორციელებაში.

მინისტრის ბრძანებულების თანახმად ATRIAS-ის ფორმირება მინიმუმ 10 ადამიანს შეეძლო, მინიმალური ფართობი კი დარგის მიხედვით დგინდებოდა. უფრო

მეტეც, მთავრობა ანაზღაურებდა მათ მიერ დაქირავებული ტექნიკური პერსონალის ხელფასს მთლიანად ან ნაწილობრივ, სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებში.

სპეციალისტები, აღნიშნული გუნდის მთავარი საყრდენები გახდნენ, ისევე როგორც აგრო-სასურსათო სისტემისა, იმიტომ, რომ ისინი პირველადი წარმოების სფეროს ბაზრებთან აკავშირებდნენ. რეგულაციები მუდმივად ვითარდება და შემდეგ კონტრიბუციას ცნობს: სასურსათო უსაფრთხოება, ხარისხი, მიკვლევალობა, ფიტოსანიტარული პროდუქციის მდგრადი გამოყენება და ა.შ.

მთავრობამ მხარი დაუჭირა ATRIAS-ს მოძრაობას ტრენინგებისთვის ნორმატიული ჩარჩოს დაწესებით, რომლის ფარგლებშიც მოხდა ტრენინგის აღიარება, რაც უმთავრესი იყო სპეციალისტისთვის, რათა გამხდარიყო ATRIAS-ის ლიდერი.

1989 წლიდან 2010 წლამდე, ვალენსიის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ფედერაციამ მარცვლეულის წარმოების ინტეგრირებული კურსის პროგრამის ფარგლებში 600-ზე მეტი სპეციალისტი გადაამზადა. 2010 წელს ფედერაციამ მოახდინა ონლაინ კურსის პრეზენტაცია, ხოლო 2016 წლისთვის გადაამზადა 197 პროფესიონალი.

ტრენინგი ვერ იქნებოდა წარმოდგენილი 1 საგნის შესწავლით, რადგან სპეციალისტმა უნდა მიიღოს მუდმივი და განგრძობითი ტრენინგი, ისე, რომ მას ჰქონდეს წვდომა უახლეს ტექნოლოგიებზე, პროდუქტსა და სახეობებზე, რათა მან ეფექტიანად და მდგრადად შეძლოს მუშაობა. ამ მიზნის მისაღწევად შეიქმნა სპეციალისტების ქსელი, რომლებიც კოორდინირებულად მუშაობენ, შეუძლიათ ინოვაციების შესახებ ცოდნის გავრცელების კუთხით თანამშრომლობა და ასევე იქნებიან მუდმივი გადამზადების პროცესის მონაწილეები.

ATRIAS-ის ქსელის დაფუძნების საშუალებით და სპეციალისტების ფუნდამენტური როლის მეშვეობით, შემდეგი მიღწევები გახდა ხელმისაწვდომი:

- პირველადი წარმოების ტექნიკით აღჭურვამ ბევრად გააუმჯობესა და გაზარდა ფერმების კომპეტენცია;

- სპეციალისტებმა სერიოზული წვლილი შეიტანეს ფერმერების გადამზადებაში;

- ქსელმა საფუძველი ჩაუყარა უსაფრთხო და მაღალი ხარისხის წარმოების მოდელის შექმნას, რაც საჭირო ინსტრუმენტია მოთხოვნილი ხარისხის სტანდარტების დასაკმაყოფილებლად ევროკავშირების რეგულაციებთან შესაბამისობით;

- ფერმერებმა შესძლეს და თავი გაართვეს რეგულაციებს პესტიციდების პროდუქტების წარმოებიდან ამოღებასთან დაკავშირებით;

- დაბინძურება მცენარეთა დაცვის პროდუქტების და სასუქების გაურკვეველი გამოყენებით მნიშვნელოვანდ შემცირდა, რასაც მოყვა შემდგომი გაუმჯობესება გარემოს დაცვით და მომხმარებელთა ჯანდაცვის კუთხით;

- ფერმერების რაოდენობა, რომლებიც მონაწილეობენ ინტეგრირებულ წარმოებაში, ორგანული ფერმერული მეურნეობის სტანდარტების დაცვით, გაიზარდა. ამჟამად ვალენსიაში მსგავსი მიდგომით 32 000 ჰა მიწის ნაკვეთი მუშავდება.

- ATRIAS-ში შემავალი ფერმერები სარგებელს ნახულობდნენ ევროკავშირის ერთობლივი სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკით, რადგან ის აკმაყოფილებდა მოთხოვნილი ხარისხის სტანდარტების უმეტესობას. 2004-2010 წლებში ATRIAS-ში ჩართულმა ფერმერებმა ევროკავშირის სუბსიდიები მიიღეს 1 ჰა-ზე 150-დან 430€ -მდე, ფართობზე მოყვანილი მარცვლეულის სახეობების მიხედვით.

ესპანეთში კოოპერატივი აღიარებულია როგორც „განსაკუთრებული“ სანარმო, რადგან ის სოციალური ეკონომიკის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს, სადაც გადაწყვეტილებათა მიღება და მოგების განაწილება, სხვა სამეწარმეო ფორმებისგან განსხვავებით, არ ხდება შენატანი კაპიტალის მიხედვით. კოოპერატივის ეთიკის საფუძველია პრინციპები, ღირებულებები, პასუხისმგებლობა და საქმიანობის სოციალური შედეგები. ეკონომიური მართვის ძირითადი პრინციპი - რენტაბელობა

მისთვის წარმოადგენს მიზანს იმდენად, რამდენადაც ის იძლევა მისი წევრების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების საშუალებას. ესპანეთის სასოფლო-სამეურნეო სექტორის კოოპერატივიზაციის სტრატეგიული ხედვა და მისიაა: „სტიმული უნდა მივცეთ კოოპერატივის მომგებიანი, კონკურენტუნარიანი, მაღალპროფესიონალური, დამატებითი ღირებულების შემქმნელი, მზარდი მასშტაბების ბიზნეს - მოდელის შექმნას, რომელიც გახდება ესპანეთის სასოფლო-სამეურნეო სექტორის მდგრადობის გარანტი“.

საფრანგეთში კოოპერაციის პროცესს საფუძვლად უდევს საერთო სამართლებრივი რეგულაციები (ძირითადად კანონით კოოპერაციის შესახებ), განსხვავებული ტიპის კოოპერატივების სამართლებრივ რეგულაციებთან ერთად. კოოპერაციას სახელმწიფო განიხილავს როგორც ეკონომიკის მესამე სექტორს, რომლის შესახებ მიღებულია ათზე მეტი კანონი და შესაბამისი კანონქვემდებარე აქტები, რაც ხუთი წიგნის სახით თავმოყრილია საფრანგეთის აგრარულ კოდექსში. საფრანგეთში არსებობს სოციალური ეკონომიკის სამინისტრო, რომელიც ქმნის პირობებს ქვეყანაში კოოპერაციის განვითარებისათვის, მაგრამ არ ერევა მათ სამეწარმეო საქმიანობაში. აქ არსებული 24000 სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი უზრუნველყოფს 1 მლნ სამუშაო ადგილს და მათი წლიური საერთო ფინანსური ბრუნვა აღემატება 300 მლრდ ევროს.

საფრანგეთში პირველი საკრედიტო კოოპერატივები - „სასოფლო საკრედიტო სალაროები“, შეიქმნა XIX საუკუნის 60-იან წლებში. 1884 წელს მიღებულ იქნა კანონი - „კრედი აგრიკოლის“ სისტემის შექმნასთან დაკავშირებით, რომლის მთავრებისა და სპონსორის ფუნქცია თავის თავზე აიღო საფრანგეთის ხელისუფლებამ. 1960 წელს „კრედი აგრიკოლმა“ გამოისყიდა თავისი წილი სახელმწიფოსაგან და განთავისუფლდა სამთავრობო დანესებულების სტატუსისაგან. მიუხედავად ამისა, იგი განაგრძობდა სახელმწიფოსაგან შეღავათიანი კრედიტების მიღებას.

1968 წელს „კრედი აგრიკოლის“ წევრობის უფლება, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებლებთან ერთად, მიიღეს სხვა კატეგორიის მწარმეებმა. დღეს „კრედი აგრიკოლი“ ემსახურება თოთხმეტ მლნ კლიენტს, რომელთაგან მხოლოდ 600 ათასი არის ჩართული აგრარულ საქმიანობაში. 1988 წელს საფრანგეთის პრეზიდენტის დეკრეტით მას შეუწყდა სახელმწიფო დაფინანსება და გადაკეთდა სააქციო საზოგადოებად.

„კრედი აგრიკოლის“ სისტემა წარმოდგენილია სასოფლო-სამეურნეო კრედიტის ეროვნული ფედერაციის სახით, რომელიც, თავის მხრივ, შედის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციისა და ურთიერთდახმარების ეროვნული კონფედერაციის შემადგენლობაში. საფრანგეთში კოოპერაციული საექტორის მხარდაჭერა და რეგულირება სახელმწიფოს მიერ გაცილებით დიდია, რაც მიუღებელია ევროპის სხვა ქვეყნებისთვის. ეს ძირითადად ხდება იმის გამო, რომ თავიდან იქნეს აცილებული ფსევდოკოოპერატივების მიერ საგადასახადო და სხვა შეღავათებით სარგებლობა.

გერმანიის კოოპერაციული სისტემის მაგალითი მნიშვნელოვანია როგორც ვერტიკალური კოოპერაციული სისტემის ფორმირების, ასევე კოოპერაციული საფინანსო ინსტიტუტების განვითარების კუთხით. გერმანიაში კოოპერაციული საქმიანობა დაფუძნებულია ქვეყნის ფედერალურ კანონზე - „კომერციული და სამეურნეო ამხანაგობების“ შესახებ (1889 წ). გერმანია ითვლება საკრედიტო კოოპერატივების სამშობლოდ. სწორედ აქ XIX საუკუნის 50-60-იან წლებში დაიწყო სასოფლო-სამეურნეო და საკრედიტო კოოპერატივების მასობრივი გავრცელება. ამ მოძრაობის ფუძემდებლად ითვლება ფრიდრიხ ვილჰელმ რაიფაიზენი, რომელმაც 1876 წელს შექმნა პირველი „გერმანიის ცენტრალური სასოფლო-სამეურნეო საკრედიტო სალარო“. მიმდინარე პერიოდში რაიფაიზენის კავშირი აერთიანებს ყველა სასოფლო-სამეურნეო, სახელოსნოს, მომსახურების და საკრედიტო კოოპერატივებს და კოოპერაციულ ბანკებს გერმანიის მთელ ტერიტორიაზე.

ფერმერთა 80%, ბიზნესმენტა 75% და ხელოსნების 60%, რომელთა რაოდენობა შეადგენს 14 მლნ-ს, არიან კოოპერაციული ბანკების წევრები.

გერმანიაში, კოოპერაციული სისტემა წარმოდგენილია სამსაფეხურიანი იერარქიით. პირველ, ანუ ადგილობრივ დონეზე, არსებობს სოფლის საწარმოო, მომსახურების, საკრედიტო და კომერციული კოოპერატივები. პრინციპით - „ერთიანობა ძლიერების საფუძველია“, პირველადმა კოოპერატივებმა, თავიანთი სპეციალიზაციის მიხედვით, დააფუძნეს 33 რეგიონული ცენტრალური კოოპერატივი, რომელთა საქმიანობა გაძლიერებულია სპეციალური ინსტიტუტებით. ცენტრალური კოოპერატივები აგვარებენ იმ პრობლემებს, რასაც ვერ უმკლავდება პირველადი კოოპერატივები. შენახვის, გადამუშავების და რეალიზაციის თანამედროვე პოტენციალის გამოყენებით, ისინი აერთიანებენ მოთხოვნისა და მიწოდების მოცულობებს, რათა შექმნან შესაძლებლობა, შევიდნენ ბაზრის სეგმენტებზე დიდი მოცულობის საქონლის პარტიებით. რეგიონულმა ცენტრალურმა კოოპერატივებმა შექმნეს შესაბამისი ინსტიტუტები ფედერალური დონეზე.

უკვე XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან, გერმანიის კოოპერაციული სისტემის ყველა სფეროში მოხდა სტრუქტურული ცვლილებები. იმისათვის, რომ კოოპერატივებს გაეძლიერებინათ თავიანთი პოზიცია გამძაფრებულ კონკურენციაში, ყველგან, სადაც გამოიკვეთა აქტუალურობა, შეიქმნა კოოპერატივების გაერთიანებები და კავშირები. ამის შედეგად გაფართოვდა კოოპერატივების შესაძლებლობები და მნიშვნელოვნად გაიზარდა მათი პროდუქტიულობა. თუ 1950 წელს გერმანიაში არსებობდა 26000-ზე მეტი კოოპერატივი, გატარებული პოლიტიკის შედეგად მათი რაოდენობა შემცირდა 7000-მდე. სტრუქტურული ცვლილებებით გამოწვეულმა პოზიტიურმა შედეგებმა მოსახლეობაში გაზარდა ნდობა კოოპერატივების მიმართ და კოოპერატივების წევრთა საერთო რაოდენობა იმავე პერიოდში 4.4 მლნ-დან გაიზარდა 16 მლნ-მდე. სტრუქტურულმა ცვლილებებმა საკრედიტო კოოპერატივების რიცხვი შეამცირა 12000-დან 2250-მდე (მათ შორის 560 საკრედიტო კოოპერატივი

საწარმოო და კომერციული ფუნქციებით). ამავდროულად, საკრედიტო კოოპერატივების წევრთა რაოდენობა გაიზარდა ოთხჯერ და 14.6 მლნ შეადგინა.

გერმანული კოოპერატივების რაიფაიზენის კავშირი: (DGRV) - შეიქმნა გერმანული კოოპერაციული სისტემის რეფორმირების შემდეგ 1972 წელს. ის მუშაობს ყველა საკითხზე, რომელიც დაკავშირებულია გერმანულ კოოპერაციულ სისტემასთან: იცავს და ლობირებს კოოპერატივების ინტერესებს სამეწარმეო საკითხებსა და საგადასახადო პოლიტიკასთან მიმართებით, ეწევა კონსულტაციებს ყველა საკითხზე, რომელიც დაკავშირებულია კოოპერატივების უფლებებთან, განათლების სისტემასთან, ორგანიზაციულ მონაცემასთან, მონაცემების დამუშავებასთან და სხვა.

დღეისათვის ყველა მეხუთე გერმანელი არის კოოპერატივის წევრი ან სხვადასხვა ეკონომიკურ ურთიერთობაშია კოოპერატივებთან. გერმანიაში უკანასკნელი 4 წლის განმავლობაში გაკოტრდა 20 000 სხვადასხვა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი სტრუქტურა, მაგრამ მათ შორის არ ყოფილა არცერთი კოოპერატივი.

ჩრდილოეთ ევროპის ქვეყნებში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარების დონე უაღრესად მაღალია. აქ კოოპერაცია განვითარდა უპირველესად მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის მიზნით, რაც ამ ჯგუფის ქვეყნებში აგრარული წარმოების საფუძველს წარმოადგენს.

დანიასა და ფინეთში კოოპერატივები აწარმოებენ და არეალიზებენ რძისა და რძის პროდუქტების 80%-ს, ხოლო შვეციასა და ნორვეგიაში - 90%-ს. ამ ქვეყნებში კოოპერატივების საშუალებით ხდება ცოცხალი პირუტყვის 80%-სა და კვერცხის 65-70%-ის რეალიზაცია. ფინეთში კოოპერაციული გაერთიანების სტატუსს განსაზღვრავს კანონი „კოოპერაციული გაერთიანებების შესახებ“ (1954 წ). მსგავსი კანონი მოქმედებს შვედეთშიც. ამ ქვეყნებში კოოპერაციულ გაერთიანებებში ძირითადად მოიაზრება ორგანიზაციები, სადაც წევრთა რაოდენობა და კაპიტალი წინასწარ არ არის განსაზღვრული. ეს გაერთიანებები შექმნილია წევრთა ეკონომიკური ინტერესებიდან

გამომდინარე, რომლებიც ვალდებულნი არიან გამოიყენონ ამ ორგანიზაციის მომსახურება.

ბელგიაში კოოპერატივების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წილი ბაზარზე შეადგენს: რძე 50%, ხილი და ბოსტნეული 70-90%, ხორცი 20-30%.

ევროპის ქვეყნებში კოოპერაციის აქტიური მხარდაჭერით გაიზარდა წარმოების მასშტაბები იმდენად, რომ შეიქმნა სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ჭარბწარმოების პრობლემა. ამიტომ, ბოლო წლებში განხორციელდა სახელმწიფო დაფინანსების პრინციპების გარკვეული ცვლილება, რაც გამოიხატება იმით, რომ კოოპერატივები ძირითადად იღებენ მიზნობრივ ფინანსურ დახმარებას და შეღავათიან კრედიტებს ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტების წარმოებისათვის.

გარდა ევროპის ქვეყნებისა, კოოპერაციული სისტემების განვითარების მდიდარი გამოცდილება არსებობს აშშ-ში, იაპონიაში, ისრაელსა და აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებში.

აშშ-ში XX საუკუნის დასაწყისში ნიუ-იორკის კოოპერაციულმა ლიგამ სტიმული მისცა კოოპერაციული მოძრაობის განვითარებას აშშ-ის მთელ ტერიტორიაზე. ლიგამ გააჩაღა ინტენსიური განმარტებითი და სააგიტაციო საქმიანობა, რასაც მოჰყვა სხვადასხვა კოოპერაციული გაერთიანების აღმოცენება. აშშ-ში მოქმედებს განყენებული სამართლებრივი რეგულაციები სხვადასხვა სახის კოოპერატივებისათვის, დიფერენცირებული ნორმატიული აქტები კოოპერატივების ტიპებისა და დარგობრივი კუთვნილების მიხედვით.

დღეისათვის აშშ-ში ფუნქციონირებს 30000 კოოპერატივი, რომელთა აქტივები 3 ტრლნ აშშ დოლარს აღემატება. მათი ყოველწლიური შემოსავლები 500 მლრდ აშშ დოლარს შეადგენს, საიდანაც ხელფასის სახით გაიცემა 25 მილიარდი აშშ დოლარი. აშშ-ის კანონმდებლობის შესაბამისად, კოოპერატივი შეიძლება იყოს როგორც სამეწარმეო, ასევე არასამეწარმეო ფუნქციის მატარებელი. არასამეწარმეო

კოოპერატივების წახალისება სახელმწიფოს მხრიდან ხდება შეღავათიანი საგადასახადო და საკრედიტო პოლიტიკით.

აგროკოოპერატივების რაოდენობა შეადგენს მხოლოდ 3000-ს, მაგრამ ისინი მოიცავენ ამერიკული ფერმების უმრავლესობას და წარმოადგენენ მომარაგება-გასაღების ან მწარმოებელ კოოპერატივებს, ხოლო ზოგჯერ - ამ ორის კომბინაციას. აშშ-ის კოოპერაციულ სისტემაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მომარაგება-გასაღების კოოპერატივები, რომლებმაც თანდათანობით შეითავსეს წარმოების ფუნქცია.

აშშ-ის ბევრი წამყვანი ბრენდი, განსაკუთრებით ხილის წვენის და რძის პროდუქტების მწარმოებლები კოოპერატივებია. კოოპერატივები აწარმოებენ რძის 78%-ს, ხილის და ბოსტნეულის 17%-ს, მარცვლეულის 59% -ს, მათ შორის ლობიოს და ბარდას. გაყიდვების მოცულობების გაფართოებამ გამოიწვია კოოპერატივების გააქტიურება საწარმოო სექტორში. ნედლეულის გადამუშავების 21 კოოპერაციული გაერთიანება შევიდა აშშ-ს კვების მრეწველობის 100 წამყვანი კომპანის რიცხვში. რძის მწარმოებელი კოოპერაციული საწარმოები აწარმოებს ქვეყანაში წარმოებული მშრალი რძის 87%-ს, კარაქის -64%-ს და ყველის - 47%. ისინი საკმაოდ დიდი კორპორაციებია, მაგრამ ერთმანეთისგან ძალიან განსხვავდებიან, მართვის მეთოდითა და მოგების განაწილებით. აშშ-ში შრომისმწარმოებლურობა კოოპერაციულ საწარმოებში 1,5-ჯერ მაღალია ინდივიდუალურ საწარმოებთან შედარებით.

მნიშვნელოვანი განვითარება კოოპერაციამ აშშ-ში, განსაკუთრებით საკრედიტო სფეროში დაიწყო, როდესაც 1916 წელს აშშს კონგრესის ინიციატივით შეიქმნა „ფერმერთა საკრედიტო სისტემა“, რომლის საბანკო სტრუქტურები შექმნილია სახელმწიფო სახსრებით. საკრედიტო კოოპერაცია ვითარდებოდა სახელმწიფო სუბსიდიების ხარჯზე და სხვადასხვა საფინანსო ორგანიზაციებიდან მოზიდული

სახსრებით, სახელმწიფოს პირდაპირი და ირიბი ჩარევისა და რეგულირების საფუძველზე.

„ფერმერთა საკრედიტო სისტემის“ სამართლებრივ საფუძველს სხვადასხვა დროს წარმოადგენდა აშშ-ის სხვადასხვა კანონი: „ფერმერული კრედიტის შესახებ ფედერალური კანონი“ (1916 წ.), „კანონი სასოფლო-სამეურნეო კრედიტის შესახებ“ (1923 წ.), „კანონი სასოფლო-სამეურნეო მარკეტინგის შესახებ“ (1929 წ.), „კანონი ფერმერული კრედიტის შესახებ“ (1933 წ.), „კანონი ფერმერული იპოთეკის შესახებ“ (1934 წ.), „კანონი ფერმერული კრედიტის შესახებ“ (1971 წ.), „კანონი სასოფლო-სამეურნეო კრედიტის შესახებ“ (1987 წ.), „კანონი ფერმერთა საკრედიტო სისტემების შესახებ“ (1996 წ.). სამართლებრივ საფუძველებს საკრედიტო კავშირების საქმიანობის შესახებ განსაზღვრავს აშშ-ს კანონი „კანონი საკრედიტო კავშირების შესახებ“ (1934წ.). „ფერმერთა საკრედიტო სისტემების“ წევრები - ფერმერები და კოოპერატივები ხელმძღვანელობენ მას, მათ მიერ არჩეული დირექტორთა საბჭოს მეშვეობით. „ფერმერთა საკრედიტო სისტემის“ შემადგენელია 7 კოოპერაციული ბანკი, და 232 ადგილობრივი ასოციაცია (ფონდი).

იაპონიაში კოოპერაციულმა სისტემამ გამოავლინა განსაკუთრებული სიკოცხლისუნარიანობა. 1947 წელს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის შესახებ კანონის მიღების შედეგად და იაპონიის იმპერატორის განკარგულებით, სოფლის მთელი მოსახლეობა ავტომატურად ჩართული აღმოჩნდა კოოპერაციულ სისტემაში, რომლის მეშვეობითაც მთავრობამ მოახდინა ახალი აგრარული პოლიტიკის გატარება მთელი ქვეყნის მასშტაბით. მიმდინარე პერიოდში იაპონელი ფერმერების 91% განწევრიანებულია სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებში.

იაპონიაში მოქმედებს განყენებული სამართლებრივი რეგულაციები სხვადასხვა სახის კოოპერატივებისათვის. ამ მოდელის საფუძველს წარმოადგენს დიფერენცირებული ნორმატიული აქტები კოოპერატივების ტიპებისა და დარგობრივი კუთვნილების მიხედვით. შესაბამისად, განსხვავებულია სამართლებრივი

რეგულაციები სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებისა და სამომხმარებლო კოოპერატივებისათვის. სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს წარმოადგენენ ფერმერთა გაერთიანებები, რომლებიც შექმნილია წარმოების, მარკეტინგის, საწარმოო საშუალებების შესყიდვის, კონსულტაციების განვების, საკრედიტო და სადაზღვევო მიზნებისთვის. (იაპონიის კანონი „სამომხმარებლო კოოპერაციის შესახებ“ 1947 წ).

იაპონიის კოოპერაციულ სისტემას გააჩნია იერარქიული სტრუქტურა. ეროვნულ დონოზე ფუნქციონირებს სრულიად იაპონიის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ფედერაცია, რომელსაც ხელმძღვანელობს ფედერაციის ცენტრალური საბჭო, ამავე დონეზე არსებობს სასოფლო-სამეურნეო და სატყეო მეურნეობის კოოპერაციული ცენტრალური ბანკი და სრულიად იაპონიის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ფედერაცია სამედიცინო მომსახურების კუთხით. შესაბამისი ორგანიზაციები არსებობს ცალკეული პრეფექტურების დონეზე (47 პრეფექტურა).

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები, პრეფექტურებთან ერთად, ადგენენ ადგილობრივი დარგების განვითარების გეგმებს იაპონიის მთავრობის სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის შესაბამისად. არსებობს საკითხები, სადაც პრეფექტურების და სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ფუნქციები მკვეთრად გამიჯნულია, მაგრამ ზოგიერთ საკითხებთან მიმართებით, მაგალითად, როგორცაა სოფლის და სოფლის მეურნეობის განვითარების გეგმების შემუშავება, მათი ფუნქციები პრაქტიკულად გაერთიანებულია. გეგმები მოიცავს ეკონომიკური განვითარების ყველა მიმართულებას აგროეკოლოგიური პირობების დაცვის გათვალისწინებით და ტექნიკურ-ტექნოლოგიური ხასიათის დეტალებს. მათ განხორციელებას აკონტროლებს სახელმწიფო.

კრიზისების პერიოდში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს სახელმწიფო იყენებდა როგორც სოფლის მეურნეობის რეგულირების საშუალებას. მეორე

მსოფლიო ომის შემდეგ ბევრ ქვეყანაში, სადაც შეიქმნა მწვავე სასურსათო კრიზისი, სახელმწიფომ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის პროცესი განსაზღვრა, როგორც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის რაოდენობრივი ზრდის ყველაზე ეფექტიანი საშუალება და შესაბამისად, ამ ქვეყნებში ის აქტიური სახელმწიფო მხარდაჭერით წარიმართა. სახელმწიფო ორგანოებმა განახორციელეს აქტიური პროპაგანდისტული კამპანია კოოპერატივების შესაქმნელად, რამაც გამოიწვია კოოპერატივების რაოდენობის ზრდა და მათი ეკონომიკური შესაძლებლობების გაძლიერება. კამპანია ჩატარდა ომის შემდგომი მძიმე და გაჭიანურებული კრიზისის დროს, როდესაც მილიონობით ფერმერული მეურნეობა იყო განადგურების ზღვარზე. ამ რთულ პერიოდში სახელმწიფოს მხარდაჭერით შეიქმნა სპეციალური ორგანიზაციები, რომლებიც ხელს უწყობდნენ კოოპერატივების საქმიანობას.

დასკვნა

წარმატებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციული სისტემის განვითარების ანალიზი ნათელს ხდის, რომ ისეთ ქვეყნებში, როგორც საქართველოა, სოფლის მეურნეობის შემადგენელ არცერთ დარგს არ შესწევს ძალა, ძლიერი კოოპერაციული სისტემის გარეშე, წარმატებით გაუმკლავდეს სხვადასხვა სახის პრობლემას, რაც, თავის მხრივ, წარმოადგენს კოოპერაციული პროცესების მხარდაჭერის მოტივს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს მიერ კოოპერაციული ინფრასტრუქტურის მხარდაჭერის გამოცდილება, რაც ქვეყნის ეკონომიკის დაჩქარებული განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

ლიტერატურა:

- კოლუაშვილი პ. მამუკელაშვილი დ. (2018) აგროკოოპერატიული პოლიტიკის ზოგიერთი აქტუალური საკითხი, || „ეკონომიკა“ N12.
- კოლუაშვილი პ. მამუკელაშვილი დ. (2019) - კოოპერაციული შიდასაწარმოო ურთიერთობები -სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების

სიცოცხლისუნარიანობის საფუძველი. ||„ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტ. XI, №1. გვ. 71-77.

- კოლუაშვილი პ. (2015). - სოფლის განვითარება ევროპაში - 1970 წლიდან დღემდე. ელექტრონული სახელმძღვანელო (რედაქტორი და მთარგმნელი პროფ. პ. კოლუაშვილი). სტუ
- მამუკელაშვილი დ. (2019) - ესპანეთი – სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ევოლუცია, რეგულაცია და მხარდაჭერა, Agronews.ge, 08.02.
- მამუკელაშვილი დ. (2019). სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაცია ევროპის ქვეყნებში, Agronews.ge, 06.02.

Agricultural Cooperative Development Experience in Different Countries of the World

Paata Koguashvili
Professor of Georgian
Technical University

David Mamukelashvili

Head of the Target Project
Service Agricultural
Cooperatives Development
Agency

The existence of an efficient system of agricultural cooperatives in EU countries is related to the continuous process of long-term development. The cataclysmic changes in socio-economic formation in this process did not take place, as it happened in the countries of Eastern Europe or the former Soviet Union.

In the period of crisis, agricultural cooperatives were used by the states as the means of agriculture regulation. In the period of the acute food crisis after the Second World War, many states identified the agricultural cooperative process as the most effective means of the quantitative growth of agricultural production and it was going with active state support. During the same crisis, an active propaganda campaign by the state agencies led to a rise in the number of cooperatives and intensification of their economic capabilities.

Today, a perfect system of agricultural cooperatives operates in many countries around the world.

The legal basis of the Italian cooperative system is primarily Article 45 of the Constitution adopted by the Republic in 1947, and the objectives of cooperation are formulated in the Italian Civil Code.

As exemplified by the case of the development experience of the five hundred-year-old sectoral and community cooperative of the Italian Cooperative Movement, the process of

agricultural cooperation took an important place in socio-economic development of Spain, England, France, Germany, Netherlands and other countries.

The legal basis of the cooperative system in Spain is Article 129.2 of the Spanish Constitution (1978). The main factor in the success of Spanish reforms is the development of cooperatives in agriculture. It is worth mentioning that 60% of agro-food sector is produced by cooperatives.

The process of co-operation in France is based on general legal regulations (mostly the law on cooperation). The state considers cooperation as the third sector of the economy. The existing 24000 agricultural cooperatives will provide 1 million jobs and their annual overall financial turnover exceeds 300 billion euros.

Co-operative activities in Germany are based on the Federal Law on "Commercial and Economic Partnership" (1889). Germany is considered to be the home of credit cooperatives. Today, the Raffaisean Union unites country's cooperative and cooperative banks. 80% of farmers, 75% of businessmen and 60% of artisans, the number of which is 14 million people are the members of cooperative banks.

Producers of many US leading brands, especially fruit juices and dairy products, are cooperatives. They produce 78% of milk, 17% of fruits and vegetables. Most importantly, in the United States, labor productivity in cooperative enterprises is 1.5 times higher than in individual enterprises.

As a result of the adoption of the Agricultural Cooperative Act in Japan in 1947, and by the Japanese Emperor's Order, the Government implemented a new agrarian policy throughout the country. As a result, the entire rural population was automatically involved in the cooperative system. 91% of Japanese farmers currently are members of agricultural cooperatives.

Keywords: Cooperative system, social function, legal regulations, credit cooperatives, pseudo-cooperatives, hierarchical structure.

JEL Codes: Q10, Q13, Q18

References

- Koguashvili P., Mamukelashvili D., (2018). Some Topical Issues of Agro-Cooperative Policy, || "Economics" N12.
- Koguashvili P., (2015). - Rural Development in Europe - From 1970 to Present. Electronic Textbook (Editor and Translator Prof. P. Koghuashvili). GTU.
- Koguashvili P., Mamukelashvili D., (2019) - Cooperative Intra-enterprise Relations - The Basis for Agricultural Cooperatives Viability. ||"Economics and Business", T.XI, #1. P. 71-77.
- Mamukelashvili D., (2019) – Spain – Evolution, Regulation and Support for Agricultural Cooperatives, Agronews.ge, 08.02.
- Mamukelashvili D., (2019). Agricultural Cooperation in European Countries, Agronews.ge, 06.02.

**Inclusive Growth-The Qualitative Innovation of Georgian Social and Economic
Development Strategy**

Mariam Kenchoshvili

*Doctoral student of
Samtskhe-Javakheti State
University*

Kenchoshvilimari1@gmail.com

Annotation

Economic growth is an important challenge for every country, especially for developing ones, including Georgia. Actually, economics of Georgia was increased without significant growth of the number of employed. As a response of this challenge in 2014 the Social and Economic Development Strategy of Georgia – Georgia 2020 was published aiming identification of key problems and challenges preventing development of the foundation for a long-term inclusive economic growth and improvement of welfare of the population.

The social and economic development program/strategy of Georgia, Georgia 2020, is relevant to the world trends, Georgia is relevant to world trends, as the main goal of the strategy is identification of the preventive factors of inclusive economic growth and defining the social-economic policy for overcoming it.

Inclusive economic growth was the main direction of country economic development, the result is long-term nature based on the strategy complexity and its activities after 2020, but the information about certain activities implemented by Government of Georgia and the achieved results is not known for the society. Activities made in the field of entrepreneurship, starting from Estonian model of income, finished with simplified business administration, are very positive and correct step, especially in the field of strengthening small and medium enterprise.

The thesis focuses on inclusive growth model as a main qualitative innovation of Georgian social and economic development strategy- Georgia 2020 and the conditions of its achievement, on the long-term oriented actions for achievement of the mentioned results and compliance to the goals of the strategy.

We consider that for an effective result the state shall pay the special attention to the components included state strategy on education quality assurance, employment of the population of all the level and development of real production and . Also it is important that each specific step was more detailed oriented or oriented on the results for inclusive growth, as only economic growth does not bring automatic improvement of poor's' conditions. Though sustainable economic growth will be a strong basis for further inclusive growth and improvement of the condition of poors.

Key words: Economic growth, inclusive growth, equality.

JEL CODES: O10, O11, O12

Introduction

Georgian Economics was in hard situation after restoration of state independence, the main challenge, development of market economy was the key challenge for the underdeveloped state institutions. During 28 years of state independent, in addition to above-mentioned challenge the state faced several internal confrontation or military action, what impacted significantly the territorial integrity of the country and accordingly the economy of Georgia. Positive changes in the state economy, especially in the direction of investments has started since 2005 (Diagram N1)

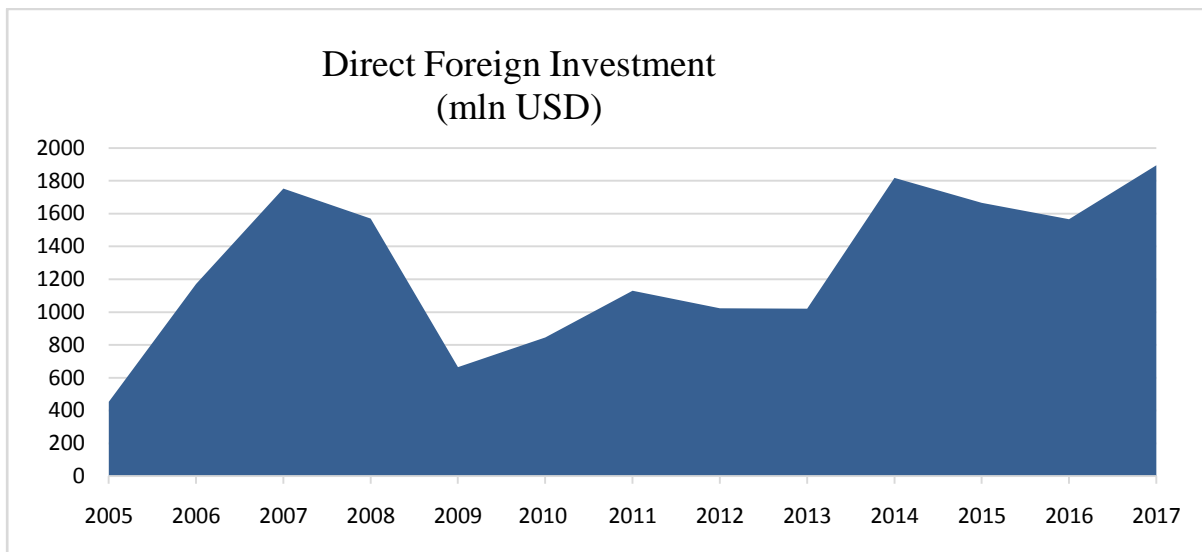

Diagram N1- Direct foreign investment in 2005-2017. Source: National Office of Statistics

It made economic development in combination with the series of in-depth transformation faster in the country. Russian Georgian war of 2008 was one of the important obstacles in this direction. The external shock supporting to increased risk for investors dramatically reduced the number of investments in Georgia (1).

It is important, that in addition to the important external factors, in certain cases the steps made from the side of the state was not adequate to the formalized development visions. For that period, Georgia, positioning of Georgia as the Singapore was an official declared approach of the government, when Georgia is not able and cannot share neither by geographic resource, nor by state regulating direction the economic politics implemented by Singapore for achievement

economic miracle. *As the role of the state was and is great in the economic processes... including protection of labour market, in the certain segments of the market by appliance of protectionist norms,* (Khaduri, 2018 p.50), from the prospective of regulating, especially labour market regulation, compared to Georgian condition, in 2006 labour inspection was totally cancelled, what brought us to the difficult challenges available in Georgia (Kenchoshvili,2018 p 244)

Despite of this in 2003-2012 economic situation of the state was drastically changed into positive(DiagramN2).

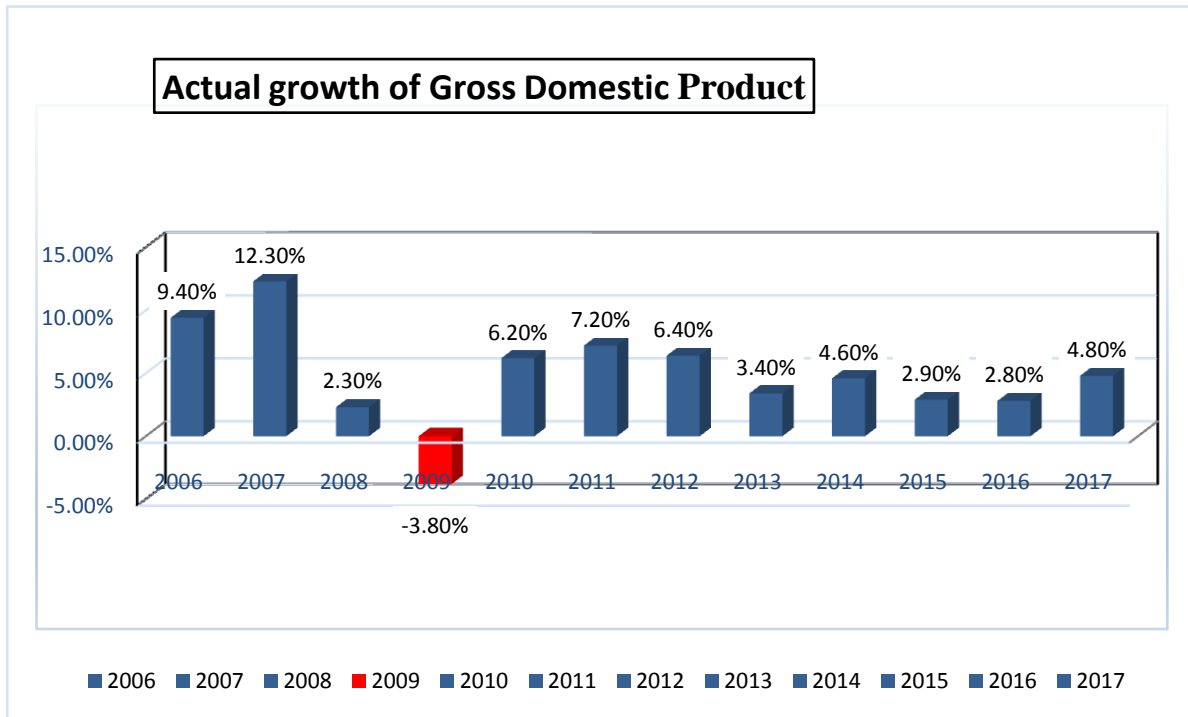

Diagram N2- GDP actual increase in 2006-2017. Source: National Office of Statistics

During that period the experience of Georgia ensured us once again that it is possible to make positive changes by means of authoritarian methods in economics, though for long-term economic development, it is important that democratic institutes work effectively, respect to private human freedom and high civic political culture (Beridze.2018, p 35).

Regardless quite a high speed of economic growth, the situation was not improved in terms of unemployment and elimination of the poverty (Diagram 3,4).

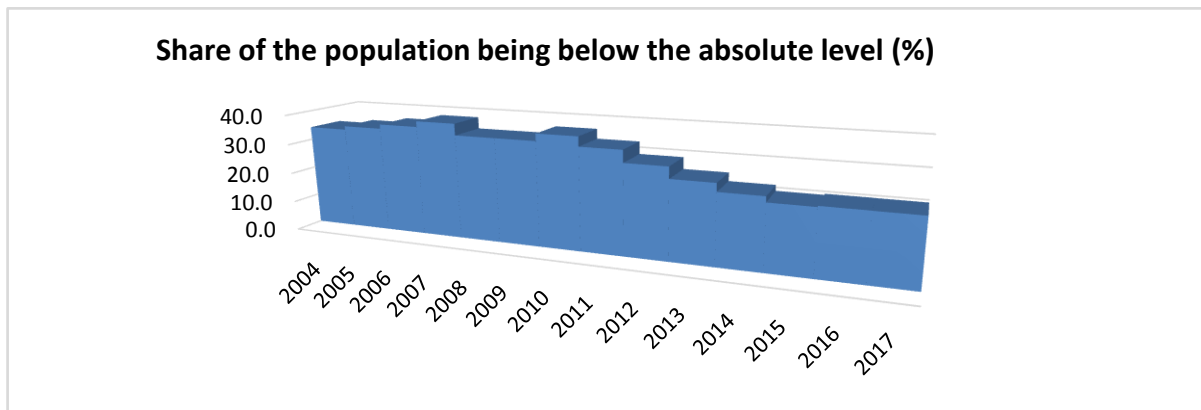

Diagram N3-The absolute poverty: Source: National Office of Statistics

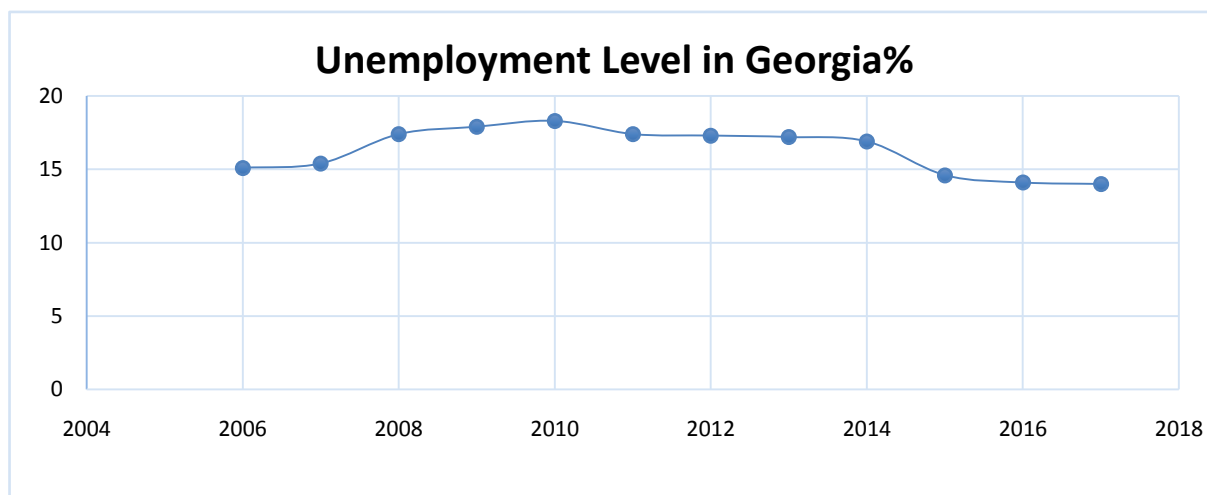

Diagram N4: Unemployment level 2006-2017 Source: National Statistics Service

Similar to overcoming of income inequality, Gini coefficient in Georgia in 2014-2017 the gross income is increased from 0.40 to 0.41, while total monetary expenses was not changed and it is still 0.47, what makes Georgia in a difficult conditions by distribution of the income among the countries being in poor condition, while from the regional prospective the most difficult condition is in Shida Kartli, Mtskheta-Mtianeti and Kakheti (blue line.) (5.p 41)

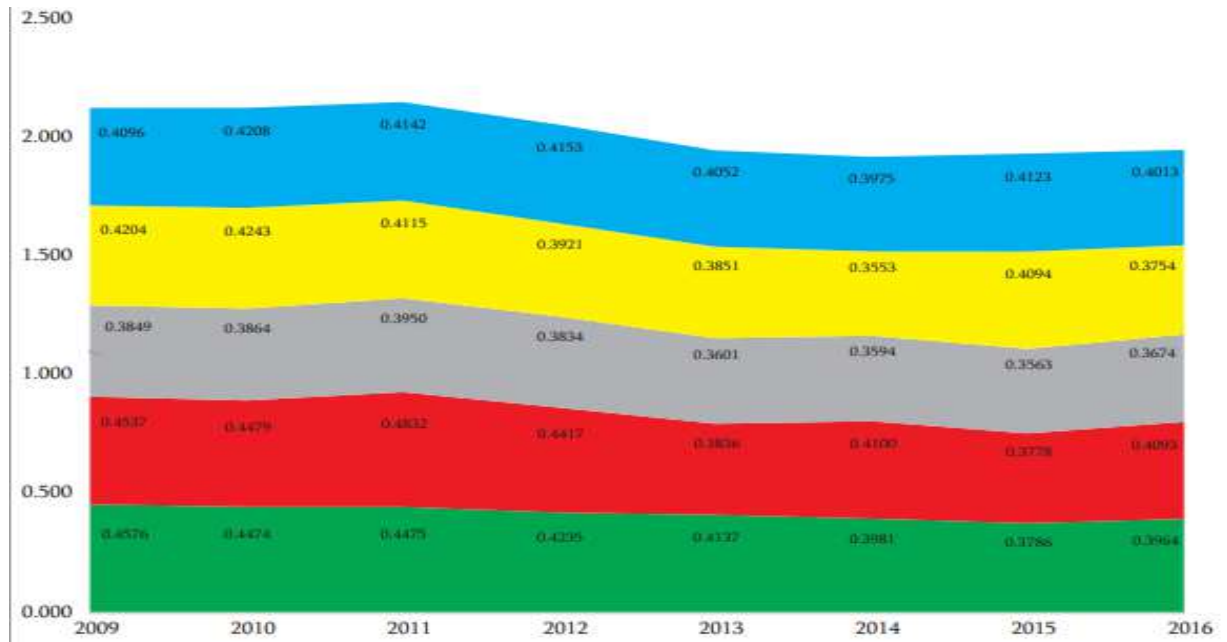

Diagram 5 Average income per person, according to Gene Index on an annual dynamics by the region. Source: Chronic poverty and income equality in Georgia, economic-statistical research.

It appears that there is insignificant growth of employed in the country, the share of the people being below absolute level of poverty against total amount of the population was more reduced. Actually, economics of Georgia was increased without significant growth of the number of employed. As a response of this challenge in 2014 the Social and Economic Development Strategy of Georgia – Georgia 2020 was published aiming identification of key problems and challenges preventing development of the foundation for a long-term inclusive economic growth and improvement of welfare of the population (6). The paper demonstrates the view of the author, about key challenges of the Social and Economic Development Strategy of Georgia and overcoming ways.

Key Challenges of the Social and Economic Development

Strategy of Georgia – Georgia 2020

According to the statistics no crucial changes are noticed for reduction of poverty, unemployment and inequality of income in Georgia since 2014. This is why it is more appropriate to investigate its reasons in the strategy and its implementation

An inclusive economic growth is explained in the social and economic development strategy of Georgia as comprehensive inclusion of the population in economic development process and the government aims to introduce the model when in parallel to economic growth, the equal access to the economic opportunities is increasing, unemployment and poverty are reducing with support of the strategy.

Despite there is no common, unified explanation of an inclusive growth, the final goal in case of any explanation is identical. According to the Organization of Economic Cooperation and Development (OECD), inclusive growth is an economic growth where the opportunities are distributed fairly and accessible for everybody in the society (7) Though the best explanation of the inclusive growth is offered by the UN Development Program, the director of sustainable development goals fund and leading economist of UN, Paloma Duran, according to her (8) growth is inclusive, when

- Economic growth takes place in the sectors, where mainly poor people are employed.
- Economic growth takes place where mainly poor people live, even by the little resource potential;
- Such production factors are applied which are owned by the poor people, like un-skilled labour;
- The prices on such commodities are reduced which are used by poor people

Noteworthy, that inclusive economic growth and inclusive development is the actual challenge of modern economics, as inequality in the World is increasing in all the directions. For instance if in 1980 1% of population with the highest income received only 12% of national income, in 2016 more than 20% of the population gets it. In case of the Western Europe, such inequality of income is increased from 10 to 12% during 1980-2016. In 2016 50% US population with the lowest income received only 13% of Total national income, while the same stratum received 20.3% in 1980. The situation is better in the western Europe, though the level of inequality of income is comparatively better, though it is still higher, as in 2016 50% of the population having the lowest income received 23.8% of total national income, while this data in

1980 was only 22% (9). For responding the challenge many influential economic institute came together. EBRD developed an Economic Inclusiveness Strategy 2017-2021 for responding the changes in this direction (10), while for the last years the World Economic Forum publishes the inclusive development index according to the countries. Based on the results of 2017, according to the report of 2018 Georgia is the 32th place in the inclusive development (11).

The experience of Georgia, as well as many other countries proves that even high level of growth does not ensures automatic overcoming of poverty, inequality or unemployment.

The social and economic development program/strategy of Georgia, Georgia 2020, is relevant to the world trends, Georgia is relevant to world trends, as the main goal of the strategy is identification of the preventive factors of inclusive economic growth and defining the social-economic policy for overcoming it. As a result there are 3 key problems among the critical problems – low competitiveness of the private sector, non-relevant developed human resource and limited access to the financial resources. (6.16).

The strategy was a new approach for Georgia being combination of economic growth and economic development strategy, as fast economic growth is still the priority of the country, though it was written in the strategy that its goal was inclusion of every citizen in economic processes, which brings to the root and qualitative problem of the economics and series of activities for social-economic politics was developed in order to overcome it. Inclusive economic growth was the main direction of country economic development, the result is long-term nature based on the strategy complexity and its activities after 2020.

It is important to notice in order to assess program/strategy efficiency, it will not be relevant to assess the current one which was developed in 2014 and it is only 4 years since it has been developed, in order to achieve the results. Though it is important to focus together with achieved results, as well as the activities focused on the activities oriented on achievement of long-term goals and their relevance to the goals of strategy.

Currently, the information about certain activities implemented by Government of Georgia and the achieved results is not known for the society. Activities made in the field of entrepreneurship, starting from Estonian model of income, finished with simplified business administration, are very positive and correct step, especially in the field of strengthening small and medium enterprise. As it is given in the development strategy 2016-2020, small and medium business development is considered as the key direction of country economic development (12;

4). Though talking on efficiency and accountability is fine, as state is accountable to report to the society about efficiency of the policy.

For this purpose let's discuss 3 main problems selected randomly to analyze. Let's discuss one of them, the steps made for overcoming law competitiveness of private sector in the country, state support for entrepreneurship development. Noteworthy, that till 2017 state politics was implemented by different state structure, accordingly, it is very unclear what the total amount of budget for supporting entrepreneurship and specifically what the result for Georgia economy are.

Since 2017 LELP „Produce in Georgia“ implements comprehensive approach independently for development of entrepreneurial environment and private sector, support of expert and attracting of investments.

The agency is actively involved in development of entrepreneurial environment and private sector, the agency is actively participates in strengthening of local business under which the support programs in the field of industry, hotel industry, micro and small entrepreneurs.

By the data of February 01, 2019 since 2014 5, 313 projects supporting micro and small entrepreneurs were implemented, 39 583 722 GEL is issued by the state in the form of grants while total cost of investments was 49.5 million GEL (13). It means that every GEL issued from the budget brought 0.25 GEL of investment. In addition it is not clear the number of working places created by the program.

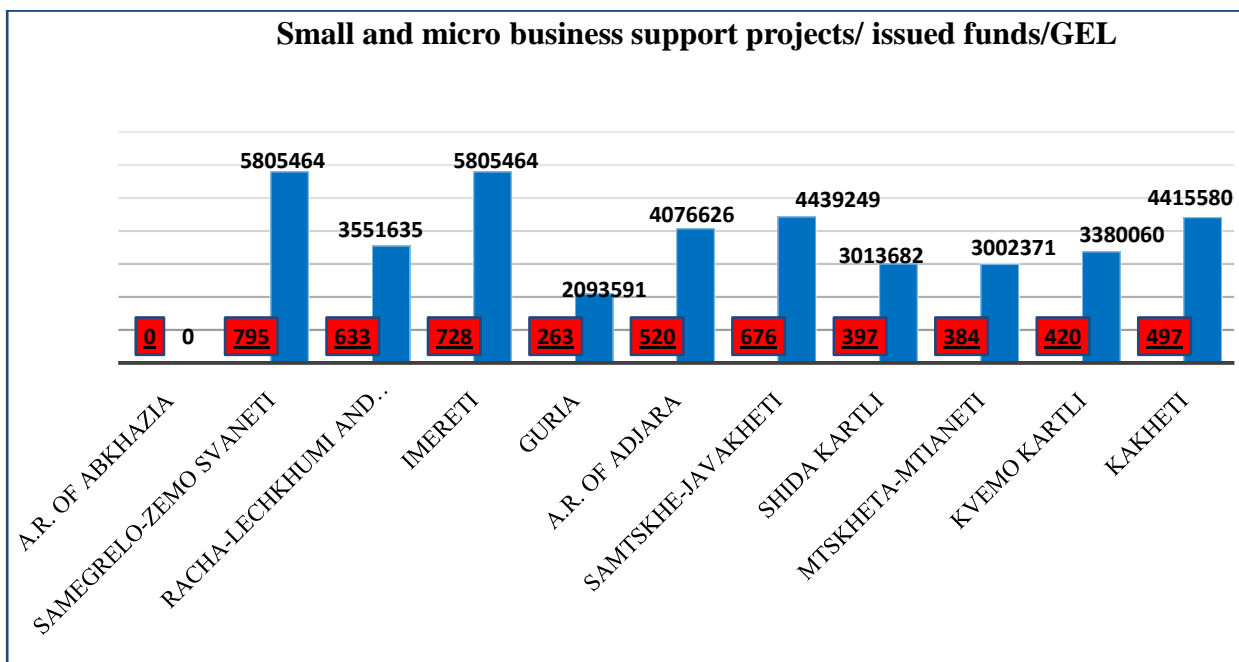

Diagram N6 Small and micro business projects according to the regions/ issues funds for 2014-2018. Source: Produce in Georgia

In 2014-2018 104 projects were implemented in the field of industry, total amount of investment was 250, 626, 366 GEL, which created 5,080 working place according to the agencies. In the field of the industry, new enterprises are established, as well as renovation of already operating enterprises, the agency supports already existing and potential new entrepreneurs in cooperation with commercial banks, leasing companies and informational consultations organizations. The most problematic issue is how many employment places are operational and what is the result of above mentioned direction is still unclear.

In 2019 The Minister of Economics and Sustainable Development of Georgia introduced the results of the efficiency of technical support and financial access of the industrial part (14), based on which the project results were assessed positively. Though as the research was small scaled, we think that the results are not relevant for all the aspects of the agency operation.

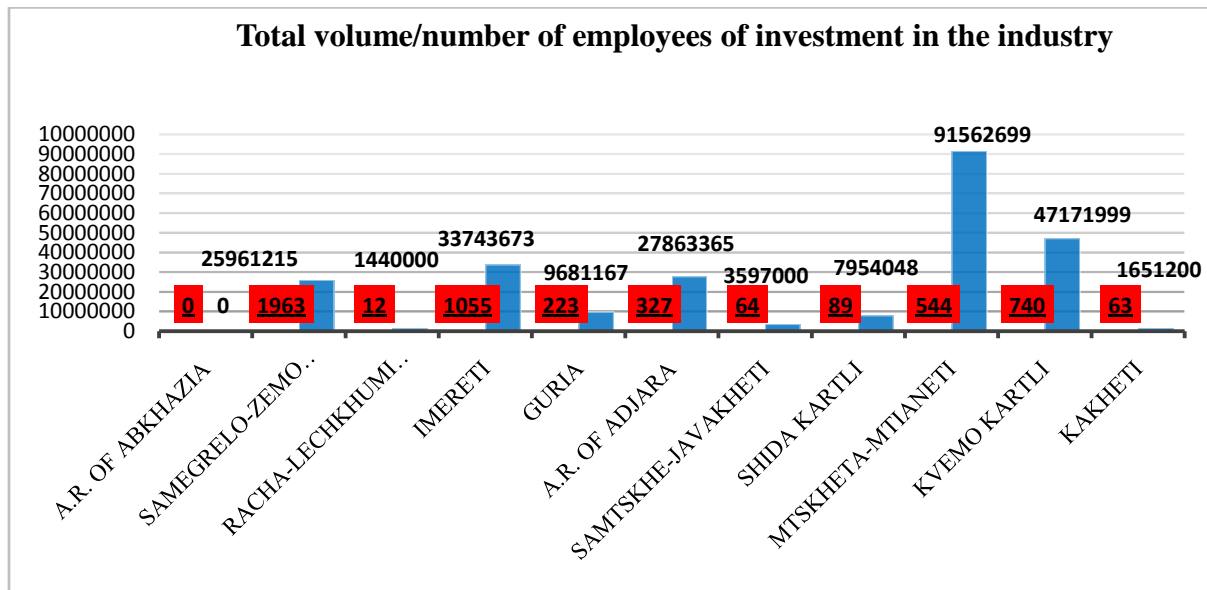

Diagram N7 Total for industrial investments/number of employees, 2014-2018. Source: Produce in Georgia

As for hotel industry except Batumi and Tbilisi, 82 projects were implemented in different regions of Georgia in 2014-2018 with total investment, 189 918 772 GEL and gained 1890

place similar to industrial direction, current situation is unknown in this direction too. Though according to the statistics of Produce in Georgia, establishment of one working place in the hotel industry required 100, 486 GEL.

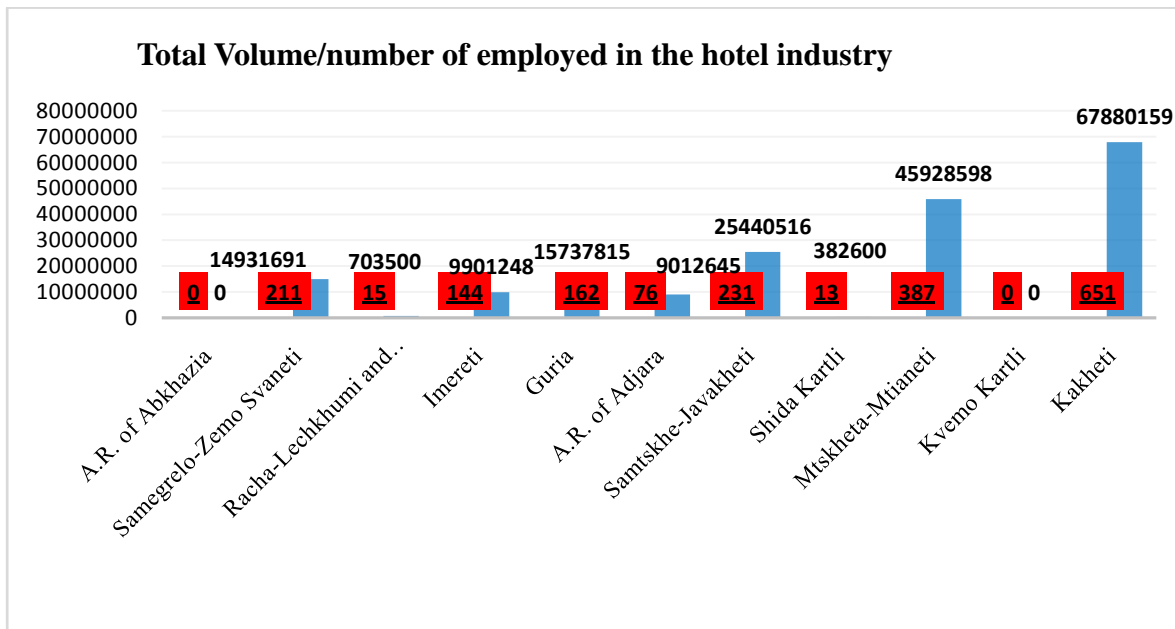

Diagram 8 . Total volume of hotel industry investment/ number of employees according to the regions in 2014-2018 Source: Produce in Georgia

In addition, the agency implements different activities supporting export and encouraging investments, though in this direction the results are not relevant in terms of calculation, accordingly, neither budget expenses spent for their implementation, nor its efficiency can be discussed now.

Based on above mentioned it is clear that one of the important and praiseworthy programs of Georgian government has many gaps to be filled and it requires understanding of importance of transparency and accountability of the government to population. Noteworthy, like other cases that the program has a direct impact on the poor population and the program cannot be considered as improvement of inclusion component as applying the program means having certain skills (internet literacy, searching the information about the program) which is not relevant for the economically vulnerable population.

In addition to the critical thinking it is not possible to assess the reform of healthcare positively, access to general healthcare to all social stratum, directly influencing condition of the poverty and has a significant impact and the expenses of the medical services were actually reduced.

When will improvement of inclusive economic growth have a real result? Is elaboration of a long-term state policy an effective way of overcoming inequality ensuring active inclusion of poor? Or the universal way of inequality goes on correction with direct investment?

For ensuring inclusive growth in the country, there is no common, universal approach and requires consideration of all country contexts, for ensuring inclusive growth together with sustainable economic growth, it is important to develop the directions of real and result-oriented politics, such as *productive employment and job places, economic transformation, investment in human resource, progressive fiscal politics, social protection, non-discriminated approach, strong institutes, etc.* (15.6). In addition, it is important to consider that inclusive growth is not reached in 5 or 10 years. It is necessary to implement consequential, real and effective politics in above mentioned direction, though it does not releases state from the obligation, which will be based on real needs. Active operation of municipal government in this direction is very important and coordination with the central government, as without decentralization it will be hard to bring real needs and condition to central government.

References

- Beridze M. The most important factor inclusive -economic growth and development , m. “economica da biznesi”, N1, 2017
- Beridze T. Mekvabishvili E. (2018) “Hard Road” of economic reforms in post-communist Georgia: Retrospectives and perspectives, “Economisti”, №1, p 18-36;
- Economic Inclusion Strategy 2017-2021. European Bank For Reconstruction And Development <https://www.ebrd.com/what-we-do/projects-and-sectors/economic-inclusion.htm> | Last visit 07.05.2019 |
- GEORGIAN FOUNDATION FOR STRATEGIC AND INTERNATIONAL STUDIES. Chronical poverty and income equality in Georgia, economic-statistical research, Tbilisi 2017, p 41

- [HTTPS://LIBRARY.FES.DE/PDF-FILES/BUEROS/GEORGIEN/13977.PDF](https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/13977.pdf) | Last visit 07.05.2019|
- Inclusive Growth and Development Report 2018. World Economic Forum http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf |Last visit 07.05.2019|
- Kenchoshvili M, (2018) For Understanding of Challenges of Georgian Labour Market.: Globalizacia da biznesi №6, p 242-246
- Khaduri n, (2018) Economic development model of Georgia and global economics in post crisis period, Globalizacia da biznesi #6 p. 48-53
- LEPL Produce in Georgia [HTTP://WWW.ENTERPRISEGEORGIA.GOV.GE/KA](http://www.enterprisegeorgia.gov.ge/ka) |Last visit 07.05.2019|
- National Service of Statistics <http://www.geostat.ge> | Last visit 07.05.2019|
- Social and Economic Development Strategy of Georgia, Georgia 2020.
- The Development Strategy for Small and Medium Entrepreneurship in Georgia, 2016-2020
- The Ministry of Economics and Sustainable Development of Georgia <http://www.economy.ge/?page=news&nw=1042d> |Last visit 07.05.2019|
- The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) INCLUSIVE GROWTH <https://www.oecd.org/inclusive-growth/#introduction> | Last visit 07.05.2019
- United Nations Development Programme 2015. What does inclusive economic growth actually mean in practice. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/blog/2015/7/31/What-does-inclusive-economic-growth-actually-mean-in-practice-.html> | |Last visit 07.05.2019|
- World economic forum. The Global Competitiveness Report 2017–2018. 201 27 September. p 124-125

- WORLD INEQUALITY REPORT 2018 . World inequality lab. P 8.

https://wir2018.wid.world/files/download/wir_2018-summary-english.pdf | Last visit
07.05.2019|

ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდა - საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის თვისობრივი სიახლე

მარიამ კენჭოშვილი

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო

უნივერსიტეტის დოქტორანტი

Kenchoshvilimari1@gmail.com

მოცემულ სტატიაში გაანალიზებულია როგორც საქართველოს, ისე მსოფლიო ეკონომიკის აქტუალური გამოწვევა-ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდა და მისი აქტუალობის საკითხი. განსაკუთრებული ყურადღება კი გამახვილებულია ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდის მოდელზე, როგორც საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის - საქართველო 2020-ის მთავარ თვისობრივ სიახლეზე და მისი მიღწევის მდგომარეობაზე, შედეგების მისაღწევად გადადგმულ გრძელვადიან შედეგზე ორიენტირებულ ღონისძიებებსა და მათ შესაბამისობაზე, სტრატეგიაში ასახულ მიზნებთან.

სტატიაში გაანალიზებულია მსოფლიო ეკონომიკურ რეალობაში, ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის შესახებ ალტერნატიული ხედვები და მივიჩნევთ, რომ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია საქართველო 2020 კლასიკური არგუმენტებით, სწორ აქცენტს აკეთებს ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდაზე,

რომლის მიზანიც სიღარიბისა და უმუშევრობის დაძლევაა, მაღალი და ეფექტიანი ეკონომიკური ზრდის პარალელურად, თუმცა არა კაუზალური კავშირის საფუძველზე.

სტატიაში განხილულია საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების შესახებ სტატისტიკური და ანალიტიკური ინფორმაცია, დამუშავებულია საერთაშორისო ორგანიზაციის კვლევები და პუბლიკაციები ეკონომიკის ინკლუზიურობის დონის, გლობალური კონკურენტუნარიანობის დონის და გლობალური უთანაბრობის მიმართულებით. გაანალიზებულია მათში საქართველოს პოზიციონირების გამომწვევი მიზეზები და დასახული გზები მათი გაუმჯობესებისათვის.

სტატიაში შერჩევითობის პრინციპით გაანალიზებულია საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური სტრატეგიის სამ კრიტიკულ პრობლემათაგან ერთ-ერთის, კერძო სექტორის დაბალი კონკურენტუნარიანობის დასაძლევად გადადგმული, მენარმეობის განვითარების სახელმწიფო მხარდაჭერის მიმართულებით გადადგმული ღონისძიებები, გამოვლენილია საქმიანობის შედეგების ეფექტიანობის მიმართულებით მთავარი გამომწვევები და დასახულია მათი გაუმჯობესების გზები, ასევე სტატიაში ხაზგასმულია სახელმწიფოს მხრიდან გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების აუცილებლობა მოსახლეობის წინაშე, ინკლუზიურობის პოლიტიკის შემუშავებისა თუ მისი შეფასების პროცესში და გამოთქმულია მოსაზრება რომ, ისევე როგორც სხვა შემთხვევებში, ვერც „ანარმეო საქართველოში“-პროგრამის გავლენაა პირდაპირი, მოსახლეობის ღარიბ ფენებზე და ვერც ინკლუზიურობის კომპონენტის გაძლიერად ჩაითვლება ზემოაღნიშნული პროგრამა, რადგან მოცემული პროგრამით სარგებლობა მოითხოვს ადამიანისგან ისეთი უნარების ფლობას რომელიც მოსახლეობის რეალურად ღარიბ მოსახლეობას არ გააჩნია.

სტატიაში გაანალიზებულია რეალური ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად გასატარებელი ღონისძიებები და ხაზგასმულია, რომ ინკლუზიური ზრდა ვერ მიიღწევა 5 ან 10 წელიწადში. ადეკვატური ანალიზის

საფუძველზე გაკეთებულია დასკვნა, რომ საქართველოს ეკონომიკის წინაშე არსებული გამოწვევების საპასუხოდ და რეალური და ეფექტიანი შედეგისთვის სახელმწიფომ სტრატეგიაში ასახეულ კომპონენტთაგან განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გაამახვილოს განათლების ხარისხის უზრუნველყოფაზე, მოსახლეობის ყველა ფენის დასაქმებასა და რეალური წარმოების განვითარებაზე ქვეყანაში.

ამასთან ერთად, სახელმწიფომ, თუკი სურს რეალური ინკლუზიური ზრდა, მნიშვნელოვანია სწორად განსაზღვროს ჯერ სამიზნე ჯგუფები და შემდგომ შეიმუშაოს მოცემულ სამიზნე ჯგუფებზე რეაგირების/გავლენის მომხდენი რეალური პოლიტიკა, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენ ვერ გვექნება რეალურად ინკლუზიური ზრდისკენ მიმართული პოლიტიკა, თუკი წლიდან წლამდე სახელმწიფოს შესაბამისი უწყებები არ აწარმოებენ სტატისტიკას, თუ საბიუჯეტო სახსრების გონივრული ინვესტირების ან/და სუბსიდირები ფარგლებში განხორციელებული პროექტებით რამდენმა, თუნდაც ღარიბმა მოქალაქემ ისარგებლა და იყო თუ არა ეს აქტივობა მათთვის ეფექტიანი იმგვარად, რომ მოეხდინა მათი რაიმე ფორმით ჩართვა ეკონომიკურ აქტივობებში. ამ მიმართულებით, ჩვენი აზრით გადამწყვეტია საზოგადოების ფართო ჩართულობა ადგილობრივი თვითმმართველობის საშუალებით, მათი საჭიროებების რეალური კვლევა და ამ მიმართულებით სახელმწიფო პოლიტიკის ეფექტიანობის ადეკვატური შეფასება, სამომავლოდ გამოწვევების იდენტიფიცირებისა და ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის პოლიტიკის სრულყოფის უზრუნველსაყოფად.

მიკროეკონომიკა ✧ მაკროეკონომიკა ✧ ეკონომეტრიკა

MICROECONOMICS ✧ MACROECONOMICS ✧ ECONOMETRICS

სახელმწიფო საინსპექციო სამსახურები და რისკები ბიზნესისთვის

ნუნუ ოვსიანიკოვა

ასოცირებული პროფესორი

nunu.ovsyannikova@tsu.ge

ირაკლი არაბიძე

საქართველოს ტექნიკური

უნივერსიტეტის დოქტორანტი

Irakli.arabidze91@gmail.com

გლობალიზაციის პირობებში, საბაზრო ეკონომიკის მკვეთრი ზრდის ფონზე, რეგულაციები სახელმწიფოს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ბერკეტი გახდა. ეკონომიკური საქმიანობის წარმართვის ყველა მსურველს სახელმწიფო უნესებს შესაბამის მოთხოვნებს და აკისრებს ვალდებულებებს, ხოლო პროცესის მიმდინარეობისას აკონტროლებს მას. სახელმწიფო ინსპექტირების ძირითადი მიზანია უზრუნველყოს ქვეყანაში ეკონომიკური ტიპის საქმიანობების სრული ზედამხედველობა, რათა თავიდან იქნეს აცილებული შესაძლო საფრთხეები. უფრო

მეტეც, ინსპექტირების მექანიზმი გადამწყვეტ როლს ასრულებს პროაქტიული რეაგირების განხორციელებისას(1 Putnina S. 2006).

თეორიულად, სახელმწიფო ზედამხედველობის განხორციელება ბიზნესისთვის სტიმულის მიმცემია. პრაქტიკაში, კანონმდებლობის დაცვა გულისხმობს ნებისმიერი ქმედების ან ქმედებისგან თავის შეკავებას. სახელმწიფო, „თამაშის ერთიანი წესების“ შექმნით, თანაბარ პირობებში აყენებს კერძო სექტორს და მასზე გადააქვს სრულად პასუხისმგებლობის ელემენტები, თავად კი, მეორადი კონტროლის მეთოდს ირჩევს.

საკვანძო სიტყვები: შრომის უსაფრთხოება, ბიზნესის რისკები, საინსპექციო სამსახურები, სახელმწიფო ზედამხედველობა.

სახელმწიფო, როგორც მაკონტროლებელი ინსტიტუტი

სახელმწიფოსაინსპექციოსამსახურები კანონმდებლობის აღსრულების მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტებია საწარმოებში შრომის უსაფრთხოების, ჯანმრთელობისა და გარემოს დაცვის უზრუნველსაყოფად. ამასთანავე, ის ახორციელებს ისეთ ეკონომიკურ ფუნქციას, როგორცაა სახელმწიფო ხაზინის შევსება შესაბამისი ადმინისტრაციული სახდელების დაკისრებით გზით. თუმცა, ზოგიერთი საინსპექციო რეჟიმი განვითარებად ქვეყნებში ვერ ქმნის აღსრულების ადეკვატურ მექანიზმს და ჩამოყალიბდა ბიზნესზე ზეწოლის საშუალებად, ასევე, კორუფციის მაღალი რისკის მატარებელ ინსტიტუტად (2 Coolidge J. 2011).

ცხადია, სარგებლის უზრუნველყოფისას, ინსპექტირება გადამწყვეტია საზოგადოების, ბიზნესისა და დასაქმებულთათვის. უმეტეს შემთხვევაში, საკანონმდებლო რეგულაციები ეფექტურობისთვის საჭიროებს განსაზღვრულ „იძულებით სტიმულს“. მიუხედავად ამისა, ინსპექტირების ფუნქცია აუცილებელია სამართლის უზენაესობის შესანარჩუნებლად, რისთვისაც სახელმწიფომ უნდა დაანესოს შეზღუდვები, რაცაკონტროლებს, ამკაცრებს ან თუნდაც კრძალავს გარკვეული სახის ქმედებებს, პროდუქციასა თუ მომსახურებას. თუ სახელმწიფო არ

უზრუნველყოფს საინსპექციო ზედამხედველობასა და კონტროლს, სავარაუდოა, რომ ბიზნესის თავისუფლების ხარისხი გადააჭარბებს მისთვის განსაზღვრულ მოქმედების არეალს და შექმნის უკონტროლო გარემოს, რაც არაჯანსაღი შრომის ბაზრის მთავარი ინდიკატორია.

სამეწარმეო საქმიანობის ის დარგები, რომლებიც არალეგალურია ან არათორმალური, ეკონომიკის ნაწილს წარმოადგენს და, შესაბამისად, არ ექვემდებარება იძულებით აღსრულებას, სახელმწიფო ზედამხედველობის გარეთაა დარჩენილი. თორმალურად, ეს მდგომარეობა მათ გარკვეულ უპირატესობას ანიჭებს, ვინაიდან ნაკლები რეგულაციების პირობებში ბიზნესს ეძლევა თინანსების აკუმულირების საშუალება.

კომპლექსურ სამართლებრივ და ინსტიტუციურ გარემოში, რომელიც დამახასიათებელია გარდამავალი და განვითარებადი ქვეყნებისათვის, სახელმწიფო ინსპექტირების ფუნქცია საკმაოდ მგრძობიარეა მარცხის, არაეფექტიანობისა და ძალადობისადმი. ეს ქვეყნები ხშირად ყველაზე არაეფექტურები არიან სამართლებრივი ნორმების დაცვის კულტურით და გამოირჩევიან მაღალი ხარჯებით ბიზნესისა და მთავრობისთვის(3 Scott J. and Cordova. C. 2005).

<http://rru.worldbank.org/Documents/PapersLinks/6943.pdf>. ბოლო ნახვა 30 მარტი, 2019|.

ამ ტიპის ქვეყნებში, კანონისმიერი ვალდებულებების შესრულებისას, სახელმწიფო ინსპექციამ შეიძლება გამოიწვიოს არსებითი პრობლემები ბიზნესისთვის, მათ შორის - ბიზნესსაქმიანობის შეფერხება, არაპროგნოზირებადი სანქციების რისკი და კორუფცია. როგორც წესი, ასეთი პრობლემები არ შემოიფარგლება მხოლოდ ერთი მიმართულებით. ის ხშირად ვრცელდება ხელისუფლებაზე, იმ უწყებებისა და ინსპექციების მეშვეობით, რომლებიც პასუხისმგებელნი არიან გადასახადებზე, საბაჟო საქმიანობაზე, სანიტარიაზე, გარემოს დაცვაზე, მომხმარებელთა და შრომის დაცვაზე.

სახელმწიფო ინსპექტირების პრობლემა კი ჩვეულებრივ მიუთითებს სისტემურ სისუსტეებზე.

ინსპექტირების სიტემის არასწორი დაგეგმვა არამხოლოდ ბიზნესექტორს აწევს ტვირთად, არმედ ხდება კორუფციისა და ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების წყარო, რომელიც იწვევს არათანაზომიერ ხარჯებსა და საზედამხედველო პოლიტიკის მიზნების მიღწევის მარცხს. ყოველივე ეს კი ამცირებს ნდობას სახელმწიფოს კომპეტენტური ორგანოების მიმართ. ნიშანდობლივია, რომ ნაკლები შესაძლებლობების მქონე ინსპექცია ეკონომიკურ ზიანს აყენებს სახელმწიფო მართვის სისტემას, ხოლო პრობლემების თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია ბიზნესის მართვის მაქსიმალური შესაბამისობა სახელმწიფო რეგულაციებთან - საფრთხეების დროული აღმოჩენა და შეჩერება, სანქციების დაწესება ერთ-ერთი გადამწყვეტი ნაბიჯია სახელმწიფო ინსპექციაში. აღსანიშნავია, რომ დისკრეციის მასშტაბი ბევრად მეტია განვითარებად, ვიდრე ინდუსტრიულ ქვეყნებში. სამუშაო პროცესის შეჩერება არის უკანასკნელი სადამსჯელო ღონისძიება, რომლის გამოყენების მიზანშეწონილობა პირდაპირ პროპორციულია ეფექტიანი ინსპექციის არსებობასთან. ასე, მაგალითად, ლატვიაში სამუშაო პროცესის შეჩერება დამოკიდებულია თავად ინსპექტორის დისკრეციულ უფლებამოსილებაზე, მას შემდეგ რაც დამსაქმებელს მიეცემა გონივრული ვადა გამოასწოროს შესაბამის საკითხებთან დაკავშირებით აღმოჩენილი დარღვევები, ხოლო ამერიკის შეერთებულ შტატებში ეს სანქცია შესაძლოა გასცეს მხოლოდ დამოუკიდებელმა მოსამართლემ[4].

იმისათვის, რომ გაუმჯობესდეს ინსპექციის ეფექტურობა, უნდა შემცირდეს ინსპექტორის დისკრეციული უფლებამოსილება სანქციების დაწესებისას, ამასთან, სწორად იქნეს დასახული პრიორიტეტები და სამომავლო რეფორმები.

სახელმწიფო ზედამხედველობის არაეფექტურობა

სახელმწიფო ინსპექციის საქმიანობა ვერ იქნება ეფექტური, თუ ის დაინცებს ბიზნესში კრიმინალის ძებნას. შიშისა და ძალისმიერი ქმედებების ფონზე ვერცერთი მარეგულირებელი სისტემა ვერ იქნება გამართული. ნაცვლად ამისა, ინსპექციას უნდა ჰქონდეს გამჭვირვალე ურთიერთობები ბიზნესსა და მის წარმომადგენლებთან. ის უნდა მოიაზრობდეს როგორც დამხმარე მომსახურების სერვისი და არა ზენოლის იარაღი.

ხშირად, ინსპექტირების სისტემის მარცხი დაკავშირებულია დაბალი რეგულირების ხარისხზე. უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში, განვითარებული და სწრაფად განვითარებადი საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნების მიერ საკანონმდებლო რეგულაციების მიღებას თან მოჰყვა ინსპექტირების სისტემების ერთდროული განვითარება. არათანაბომიერმა საკანონმდებლო ცვლილებებმა, რომელსაც გაურკვეველი საზედამხედველო პოლიტიკის გატარებას უკავშირდება, შეიძლება შექმნას ბუნდოვანი ინსპექტირების მანდატები. ამავდროულად, ფრაგმენტული ჩარევები, როგორცაა - სუსტი დაგეგმარებისა და იმპლემენტაციის შესაძლებლობები, უწყებათაშორის არაადეკვატური კოორდინაცია და დაბალი ხარისხის დიალოგი ბიზნესთან, ხშირად, სისტემური გაუმართაობის შედეგია, ხოლო სახელმწიფო ინსპექტირების პრობლემა კი ჩვეულებრივ მიუთითებს სისტემურ სისუსტეებზე.

სწორედ ამიტომ, ეფექტიანი ინსპექტირების სისტემის შექმნა, როგორც წესი, რთულია, რამდენადაც მაღალხარისხიანი ინსპექციის სისტემის განვითარება დაკავშირებულია მრავალ უნართან - განსაკუთრებით პოლიტიკურ და მენეჯერულ უნარებთან, რაც მოითხოვს დამატებით საბიუჯეტო ხარჯებს, სულ მცირე, მოკლევადიან პერიოდში, ხოლო ინსპექტირების რეფორმა დაკავშირებულია ბევრ პროცესსა და ინსტიტუტთან. ეს დათქმა თავისთავში მოიაზრებს ინსპექტირების ფუნქციის მრავალ ასპექტს, დანყებული ინსპექტირების ლეგალურობის

უზრუნველყოფიდან, ბიზნესის მიერ გადანყვეტილებების გასაჩივრების მექანიზმების გაძლიერებით დამთავრებული.

ინსპექტირების რეგულირების სისტემა რეფორმირების ერთ-ერთი ყველაზე რთული ნაწილია. თუმცა, ისიც ცხადია, რომ კარგად განხორციელებული რეფორმების მხარდაჭერას შეუძლია შეამციროს ბიზნესის სხვადასხვა დაბრკოლება, გაზარდოს ექსპორტი და შექმნას სამუშაო ადგილები და სხვა ბენეფიტები. ინსპექტირების რეფორმების გამონვევების დიდი ნაწილი დაკავშირებულია ინსპექტირების ამოცანების გაგების ნაკლებობასთან, ადეკვატური განხილვისა და მიმდინარე კვლევების გააზრების მარცხთან.

ინსპექტირების სისტემის ფუნქციონირების გამართვის პარალელურად, მნიშვნელოვანი ნაბიჯია ბიზნესგარემოს გაუმჯობესება. ბიზნესი, არსებული ინსპექტირების სისტემების ფორმალურ ზეწოლას განიცდის, რადგან შემოწმების პროცესში ჩართულია სხვადასხვა სახელმწიფო საინსპექციო სამსახური.

შესაძლო გართულებების თავიდან ასარიდებლად, სახელმწიფოს წარმომადგენლებსა და ბიზნესს შორის მუდმივი კავშირია საჭირო. სახელმწიფო ამ კავშირს, როგორც წესი, სოციალური დიალოგის ფორმატით აწარმოებს, სადაც მესამე მხარე დასაქმებულთა გაერთიანებაა. სწორედ ამ პლატფორმის თარგლებში მიმდინარეობს ისეთი საკითხების განხილვა, როგორიცაა: საინსპექციო სამსახურების მიზნებისა და ამოცანების განხილვა, ბიზნესრეგულაციების მიზანშეწონილობა, ინსპექტორთა უფლება-მოვალეობების განსაზღვრა და ა.შ.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, ბიზნესის "თავის ტკივილი" შეიძლება გამოიწვიოს ისეთი მექანიზმების გამოყენებამ, როგორიცაა პარალელური ინსპექციები საწარმოში, ან/და მომეტებული და დაუსაბუთებელი ვიზიტები წლის განმავლობაში. ინსპექტირება რთული და ხანგრძლივი პროცესია, როცა ბიზნესის საქმიანობა დროებით ფერხდება და სწორედ ამ დროს მართებს საინსპექციო სისტემას გამოავლინოს კვალიფიკაციის მაღალი ხარისხი და პროცესიუმნიშვნელო შეფერხებით წარმართოს[5].

ბოლო დროს, ბიზნესთან მიმართებით, სახელმწიფოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილება - შეიცვალოს უკვე მოძველებული მექანიზმები ახლით, ერთობ პროგრესულ ხედვად მოჩანს. პროგრესული მიდგომები მოისაზრებს მარტივ ფორმულას: „უთხარი ბიზნესს მისი პრობლემების შესახებ და მხოლოდ იგნორირების შემთხვევაში დასაჯე ის.“ ამ პირობებში, დამსაქმებელს ეძლევა საშუალება ნათლად დაინახოს დარღვევები და გააჩნდეს გონივრული ვადა მის გამოსასწორებლად, ხოლო დისკრეციული უფლებამოსილებით აღჭურვილი ინსპექცია სწორედ ამ ვადის გასვლის შემდეგ იღებდეს გადაწყვეტილებას ადმინისტრაციული სახდელის შესახებ.

მეორე მიდგომა ეფუძნება რისკების შეფასების შედეგად განხორციელებულ ინსპექტირებას. სახელმწიფო საინსპექციო სამსახურები წინასწარ სწავლობენ მაღალი რისკის შემცველ კომპანიებს, აყალიბებენ ხედვებს და შემდეგ გეგმური და არაგეგმური ინსპექტირების ფორმატით ახორციელებენ შემოწმებებს. ამ მიდგომის მთავარი ნაკლოვანება სწორედ შერჩევითი კონტროლია, რადგან ზედამხედველობის გარეთ რჩება რიგი ბიზნესსექტორები, რაც თვითრეგულირების პირობებში მათ მოდუნებას იწვევს.

ლიბერალური დემოკრატიის მომხრეთა მიერ XXI საუკუნის დასაწყისიდან შემოთავაზებულ იქნა ახალი იდეა, სახელმწიფომ უარი თქვას მკაცრ რეგულირებაზე და ბიზნესს მისცეს საშუალება თავად მოახდინოს საფრთხეების იდენტიფიცირება და რისკების შეფასება, ხოლო დარღვევების აღმოჩენის შემდეგ, თავად მოაგვაროს ან მიმართოს სახელმწიფო საინსპექციო სამსახურს და მათთან ერთად მოახდინოს პრობლემის ზუსტი იდენტიფიცირება და გადაჭრა. აღნიშნული იდეა გაიზიარა საქართველომ 2006 წლიდან, როდესაც ბიზნესისთავისუფლებისა და მეტი სამუშაო ადგილის შექმნის მოტივით გაუქმდა შესაბამისი ინსტიტუციური ორგანოები, ასევე ძალადაკარგულად გამოცხადდა საკანონმდებლო ბაზის ის ნაწილი, რომელიც თავისი რეგულირების ხასიათიდან გამომდინარე შეზღუდვასწარმოადგენდა ბიზნესისათვის.

დასკვნა

დასასრულ, დასკვნის სახით ხაზგასმით გვინდა აღვნიშნოთ, რომსაინსპექციო სისტემის დაგეგმვისა და განხორციელების ეტაპზე ხელისუფლებას მართებს უზრუნველყოს სამართლებრივი, ტექნიკური და ეკონომიკური ანალიზის ჩატარება და ბიზნესგარემოს შესწავლა. გადანყვეტილებების მიღების თითოეულ ეტაპზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება შესაბამის სფეროში არსებული გამოცდილების გაზიარებას და სწორი პრაქტიკის იმპლემენტირებას. განვითარებადი ქვეყნებისათვის დამახასიათებელი რეფორმირების პოლიტიკის გატარებისას, საინსპექციო სამსახურების საქმიანობაზე ეფექტური კონტროლის დამყარება ამკვიდრებს სისტემის კორუფციისა და არათანაზომიერი ღონისძიებების საწინააღმდეგო პრევენციულ მექანიზმებს.

ბიზნესმა, თავის მხრივ უნდა უზრუნველყოს შესაბამის სფეროში არსებული სტანდარტებისა და კანონმდებლობით გათვალისწინებული მოთხოვნების ჯეროვანი შესრულება, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში - ზედამხედველი ორგანოს მიერ გაცემული მითითების განსაზღვრულ ვადაში შესრულება.

დასახული მიზნების მიღწევისა და საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვის მიზნით, აუცილებელია საინსპექციო სამსახურისა და ბიზნესის წარმომადგენლების კოორდინირებული მუშაობა, რაც გულისხმობს საინსპექციო სამსახურის მიერ ბიზნესის ცნობიერების ამაღლების მიზნით, საინფორმაციო კამპანიების ჩატარებას. ბიზნესის ჩართულობა სხვადასხვა საკანონმდებლო ინიციატივის შემუშავების პროცესში, უზრუნველყოფს მისი კანონიერი ინტერესების დაცვას არათანაზომიერი ხელყოფისაგან. ამასთან, უნდა აღვნიშნოს, რომ სოციალური დიალოგის პლატფორმის არსებობა, რომელიც მრავალ ქვეყანაში წარმატებით ფუნქციონირებს, ხელს უწყობს იმ ოქროს შუალედის გამონახვას, რომელიც მკაცრი საზედამხედველო

პოლიტიკის პირობებშიც კი, უზრუნველყოფს კონსოლიდაციას გადაწყვეტილების მიღების პროცესში და არსებული ბიზნესგარემოს გაჯანსაღებას.

LastView month 30 March, 2019

ლიტერატურა:

- <https://rru.worldbank.org/PublicPolicyJournal/Summary.aspx?id=308>. ბოლო ნახვა 30 მარტი, 2019].
- Jacqueline Coolidge. (2011). Government Inspections – Lessons from Reforms, available at:http://www.ifc.org/ifcext/fias.nsf/AttachmentsByTitle/Manualsandtoolkits_Module7_Overview+FILE/Inspections-synthesis-4pn-060323.pdf. ბოლო ნახვა 30 მარტი, 2019].
- Sanda Putnina. (2006). Review of International Practice in Inspections Reform, IFC SME Survey and Policy Project, ILO.
- Scott Jacobs and Cesar Cordova. (December 2005). “Good Practices for Regulatory Inspections: Guidelines for Reformers,” Prepared for the World Bank, <http://rru.worldbank.org/Documents/PapersLinks/6943.pdf>. ბოლო ნახვა 30 მარტი, 2019].
- World Bank. (2005). Doing Business in 2006: Creating Jobs, Washington, D.C.
- World Bank. (June 2006). Reforming Inspections – Countering Corruption and Waste, Public Policy for the Private Sector,

State Inspection Services and Risks for Business

*Nunu Ovsianikova,
Associate Professor*

nunu.ovsyannikova@tsu.ge

Irakli Arabidze,
Doctoral student,
Georgian technical
University
Irakli.arabidze91@gmail.com

At the stage of planning and implementation of state inspection (supervision) system, the government should conduct legal, technical and economic analysis and study the business environment. When State makes its own decision, special importance is given to share the experience in the relevant field for implement practice. In the developing countries, at the stage of establishing effective control mechanism, supervise of inspection services is a key element to release system corruption.

The business should underline the requirements of the national standards and legislation in the relevant field, and in case of necessity, resolve problems, determined by the supervising body in the specified timeframe.

To achieve the goals and to protect public interests, it is necessary to coordinate the work of the Inspection Service and Business Representatives, which covers raising awareness of society. Business involvement in the process of development of various legislative initiatives ensures the protection of its legitimate interests from inadequate infringement. It should also be noted that the existence of a social dialogue platform, which is successfully functioning in many countries, promotes the right decision, even strict supervisory policy is in action, providing consolidation in the decision-making process and refresh business environment.

Keywords: Labor safety, business risks, state inspection system, state control.

JEL Codes: M10, M20, M21

reference

- Jacqueline Coolidge. (2011). Government Inspections – Lessons from Reforms, available at: [http://www.ifc.org/ifcext/fias.nsf/AttachmentsByTitle/Manualsandtoolkits_Module7_Overview+/\\$FILE/Inspections-synthesis-4pn-060323.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/fias.nsf/AttachmentsByTitle/Manualsandtoolkits_Module7_Overview+/$FILE/Inspections-synthesis-4pn-060323.pdf). Last View month 30 March, 2019 |
- Sanda Putnina. (2006). Review of International Practice in Inspections Reform, IFC SME Survey and Policy Project, ILO.
- World Bank. (2005). Doing Business in 2006: Creating Jobs, Washington, D.C.
- World Bank. (June 2006). Reforming Inspections – Countering Corruption and Waste, Public Policy for the Private Sector, <https://rru.worldbank.org/PublicPolicyJournal/Summary.aspx?id=308>. | Last View month 30 March, 2019 |

ეკონომიკურ-ფინანსური ტენდენციების ზოგიერთი ასპექტი საქართველოში
თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში

ნათია კახნიაშვილი

*ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
მონვეული ლექტორი.*

Natia.kakhniashvili@tsu.ge

ნატო კაკაშვილი

*ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ-
პროფესორი.*

Nato.kakashvili@tsu.ge

სტატიაში განხილულია გლობალიზაციის მიმდინარე პირობებში საქართველოში არსებული ფინანსური ტენდენციის ზოგიერთი ასპექტი და მისი გავლენა ეროვნული ეკონომიკის ზრდაზე. კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნის მიხედვით, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისა და მოკლევადიანი ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობის თვალსაზრისით, ბოლო პერიოდის ეკონომიკურმა პოლიტიკამ, გარკვეული პროგრესის მიუხედავად, მაინც ვერ შექმნა საფუძველი საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და გრძელვადიანი ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდისთვის; ეკონომიკური ზრდის შედეგებმა ქვეყანაში ვერ უზრუნველყო მოსახლეობის უმუშევრობისა და სიღარიბის მაჩვენებელთა შესამჩნევი შემცირება.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური ზრდა, მონეტარული პოლიტიკა, ვალუტის კურსი, ვალუტის დევალვაცია.

ბოლო პერიოდში, ეკონომიკის მასშტაბების მკვეთრად შემცირება როგორც მსოფლიო მასშტაბით, ასევე საქართველოში 2015 წელს დაფიქსირდა, შემდეგი წლები კი გარკვეული ზრდის ტემპებით ხასიათდება. ჩინეთის ეკონომიკის ზრდის ტემპების შენელებამ, ენერგომატარებლების ფასის მნიშვნელოვანმა შემცირებამ და აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ მონეტარული პოლიტიკის თანამიმდევრულმა გამკაცრებამ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა როგორც მსოფლიო ეკონომიკის შემდგომ განვითარებაზე, ასევე საქართველოს ეკონომიკურ პერსპექტივაზე.

ენერგომატარებლების ფასის შემცირებამ უარყოფითად იმოქმედა როგორც ენერგომატარებელი ქვეყნების შიდა ბაზრებზე, ასევე გაზისა და ნავთობის მომპოვებელ ინდუსტრიებში ინვესტიციების მოცულობაზე, რამაც უმეტესი ქვეყნების ეკონომიკის განვითარება შეაფერხა. 2015 წლის მდგომარეობით, ფიუჩერსულ ბაზრებზე პროგნოზირებდნენ მხოლოდ ფასების არაარსებით ზრდას 2016 - 2017 წლებში, რაც ოპტიმისტურ მოლოდინებს არ ქმნიდა ამ ტიპის ქვეყნების ეკონომიკების მიმართ. ასეთ სიტუაციაში ნავთობექსპორტიორი ქვეყნების უმეტესობა ფინანსურ სიძნელეებს განიცდიდა, რაც მათი შიდა ბაზრის მოთხოვნაზე უარყოფითად აისახა.

მეორე მხრივ, აშშ-ის მიერ მონეტარული პოლიტიკის გამკაცრებამ და რეფინანსირების განაკვეთის გაზრდამ, ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში ფინანსური მდგომარეობა გაამწვავა, რაც ადგილობრივი ვალუტების დასუსტებასა და კაპიტალის შედინების შემცირებით გამოიხატა, რამაც გავლენა იქონია საქართველოს ეკონომიკაზე. 2015 წელს საქართველოს მრავალმა სავაჭრო პარტნიორმა განიცადა ამა თუ იმ დონით ეროვნული ვალუტის დევალვაცია.

მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის პროგნოზი 2016 - 2017 წლებში, შესაბამისად შეადგენდა 3.1%-სა და 3.4 %-ს. ამ მოლოდინის მიხედვით, განვითარებული ეკონომიკების ზრდა 2016 - 2017 წლებში 1.8% უნდა დაფიქსირებულიყო (კახნიაშვილი 2018, 218). თუმცა, მსოფლიო ეკონომიკის მიმართ, ფაქტობრივი მაჩვენებლები

ჩამორჩა პროგნოზირებულს. ამ ფონზე, აშშ-ის ეკონომიკის მდგრადობა გამოიხატება უძრავი ქონების სექტორის გაძლიერებასა და ეფექტიან შრომის ბაზარში. თუმცა აღსანიშნავია, რომ დოლარის გამყარების ტენდენცია უარყოფით გავლენას ახდენს საწარმოო სექტორზე, ხოლო ნავთობის დაბალი ფასები ამცირებს სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებასთან დაკავშირებულ ინვესტიციებს. ევროკავშირის ქვეყნების ეკონომიკები, მართალია, განიცდიდნენ წმინდა ექსპორტის შემცირებას, მაგრამ ნავთობის დაბალმა ფასებმა და შიდა მოხმარების ზრდამ, გააბათილა სუსტი ექსპორტის ეკონომიკური შედეგები. მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე მოვლენებმა გარკვეული ზეგავლენა მოახდინა საქართველოს ეკონომიკის განვითარების დინამიკაზე. პირველ რიგში, აღსანიშნავია საქართველოს მნიშვნელოვანი სავაჭრო პარტნიორების ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესება. საქართველოს საგარეო სავაჭრო პარტნიორების დიდი ნაწილის ეკონომიკა (მაგალითად: რუსეთის, ყაზახეთის, აზერბაიჯანის) მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ენერგომატარებლების ფასებზე, რამდენადაც ნავთობისა და გაზის მოპოვება მათი ეკონომიკის მნიშვნელოვანი ნაწილია. შესაბამისად, ფასების შემცირებამ საგრძნობი ზარალი მიაყენა მათ ეკონომიკას. ასე, მაგალითად: რუსეთის ეკონომიკის ზრდის ტემპის შემცირებამ 2015 წელს 2.8 % შეადგინა ([http://data.worldbank.org/indicator/Ny.CDP.MKTR.KD.ZG./](http://data.worldbank.org/indicator/Ny.CDP.MKTR.KD.ZG/)), ხოლო რუსული რუბლი აშშ-ის დოლართან მიმართებით 22%-იანი გაუფასურება განიცადა. აზერბაიჯანის ეროვნულმა ვალუტა მანათმა 50%-ით გაუფასურდა, ხოლო ეკონომიკურმა ზრდამ 1.1% შეადგინა. რთულმა გეოპოლიტიკურმა მდგომარეობამ უკრაინის ეკონომიკაზეც უარყოფითად იმოქმედა. რუსეთთან სამხედრო კონფლიქტის შედეგად, უკრაინაში ზრდის ტემპმა - - 9.8% შეადგინა (<http://data.worldbank.org/indicator/Ny.CDP.MKTR.KD.ZG>) და დაფიქსირდა ინფლაციის მაღალი ტემპი. დევალვაცია განიცადა თურქულმა ლირამაც, რომელიც აშშ-ის დოლართან მიმართებით 25%-ით გაუფასურდა, ხოლო ეკონომიკის ზრდამ 2016 წელს - -3.2% შეადგინა. აღნიშნულმა ფაქტორებმა განაპირობა უცხოური ვალუტის

შემოდინებისა და საქართველოს ეკონომიკის ზრდის შემცირება, იკლო ექსპორტის შემოსავლებმა, რაც 2014 წლის მაჩვენებელთან შედარებით 23%-ით ნაკლებია. (ნამორაძე 2016, 1).

გეოლოგიური და სხვა ფაქტორებიდან გამომდინარე, 2015-2016 წწ. საქართველოში ეკონომიკის ზრდა მერყეობდა 2.9%-ს ფარგლებში. ამასთან, საგარეო მოთხოვნის შემცირების შედეგად კლება დაფიქსირდა გადამამუშავებელი მრეწველობისა და ვაჭრობის დარგებში, რომლებიც შესაბამისად 4.9%-ითა და 0.3%-ით შემცირდა. თუმცა 2015 წელს მთავრობის მიერ დაფინანსებული ინფრასტრუქტურული პროექტებისა და ახალი გამსაღენის მშენებლობის შედეგად მშენებლობის დარგში დაფიქსირდა 15.2%-იანი ზრდა [3], რამაც გარკვეულწილად გაანეიტრალა ეკონომიკის სხვა სექტორების უარყოფითი ტენდენციები. 2014 წელთან შედარებით ვიზიტორების გაზრდილმა ნაკადმა გაზარდა ტურისტული სექტორისა და მასთან დაკავშირებული მომსახურების შემოსავლები. რუსეთისა და საბერძნეთის ეკონომიკაში არსებულმა სირთულეებმა, ექსპორტის შემცირების პარალელურად, გამოიწვია ტრანსფერების შემცირება, რამაც დამატებითი წნეხის ქვეშ მოაქცია მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი და 2015 წელს ლარის კურსი, აშშ-ის დოლართან მიმართებით დაეცა 28.5%-ით. (www.nbg.gov.ge 2015, 2016).

ვალუტის გაუფასურებამ, თავის მხრივ, გამოიწვია იმპორტირებული საქონლის გაძვირება და ინფლაციური ტენდენციების საშიშროება რამაც აიძულა ეროვნული ბანკი გაემკაცრებინა მონეტარული პოლიტიკა მთლიანი სამამულო პროდუქტის (მსპ) (Papava V., Silagadze A. 2019). ზრდის მკვეთრი შემცირების მიუხედავად. ასეთი პოლიტიკის შედეგად 2015 წელს ფულადი ბაზარზე საპროცენტო განაკვეთები გაიზარდა.

ლარის კურსის სტაბილურობა და ინფლაცია 2017 წლისათვის მნიშვნელოვანი გამოწვევა იყო. ლარი რამდენჯერმე გამყარდა და გაუფასურდა. კურსის ცვლილება როგორც წესი ეკონომიკურ მოვლენებსა და მოლოდინებთან იყო დაკავშირებული. დოლარის მაქსიმალურმა ღირებულებამ 2.7674 შეადგინა, მინიმალურმა კი 2.3824.

ინფლაციის დონემ კი 7 % -ს მიაღწია, რაც საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელი იყო. ეკონომიკური ზრდის მიხედვით კი მთავრობამ 4%-იანი პროგნოზი 4.5%-მდე აამაღლა. (www.nbg.gov.ge 2017).

. 2016 წლის იანვრიდან დაწყებულმა ლარიზაციის გეგმამ მთლიან სესხებში ლარში გაცემული სესხების წილი გაზარდა, თუმცა, ფიზიკური პირებისათვის ლარში გაცემულ სესხებზე წლიურმა საპროცენტო განაკვეთმაც მოიმატა. მთლიანობაში ეკონომიკური განვითარების მხრივ, 2017 წელი 2016 წელზე უკეთესი იყო, გასული წლის მნიშვნელოვანი დადებითი ეკონომიკური მოვლენების გამო, მაგალითად, ევროკავშირთან უვიზო რეჟიმის ამოქმედება, მოგების გადასახადის რეფორმის ძალაში შესვლა, თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ჩინეთთან გაფორმებული ხელშეკრულება, ბაქო-თბილისის-ყარსის რკინიგზის ამოქმედება და ა.შ.

რაც შეეხება გლობალურ ეკონომიკურ პროგნოზს, მსოფლიო ბანკის თანახმად, ბრიტანეთის მიერ ევროკავშირის და ვოტების (ბრექსიტის) ნაკლები ინვესტიციების განხორციელების, აშშ-ში დონალდ ტრამპის გაპრეზიდენტებისა და სხვა მნიშვნელოვანი ცვლილებების მიუხედავად, მსოფლიოში საშუალო ეკონომიკური ზრდა 2017 წელს შეადგენდა 3.2%-ს [10]. 2016 წელს კი, 2.7%-იანი ეკონომიკური ზრდის ტემპით, საქართველო მსოფლიოს ქვეყნებს შორის 98-ე იყო, ხოლო 2017 წლის პროგნოზის (4.3%) მიხედვით 52-ე პოზიციას იკავებდა [9]. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის შეფასებით, 2018 წელს საქართველოს ეკონომიკა 4.8%-ით გაიზარდა. 2018 წლის დეკემბერში კი, 2017 წლის დეკემბერთან შედარებით, ზრდა 5.6% იყო. 4.8% შეადგინა მეოთხე კვარტლის საშუალო ზრდამაც. 2018 წლისთვის საქართველოს მთავრობა 5%-იან ეკონომიკურ ზრდას პროგნოზირებდა, 2019 წლის პროგნოზი კი 4.5%-ია, (www.geostat.ge 2019) (იხ. ცხრილი).

საქართველოს მსპ-ის რეალური ზრდა წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით
(%)

	2014	2015	2016	2017	2018*
მსპ მიმდინარე ფასებით, მლრდ ლარი	29.2	31.8	34.0	37.8	41.1
მსპ მუდმივ - 2010 წლის ფასებით, მლრდ ლარი	25.6	26.3	27.1	28.4	29.7
მსპ-ის რეალური ზრდა (პროცენტული ცვლილება)	4.6	2.9	2.8	4.8	4.7
მსპ-ის დეფლატორი (პროცენტული ცვლილება)	3.8	5.9	4.2	6.1	3.6
მსპ ერთ სულზე (მიმდინარე ფასებით), ლარი	7 837.4	8 524.3	9 129.0	10 152.0	11 013.9
მსპ ერთ სულზე (მიმდინარე ფასებით), აშშ დოლარი	4 438.3	3 754.9	3 857.3	4 046.8	4 345.5
მსპ მიმდინარე ფასებით, მლრდ აშშ დოლარი	16.5	14.0	14.4	15.1	16.2

წინასწარი მონაცემები

<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/23/mtliani-shida-produkti-mshp> .

ზრდა შეინიშნებოდა დამამუშავებელ მრეწველობაში, მშენებლობაში, სასტუმროებსა და რესტორნებში, ასევე უძრავი ქონებით ოპერაციებისა და მომხმარებლისათვის სხვა მომსახურების განვითარებაში. კლება დაფიქსირდა ელექტროენერჯის, აირისა და წყლის წარმოება-განაწილების, ასევე ტრასპორტის და ფინანსური საქმიანობის დარგებში. რაც შეეხება ტურიზმის სფეროს, აქ 2018 წლის მარტში საქართველოში ტურისტების რაოდენობა 33%-ით, საერთაშორისო მოგზაურთა რაოდენობა კი 13.2%-ით გაიზარდა. ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ინფორმაციით, 2018 წლის მარტში საქართველოს 578 514 საერთაშორისო მოგზაური ეწვია, რაც 67 472-ით (13.2%-ით) მეტია წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით. რაც შეეხება ტურისტების რაოდენობას, მარტში მათი საერთო რაოდენობა 292 017 იყო, რაც 72 403-ით მეტია 2017 წლის ანალოგიურ მაჩვენებელზე. ზრდა ამ მიმართულებით 33%-ია. იმავე ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემების თანახმად, 2018 წლის მარტში ყველაზე მეტი ვიზიტორი აზერბაიჯანიდან, სომხეთიდან, თურქეთიდან,

რუსეთიდან და ირანიდან შემოვიდა. “პოზიტიური ტენდენცია ნარჩუნდება ევროკავშირის ქვეყნების მიმართულებიდან, საიდანაც საქართველოში ჩამოსვლების რაოდენობის ზრდის კუთხით მარტის თვეში, გამოირჩეოდა შემდეგი ქვეყნები: გაერთიანებული სამეფო -74%, გერმანია - 47%, ლატვია - 45%, ლიეტუვა - 35% და საფრანგეთი -25%. განსაკუთრებული ზრდა დაფიქსირდა ქვეყნებიდან: ისრაელი - 78%, ჩინეთი -62%, ირანი - 46%, ინდოეთი - 43% და აშშ - 35%” (<https://gnta.ge/ge/2019>).

ამრიგად, ინვესტიციების მოზიდვისა და მოკლევადიანი ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობის თვალსაზრისით, ბოლო წლების ეკონომიკური პოლიტიკა, მეტ-ნაკლებად წარმატებული იყო, თუმცა, ამან ვერ შექმნა მყარი საფუძველი საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და გრძელვადიანი ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდისთვის; ეკონომიკური ზრდის შედეგები ადეკვატურად არ აისახა საქართველოს მოსახლეობის უმუშევრობისა და სიღარიბის მაჩვენებლებლებზე; ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა კეთილდღეობის ზრდას ეკონომიკური განვითარებით მიაღწევს, რაც უზრუნველყოფს ღირსეულ დასაქმებას და შემოსავალს, ფინანსურ ხელმისაწვდომობას და მთლიანობაში, ღირსეულ ცხოვრების პირობებს. ამ მიზნით, ხელისუფლებამ უნდა წაახალისოს კერძო სექტორი, ინვესტიციების მოზიდვა, სამართლიანი ბიზნეს გარემო.

ლიტერატურა:

- Ковзанадзе И. (2016) Уроки Мирового Экономического Кризиса и Формирование Новой Модели Развития, Тбилиси;
- კახნიაშვილი ნ. (2018) საქარო ფინანსების მაკროეკონომიკური ინდიკატორების გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე საქართველოში, ა(ა)იპ ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ინსტიტუტის და ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის

საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო პრაქტიკული ჟურნალი “ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა” ISSN: 2449-2418 E-ISSN: 2449-2604 ,N2, . <https://cloud.mail.ru/stock/7659VqrAiPZ6vFdY8MwXy5wv> ბათუმი;

- ნამორაძე ვ, (2016) “ბანკები საქართველოში”,
- შაჰავეა ვ, სილაგაძე ა, (2019) ერთი საკვანძო ეკონომიკური ტერმინის - “Gross Domestic product”-ის ქართული სახელწოდების შესახებ, უ. ეკონომიკა და ბიზნესი. N 1, გვ. 180-182;
- საქართველოს ეროვნული ბანკი, წლიური ანგარიში, თბილისი: 2015, 2016.
- საქართველოს ეროვნული ბანკის ანგარიში 2017, www.nbg.gov.ge
- საქართველოს სოციალ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია, საქართველო 2020, საქართველოს მთავრობა, 2018;
- worldbank.org/indicator;
- www.forbes.ge;
- www.geostat.ge.
- www.netgazeti.ge;

Some aspects of Economic and Financial Trends in Georgia Under Modern Globalization

Natia Kakhniashvili

*Invited lecturer of the Faculty of economics
and business Iv. Javakhishvili Tbilisi State
University*

Natia.kakhniashvili@tsu.ge

Nato kakashvili
Assistant Professor of Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University.
Nato.kakashvili@tsu.ge

The article discusses some of the aspects of the Economic and Financial trend in Georgia under current conditions of Globalization and their impact on the growth of the National Economy. According to the research conclusion: In terms of attracting Foreign Investments and promoting short-term Economic Growth, the Economic Policy of recent years, despite some progress, could not create a basis for increasing the competitiveness of Georgia's Economy and for long-term inclusive Economic Growth; The results of Economic Growth in the country have failed to reduce the Unemployment and poverty estimates of the Population.

References

- Georgian National Tourism Administration, (2019) <https://gnta.ge/ge/> (in Georgian);
- Kakhniashvili N. (2018) Influence of Macroeconomic Indicators of Public Finance Economic Growth in Georgia, International Referential and Reviewed Scientific Practical Journal of the National Institute of Economic Research and Batumi Navigation Teaching University "Innovative Economics and Management" ISSN: 2449-2418 E-ISSN: 2449-2604, N2 .. <https://cloud.mail.ru/stock/7659VqrAiPZ6vFdY8MwXy5wv> Batumi, (in Georgian);
- Kovzanadze I. (2016) Lessons of the World Economic Crisis and the Formation of a New Development Model, Tbilisi, (in Russian);
- Namoradze V, (2016) "Banks in Georgia", (in Georgian), www.forbes.ge;
- National Bank of Georgia, Annual Report, (2015/2016) Tbilisi (in Georgian) ;

- National Bank of Georgia, Annual Report,(2017) Tbilisi (in Georgian);
- Papava V., Silagadze A. (2019). On the Georgian name of one key economic term “Gross Domestic product”. J. Economics and Business, N 1,pp. 180-182. (In Georgian);
- Social-Economic Development Strategy of Georgia, Georgia 2020, Government of Georgia, 2018, (in Georgian).
- worldbank.org/indicator;
- www.geostat.ge.
- www.netgazeti.ge;

საქართველოს ეკონომიკა 2003-2017 წლებში

ქეთი ცხადაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი

k.tskhadadze@iset.ge

სტატიაში განხილულია 2003-2017 წლების საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობა, რომლის ანალიზიც საშუალებას იძლევა გამოვავლინოთ საქართველოს ეკონომიკური განვითარებისთვის აუცილებელი საკითხები. გლობალური ეკონომიკის რთული მდგომარეობის ფონზე მნიშვნელოვანია საქართველოში სტაბილური მაკროეკონომიკური გარემოს შექმნა და გაუმჯობესება, ვინაიდან სწორედ მაკროეკონომიკურ პარამეტრებთან დაკავშირებული პრობლემების გამო, როგორცაა მაღალი ვალის მაჩვენებელი ან მაღალი საბიუჯეტო დეფიციტი, წარმოიშვა კრიზისი რიგ ევროპულ ქვეყანაში. იქიდან გამომდინარე, რომ საქართველოს ეკონომიკა ინტეგრირებულია მსოფლიო ეკონომიკასთან, მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი პირდაპირ აისახება საქართველოზე, რაც გულისხმობს იმას, რომ მსოფლიოს შემცირებული ეკონომიკური ზრდა გამოიწვევს შემცირებულ მოთხოვნას საქართველოს პროდუქტებზე, ყოველივე ეს კი გამოიწვევს ინვესტორთა მეტ სიფრთხილეს და პირდაპირი ინვესტიციების შემცირებას. საქართველოს მთავრობის მიზანი სწორედ მაღალი ეკონომიკური ზრდაა, რაც გამოიწვევს ინვესტორების დაინტერესებას, მეტი ინვესტიციის მოზიდვასა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური ზრდა, მთლიანი სამამულო პროდუქტი, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, ანგარიშის დეფიციტი.

შესავალი

ბოლო ათი წლის განმავლობაში საქართველოს მთლიანი სამამულო პროდუქტი (მსპ) (Papava V., Silagadze A. 2019). ყოველწლიურად საშუალოდ 4.2%-ით იზრდებოდა, რაც იმის მანიშნებელია, რომ პოსტრევივოლუციური რეფორმები შედეგის მომტანი აღმოჩნდა და შესაბამისად დადებითად აისახა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე (პაპავა, სილაგაძე 2019, 180). იქიდან გამომდინარე, რომ საქართველოს ეკონომიკა სტრუქტურულად არ არის ფორმირებული, ცალკე

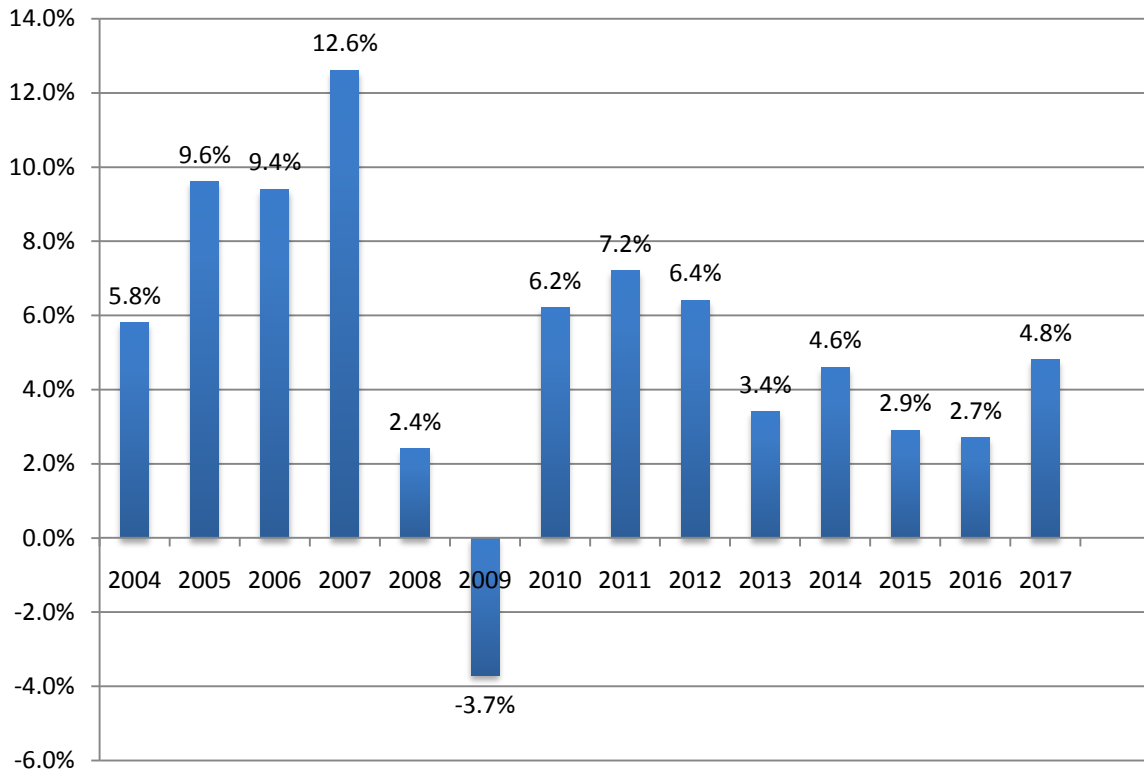
აღებული მხოლოდ მსკ-ის დინამიკა საკმარისი არაა ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის შესაფასებლად. ამის გათვალისწინებით, აუცილებელია ქვეყნის მდგომარეობის შესწავლა ისეთი ცვლადებით, როგორცაა საექსპორტო შემოსავალი, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (პუი), საქონლით ვაჭრობა, პირადი გზავნილები, ტურიზმი. აღნიშნულთან ერთად, სტატიაში განვიხილავთ ეკონომიკური ზრდის კონცეფციებს, რათა გამოვლინდეს ასახავს თუ არა გაზომილი შედეგი ქვეყნის კეთილდღეობას და რა განაპირობებს ეკონომიკურ ზრდას.

ეკონომიკური ზრდა და მისი განმსაზღვრელი ფაქტორები საქართველოში

ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა და სტაბილური ეკონომიკური განვითარება რამდენიმე ფაქტორზეა დამოკიდებული, რომელთა შორისაა მაკროეკონომიკური სტაბილურობა. ეკონომიკური სტაბილურობის მაკროდონეზე შესაფასებლად შეგვიძლია გამოვყოთ რამდენიმე ძირითადი მაჩვენებელი, როგორცაა შიდა დეფიციტი, საგარეო დეფიციტი, უმუშევრობა, ინფლაცია და ეკონომიკური ზრდის კოეფიციენტი (გეგეშიძე 2010, 55).

პირველ რიგში, საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობის მიმოხილვისას გავანალიზოთ ქვეყანაში მსკ-ის რეალური ზრდის ტემპი, რაც ეყრდნობა საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებულ მონაცემებს (იხ. დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1. მთლიანი სამამულო პროდუქტის რეალური ზრდის ტემპი

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

დიაგრამა 1 დან ნათელია, რომ 2004-2017 წლების მანძილზე საქართველოს ეკონომიკა საშუალოდ 5.3%-ით იზრდებოდა. ამასთან, ყველაზე მაღალი ორნიშნულიანი ზრდა დაფიქსირდა 2007 წელს და 12.6% შეადგინა, ხოლო ყველაზე დაბალი - 2009 წელს, რამაც -3.7% შეადგინა. უარყოფითი მაჩვენებელი ძირითადად გამოწვეულია საგარეო მოთხოვნის შესუსტებითა და დოლარის გამყარების შედეგად გაზრდილი სესხის მომსახურების ხარჯის გამო.

2007 წელს მსკ-ის ზრდის ტემპის შენელება დაკავშირებულია 2008 წლის რუსეთთან ომსა და გლობალურ ფინანსურ კრიზისთან, რამაც განაპირობა საინვესტიციო შემოდინების მკვეთრი კლება, შედეგად 2009 წლის ეკონომიკის ზრდის მაჩვენებელი უარყოფითი იყო. ამის მიუხედავად, ეკონომიკამ კვლავ სწრაფი აღდგენა განიცადა უცხოური დახმარების მხარდაჭერის შედეგად. ზრდის კლების მსგავსი სცენარი 2011 წლის შემდეგაც დაფიქსირდა, კერძოდ კი, ტემპის დაღმასვლა დაიწყო 2012 წელს, როდესაც ქვეყანაში საპარლამენტო არჩევნების შედეგად

შეიცვალა ხელისუფლება და რეჟიმის ცვლილების მომტან არჩევნებთან დაკავშირებით ინვესტორების მხრიდან იყო გაურკვეველობა, რამაც გამოიწვია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემცირება (ნლიური ანგარიში 2016, 20).

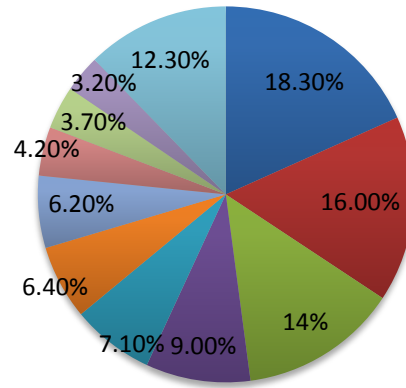
2013 წელს, მსკ-ის საშუალო რეალურმა ზრდამ 3.4% შეადგინა, წინა წლებთან შედარებით ეკონომიკური აქტივობის შემცირება კი განაპირობა რუსეთში არსებულმა ეკონომიკურმა კრიზისმა და რუსეთის ეკონომიკასთან დაკავშირებულ ქვეყნებში ეკონომიკის ვარდნამ. ყოველივე ამის შედეგად კი შემცირდა ექსპორტი, ფულადი გზავნილები და ტურისტთა ნაკადები (ეკონომიკური მიმოხილვა 2015, 7).

2015-2016 წლებში საქართველოს ეკონომიკური ზრდის შენელების შემდეგ, 2017 წლის დასაწყისიდან, ეკონომიკამ სწრაფი გამოცოცხლება დაიწყო, რამაც 2017 წლის ბოლოს 4.8% შეადგინა. აღნიშნული მატება განაპირობა შემდეგ სექტორებში წილის ზრდამ: ვაჭრობა, მშენებლობა, ტრანსპორტი, დამამუშავებელი მრეწველობა, საფინანსო საქმიანობა, სასტუმროები და რესტორნები. მთლიანობაში, ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა გამოწვეულია მსოფლიო ეკონომიკის გაჯანსაღებითა და პარტნიორ ქვეყნებში არსებული დადებითი ტენდენციებით, რაც პოზიტიურად აისახება ექსპორტულ მაჩვენებლებზე.

ეკონომიკური განვითარების შესაფასებლად ცალკე აღებული მსკ-ის დინამიკა ნაკლებად ეფექტურია, ვინაიდან საქართველოს ეკონომიკა სტრუქტურულად არ არის ფორმირებული (გეგეძიშე 2010, 60).

დიაგრამა 2. საქართველოს მსკ-ის დარგობრივი სტრუქტურა (2017 წელი)

- მრეწველობა
- ვაჭრობა
- მშენებლობა
- ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა
- სოფლის მეურნეობა
- სახელმწიფო მმართველობა
- ოპერაციები უძრავი ქონებით, იჯარა და მომხმარებლისათვის
- მომსახურების განვითარება
- ჯანდაცვა და სოციალური დახმარება

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

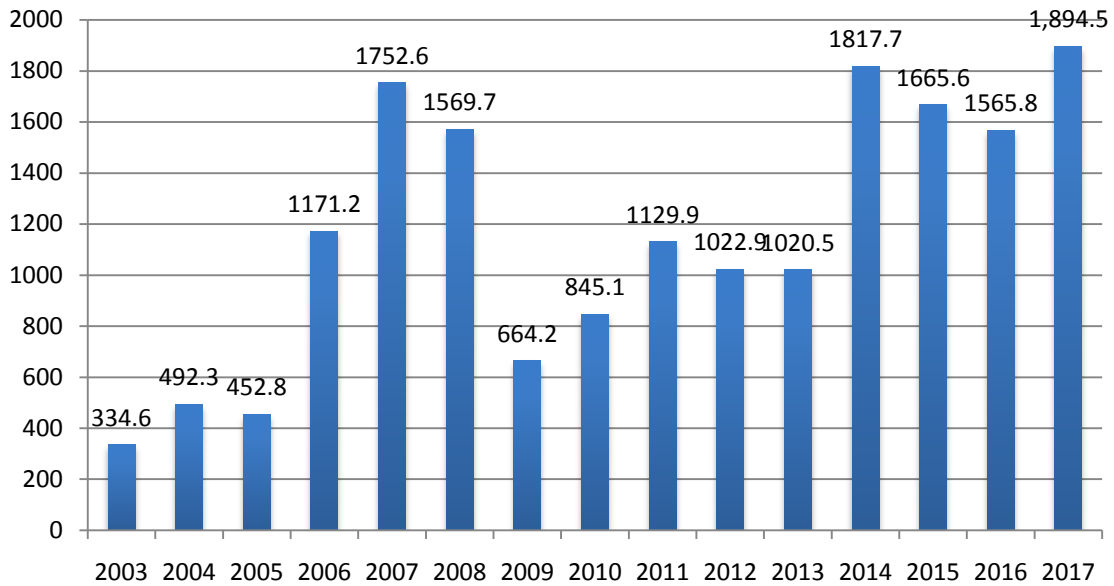
2017 წლის მონაცემების მიხედვით, წინა წლებთან შედარებით, ბიზნესსექტორის ბრუნვის მოცულობა 21.5%-ით გაიზარდა, რომლის ძირითადი ნაწილი მსხვილ ბიზნესზე მოდის (44.3%), შემდეგ მცირე ბიზნესზე (34%) საშუალოზე კი ყველაზე მცირე ნაწილი (21.7%). ბიზნესსექტორის ბრუნვის სტრუქტურაში ყველაზე მაღალი წილი მრეწველობაზე, ვაჭრობასა და მშენებლობაზე მოდის (იხ. დიაგრამა 2). აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკურ ზრდაში 2013 წლის შემდეგ, მშენებლობის, სოფლის მეურნეობის და ვაჭრობის სექტორებს მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ. ბიზნესსექტორის პროდუქციის გამოშვების მაჩვენებელი ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, რაც 19.5%-ით მეტია წინა წელთან შედარებით.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში

2003 წლის შემდეგ, საქართველოს ეკონომიკური ზრდის მთავარი მამოძრავებელი ინვესტიციებია. საინვესტიციო ნაკადების მკვეთრი ზრდის ტენდენცია განპირობებული იყო ქვეყანაში ფისკალური სტაბილურობით. 2005 წლის იანვრიდან

ამოქმედებული ახალი საგადასახადო კოდექსის მიღების შემდგომ პერიოდში, ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპის შესანარჩუნებლად, ინვესტორებისა და ექსპორტის წახალისების მიზნით, განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ მოხდა გადასახადების ლიბერალიზაცია (ბახტაძე 2006, 15).

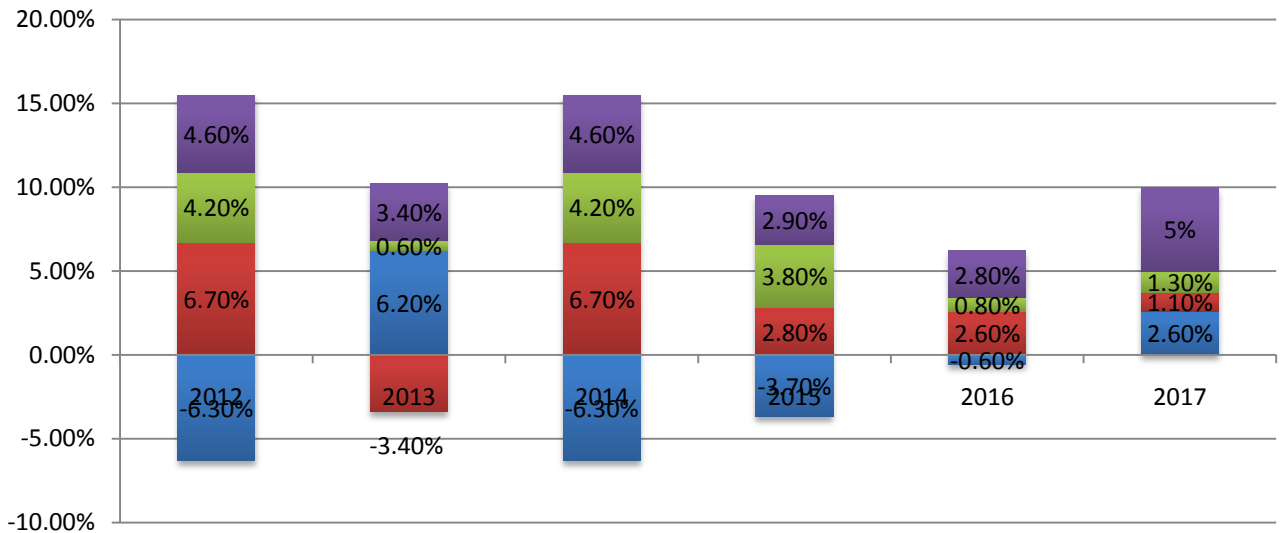
დიაგრამა 3. საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (მლნ აშშ დოლარი)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

დიაგრამა 3-დან ნათლად ჩანს საინვესტიციო ნაკადების ზრდის ტენდენცია 2003 წლიდან, მაგრამ სიტუაცია გარკვეულწილად უარყოფითად იცვლება 2008 წლის შემდეგ, რაც გამოწვეულია მსოფლიო კრიზისისა და რუსეთ-საქართველოს ომის შემდგომი პერიოდით. შესაბამისად, 2009-2010 წლებში ინვესტიციების მოცულობა მნიშვნელოვნად შემცირდა წინა წლებთან შედარებით, რაც შეადგენდა 664.2 და 845.1 მლნ აშშ დოლარს. პუი-ების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი ფიქსირდება 2017 წელს, რამაც 1,894.5 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა.

დიაგრამა 4 რეალური მსპ-ს ზრდა დანახარჯების მიხედვით

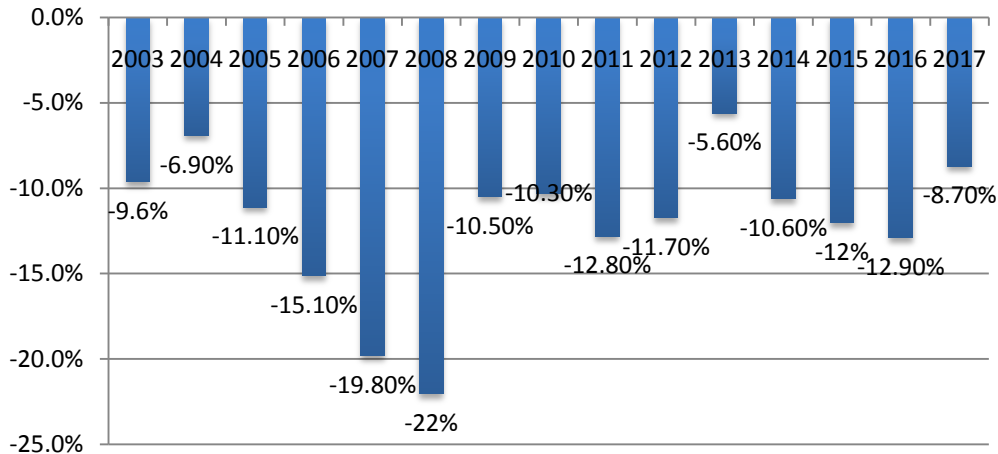

■ საქონლისა და მომსახურების წმინდა ექსპორტი ■ ინვესტიციები ■ მოხმარება ■ მშპ-ს ზრდა

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

2017 წლის მონაცემების მიხედვით, მოხმარების წვლილი მსპ-ს ზრდაში შეადგენდა 1.3%-ს, მაგრამ კერძო მოხმარების მაღალი წვლილი ფიქსირდება მხოლოდ 2017 წლის პირველ კვარტალში, მომდევნო კვარტალებში ნომინალური მატება გაზრდილმა ინფლაციამ გააბათილა, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ შიგა მოთხოვნა კვლავ სუსტია (იხ. დიაგრამა 4).

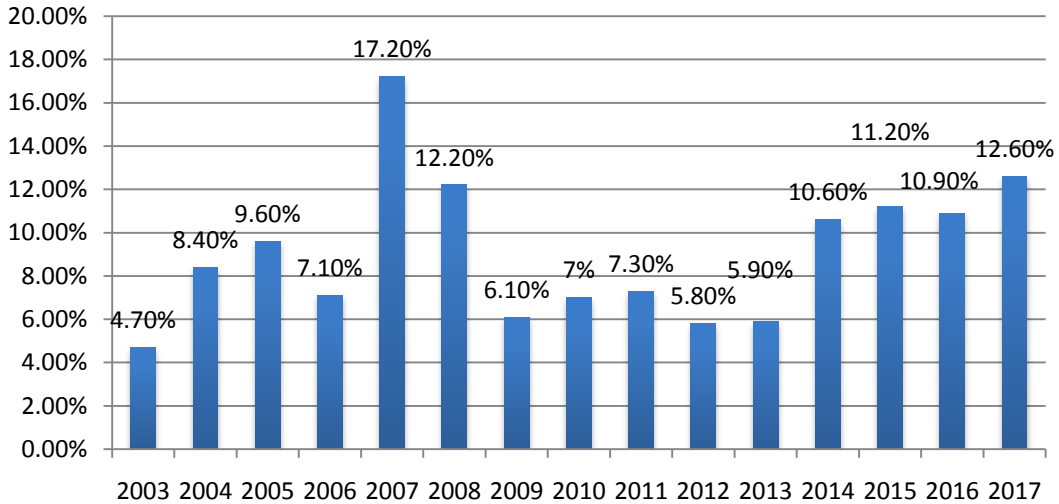
დიაგრამა 5. მიმდინარე ანგარიშის თვრდობა მსპ-თან

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

საგარეო ეკონომიკური აქტივობის თვალსაზრისით, 2017 წელს დადებითი ტენდენციები გამოიკვეთა, რაც აისახება მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტის მნიშვნელოვანი შემცირებით (იხ. დიაგრამა 5). 2017 წელს, ანგარიშის დეფიციტის ფარდობამ მსპ-თან -8.7% შეადგინა. ამ მაჩვენებლის დეფიციტის გაუმჯობესებას ხელი შეუწყო 2017 წლის მეორე ნახევარში ნავთობის ფასის საგრძნობმა ზრდამ, რის შედეგადაც ქართულ ექსპორტზე მოთხოვნა გაიზარდა, ასევე დადებითი გავლენა მოახდინა თურქეთის ეკონომიკურმა ზრდამ, რაც საქართველოზე აისახა გაზრდილი საექსპორტო შემოსავლებისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების კუთხით. მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტის გაუმჯობესებაში განსაკუთრებით დიდია ტურიზმი როლი. ეროვნული ბანკის მონაცემებით, 2017 წელს მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტმა მსპ-ის -8.7% შეადგინა, რაც წინა წლის მაჩვენებელთან შედარებით საგრძნობლად ნაკლებია. პუი მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტის დაფინანსების ძირითადი წყაროა, მაგრამ აუცილებლად გასათვალისწინებელია, რომ მიმდინარე ანგარიშის არსებული დონე შესაძლოა არამდგრადი აღმოჩნდეს რეგიონში არსებული არასტაბილურობის გამო და შესაბამისად, ქვეყანაში კრიზისი კიდევ უფრო გაღრმავდეს. მიმდინარე ანგარიშის ყველაზე დეფიციტურ კომპონენტს წარმოადგენს ვაჭრობა, რამაც 2017 წლის მონაცემებზე დაყრდნობით მსპ-ის 25.3% შეადგინა (წლიური ანგარიში 2017, 25).

დიაგრამა 6. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები მსკ-თან მიმართებით (%)

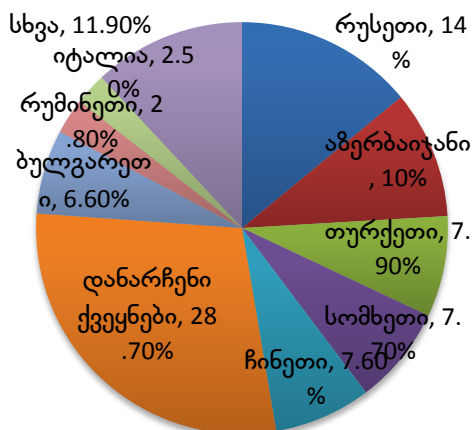

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

მიმდინარე ანგარიშის დაფინანსების ძირითადი წყაროა პუი, რომლის წილმაც მსკ-ში 2017 წელს 12.6% შეადგინა (იხ. დიაგრამა 6). პუი-ების წილი ასევე იზრდებოდა მსკ-თან მიმართებით, რამაც მაქსიმალურ მაჩვენებელს მიაღწია 2007 წელს - 17.2%. 2008 წელს მნიშვნელოვნად შემცირდა პუი-ები და ეს ტენდენცია შენარჩუნდა 2009 წელსაც. 2008 წლის ეკონომიკური კრიზისის განხილვისას უნდა აღინიშნოს მისი გამომწვევი ადგილობრივი საფუძველიც, როგორცაა პუი-ების ნაკადის კონცენტრირება პრივატიზაციასა და უძრავი ქონების შეძენაზე, რამაც დისბალანსი გამოიწვია. საქართველოში ეკონომიკური კრიზისის უარყოფითი ეფექტები ბევრად საგრძნობი იქნებოდა, რომ არა საერთაშორისო თანამეგობრობის მხრიდან ფინანსური დახმარება, როგორც რუსეთის აგრესიის შედეგად დაზარალებული მხარისთვის (პაპავა 2015, 20).

აღსანიშნავია, რომ ამავე პერიოდში ბევრმა ინვესტორმა უარი განაცხადა ინვესტირების გაგრძელებაზე, პირველ რიგში იგულისხმება ყაზახი ინვესტორები, რომლებმაც სასწრაფოდ შეაჩერეს რამდენიმე მნიშვნელოვანი პროექტის განხორციელება ძირითადად შავიზღვისპირეთში, რომლითაც ეჭვქვეშ დადგა საქართველოს გავლით ყაზახური ტვირთების გადაადგილების შესაძლებლობა (ხადური 2009, 16). 2009-2013 წლების ინტერვალში 6-7%-ის ფარგლებში მერყეობს. ბოლო ოთხი წლის განმავლობაში შეინიშნება ინვესტიციების მხრივ მნიშვნელოვანი ზრდა და სტაბილურად 10-12%-ის ფარგლებშია (წლიური ანგარიში 2015, 30). ეკონომიკური კრიზისიდან ქვეყნის გამოყვანის მიზნით საქართველოს მთავრობამ შეიმუშავა “ახალი ფინანსური პაკეტი”, რომლის მიხედვითაც მთავრობამ გადაწყვიტა სახაზინო ვალდებულებების გამოშვება და აქედან მიღებული თანხების დაბანდება ინფრასტრუქტურულ პროექტებში (პაპავა 2009, 22).

დიაგრამა 7. ექსპორტის სტრუქტურა ქვეყნების მიხედვით (2017 წელი)

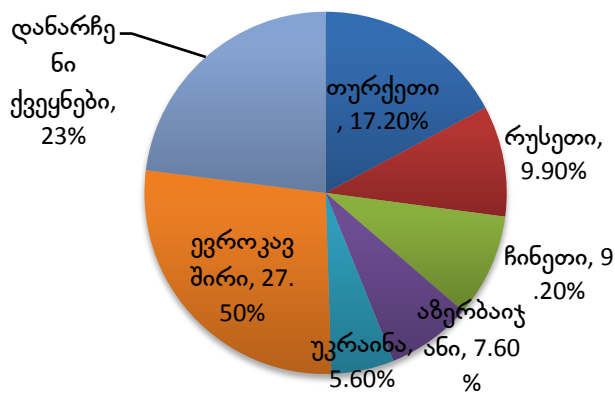

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

ეროვნული სტატისტიკის 2017 წლის მონაცემებზე დაყრდნობით, საქართველოს უმსხვილესი საექსპორტო პარტნიორია ევროკავშირის წევრი ქვეყნები, რომელზეც მთლიანი ექსპორტის 23.7% მოდის (იხ. დიაგრამა 7). ამ მხრივ აღსანიშნავია რუსეთი - 14.5%, აზერბაიჯანი - 10%, თურქეთი - 7.9%, სომხეთი - 7.7%.

2017 წელს მნიშვნელოვანი წილი ჰქონდა სპილენძის მადნებისა და კონცენტრატების ექსპორტს, რაც 2016 წელთან შედარებით 3.4%-ით გაიზარდა და მთლიანი ექსპორტის 15.4% შეადგინა. საქართველოდან ექსპორტული ხუთი ძირითადი სასაქონლო ჯგუფი შემდეგია: სპილენძის მადნები და კონცენტრატები, ფეროშენადნობები, მსუბუქი ავტომობილები, ყურძნის ნატურალური ღვინოები, სამკურნალო საშუალებები დაფასოებული.

დიაგრამა 8. იმპორტის სტრუქტურა ქვეყნების მიხედვით, 2017 წელი

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

ქვეყნების მიხედვით იმპორტის სტრუქტურის გაანალიზებისას თვალსაჩინოა, რომ ევროკავშირის შემდეგ თურქეთს უკავია იმპორტირებული საქონლის დიდი წილი (იხ. დიაგრამა 8). თურქეთის მაჩვენებელი 2017 წელს, წინა წელთან შედარებით, 1.5%-ით გაიზარდა, ხოლო რუსეთიდან იმპორტი 16.8%-ით და მთლიანი იმპორტის 9.9% შეადგინა. ჩინეთიდან იმპორტირებული საქონლის მატება ძირითადად ერთ-ერთი ავიაკომპანიის მიერ თვითმფრინავების შეძენითაა განპირობებული. 2014 წლის შემდეგ, გაცვლითი კურსის გაუფასურების შედეგად, მნიშვნელოვნად შემცირდა იმპორტი, რაც ძირითადად განპირობებული იყო სამომხმარებლო საქონლის იმპორტის შემცირებით, თუმცა, 2015-2016 წლებში მაჩვენებელი დადებითი გახდა. ხუთი ძირითადი იმპორტირებული საქონლის რიცხვს განეკუთვნება: ნავთობი და

ნავთობპროდუქტები, მსუბუქი ავტომობილები, სამკურნალო საშუალებები დაფასოებული, სპილენძის მადნები და კონცენტრატები, ნავთობის აირები და აირისებრი ნახშირწყალბადები (ეკონომიკური მიმოხილვა 2016, 10).

დასკვნა

დასკვნის სახით შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისთვის მსკ-ის ზრდის გარდა, აუცილებელია რიგი მიმართულებით პრობლემების აღმოფხვრა. 2003-2017 წლებში გამოიკვეთა ისეთ მაკროეკონომიკურ პარამეტრებთან დაკავშირებული საკითხები, როგორცაა: საგარეო სავაჭრო დეფიციტის გაღრმავება, დანაზოგების მცირე მოცულობა, სახელმწიფო ვალის გაზრდა და ლარის გაუფასურება, რაც ქვეყნის ეკონომიკას მნიშვნელოვნად აზარალებს. მიუხედავად იმისა, რომ 2013-2017 წლებში დათქმული ეკონომიკის ზრდის ტემპით საქართველო მონიშნულ პოზიციას იკავებს რეგიონში, ყოველივე ეს საკმარისი არაა მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. სტატიაში მოცემული ეკონომიკური ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა საქართველოს ეკონომიკური ზრდის მთავარი მამოძრავებელი ძალა - ინვესტიციები, რომლის ზრდის ტენდენციაც განპირობებულია ქვეყანაში ფისკალური სტაბილურობით, ასევე მნიშვნელოვანია საქართველოს საექსპორტო პოტენციალი და ტურიზმის მზარდი მაჩვენებელი, რასაც განსაკუთრებით დიდი წვლილი უკავია მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტის გაუმჯობესებაში.

ლიტერატურა:

- ბახტაძე, ლ. (2006). გარდამავალი ხანის ეკონომიკა, სოციალური მეცნიერებათა სერია, თბილისი, გვ. 15-23.
- გეგეშიძე, ე. (2010). მთლიანი შიდა პროდუქტი და ეკონომიკური ზრდა, სადისერტაციო ნაშრომი.
- ეკონომიკური მიმოხილვა, (2015). საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო.
- ეკონომიკური მიმოხილვა, (2016). საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო.
- პაპავა, ვ. (2009). თანამედროვე ეკონომიკური კრიზისის თავისებურებანი საქართველოში, ურნალი ეკონომისტი, N4. თბილისი, გვ. 5-10.
- პაპავა, ვ. (2015). საქართველოს ეკონომიკა: რეფორმები და ფსევდორეფორმები. გამომცემლობა ინტელექტი, თბილისი.
- პაპავა, ვ., სილაგაძე, ა. (2019). ერთი საკვანძო ეკონომიკური ტერმინის - “Gross Domestic Product”-ის ქართული სახელწოდების შესახებ, ურნალი ეკონომიკა და ბიზნესი, N1, თბილისი, გვ. 180-182.
- საქართველოს ეკონომიკური ტრანსფორმაცია: დამოუკიდებლობის 20 წელი. (2012). ლიბერალური აკადემია თბილისი.
- წლიური ანგარიში, (2015). საქართველოს ეროვნული ბანკი.
- წლიური ანგარიში, (2016). საქართველოს ეროვნული ბანკი.
- წლიური ანგარიში, (2017). საქართველოს ეროვნული ბანკი.
- ხადური, ნ. (2005). მაკროეკონომიკა და მაკროეკონომიკური პოლიტიკა, თბილისი.
- ხადური, ნ. (2009). ომის შემდგომი საქართველოს ეკონომიკური საფრთხეები, ურნალი ეკონომისტი, N4. თბილისი, გვ. 15-20.
- <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304/> ბოლო ნახვა 25 აპრილი, 2019/.
- <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/23/mtliani-shida-produkti-mshp/> /ბოლო ნახვა 2 მაისი, 2019/.

Georgian Economy in 2003-2017

Keti Tskhadadze

The article covers the Georgian economic overview and analysis in the years of 2003-2017, which is important in order to identify the necessary aspects for country's economic development. As a result of global economic challenges and risks it is crucial to create, maintain and improve stable macroeconomic environment in Georgia. A number of European countries are facing problems that are associated with macroeconomic parameters such as high debt level or high debt budget deficits. Depending on the fact that the Georgian economy is fully integrated into the world economy, the world financial crisis is directly reflected on Georgia, which implies that the world's reduced economic growth will result in reduced demand for Georgian products. The above mentioned situation will cause investors' caution and as a result foreign direct investments will be reduced. The goal of the Georgian government is to reach the high level of economic growth, as it will attract more investments and create new jobs.

Over the past decade, Georgia's gross domestic product (GDP) increased on average by 4.2% indicating that the post-revolutionary reforms have played a significant role and therefore positively reflected on macroeconomic indicators. Due to the fact that the economy of Georgia is not structurally formed, it is not enough to use only GDP dynamics as an evaluation factor of the country's economic situation. Therefore, it is necessary to examine the country's condition with the variables such as export income, foreign direct investments, trade, transfers.

In the article we are offering detail analysis of the Georgia's economic performance starting from 2003 and identified key challenges that are facing country's economy. If we observe the growth rate of Georgia's gross domestic product (see Figure 1) we will see that Georgia's economy grew by 5.3% in 2004-2017 years with the highest increase in 2007 (12.6%) and with the lowest in 2009 (3.7%).

In order to finance investment, Georgia mainly relied on foreign direct investments (FDI) (see diagram 3). Since 2015, more than 12% of the total investment has been financed through FDI's. Despite the fact that the FDI's have positive tendency on Georgia's economy it is crucial to emphasize that the reliance on FDI's is too risky for the country due to the increased competition from its neighbour countries. In terms of foreign economic activity, positive trends have been identified in 2017, which is reflected in a significant reduction in current account deficit (see Figure 5).

To summarize, we can say that for country's economic development in addition to the growth rate of GDP it is crucial to observe other macroeconomic variables. During the years 2003-2017 we have emphasized important implications such as foreign trade deficit, small amount of country's savings, increased state debt level, depreciation of national currency, which significantly damages the country's economy. Georgia is in a leading position in the region based on its robust growth rate, however it is still not enough to improve the social condition of the population. In the article we have presented main driving forces for Georgia's economic growth, such as investments, the growth of which is due to the fiscal stability in the country.

Key words: Economic growth, total domestic product, direct foreign investment, deficit account.

JEL Codes: O10, O11, O12, O47

References:

- Bakhtadze, L. (2006). Economics of Transition Period. Lecture course, Social science center. Open Society Higher Education Support Program (HESP. Tbilisi. ISBN 99940-871-3-4. (In Georgian).
- Gegeshidze, E. (2010). Gross Domestic Product and Economic Growth. Doctoral dissertation. (In Georgian).
- Economic Outlook, (2015). Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (In Georgian).
- Economic Outlook, (2016). Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (In Georgian)
- Papava, V. (2009). Features of the Modern Economic Crisis in Georgia. International Scientific-Analytical Journal “Ekonomisti”, N4, pp.5-10. (In Georgian).
- Papava, V. (2015). Economy of Georgia: Reforms and Pseudoreforms. Tbilisi, “Intelekti”,. (In Georgian).
- Papava, V., Silagadze, A. (2019). About One Key Economic Term – “Gross Domestic Product” , Tbilisi ,“Economica da Biznesi”, N1 , pp. 180-182. (In Georgian).
- Transformation of Georgia’s Economy: 20 Years of Independence. (2012). The Liberal Academy Tbilisi. (In Georgian).
- Annual Report (2015). National Bank of Georgia. (In Georgian).
- Annual Report (2016). National Bank of Georgia. (In Georgian).
- Annual Report (2017). National Bank of Georgia. (In Georgian).
- Khaduri, N. (2005). Macroeconomics and Macroeconomic Policy, Tbilisi. (In Georgian).
- Khaduri, N. (2009). Economic Risks of Postwar Georgia. International Schintific-Analytical Journal “Ekonomisti”, N4, pp.15-20. (In Georgian).
- <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304/> Retrieved 2019, April 25/.
- <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/23/mtliani-shida-produkti-mshp> /Retrieved 2019, May 2/.

ერთიანი სახაზინო კოლის დანერგვის ზეგავლენა საგადასახადო

შემოსულობების აღრიცხვაზე

მიხეილ ჩიკვილაძე

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი*

mikheilchikviladze@gmail.com

2016 წლის პირველი იანვრიდან, საქართველოში ამოქმედდა ე.წ. „ერთიანი სახაზინო კოდის“ სისტემა, რის შედეგადაც გადასახადების გადახდისათვის მანამდე არსებული 125 სახაზინო კოდი, გაერთიანდა ერთ სახაზინო კოდად - 10 100 1000. ეს არავითარ შემთხვევაში არ უნდა იქნეს აღქმული კოდების გაერთიანების მარტივ მანიპულაციად. მოცემული ღონისძიების ფარგლებში გატარებულმა ცვლილებებმა, არსებითად შეცვლა საბიუჯეტო შემოსულობების აღრიცხვისა და გადანაწილების მანამდე არსებული სისტემა და ზეგავლენა მოახდინა გადასახადებთან, მის ადმინისტრირებასა და ანალიზთან დაკავშირებულ ასპექტებზე.

ყველასათვის ნათელია, რომ რაც უფრო რთულია საგადასახადო კანონმორჩილება, მით უფრო იზრდება გადასახადების არ გადახდის რისკი და პირიქით. კანონმორჩილების სიმარტივის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პირობა კი არის გადასახადების გამომწვევებისა და გადახდის სიმარტივე. ბიუჯეტთან ანგარიშსწორების სიმარტივე გამოიყენება ქვეყნებში ბიზნესის კეთების სიმარტივის შეფასების ერთ-ერთ კრიტერიუმად(ე.წ. „Doing Business“-ის რეიტინგი). რაც უფრო მეტი ტრანზაქციის განხორციელება უწევს ბიზნესს და რაც უფრო მეტ დროს ანდომებს გადამხდელი გადასახადების გადახდის ოპერაციებს, მით უფრო კლებულობს ქვეყნის რეიტინგი მოცემული კრიტერიუმით. საქართველოში გადასახადებთან დაკავშირებული გადახდების 100% ხორციელდება ელექტრონულად და საბანკო სისტემის მეშვეობით, რაც გულისხმობს იმას, რომ უშუალოდ საგადასახადო ან/და სახაზინო სამსახურში ნაღდი ფული არ მოძრაობს. აღნიშნული, საგადასახადო სისტემის შეფასების დადებითი მახასიათებელია, განსაკუთრებით განვითარებადი ქვეყნისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ერთიანი სახაზინო კოდი, სახაზინო კოდი, გადასახადის გადახდა, საგადასახადო შემოსულობა, საგადახდო დავალება.

2016 წლამდე არსებული გადახდის სისტემა

საქართველოში 2016 წლამდე არსებული მდგომარეობით, გადასახადების სახეების იდენტიფიცირებისათვის საჭირო იყო 125 ოთხნიშნა კოდი, რაც ჩაშლილი იყო გადასახადის არამართო სახეების, არამედ ქვესახეების მიხედვითაც. გარდა გადასახადის სახის განმსაზღვრელი სახაზინო კოდებისა, ასევე არსებობდა თვითმმართველი ერთეულის მაიდენტიფიცირებელი ოთხნიშნა კოდი (71 ერთეული) და საგადასახადო ორგანოს („გადასახადის ამკრეფის“) მაიდენტიფიცირებელი ერთნიშნა კოდი (4 ერთეული). შესაბამისად გადასახადის გადახდის მიზნებისათვის დგებოდა ცხრანიშნა (1+4+4) სახაზინო კოდი, რომლის ფორმირებისათვისაც თეორიულად არსებობდა ათიათასობით შესაძლო კომბინაცია (ბრძანება N1226. 2007). სწორი სახაზინო კოდის შესარჩევად აუცილებელი იყო გარკვეული ინფორმაციის ფლობა, რაც ინდივიდუალური იყო თითოეული გადამხდელისა და გადახდისათვის. კოდი განსხვავებული იყო შემდეგი გარემოებების გათვალისწინებით: იფარებოდა საბაჟო თუ საგადასახადოვალდებულება; მსხვილი გადამხდელი იხდიდა გადასახადს თუ არა; რა გადასახადი იფარებოდა; ადგილობრივი ბიუჯეტის ვალდებულება უნდა დაფარულიყო თუ ცენტრალურის; კონკრეტულად რომელი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტში უნდა განხორციელებულიყო გადახდა; გადახდის ვალდებულება პროდუქციის რეალიზაციიდან გამომდინარე წარმოიშვა, თუ მომსახურების განწევის შედეგად; ჯარიმა გადასახადის სახით იყო დარიცხული თუ სანქციის ნაწილში და ა.შ.

იმ შემთხვევაში, თუ საგადახდო დავალებაში არასწორად იყო მითითებული ბიუჯეტის შემოსულობის სახაზინო კოდი, მნიშვნელოვანი ხდებოდა კონკრეტულად რა სახის „შეცდომა“ დაუშვა გადამხდელმა. მაგალითად, თვითმმართველი ერთეულის კოდის არასწორად მითითების შემთხვევაში, შესაძლოა ადგილობრივ თვითმმართველობას დაეკარგა შემოსავალი. თუ გადამხდელი ერთნიშნა კოდად აირჩევდა სამიანს ნაცვლად ერთიანისა (ცხრანიშნა სახაზინო კოდის პირველი ციფრი), გადახდა მოხდებოდა არასაგადასახადო შემოსულობების ანგარიშზე და

თანხა პირადი აღრიცხვის ბარათზე არ აისახებოდა, ანუ არ ჩაითვლებოდა საგადასახადო ვალდებულების გადახდად. ეს არის ის ერთადერთი შეცდომა, რომლის გამოც გადამხდელი „დაზარალებულია“. გარდა ზემოაღნიშნული შემთხვევისა, როდესაც გადახდა პირადი აღრიცხვის ბარათზე არ ისახებოდა, ნებისმიერი სხვა სახის შეცდომის დაშვებისას გადამხდელს არავითარი „ინტერესი“ არ გააჩნდა ეზრუნა სახაზინო კოდის სწორად შერჩევამ, ვინაიდან დავალიანების გასაღწევის მექანიზმის არსებობის პირობებში, შესაბამისი ავტომატური პასუხისმგებლობა დაშვებული უზუსტობისთვის არ ეკისრებოდა.

სახაზინო კოდის არასწორად შევსებასთან დაკავშირებით, შესაბამისი პასუხისმგებლობის ქმედითი მექანიზმის შემუშავებას, შეუძლებელს ხდიდა შემდეგი ძირითადი გარემოებები:

1. სალდირების პრინციპი. კანონმორჩილების „გაიაფების“ მიზნით, საგადასახადო კოდექსი დავალიანებად თვლის და საურავის დარიცხვის უფლებას იძლევა მხოლოდ ჯამურ დავალიანების თანხაზე (საგადასახადო კოდექსი. 2010), რაც ჩვენთვის საინტერესო შემთხვევებში, საურავის სახით პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობას არ იძლევა;
2. შემონმების მწირი და არაეფექტიანი შესაძლებლობები. გადახდის სისწორის გადამოწმება უნდა მომხდარიყო ინდივიდუალურად, საგადასახადო შემონმების შედეგად, ამასთან, აღნიშნულს არ გააჩნდა არანაირი შედეგობრივი გავლენა გადასახადის ჯამურ ოდენობაზე. დღგ-ის დავალიანება თუ გადაიხადა გადამხდელმა, ის მაინც გადახდაა, მიუხედავად იმისა, მაგ. ყურძნის რეალიზაცია მიუთითა საგადახდო დავალებაში თუ ღვინის, ან საერთოდ მომსახურების განწევა;
3. ვინაიდან საქონლის და მომსახურების სრული ჩამონათვალის განწერა შეუძლებელი და არაპრაქტიკული იყო, ყველა გადასახადის სახაზინო კოდს გააჩნდა ე.წ. „სხვა არაკლასიფიცირებული გადასახადი“-ს კოდი, რომლის არჩევა

ნებისმიერ შემთხვევაში უხსნიდა გადამხდელს დამატებით პრობლემებს და საგადასახადო ორგანოს არ უტოვებდა შედავების შესაძლებლობას.

ერთიანი სახაზინო კოდის ამოქმედებამდე არსებული გადახდის მექანიზმის ძირითადი ნაკლოვანებები შემდეგი სახით შეგვიძლია შევაჯამოთ:

- საგადახდო კოდის გენერირების და შერჩევის გართულებული პროცესი;
- შესაბამისი პასუხისმგებლობის არარსებობის პირობებში გადასახადების გადანაწილების სირთულეები, როგორც გადასახადის სახეების ჭრილით ასევე ბიუჯეტებს შორის;
- გადასახადის ერთი სახიდან სხვა სახეში გადატანასთან დაკავშირებული ფასიანი მომსახურება (მთავრობის დადგენილება N96. 2010), რაც განსაკუთრებით უსამართლო იყო უკუდაბეგვრის დამატებული ღირებულების გადასახადში, თანხის რომელიმე სხვა გადასახადის სახიდან გადატანის შემთხვევებში;
- საგადასახადო დავალიანების გასტუმრებისათვის საჭირო ტრანზაქციების დიდი ოდენობა: უფრო მეტი ტრანზაქცია -ბანკის უფრო მეტი საკომისიო და მომსახურების დრო; ანალოგიური სიტუაცია იყო საინკასო დავალებების მომსახურების და გადასახადის ერთი სახიდან სხვაში თანხების გადატანის თვალსაზრისითაც (www.rs.ge);
- ბიუჯეტთან ანგარიშსწორების ჯამური მდგომარეობის დათვლის/დადგენის რთული პროცედურა, რაც სულ უფრო და უფრო მეტ დროსა და სერვერულ რესურსს მოითხოვდა;
- საშემოსავლო გადასახადში წინსწრებით ზედმეტად გადახდილ თანხებზე სავარაუდო დარიცხვის მექანიზმის არსებობა;
- მიუხედავად იმ იდეისა, რომ გადახდის იმ დროისთვის არსებულ სისტემას უნდა უზრუნველყო დეტალური სტატისტიკური და ანალიტიკური საქმიანობის შესაძლებლობა, ის რეალურად არ მუშაობდა მოცემული მიმართულებით, და პირიქით, მთელ რიგ შემთხვევაში ართულებდა და ამა თუ იმ დაშვების გაკეთების აუცილებლობას იწვევდა ინფორმაციის დამუშავების და ანალიზის დროს;

რაც შეეხება აღრიცხვიანობის დადებით ასპექტებს, აღნიშნულში მოიაზრება შემდეგი:

- სრული სიზუსტის კანონმორჩილების პირობებში საგადასახადო შემოსულობების დეტალური ანალიზისა და აღრიცხვიანობის შესაძლებლობა;
- თანხა გადახდილად ითვლებოდა იმ გადასახადის დასაფარავად, რომლის შესაბამისი კოდიც იყო მითითებული საგადახდო დავალებაში და არაფინ არ „ცდებოდა“ მისი დამატებითი გადანაწილებით, გარდა კონკრეტული მიმართვის შემთხვევებისა.

ერთიანი სახაზინო კოდი

2016 წლის პირველი იანვრიდან, საგადასახადო შემოსულობების ყველა კოდი გადასახადის ამკრეფის, ტერიტორიული ერთეულისა და გადასახადის ქვესახეების ჩათვლით, გაერთიანდა ერთ სახაზინო კოდად 10 100 1000. ეს ის ერთადერთია, რისი ცოდნაც სჭირდება გამხდელს, რომელიც ისტუმრებს საგადასახადო ვალდებულებას. საქართველოს საგადასახადო კოდექსით დადგენილი გადასახადების გადახდისას, საგადასახადო დავალებაში აღარ მიეთითება გადასახადის განმსაზღვრელი კოდი.

აღნიშნული პროექტი არ წარმოადგენს მხოლოდ გადასახადის კოდების გაერთიანების მარტივ მანიპულაციას. რეფორმის ფარგლებში საფუძვლიანად შეიცვალა გადასახადების აღრიცხვის და გადანაწილების პრინციპები. მაგალითად, გარდა სახაზინო კოდების უბრალო გაერთიანებისა, აღნიშნული პროექტის ფარგლებში გაჩნდა შესაძლებლობა გაერთიანებულიყო ცალ-ცალკე წარმოებული ყველა გადასახადის პირადი აღრიცხვის ბარათი ერთ ბარათად და ამავდროულად გადახდილი გადასახადი ავტომატური რეჟიმით გადანაწილებულიყო საგადასახადო ვალდებულებების წარმოშობის პერიოდების შესაბამისად, ზედმეტად გადახდილი თანხების გადასახადის სახეებს შორის გადატანის ოპერაციების ჩათვლით.

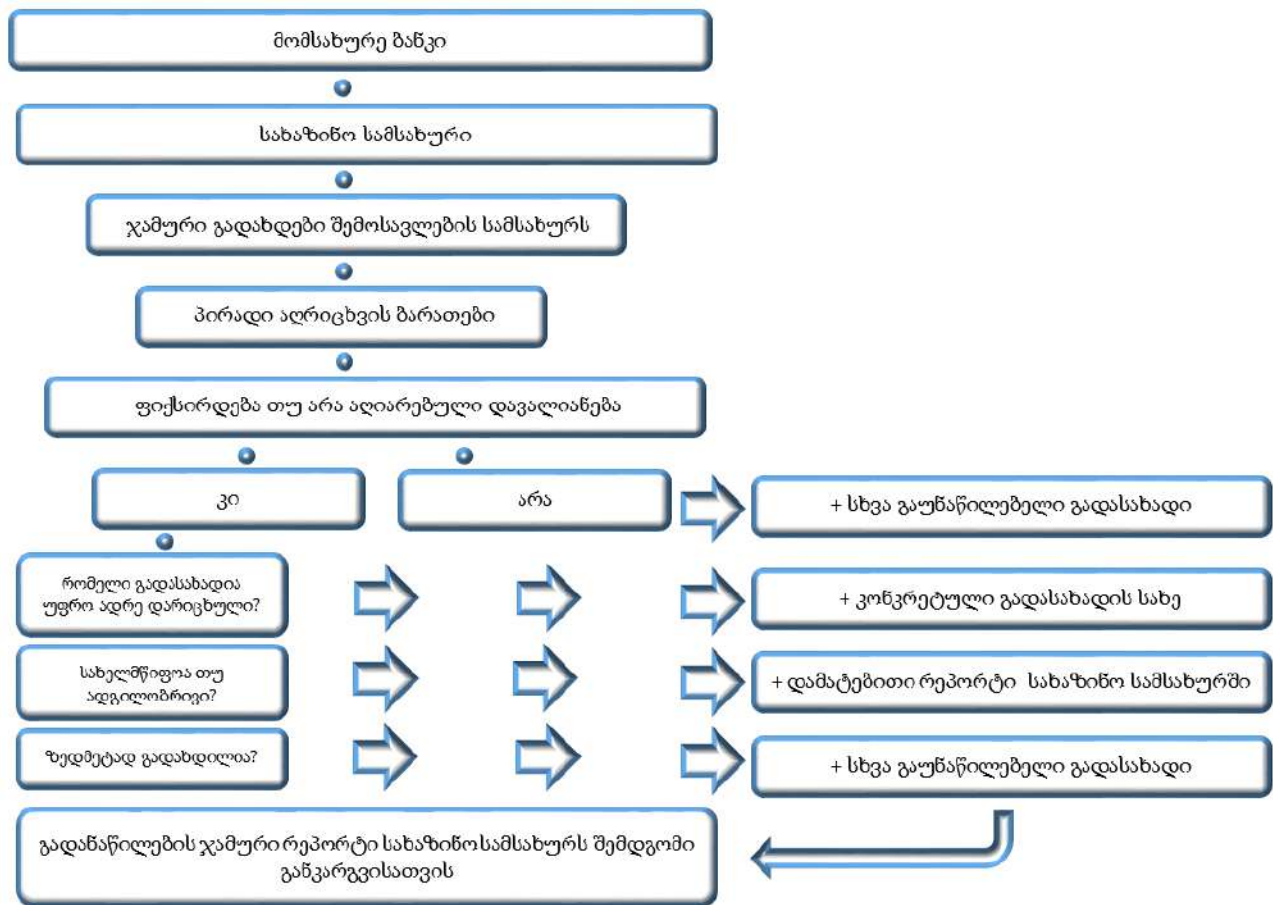
პროექტის ფარგლებში ასევე განხორციელდა აღიარებული და არაღიარებული თანხების განცალკევება და დამოუკიდებლად აღრიცხვა, რაც გამორიცხავს არაღიარებული დარიცხვის, გადახდილი თანხით ან ზედმეტობით დაფარვის და ასევე მსგავს თანხაზე იძულებითი გადახდევინების ღონისძიებების გავრცელების შესაძლებლობას. დადგენილ ვადაში მოთხოვნის არ გასაჩივრების შემთხვევაში, არაღიარებული თანხების დარიცხვა ავტომატური რეჟიმით გადაიტანება ძირითად ბარათზე, რის შემდეგაც ადმინისტრირება ხორციელდება აღიარებული საგადასახადო დავალიანების ადმინისტრირებისათვის შემუშავებული საერთო მიდგომით.

განსხვავებით ძველი მიდგომისაგან, გადასახადის სახეებისაგან დამოუკიდებლად ხორციელდება საურავის აღრიცხვა, რაც შესაბამისობაშია როგორც კანონმდებლობასთან, რომლის მიხედვითაც საურავი ერიცხება სალდირებული დავალიანების თანხას, ასევე ლოგიკასთან - საურავი არ არის არცერთი გადასახადის სახე. დეკლარაციაში ასახული უკუდაბეგვრის დღგ-ის თანხა, ამავდროულად ჩათვლის მიღების საფუძველია. განსხვავებით ძველი სისტემისაგან, სახაზინო სამსახური დამოუკიდებლად არ გადაანაწილებს საგადასახადო შემოსულობებს. აღნიშნული ხორციელდება შემოსავლების სამსახურის მიერ, გადამხდელთა ბარათებზე დარიცხული თანხების გათვალისწინებით (იხ. სქემა 1).

საგადასახადო შემოსულობების გადანაწილების ეტაპები და რიგითობა

(შემოსავლების სამსახურის მონაცემთა ავტორისეული ინტერპრეტაცია)

სქემა 1

შემოსავლების სამსახური ცალკეული გადასახადის გადამხდელის მიერ გადახდილ თანხას ანაწილებს ამ გადასახადის გადამხდელის პირადი აღრიცხვის ბარათზე ასახული აღიარებული ვალდებულებების მიხედვით, რის გამოც, მიმდინარე პერიოდში საგადასახადო შემოსულობები გადასახადის სახეების მიხედვით აღირიცხება გაცილებით მაღალი სიზუსტით. გადახდა, რომელსაც გადახდის მომენტისათვის არ მოეძებნება შესაბამისი „აღიარებული დარიცხვა“, არ ითვლება არცერთი გადასახადის სახის გადახდად და აღირიცხება, როგორც „სხვა გაუნაწილებელი“ შემოსულობა. აღნიშნული გადარიცხვა კონკრეტულ გადასახადში აღირიცხება მხოლოდ შესაბამისი „აღიარებული“ დარიცხვის ოპერაციის გატარების შემდეგ. შესაბამისად, მაქსიმალურად დროულად და რეალურად, ავტომატური რეჟიმით ხორციელდება სახსრების გადანაწილება საერთო

სახელმწიფოებრივ და ადგილობრივ ბიუჯეტებში. აღნიშნულისათვის აღარ არის საჭირო გადასახადის გადამხდელის წერილობითი მოთხოვნა და „კეთილი ნება“. გადახდების დამუშავებისათვის საჭირო ინფორმაციის მოპოვება ხდება მთლიანად შემოსავლების სამსახურში არსებულ მონაცემებზე დაყრდნობით. აღნიშნული იძლევა საშუალებას ასეთივე სიზუსტით გაანგარიშდეს საპროგნოზო შემოსულობების მაჩვენებლები გადასახადის სახეების ჭრილით, თუმცა, სიზუსტეზე თავდაპირველ ეტაპზე გარკვეულ უარყოფით გავლენას მოახდენს ანალოგიური მიდგომით აღრიცხული ისტორიული მონაცემების არ ქონა.

აღიარებული დავალიანების არსებობის შემთხვევაში, შემოსულობა გადასახადის სახეების მიხედვით ნაწილდება, მისი წარმოშობის თარიღის შესაბამისად - გადახდილი თანხა პირველ რიგში მიემართება გადასახადის იმ სახეში, რომელშიც დავალიანება პირველ რიგში წარმოიქმნა და შემდგომ გრძელდება შესაბამისი რიგითობით, ამასთან დაცულია დავალიანების დაფარვის მოქმედი კანონმდებლობით დადგენილი პრინციპი: გადასახადის ძირითადი თანხა, სანქცია და საურავი (ბრძანება N1205. 2011; ბრძანება N13446. 2016). ძირითადი გადასახადების მიხედვით აღიარებული დავალიანების არსებობის შემთხვევაში, რაცწარმოიშვა ერთი და იმავე კალენდარულ დღეს, გადახდილი თანხის მიკუთვნება ხორციელდება იმ გადასახადის სახეზე რომელიც დროში უფრო ადრე მოხვდა პირადი აღრიცხვის ბარათზე.

თუ გადახდილი თანხა განაწილდა ქონების (გარდა უძრავი ქონებისა იგულისხმება სასოფლო-სამეურნეო და არა - სასოფლო სამეურნეო დანიშნულების მიწები), ან საშემოსავლო გადასახადში, ხორციელდება დამატებითი კალკულაცია თანხის ადგილობრივ ბიუჯეტებსა და ავტონომიურ რესპუბლიკაში გადანაწილების მიზნით, რის შესახებაც შესაბამისი რეპორტი ეგზავნება სახაზინო სამსახურს დღის ჯამური შედეგების ასახვით. ქონების გადასახადის განაწილების საფუძველია ამავე გადასახადის დეკლარაციაში მითითებული მონაცემები ქონების ადგილმდებარეობის შესახებ, ხოლო არასაკმარისი თანხის გადახდის შემთხვევაში, გადასახადი რამდენიმე

თვითმმართველობაში ნაწილდება დავალიანების თანხაში მათი კუთვნილი წილის პროპორციულად. გაანგარიშებები წარმოებს პროგრამულად და ავტომატური რეჟიმით, ყოველი დღის დასრულების შემდეგ. საშემოსავლო გადასახადის განაწილების პროგრამული ლოგიკა, გარდა დეკლარირებული მონაცემებისა, ასევე ეყრდნობა გადამხდელთა რეგისტრაციის მონაცემებს, რათა დამატებით გამოირიცხოს დეკლარაციის არასრულად შევსების შემთხვევაში თანხების ბიუჯეტებს შორის შესაძლო არასწორი გადანაწილება.

თუ გადახდილი თანხის ნაწილი კვლავ დარჩა ზედმეტად გადახდილად, ანუ გადახდილი თანხის ნაწილი წინსწრებით ან ზედმეტად არის გადახდილი, მოცემული თანხა არ აისახება არცერთი გადასახადის სახეში და შესაბამისი დარიცხვის წარმოქმნამდე დაფიქსირდება „სხვა გაუნაწილებელი გადასახადების“ ანგარიშში. პირადი აღრიცხვის ბარათების გაერთიანებამ, თავის მხრივ, დადებითი გავლენა იქონია ასევე ბიუჯეტის მიმართ დავალიანების სალდირებული მდგომარეობის გამოთვლისათვის საჭირო რესურსებზე (რა თქმა უნდა, შემცირების მიმართულებით) და ზოგადად დააჩქარა პირადი აღრიცხვის ბარათების ანალიზის შესაძლებლობები, როგორც გადამხდელისათვის, ასევე საგადასახდო ორგანოსათვის. დამატებითი რთული გამოთვლები არ არის ჩასატარებელი არალიარებული დავალიანების შედეგობრივი გავლენის გამოსათვლელად, ვინაიდან მსგავსი თანხები განცალკევებულად აღირიცხება.

ერთი გამოუყენებელი შესაძლებლობა, რომელიც ერთიანი სახაზინო კოდის პროექტის ამოქმედებას არ მოჰყვა, მდგომარეობს დაქირავებულისათვის გადახდის წყაროსთან დასაკავებელი თანხის გადახდის თარიღად, დეკლარაციის წარდგენის თარიღის განსაზღვრაში (ნაცვლად ხელფასების გაცემის თარიღებისა), ისევე როგორც ეს დღგ-ის და აქციზის გადასახადის შემთხვევაში ხდება, რაც ტრანზაქციების რაოდენობას კიდევ უფრო შეამცირებდა და დაზოგავდა გადამხდელთა დროსა და ხარჯებს.

რაც შეეხება 2016 წლიდან მოქმედი გადახდის სისტემის უარყოფით მხარეებს, შემდეგია:

- დამატებითი ტექნიკური რესურსები და დრო რომელიც საგადასახადო შემოსულობების ყოველდღიურ დამუშავებას სჭირდება;

- გადასახადის გადანაწილების ახალი პრინციპი, თუმცა არაპირდაპირ, მაგრამ გარკვეულწილად რაღაც დოზით მაინც ეყრდნობა და დამოკიდებულია გადამხდელზე და მის მიერ წარმოდგენილ ინფორმაციაზე, განსაკუთრებით საშემოსავლო გადასახადის გადანაწილების თვალსაზრისით;

- მთელი რიგი გამოთვლა და რეპორტები (ისევე როგორც პრაქტიკული უნარ-ჩვევები) საჭიროებს მოდიფიცირებას და მისადაგებას ახალ მიდგომასთან;

- ვინაიდან ნებისმიერი სახის ზედმეტობა აღირიცხება განცალკევებულად და არ მიეკუთვნება არცერთი გადასახადის სახეს, ზედმეტობის წარმომშობი გადასახადების სახეების დადგენა, საჭიროებს პირადი აღრიცხვის ბარათის ინდივიდუალურ ანალიზს, რაც დამატებით დროს მოითხოვს.

ძველი და ახალი მიდგომების დადებითი და უარყოფითი მხარეების შეჯამების შედეგად ვნახავთ იმუარყოფით ასპექტებს, რომელიც არსებობდა 2016 წლამდე და რა შესაბამება ძველ მიდგომას დღეის მიდგომარეობით (იხ. სქემა 2):

ქველი და ახალი მიდგომების შედარება

(ავტორისეული ინტერპრეტაცია)

სქემა 2

N	2016 წლამდე	დღეს
1	საგადახდო კოდის გენერირების და შერჩევის გართულებული პროცესი: 35 500 შესაძლო კომბინაცია და კითხვები, რომლებზეც უკანასკნელად გადახდელს საგადახდო დავალიანების დაფარვისას	ერთადერთი კოდი - 10 100 1000
2	შესაბამისი უსახელოების არ არსებობის პირობებში გადასახადების გადანიშნულების სირთულეები, როგორც გადასახადის სახეების ჭრილში ასევე ბიუჯეტებს შორის;	კოდის შერჩევისთვის დროის დაკარგვასა და არარსების
3	საგადახდო შემოსულობების ბიუჯეტებს შორის გადანიშნულების მოუქნელი შედეგები	გადანიშნულება ხდება ავტომატურ რეჟიმით აღიარებული საგადახდო დავალიანების თანხების შესაბამისად
4	დანახარჯები გადასახადის გადახდისას: - საგადახდო დავალიანების გასტუმრებისათვის საჭირო ტრანზაქციითა და დიდი ოდენობა: უფრო მეტი ტრანზაქცია - უფრო მეტი ბანკის საკომისიო და მომსახურების დრო; მეტი საინკასო დავალება; გადასახადის ერთი სახიდან სხვა სახეში გადატანასთან დაკავშირებული ფასიანი მომსახურება, რაც განსაკუთრებით უსამართლო იყო უკუდაბეგვრის დამატებულ ღირებულების გადასახადში თანხის რომელიმე გადასახადის სახიდან გადატანის შემთხვევებში	გადასახადის რამდენიმე სახეობის გადახდა/ჩამოჭრა შესაძლებელია ერთი ტრანზაქციით. გადახდილობას გადასახადის სახის ცვლილებისათვის მომართვა არ ესაჭიროება. დეკლარაციაში ასახული უკუდაბეგვრის დღეს-ის თანხა, ამავდროულად ჩათვლის მიღების საფუძველია.
5	სამშენაშენო გადასახადში ზედმეტად გადახდილი თანხებზე ესაუბრება დოკუმენტის მიხედვით არსებობა;	საუბრაოდ დარაცხება თეორიულად გამორიცხულია, რადგან ზედმეტად გადახდილი სამშენაშენო გადასახადის ცნება აღარ არსებობს
6	ბიუჯეტთან უკანასკნელი ანგარიშსწორების გამოთვლის რთული პროცედურა, რასაც მნიშვნელოვანი დროითი და ტექნიკური რესურსი ესაჭიროება	უკანასკნელი ანგარიშსწორების გამოთვლას გაცილებით ნაკლები რესურსი ესაჭიროება
7	აღიარებული და არააღიარებული თანხები აღირიცხება გადასახადის სახეებთან ერთად. მათი შედგენილი გავლენის დასადგენად რთული გამოთვლებია საჭირო	დამატებითი რთული გამოთვლები არ არის ჩასატარებელი არააღიარებული დავალიანების შედგენილი გავლენის გამოსათვლელად, ვინაიდან მსგავსი თანხები განკარგულნი არიან აღირიცხება.
8	საუბრაოდ გამოთვლება გადასახადის სახეების მიხედვით	საუბრაოდ და უარში მიყვება გადასახადის არცერთ სახეს

დასკვნის სახით შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ ერთიან სახაზინო კოდთან მიმართებით არსებული ნაკლოვანებების ნაწილი არ არის იმ მნიშვნელობისა და მასშტაბის მქონე როგორც 2016 წლამდე იყო, ნაწილი კი ან გარდაუვალად მოგვარებადია დროის პერიოდის გასვლასთან ერთად, ან არა აქვს არსებითი

შედეგობრივი გავლენა საერთო დადებითი ეფექტების გათვალისწინებით. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ ერთიანი სახაზინო კოდის პროექტი არ უნდა მოიაზრებოდეს როგორც სახაზინო კოდების გაერთიანების მარტივი პროცედურა, არამედ როგორც ერთმნიშვნელოვნად წინ გადადგმული ნაბიჯი და რეფორმა, რამაც გაამარტივა კანონმორჩილება და საფუძველი ჩაუყარა მნიშვნელოვან ცვლილებებს გადასახადის გადახდის, გადანაწილების, ანალიზისა და ადმინისტრირების შესაძლებლობების გაუმჯობესებისათვის.

ლიტერატურა:

- საქართველოს კანონი N3591-II-ს. (2010). საქართველოს საგადასახადო კოდექსი.
- საქართველოს მთავრობის დადგენილება N96. (2010). საჯარო სამართლის იურიდიული პირის - შემოსავლების სამსახურის მიერ მომსახურების განწევისათვის საფასურებისა და მათი განაკვეთების დამტკიცების შესახებ.
- საქართველოს ფინანსთა მინისტრის ბრძანება N1226. (2007). ბიუჯეტის შემოსულობების სახაზინო კოდების დამტკიცების შესახებ.
- შემოსავლების სამსახურის 2015 წელს გაწეული საქმიანობის ანგარიში. http://rs.ge/common/get_doc.aspx?id=9892 |ბოლო ნახვა 26 მარტი 2019|.
- შემოსავლების სამსახურის ბრძანება N1205. (2011). მეთოდური მითითება გადასახადის გადამხდელთა პირადი აღრიცხვის ბარათების წარმოების წესის შესახებ.
- შემოსავლების სამსახურის ბრძანება N13446. (2016). მეთოდური მითითება გადასახადის გადამხდელთა პირადი აღრიცხვის ბარათების წარმოების წესის შესახებ.

Impact of the Introduction of the Common Treasury Code into Accounting of Tax Revenues

Mikheil Chikviladze,

Doctoral student Iv. Javakhishvili Tbilisi

State University

mikheilchikviladze@gmail.com

The more difficult tax compliance is, the greater the risk of tax avoidance and vice versa. One of the key components to improve tax compliance is a simple tax payment system. Simplicity of payment is a part of the “doing business” ratings criteria. From January 2016 Georgia introduced the single treasury code. 101001000 is now the only thing taxpayers need to know to pay their taxes. This new approach has improved the previous system of tax revenue accounting and has subsequently influenced many aspects related to taxes, tax administration and revenue analysis.

Before introducing single treasure code, treasury accounts for paying taxes in Georgia were detailed and had a breakdown consisting of regions, tax authorities and tax types (including sub types for each tax, differentiating many types of products and services, sanctions etc.), creating thousands of possible combinations for generating necessary code. On the one hand detailed information may seem convenient and useful for tax revenue analysis purposes, but in fact, without sufficient responsibility and controlling mechanisms at hand, the data may become unreliable.

From 2016 taxpayers do not spend their valuable time for selecting necessary treasury code for making tax payments. All responsibility for proper tax revenue distribution comes on Revenue Service of Georgia. Distribution is done on daily basis and is based on taxpayer related data, including tax declarations, personal accounting cards for transactions, registration data etc. Payment of each taxpayer is distributed considering dates of

emergence of all recognized tax liabilities (old liabilities are first covered). Results of submitted declarations are also enough grounds for automatic offsets among tax types. These new approach increased possibilities for proper tax revenue allocation not only among tax types, but also among budgets as well.

Introduction of single treasury code should not be perceived as a simple treasury code unification process, but as an important step forward and reform, that made tax compliance simpler and created sufficient grounds for improving tax revenue analysis, tax administration and tax revenue distribution.

Keywords: Single treasury code, treasury code, tax payment, tax revenues, payment order.

JEL Codes: H20, H21, H25, H71

References:

- Decree of the government of Georgia N96. (2010). On approval of fees and rates for rendered services by legal entity of public law Revenues Service (in Georgian).
- Law of Georgia N3591-II-ს. (2010). Georgian tax code (in Georgian).
- Order of finance minister of Georgia N1226. (2007). On approval of treasury codes for budgetary revenues (in Georgian).
- Order of Revenue Service N1205. (2011). Methodological guidance of keeping taxpayers personal accounting cards (in Georgian).
- Order of Revenue Service N13446. (2016). Methodological guidance of keeping taxpayers personal accounting cards (in Georgian).
- Revenue Service report on rendered services in 2015. http://rs.ge/common/get_doc.aspx?id=9892 |last seen march 26 2019| (in Georgian).

**თხილის წარმოება საქართველოში და მისი საექსპორტო პოტენციალი
ევროკავშირის ბაზარზე**

ანა ფოლოდაშვილი
სსიპ - შოთა რუსთაველის საქართველოს
ეროვნული სამეცნიერო ფონდის
სამეცნიერო დეპარტამენტის სპეციალისტი
apolodashvili@rustaveli.org.ge

თხილი საქართველოსთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურაა, რომელიც საშუალებას აძლევს ქვეყანას, თხილის მსოფლიო უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნების ხუთეულში შედიოდეს.

კვლევის მიზანია საქართველოში თხილის წარმოებისა და ექსპორტირების შესაძლებლობების, ასევე მასთან დაკავშირებული პრობლემების ანალიზი. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად განსაზღვრულია შემდეგი ამოცანები: საქართველოს რეგიონების მიხედვით თხილის სანარმოო პოტენციალის გაცნობა, ქართული თხილის საერთაშორისო ბაზრებზე შესაღწევად არსებული შესაძლებლობების, უპირატესობებისა და სირთულეების განსაზღვრა, ევროკავშირის თხილის ბაზარზე საქართველოს, როგორც თხილის მწარმოებელი და ექსპორტიორი ქვეყნის, როლის გამოკვეთა.

კვლევის ემპირიული ბაზაა მეცნიერთა ნაშრომები, ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული კვლევები, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და გაეროს სტატისტიკური მონაცემები, სხვადასხვა ინტერნეტ-რესურსები.

საკვანძო სიტყვები: ქართული თხილის ბაზარი, თხილის წარმოება, თხილის ექსპორტი ევროკავშირში, თხილის მსოფლიო ბაზარი, კონკურენცია თხილის ბაზარზე

თხილის წარმოების დინამიკა რეგიონების მიხედვით

თხილი ტრადიციულ წამყვან კულტურას წარმოადგენს საქართველოში, რადგან კლიმატური პირობები თხილის გავრცელების არეალს არ ზღუდავს. თხილის მოყვანა

დიდი ინვესტიციებს არ საჭიროებს და ნაკლებად შრომა-ინტენსიურია. (Kharaisvili, Chavleishvili 2008, 20-21). ხეილის ბალთან, ციტრუსოვან კულტურებთან და ვენახთან შედარებით 1 ჰა თხილის ბალის გაშენებას და შემდგომ წლებში მის მოვლას ბევრად ნაკლები დანახარჯები სჭირდება.

ეროვნული საკვები პროდუქტების წარმოებას ქვეყნის მდგრად ეკონომიკურ განვითარებაში შეუძლია მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი კონკურენტუნარიანი სექტორების განვითარება, რომლებიც შეძლებენ უზრუნველყონ როგორც სასურსათო უსაფრთხოება, ასევე გაზარდონ საექსპორტო პოტენციალი და მოკლევადიან პერიოდში უზრუნველყონ მოგების მიღება (Kharaisvili, Chavleishvili, Natsvaladze 2014, 3259-3263).

თხილის სამრეწველო ტიპის ბალები საქართველოში ძირითადად წარმოდგენილია: აჭარაში, სამეგრელოში, გურიაში, იმერეთსა და კახეთში, სადაც ჯიშური შედგენილობა მეტ-ნაკლებად ცვალებადია. საქართველოში განსხვავებულია თხილის ბალების საშუალო მოსავლიანობა რეგიონების მიხედვით (მიროტაძე და სხვ., 2015, 11). (იხ. ცხრილი 1).

საქართველოს რეგიონებში თხილის საშუალო მოსავლიანობა (ტ/ჰა)

ცხრილი 1

რეგიონი	მოსავლიანობა	მოსავალი სამრეწველო ბალებში ტ/ჰა	განსხვავების მიზეზი
სამეგრელო	1,5-1,8	2,0-2,5	ჭარბი ტენი, ნიადაგის დაბალი ნაყოფიერება
გურია	1,3-1,6	1,7-2,0	ნარგაობის ასაკი
იმერეთი	1,5-1,7	1,8-2,0	ტენის ნაკლებობა
აჭარა	1,3-1,5	1,5-2,0	დაბალი აგროფონი
კახეთი	1,9-2,3	2,5-3,0	ნიადაგის მაღალი

			ნაყოფიერება

თხილის ყველაზე მაღალი მოსავლიანობით გამოირჩევა კახეთის რეგიონი (1,9 - 2,3 ტ.), რაც ნიადაგის შედარებით მაღალი ნაყოფიერებითაა განპირობებული. ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი კი ამ მხრივ აჭარაშია (1,3 - 1,5 ტ.).

მეორე ცხრილში წარმოდგენილია საქართველოში თხილის წარმოების მაჩვენებლები 2006-2017 წლებში, საიდანაც ჩანს, რომ მაჩვენებელმა მაქსიმუმს მიაღწია 2013 წელს - 39,7 ათასი ტონა, ხოლო მინიმალური მაჩვენებელი იყო 2008 წელს - 18,7 ათასი ტონა. <http://www.geostat.ge>, http://geostat.ge/cms/site_images/files . |ბოლო ნახვა 26 მარტი, 2018|.

საქართველოში თხილის წარმოების მაჩვენებლები 2006-2017 წლებში (ათასი ტ)

ცხრილი 2

წელი	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
საქართველო	23.5	21.2	18.7	21.8	28.8	31.1	24.7	39.7	33.8	35.3	29.5	21.4
იმერეთი	3.2	3.2	3.9	3.2	2.4	4.8	3.4	5.6	3.2	4.2	3.4	2.8
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	13.5	12	9.3	11.4	20.8	15.8	11.8	20.5	20.7	18.8	15.3	7.3
გურია	5.7	4.5	4.2	3.7	3.7	6.8	5.9	9.0	6.2	6.2	7.2	6.4
დანარჩენი საქართველო	1.1	1.5	1.3	3.5	1.9	3.7	3.5	4.6	3.6	6.1	3.4	4.9

http://geostat.ge/?action=page&p_id=427&lang=geo . |ბოლო ნახვა 26 მარტი, 2018|.

თხილის წარმოების და დამზადების უმსხვილეს რეგიონად ითვლება სამეგრელო-ზემო სვანეთი. ამ რეგიონში 2016 წლის მონაცემებით, საქართველოში მთლიანად წარმოებული თხილის 52%-ზე მეტი მოდიოდა, 2017 წელს კი ამ მაჩვენებელმა მხოლოდ 34% შეადგინა. მთლიანი წარმოების მოცულობა 2017 წელს, წინა წელთან შედარებით, 8 ტ-ით არის შემცირებული, თუმცა, ეს შემცირება სწორედ სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონზე მოდის. დანარჩენ რეგიონებში კი წარმოების

მოცულობა უმნიშვნელოდაა შეცვლილი. აქ ასევე გასათვალისწინებელია აფხაზეთიდან აღრიცხვის გარეშე გადმოტანილი თხილის საკმაოდ დიდი მოცულობა.

2016 წლიდან, თხილის მოსავლის მნიშვნელოვნად შემცირების მიზეზი საქართველოში აზიური ფაროსანას გამოჩენა გახდა. მავნებელი საქართველოში პირველად 2015 წელს გამოჩნდა და 2016 წლის სეზონზე დასავლეთ საქართველოში თხილის მოსავლის არსებითი კლება გამოიწვია.²

2019 წელს, „თხილის მოსავლის გადარჩენის“ მასშტაბური პროექტი დაიწყო. კამპანია მიზნად თხილის მოსავლის გადარჩენას ისახავს. თხილის მწარმოებელთა ასოციაცია, ხელისუფლების წარმომადგენლებთან ერთად, 200-მდე სოფელში, ფერმერებს თხილის მოვლის შესახებ ინფორმაციას უშუალოდ მიანვდის. პროგრამის ფარგლებში, თხილის მოვლის ყველა ეტაპზე, მოხდება ფერმერებისთვის აგრონომების რეკომენდაციის განევა და საჭირო შხამ-ქიმიკატებითა და ინვენტარით უზრუნველყოფა. თხილის მწარმოებელთა ასოციაცია ახალ პროექტს სოფლის მეურნეობის და გარემოს დაცვის სამინისტროს, სამეგრელო-ზემო სვანეთის სახელმწიფო რწმუნებულის ადმინისტრაციის, ადგილობრივი თვითმმართველობების, კომპანია „ფერეროსა“ და USAID-ის მხარდაჭერით ახორციელებს.³

თხილის მსოფლიო ბაზრის ზოგადი მიმოხილვა და ქართული თხილის საექსპორტო შესაძლებლობები

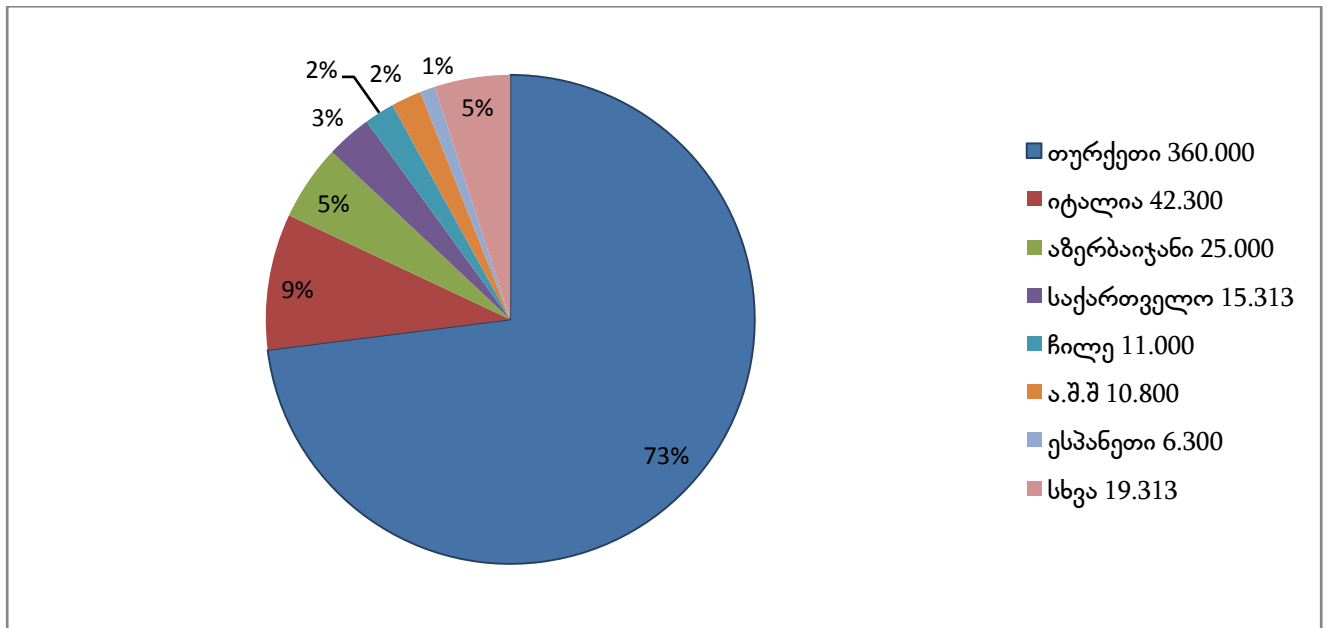
² <http://nfa.gov.ge/ge/informacia/aziuri-farosana>. |ბოლო ნახვა 26 მარტი, 2018|.

³ <http://stv.ge/2019/03/01/>. |ბოლო ნახვა 22 მარტი, 2018|.

თხილის მსოფლიო წარმოების ლიდერია თურქეთი, რომელიც სტაბილურად აწარმოებს 360 ათას ტონამდე თხილის გულს, რაც მსოფლიო წარმოების 73%-ია. მსოფლიოში მეორე პოზიციას იკავებს იტალია - 42 300 ტ-ით, რაც მსოფლიო წარმოების 9%-ს შეადგენს.

როგორც დიაგრამიდან (1) ჩანს, საქართველოში წარმოებული თხილი მსოფლიო წარმოების 3%-ია, რაც ქვეყნისათვის საკმაოდ სერიოზული მიღწევაა, თუ საქართველოს ტერიტორიას და მოსახლეობის რაოდენობას თხილის სხვა მწარმოებელი ქვეყნების მაჩვენებლებს შევადარებთ.

დიაგრამა 1. ქვეყნების წილობრივი მაჩვენებლები თხილის გულის მსოფლიო წარმოებაში 2017-2018 წლებში (ათასი ტ) [8, 26]

1. საქართველო მსოფლიოში თხილის რიგით მეოთხე მწარმოებელია თურქეთის, იტალიისა და აზერბაიჯანის შემდეგ. მას მოსდევს ჩილე, ა.შ.შ, ესპანეთი და სხვა ქვეყნები.

საქართველოსათვის თხილის ექსპორტი შემოსავლის მიღების ერთ-

ერთი უმნიშვნელოვანესი წყაროა. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის წინასწარი მონაცემებით, საქართველოდან 2018 წელს მთლიანად ექსპორტირებულ იქნა 57 მლნ 265 ათასი დოლარის ღირებულების თხილი. მთლიანად თხილის ექსპორტიდან მიღებულმა შემოსავალმა თავის მაქსიმუმს 2014 წელს მიაღწია და 183 მლნ 349 ათასი დოლარი შეადგინა. 2018 წელს კი, ეს მაჩვენებელი ბოლო 10 წლის განმავლობაში მინიმალურია <http://www.geostat.ge> /ბოლო ნახვა 19 მარტი, 2018|.

საქართველოს თხილის საექსპორტო ბაზრების გაფართოების კარგი პოტენციალი აქვს. მაგალითისათვის, თხილის უდიდესი სამომხმარებლო იაპონური კომპანია - Japanese Tokyo Nuts, ცდილობს მოიძიოს თხილის სხვა მიმწოდებლები (თურქეთისა და აშშ-ს გარდა) და დაინტერესებულია ქართული თხილით. ასევე, საკმაოდ დიდია რუსეთის თხილის ბაზარი, რომელიც მთლიანად თხილის იმპორტზეა დამოკიდებული. ქართული თხილით დაინტერესებულია ამერიკული კომპანიებიც, მაგრამ ზოგიერთი ქართველი მწარმე ამერიკულ ბაზარს საეჭვოდ მიიჩნევს ისეთი მიზეზების გამო, როგორიცაა: ტრანსპორტირებისათვის საჭირო დიდი ღრო და გადახდის მოუქნელი სისტემა, მაშინ, როდესაც თხილის ბიზნესის მომგებიანობა სწორედ ფულის სწრაფ ბრუნვაზეა დამოკიდებული (Chavleishvili 2015, 1479-1482).

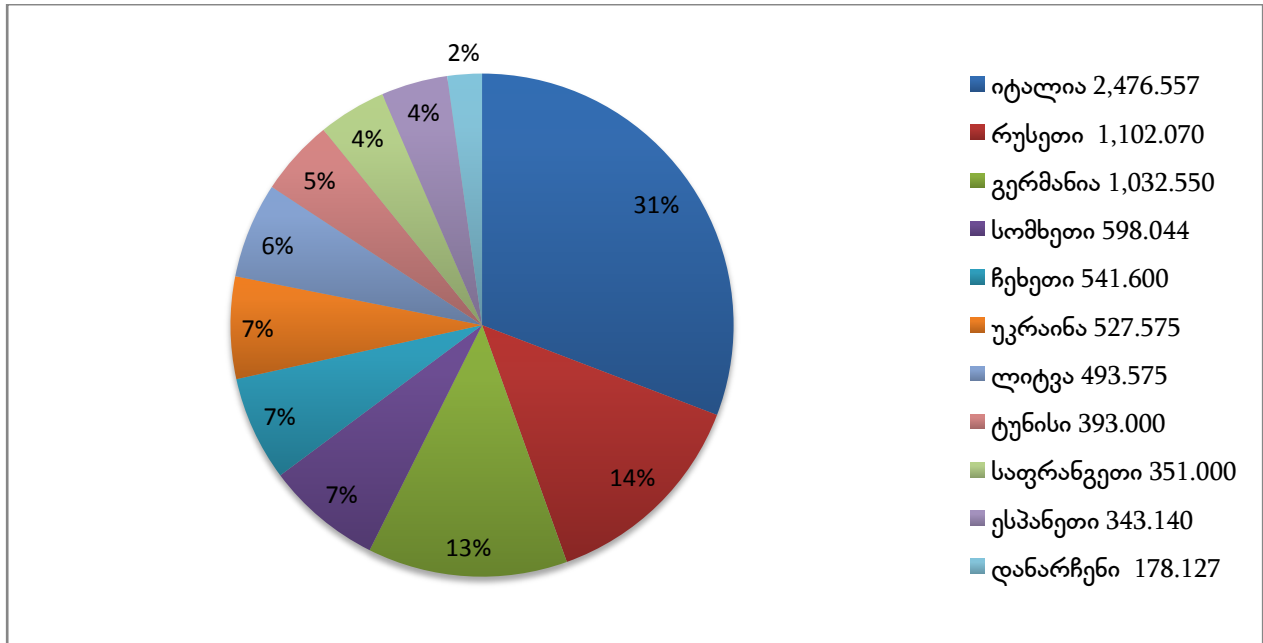
თხილის ნაყოფი გამოირჩევა მაღალი შენახვისუნარიანობით, ორი წლის განმავლობაში არ კარგავს სასაქონლო მაჩვენებლებს, კვებით ღირებულებას, ტრანსპორტაბელურია. თხილის კულტურა, თავისი ეკონომიკური მნიშვნელობით და საერთაშორისო ბაზარზე ყოველწლიურად მზარდი მოთხოვნიდან გამომდინარე, დიდ ინტერესს იწვევს.⁴

საინტერესოა ქართული თხილის ექსპორტი მსოფლიოს ქვეყნების მიხედვით (იხ. დიაგრამა 2). საქართველოდან ძირითადად ხდება ნაჭუჭგაცლილი თხილის

⁴ <http://agrokavkaz.ge/dargebi/mebageoba/thkhili-kultura-saqarthveloshi-gavrtsebuli-jishebi.html>. |ბოლო ნახვა 19 მარტი, 2018|.

(თხილის გულის) ექსპორტი, შესაბამისად, კვლევისათვის მნიშვნელოვანია განვიხილოთ სწორედ თხილის გულის ექსპორტი ქვეყნების მიხედვით და უგულებელვყოთ ნაჭუჭიანი თხილის ექსპორტი.

დიაგრამა 2. ქართული ნაჭუჭკაცლილი თხილის ექსპორტი მსოფლიოში 2018 წელს (ტ) [11]

ქართული თხილისათვის მნიშვნელოვანი საექსპორტო ბაზრებია: იტალია - 31%-იანი წილით, რუსეთი - საექსპორტო ბაზრის 14%-იანი წილით, მესამე პოზიციაზეა გერმანია - 13%-ით.

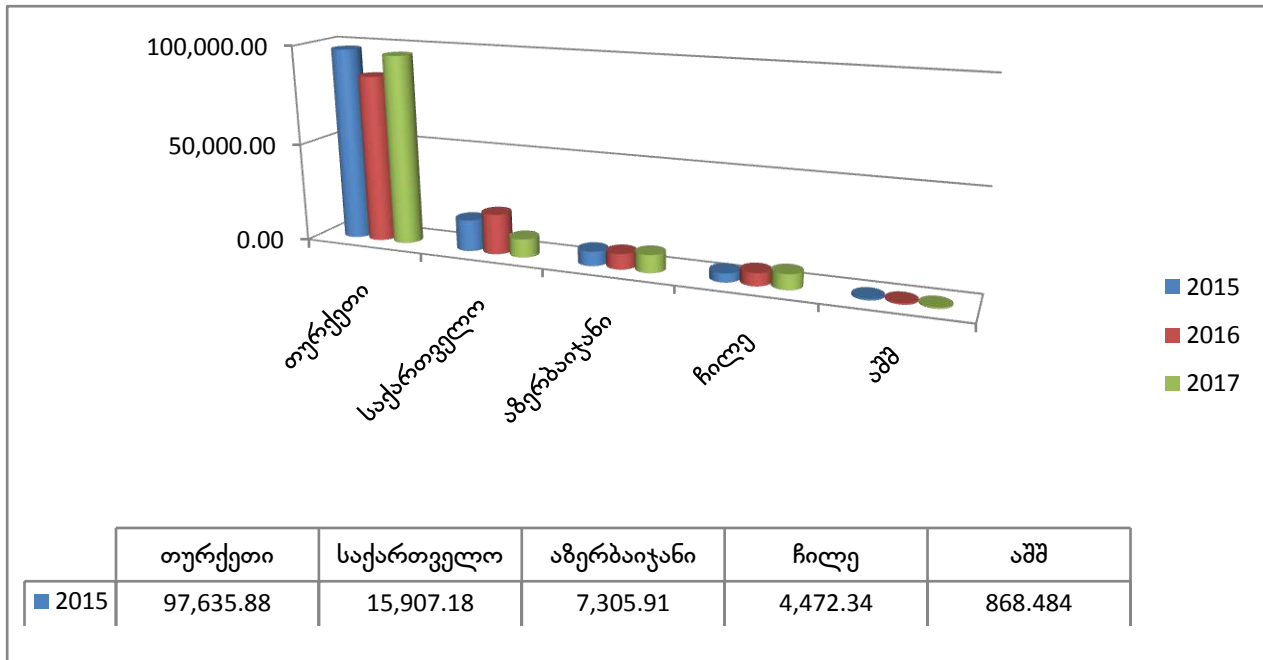
საქართველოს საექსპორტო პოტენციური ევროკავშირის თხილის ბაზარზე

სხვა სასოფლო - სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტთან შედარებით, თხილის ექსპორტირება უფრო მარტივია - პროდუქცია გადამუშავების და შენახვის ტექნოლოგიის ზუსტი დაცვის პირობებში, არ არის მალეფუჭებადი და არ სჭირდება განსაკუთრებული დანახარჯები (მროტაძე და სხვ., 2015, 5).

ევროპასთან სიახლოვემ და სატრანსპორტო კავშირების განვითარებამ როგორც ევროპასთან, ასევე სხვა რეგიონებთან, საქართველო მიმზიდველი გახადა სოფლის მეურნეობის განვითარებისა და ზოგადად - აგროპროდუქტების ექსპორტის მხრივ. საქართველოს აქვს მზარდი ეკონომიკა, შრომის ლიბერალური ბაზარი, შემცირებული ფიქსირებული გადასახადები და გამარტივებული საგადასახადო პოლიტიკა, რაც ექსპორტიორთათვის ხელსაყრელი ფაქტორებია. ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო ზონის შეთანხმების შედეგად, საქართველოს ევროკავშირის ბაზარზე შესვლის კარგი შესაძლებლობები აქვს (Kharaisvili, Erkomaishvili, Chavleishvili 2015, 3833).

ევროკავშირის წევრი ქვეყნები არიან როგორც თხილის ექსპორტიორები, ასევე იმპორტიორები. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, 2015-2017 წლებში ევროკავშირში თხილის უმსხვილესი იმპორტიორი ქვეყნებია: თურქეთი, საქართველო, აზერბაიჯანი, ჩილე და აშშ. თურქეთი მსოფლიო თხილის ბაზრის ლიდერია, როგორც დიაგრამა 3 - დან ჩანს, თურქეთი ევროკავშირშიც პირველობას ინარჩუნებს და 2015-2017 წლების მონაცემებით, საშუალოდ, 92 ათას 811 ტონა თხილის ექსპორტს ახორციელებს [13].

დიაგრამა 3. ევროკავშირში ნაჭუჭგაცლილი და ნაჭუჭგაუცლელი თხილის იმპორტის მაჩვენებლები უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნებიდან 2015-2017 წლებში (ტ)

<https://comtrade.un.org/data/>. |ბოლო ნახვა 26 მარტი, 2018|.

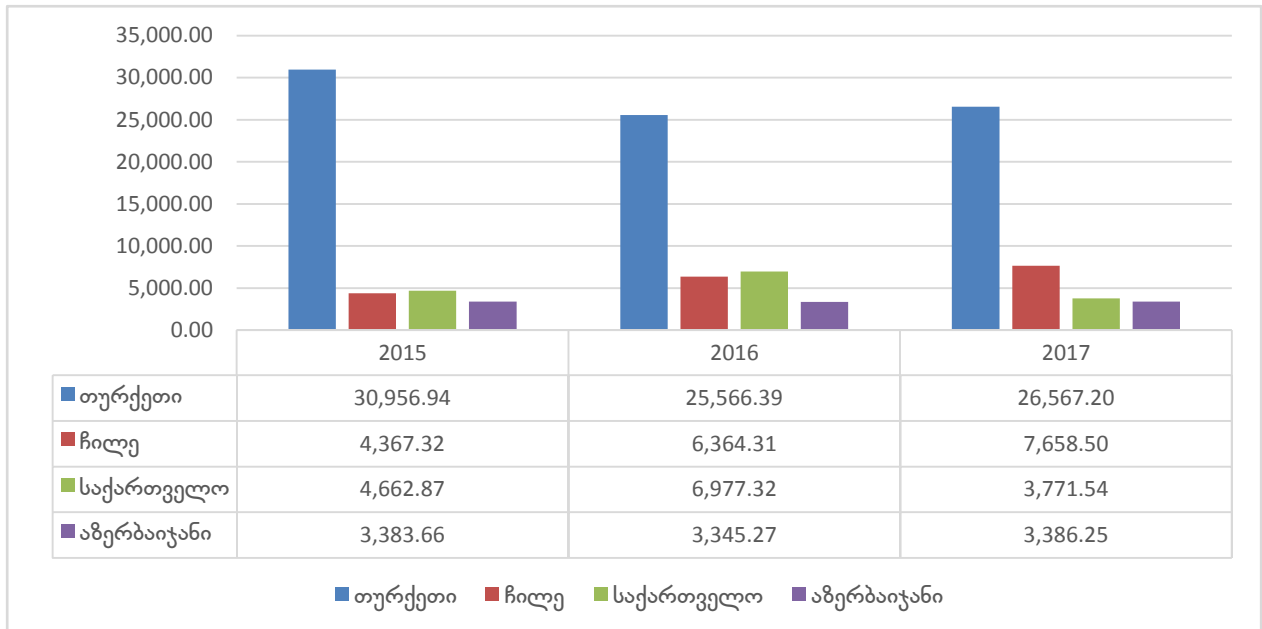
საქართველო თხილის ერთ-ერთი უმსხვილესი ექსპორტიორია ევროკავშირის ქვეყნებში. 2015-2017 წლების მონაცემებით, ყველაზე მეტი ოდენობის თხილის ექსპორტი განხორციელდა 2016 წელს - 20 ათას ტონაზე მეტი, ხოლო მომდევნო - 2017 წელს მკვეთრად - 9 ათას 341 ტ-მდე, თითქმის 54%-ით შემცირდა (2018 წლის მონაცემები ჯერ არ არის ხელმისაწვდომი).

ევროკავშირის ქვეყნებს შორის ყველაზე მსხვილი იმპორტიორი ქვეყნებია: გერმანია და იტალია (Kharaihvili E, Chavleishvili M, Natsvaladze M. 2014.28, ||International Journal of Social, Management, Economics and Business Engineering, Vol: 8 No: 10, pg. 3259-3263).

ამასთანავე, საქართველოსთვისაც ევროკავშირში თხილის უმსხვილესი საექსპორტო ბაზრები სწორედ ეს ქვეყნებია. საინტერესოა საქართველოს საექსპორტო შესაძლებლობების განხილვა ამ ქვეყნების ბაზარზე. ანალიზისათვის განვიხილოთ ის ქვეყნები, რომლებიც იტალიასა და გერმანიაში თხილის უმსხვილეს

ექსპორტიორებად და შესაბამისად, საქართველოს კონკურენტებად გვევლინებიან [13].

დიაგრამა 4. თხილის იმპორტის მაჩვენებლები იტალიაში უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნებიდან 2015-2017 წლებში (ტ)

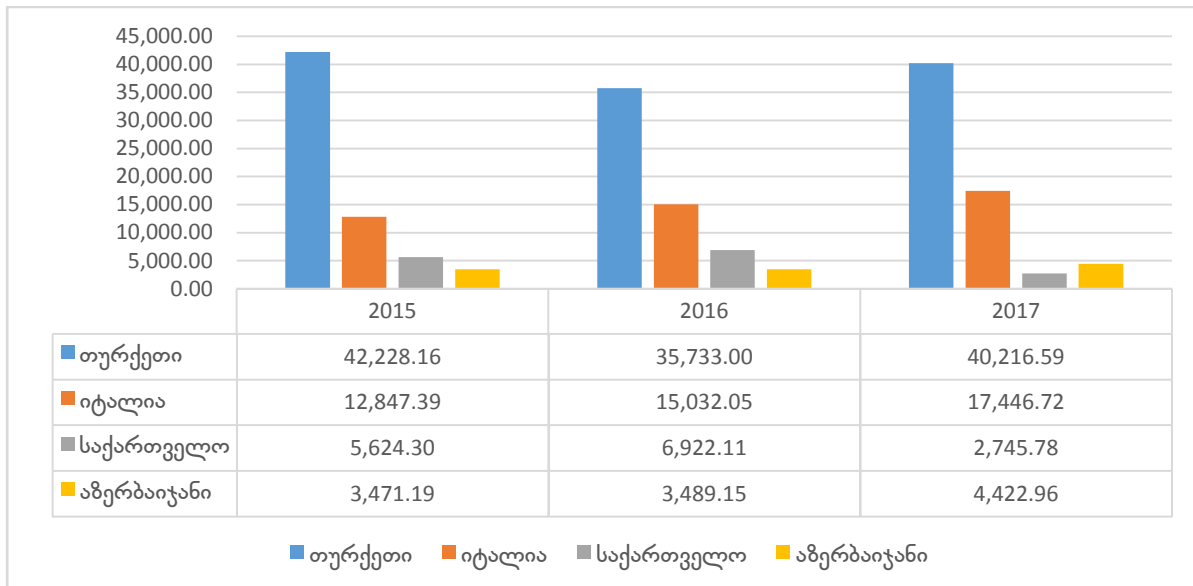
<https://comtrade.un.org/data/>. |ბოლო ნახვა 26 მარტი, 2018|.

დიაგრამა 4-დან ჩანს, რომ თხილის ექსპორტის უპირობო კონკურენტი იტალიაში თურქეთია, საქართველო და ჩილე დაახლოებით თანაბარი მოცულობის თხილის ექსპორტს ახორციელებენ, ხოლო აზერბაიჯანიდან იტალიაში ნაკლები თხილი გადის, ვიდრე საქართველოდან. აღსანიშნავია ისიც, რომ 2017 წელს, წინა წელთან შედარებით, საქართველოდან თხილის ექსპორტი იტალიაში თითქმის ორჯერ არის შემცირებული, რაც გამოწვეულია არამხოლოდ საკუთრივ ექსპორტის, არამედ ზოგადად საქართველოში წარმოებული თხილის მოცულობის შემცირებით.

გერმანიაში თხილის უმსხვილესი იმპორტიორი ქვეყნებია: თურქეთი, იტალია, საქართველო და აზერბაიჯანი. როგორც დიაგრამა 4 გვიჩვენებს, თურქეთი ამ ბაზარზეც, ისევე როგორც იტალიაში, უკონკურენტო ლიდერია. საშუალოდ მას გერმანიაში 39 ათას 393 ტონა თხილი შეაქვს.

თურქეთსა და იტალიასთან შედარებით, ცხადია, ბაზრის შედარებით მცირე წილს ფლობენ საქართველო და აზერბაიჯანი. საქართველომ 2015 წელს გერმანიაში 5 ათას 624 ტ-ზე მეტი თხილის ექსპორტი განახორციელა, 2016 წელს ეს მაჩვენებელი წინა წელთან შედარებით 23%-ით გაიზარდა და 6 ათას 922 ტ შეადგინა. 2017 წელს კი მკვეთრად, 2 ათას 745 ტონამდე შემცირდა, რაც 2016 წელთან შედარებით, 60%-იანი კლებაა (Kharaihvili E, Erkomaishvili G, Chavleishvili M. 2015 || International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering, Vol:9, No:11, pg. 3833-3837).

დიაგრამა 5. თხილის იმპორტის მაჩვენებლები გერმანიაში უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნების მიერ 2015-2017 წლებში (ტ)

<https://comtrade.un.org/data/>. |ბოლო ნახვა 26 მარტი, 2018|.

ანალიზი გვიჩვენებს, რომ თხილის უმსხვილეს საექსპორტო ბაზრებზე საქართველოს ძირითადი კონკურენტებია: თურქეთი, ჩილე, აზერბაიჯანი და იტალია. მათ შორის ცხადია, რომ იტალიისა და მით უფრო თურქეთისათვის კონკურენციის განწევას საქართველო ვერ შეძლებს. როგორც წარმოებისა და ექსპორტის მოცულობის, ასევე მათ მიერ წარმოებული თხილის მაღალი ხარისხიდან გამომდინარე.

საქართველოს კონკურენტუნარიანობისა და ევროკავშირის ბაზარზე საექსპორტო შესაძლებლობების ანალიზისათვის, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია თხილის ფასების ფორმირება. საქართველო თხილის წარმოებისა და ექსპორტის მხრივ კონკურენტუნარიანი სწორედ წარმოების დაბალი ფასით შეიძლება იყოს, რადგან თხილის ხარისხითა და სტანდარტებთან შესაბამისობის მხრივ, ის სხვა კონკურენტ ქვეყნებს საკმაოდ ჩამორჩება. ეს განსაკუთრებით შეეხება იტალიასა და თურქეთს, რომელთა გამორიცხვის შემდეგ, ჩვენი ქვეყნის კონკურენტებად ევროკავშირის „მთავარ იმპორტიორთა“ ბაზარზე მხოლოდ აზერბაიჯანი და ჩილე შეიძლება ჩავთვალოთ. გაეროს მონაცემებით, იტალია და გერმანია თხილს საქართველოდან და აზერბაიჯანიდან, ფაქტობრივად, ერთნაირ ფასად შეისყიდებიან, მაშინ როდესაც იტალიის მიერ ჩილედან შესყიდული თხილის ფასი საქართველოდან იმპორტირებული თხილის ფასს საშუალოდ 67%-ით აღემატება. შესაბამისად, როგორც წარმოების მოცულობით, ასევე ევროკავშირის ქვეყნებში საიმპორტო ფასებით, საქართველოს რეალურ კონკურენტად აზერბაიჯანი გვევლინება.

საქართველოს შეუძლია აზერბაიჯანს კონკურენცია გაუწიოს წარმოების დაბალი ფასით, რადგან ათი წლის მონაცემებით (2007-2016 წწ.), საქართველოში მენარმისათვის თხილის სარეალიზაციო საშუალო ფასი - კგ. 2,08 დოლარია, ხოლო აზერბაიჯანში - 2, 261 დოლარი.⁵ თუმცა, ეს უპირატესობა არ ნიშნავს იმას, რომ ქართული თხილი ევროკავშირის ბაზარზე მხოლოდ მისი დაბალი ფასის გამო გაიყიდება. ევროკავშირის ბაზრისათვის განკუთვნილი პროდუქცია უნდა აკმაყოფილებდეს ხარისხის, უვნებლობისა და სხვა მოთხოვნებს.

თხილის ბაზრის ანალიზის შედეგად, შესაძლებელია შევაფასოთ ქართული თხილის როგორც ძლიერი და სუსტი მხარეები, ასევე მისი შესაძლებლობები და განვსაზღვროთ მოსალოდნელი საფრთხეები:

⁵ <http://www.fao.org/prices/en/>. |ბოლო ნახვა 27 მარტი, 2018|.

<u>S ძლიერი მხარეები</u>	<u>W სუსტი მხარეები</u>
• თხილის კონკურენტული (დაბალი) ფასი • ხელსაყრელი მდებარეობა-შავი ზღვის რეგიონში ყველაზე შესაფერისი რეგიონი თხილის წარმოებისთვის • თხილის კულტივირების მრავალწლოვანი ტრადიცია	• გადამუშავების თანამედროვე ტექნოლოგიების ცოდნის ნაკლებობა • მოძველებული მონოკულტურები • მცირე პროდუქტიულობა (თხილის მოსავლიანობა საკმაოდ ჩამორჩება მსოფლიო მოსავლიანობის საშუალო მაჩვენებელს) • დაბალი ხარისხი, არასტაბილური მიწოდება, ნაკლები ცნობადობა • მიმწოდებელთა მცირე რაოდენობა • დარგის განვითარებისთვის საჭირო კაპიტალის სიმცირე

<u>O შესაძლებლობები</u>	<u>T საფრთხეები</u>
• შემოსავლის ზრდა წარმოებისა და ხარისხის საკითხებზე ჩატარებული ტრენინგების საშუალებით • წარმოების ზრდის მიზნით ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლება • მზარდი მოთხოვნა ქართულ თხილზე საერთაშორისო ბაზრებისგან • საერთაშორისო საკონდიტრო სანარმოების მოთხოვნა თხილზე • ფერმერთა თანამშრომლობა პროდუქციის დიდი რაოდენობით წარმოების/გაყიდვის მიზნით • არსებული ორმხრივი სავაჭრო ხელშეკრულებები სხვადასხვა ქვეყანასთან	• კონკურენცია თხილის ბაზრის ლიდერის და ჩვენი მეზობლის-თურქეთის მხრიდან • კონკურენცია სხვა ქვეყნების მხრიდან, რომლებსაც შეუძლიათ თხილზე უფრო კონკურენტ - უნარიანი ფასის დანესება • გლობალურ ბაზრებზე შეღწევის ხელისშემშლელი ბარიერები

საქართველოში, მრავალწლიან კულტურათა შორის, თხილის წარმოებისა და ექსპორტირების მაღალი პოტენციალი არსებობს. ქვეყნის მრავალ კუთხეში ბუნებრივი პირობები ხელს უწყობს მაღალხარისხიანი და კონკურენტუნარიანი თხილის წარმოებას.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ადგილობრივ ბაზარზე ხარისხიანი თხილის დეფიციტი შეინიშნება. მიუხედავად ხელსაყრელი ბუნებრივი პირობებისა, საქართველოში თხილის მოსავლიანობა ერთობ დაბალია. ამის დასაძლევად, აუცილებელია წარმოების ახალი ტექნოლოგიები, რაც ბევრ ქვეყანაში დანერგილია და მაღალეფექტიანად გამოიყენება. ამასთან, თხილნარის გაშენებისას აუცილებელია ფერმერს ჰქონდეს შესაბამისი ცოდნა, უნარები და გამოცდილება. საქართველოს ყველა რეგიონისათვის დადგენილია დარაიონებული ჯიშები. არარეკომენდირებული ჯიშებით ბაღის გაშენება თხილის პროდუქტიულობის დაქვეითებასა და ხარისხის გაუარესებას იწვევს, შესაბამისად, ასეთ შემთხვევაში რესურსები არაეფექტიანად გამოიყენება.

საექსპორტო პოტენციალის ასამაღლებლად აუცილებელია დაკმაყოფილდეს თხილზე არსებული მსოფლიო სტანდარტები. დღეისათვის ქართული თხილის ხარისხი ჩამორჩება მსოფლიო მოთხოვნებს, შესაბამისად უმთავრესია ქართველმა მწარმოებლებმა უზრუნველყონ სტანდარტებთან შესაბამისობა და საგარეო ბაზრებს მაღალი ხარისხის თხილი შესთავაზონ.

საქართველოში თხილის ბიზნესს დიდი მომავალი აქვს, მაგრამ აუცილებელია რიგი ღონისძიების გატარება, როგორცაა: სანერგე მეურნეობების აღორძინება, სხვადასხვა სახეობის მცირე და საშუალო გადამამუშავებელი საწარმოების ჩამოყალიბება, უკვე არსებული თხილის გადამამუშავებელი საწარმოების მოდერნიზება, ექსპორტის განვითარების მხარდაჭერა და მასზე ორიენტირებული ინფრასტრუქტურის შექმნა.

ლიტერატურა:

- Chavleishvili M, “Consumer Market for Georgian Hazelnut and the Strategy to Improve Its Competitiveness”, World Academy of Science, Engineering and Technology. International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering, 2015, Vol:9, No:5, pg. 1479-1482
- <http://nfa.gov.ge/ge/informacia/aziuri-farosana>
- <http://www.agrokavkaz.ge/dargebi>
- <http://www.comtrade.un.org>
- <http://www.fao.org>
- <http://www.geostat.ge>
- <http://www.rs.ge>
- <http://www.stv.ge/>
- International Nuts&Dried Fruit. (2017/2018). Statistical Yearbook.
- Kharaishvili E, Chavleishvili M, Natsvaladze M. (2014). Trends and Prospects for the Development of Georgian Wine Market, World Academy of Science, Engineering and Technology || International Journal of Social, Management, Economics and Business Engineering, Vol: 8 No: 10, pg. 3259-3263.
- Kharaishvili E, Chavleishvili M. (2008). Hazelnut Business Development Possibilities and Perspectives in Georgia, Agroinfo, (supported by USAID), N1.
- Kharaishvili E, Erkomaishvili G, Chavleishvili M. (2015). Problems Faced by the Agricultural Sector and Agribusiness Development Strategy in Georgia || World Academy of Science, Engineering and Technology. International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering, Vol:9, No:11, pg. 3833-3837.
- მიროტაძე ნ., მიროტაძე მ., ხარხელაური ნ., მიქაძე ნ., კვეზერელი შ., გონგლაძე შ. (2015). თბილისის ბალის გაშენება-მოვლა და პირველადი გადამამუშავება. თბილისი, UNDP Georgia.
- სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (2018). საქართველოს სოფლის მეურნეობა - 2017, სტატისტიკური პუბლიკაცია. http://geostat.ge/cms/site_images/files

Hazelnut Production in Georgia and Its Export Potential in the EU Market

Ana Polodashvili,

Georgia is a traditional producer country of hazelnuts. The advantages of Georgian hazelnut are: Favorable location in the Black Sea Region and low producers' costs, but lack of modern technologies, low productivity and quality incompliance with international standards, can be considered as the main disadvantages of Georgian hazelnut. Climate conditions of our country provide good possibilities for hazelnut production. In Georgia, during the 2006-2017 years, almost 28 thousand tons of hazelnuts were produced on average. In the 2016-2017 season, hazelnut production was obviously reduced, which is connected with the appearance of Asian pest in the country. In the 2017-2018 season, world hazelnut kernel basis production accounted for 490,000 metric tones. Turkey is the leading producing country, adding up to 73% of the world share, followed by Italy, Azerbaijan and Georgia with 9, 5 and 3% respectively. Georgia is one of the biggest exporter countries in the EU market. The largest amount of Georgian hazelnut is exported to Germany and Italy. The main suppliers in these countries and therefore, competitors of Georgia, are: Turkey, Azerbaijan and Italy. Hazelnut selling average price for entrepreneurs in Georgia is lower than in competitive countries, but only a low price of Georgian hazelnut can't be a guarantee of entry into the EU market. Products should satisfy the requirements of food safety, be consistent with the standards and be quality. First of all, Georgian hazelnut must be able to satisfy the above-mentioned requirements. Despite the fact, that Georgia currently is not a big player in the global hazelnut industry, it has a high potential to be one of the leader exporters.

Keywords: Georgian hazelnut, hazelnut production, hazelnut exports to the EU, hazelnut world market, competition in hazelnut market.

JEL Codes: D20, D24, D29

References:

- Chavleishvili M, “Consumer Market for Georgian Hazelnut and the Strategy to Improve Its Competitiveness”, World Academy of Science, Engineering and Technology. International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering, 2015, Vol:9, No:5, pg. 1479-1482
- <http://nfa.gov.ge/ge/informacia/aziuri-farosana>
- <http://www.agrokavkaz.ge/dargebi>
- <http://www.comtrade.un.org>
- <http://www.fao.org>
- <http://www.geostat.ge>
- <http://www.rs.ge>
- <http://www.stv.ge/>
- International Nuts&Dried Fruit. (2017/2018). Statistical Yearbook.
- Kharaishvili E, Chavleishvili M, Natsvaladze M. (2014). Trends and Prospects for the Development of Georgian Wine Market, World Academy of Science, Engineering and Technology || International Journal of Social, Management, Economics and Business Engineering, Vol: 8 No: 10, pg. 3259-3263.
- Kharaishvili E, Chavleishvili M. (2008). Hazelnut Business Development Possibilities and Perspectives in Georgia, Agroinfo, (supported by USAID), N1.
- Kharaishvili E, Erkomaishvili G, Chavleishvili M. (2015). Problems Faced by the Agricultural Sector and Agribusiness Development Strategy in Georgia || World Academy of Science, Engineering and Technology. International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering, Vol:9, No:11, pg. 3833-3837.

- Mirotadze N., Mirotadze M., Kharkhelauri N., Mikadze N., Kvezereli Sh., Gongladze Sh. (2015). Cultivation – care and primary processing of hazelnut garden. Tbilisi, UNDP Georgia.
- National Statistics Office of Georgia (2018). Agriculture of Georgia 2017, Statistical Publication. http://geostat.ge/cms/site_images/files

მენეჯმენტი ✧ მარკეტინგი ✧ ტურიზმი

MANAGEMENT ✧ MARKETING ✧ TOURISM

გარემარკეტინგულ გარემოში მიმდინარე ცვლილებების გავლენა საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე საქართველოში

ბაბულია მღებრიშვილი

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი.*

babulia.mgebrishvili@tsu.ge

სტატიაში საცალო ვაჭრობა განხილულია საქართველოს ეკონომიკის მნიშვნელოვან სფეროდ, რომლის მეშვეობითაც მოსახლეობამდე მისთვის საჭირო პროდუქტების დიდი ნაწილი დაიყვანება. ამასთან, ის ქვეყნის მოსახლეობის დასაქმებისა და შემოსავლების მიღების ერთ-ერთი ძირითადი წყაროა. ამიტომ, სტატიის ავტორის აზრით, საცალო ვაჭრობის შემდგომი განვითარების გზების გამოძებნას შეუძლია არსებითი როლის შესრულება ქვეყნის ეკონომიკაში. ასეთი გზების გამოძებნას სტატიის ავტორი ცდილობს საცალოდ მოვაჭრე ობიექტების გარე მარკეტინგულ გარემოში მოქმედი პოლიტიკურ-სამართლებრივი, დემოგრაფიული და ეკონომიკური ფაქტორების ანალიზით. ავტორის აზრით, მხოლოდ აღნიშნული ფაქტორების ზეგავლენის გათვალისწინებით შემუშავებული, მარკეტინგული სტრატეგიის პირობებშია შესაძლებელი საცალო სავაჭრო სანარმოების ეფექტიანად მუშაობა. ამასთან ერთად დღეს საქართველოში არსებული პოლიტიკური სიტუაცია საცალო ვაჭრობის განვითარებისთვის ხელსაყრელია. საქართველოში საცალო ვაჭრობის განვითარების საერთო მიმართულებები განისაზღვრება და მომხმარებელამდე სიცოცხლისთვის უვნებელი პროდუქტები დაიყვანება სწორედ

საცალო ვაჭრობის, როგორც ბიზნესის ერთ-ერთი სფეროს, მარეგულირებელი ძირითადი ნორმატიული დოკუმენტების მოთხოვნების შესრულებით. ეს დოკუმენტები, ევროპასთან ასოცირების ხელშეკრულების მოთხოვნებს ითვალისწინებს. თუმცა, საცალო ვაჭრობის სამართლებრივი გარემოს მონესრიგების პროცესი ჯერ არ დასრულებულა. საცალო ვაჭრობის მარეგულირებელი ძირითადი ნორმატიული აქტები, საჭიროების შემთხვევაში, უზრუნველყოფს პროდუქტების უვნებლობის პრინციპის დამრღვევი ბიზნესოპერატორის დადგენას, რაც საცალოდ მოვაჭრეებს კანონიერად მუშაობისკენ უბიძგებს. სტატიაში ტექნიკური რეგლამენტი - საცალო ვაჭრობაში დაუფასოებელი პროდუქციის მიწოდებისა და რეალიზაციის ჰიგიენური პირობების და წესების შესახებ, ჩათვლილია ერთგვარ გამკველევად საცალოდ მოვაჭრეებისთვის, პროდუქტების შენახვისა და რეალიზაციის პროცესში. მისი მოთხოვნების დაცვით უზრუნველყოფილია მომხმარებელთა უფლებების დაცვა. სტატიის ავტორი დემოგრაფიულ გარემოს აფასებს მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა-შემცირების კუთხით, რისთვისაც შობადობის, სიკვდილიანობისა და მიგრაციის მაჩვენებლებს აანალიზებს და შესაბამის დასკვნებს აკეთებს. საცალო ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორის ჭრილით, სტატიაში ყურადღებაა გამახვილებული საერთაშორისო მოგზაურებზეც და, ამ მიმართულებით, ბოლო პერიოდში, ქვეყანაში არსებულ მდგომარეობაზე. სტატიის ავტორი, ეკონომიკურ გარემოზე მსჯელობის პროცესში, აანალიზებს მოსახლეობის შემოსავლებს და ცხოვრების დონეს. ის სთვლის, რომ საცალო ვაჭრობით დაინტერესებულმა ადამიანებმა და მოქმედმა მენეჯერებმა, სწორედ ცხოვრების დონის გათვალისწინებით, უნდა მიიღონ გადაწყვეტილება საქართველოში საცალო ვაჭრობის განვითარების შესაძლო მიმართულებებზე. ხალხის ცხოვრების დონე, სწერს ავტორი, „კარნახობს“ მათ, თუ რა ტიპის საცალოდ მოვაჭრე საწარმოების გახსნა იქნება მომგებიანი ეკონომიკის განვითარების მოცემულ ეტაპზე.

საკვანძო სიტყვები: საცალო ვაჭრობა, გარემარკვეტიზებული გარემო, პოლიტიკურ-სამართლებრივი გარემო, ეკონომიკური გარემო

შესავალი. საცალო ვაჭრობა ეკონომიკის მნიშვნელოვანი სფეროა. მისი მემკვიდრით საქართველოს მოსახლეობას მილიარდობით ღირებულების საქონელი და მომსახურება მიეყიდება. ამასთან, საცალო ვაჭრობაში მოსახლეობის საკმაოდ დიდი ნაწილია დასაქმებული. ბევრმა ოჯახმა, სწორედ საცალო ვაჭრობიდან მიღებული შემოსავლებით, დაძლია სიღარიბე და შიმშილი. ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ, დღეს, საქართველოში საცალო ვაჭრობა, ეკონომიკასა და მდგრადი განვითარების მიზნების მიღწევაში, თავის როლს კარგად ასრულებს. გამომდინარე აღნიშნულიდან, საცალო ვაჭრობის შემდგომი სრულყოფის გზების გამოძიებას შეუძლია, გარკვეული წვლილი შეიტანოს მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებასა და ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში.

საცალო ვაჭრობის, ისევე როგორც ბიზნესის ნებისმიერი სხვა სფეროს, განვითარებაზე დიდ გავლენას ახდენს გარე მარკეტინგულ გარემოში განხორციელებული ცვლილებები, რომელთა შორის ჩვენ, პირველ რიგში, პოლიტიკურ-სამართლებრივ, დემოგრაფიულ და ეკონომიკურ გარემოში მიმდინარე ცვლილებებს გამოვყოფთ. მოცემული სტატია, აღნიშნული ფაქტორების გავლენით, საცალო ვაჭრობის შემდგომი განვითარებისთვის მოსალოდნელი შესაძლებლობებისა და საფრთხეების გამოვლენას ისახავს მიზნად.

კვლევის მეთოდოლოგია. მოცემული სტატიის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლების როლი შეასრულეს მარკეტინგისა და საცალო ვაჭრობის სახელმძღვანელოებმა და ლექციების კურსებმა, აგრეთვე, გარე მარკეტინგული გარემოს შესახებ, გამოქვეყნებულმა სტატიებმა. სტატიაზე მუშაობის პროცესში, პირველ რიგში, დავეყრდენით შემდეგ სახელმძღვანელოებსა და ლექციების კურსებს: კოტლერი ფ., კელერი კ. მარკეტინგის მენეჯმენტი. (2015). მე-14 გამოცემა. თარგმანი ინგლისურიდან ქართულ ენაზე [1]; ბერმანი ბ., ევანსი ჯ. (2013).

საცალო ვაჭრობის მენეჯმენტი: სტრატეგიული მიდგომა. მე-12 გამოცემა [2]; თოდუა ნ., მღებრიშვილი ბ. მარკეტინგის საფუძვლები. (2009). ლექციების კურსი [3]; თოდუა ნ., მღებრიშვილი ბ. საცალო ვაჭრობა. (2017). ლექციების კურსი [4]. გამოყენებული სტატიებიდან გამოვყოფთ შემდეგს: ბრაუნლი დ. (1999). გარე გარემოს ანალიზი [5]; თოდუა ნ., მღებრიშვილი ბ., უროტაძე ე. (2016). საქართველოს სასურსათო ბაზარზე სამართლებრივი გარემოს ფორმირების ძირითადი ასპექტები [6]; მღებრიშვილი ბ. (2008). ბიზნესის განვითარების მარკეტინგული გარემო საქართველოში [7]; მღებრიშვილი ბ. (2005). ბიზნესის მაკროგარემო საქართველოში [8]; თოდუა ნ., მღებრიშვილი ბ. (2018). სურსათის უვნებლობის უზრუნველყოფის სამართლებრივი საფუძვლები საქართველოში [9]; მღებრიშვილი ბ. (2018). მარკეტინგის სამართლებრივი გარემოს ფორმირების პროცესი საქართველოში [10]; მღებრიშვილი ბ. (2003). ბიზნესის განვითარების დემოგრაფიული გარემო საქართველოში [11]; ხმალაძე მ. (2018). მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობა პოსტსაბჭოთა საქართველოში [12].

საცალო ვაჭრობის გარე მარკეტინგულ გარემოში მოქმედი ფაქტორების შესწავლის პროცესში ვიხელმძღვანელებთ როგორც ზოგადი, ისე სტატისტიკური მეთოდებით. ზოგადი მეთოდებიდან გამოვიყენეთ ანალიზი და სინთეზი, ხოლო სტატისტიკური მეთოდებიდან დაჯგუფება, შედარება და დინამიკური მწკრივები. ანალიზის მეთოდის გამოყენებით შევისწავლეთ დემოგრაფიულ, პოლიტიკურ-სამართლებრივ და ეკონომიკურ გარემოში მოქმედი ცალკეული ფაქტორის გავლენა საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე. მიღებული შედეგების საფუძველზე კი, სინთეზის მეთოდზე დაყრდნობით, განვაზოგადეთ შედეგები და გავაკეთეთ შესაბამისი დასკვნები. ციფრობრივი მასალის შესწავლის დროს აქტიურად ვისარგებლეთ დაჯგუფებისა და შედარების მეთოდებით, დინამიკური მწკრივებით, რამაც გაგვიადვილა ობიექტური შეფასებების გაკეთება.

საცალო ვაჭრობის როლი მოსახლეობის შემოსავლებსა და დასაქმებაში და მისი სამართლებრივი რეგულირება. საცალო ვაჭრობის საწარმოებს, თავიანთი ძირითადი ფუნქციის შესრულებისას, ყოველწლიურად, საქართველოს მოსახლეობამდე და სხვა ქვეყნებიდან შემოსულ ადამიანებამდე თერთო ასორტიმენტის სასურსათო და არასასურსათო საქონელი დაჰყავთ. ასე, მაგალითად, მხოლოდ საცალოდ მოვაჭრეებმა 2013 წელს, მოქმედი ფასებით, მომხმარებლებს 8 131, 9 მლნ ლარის საქონელი მიყიდეს. ეს მაჩვენებელი 2017 წლისთვის 11 949 მლნ ლარამდე [13, 14], ე. ი. 1,5-ჯერ გაიზარდა. ცხადია, საცალო საქონელბრუნვის მაჩვენებელი, მოქმედ ფასებში, ხალხის ცხოვრების დონის რეალურ მდგომარეობას ვერ ასახავს, რადგან ამ პერიოდში ლარი გაუფასურდა, შესაბამისად, ფასები გაიზარდა, რამაც საცალო საქონელბრუნვის მაჩვენებლის გაზრდა განაპირობა. თუ 2013 წელს 1 აშშ დოლარი 1, 73 ლარი ღირდა, 2017 წლისთვის მისი მაქსიმალური ღირებულება 2,78, მინიმალური კი 2, 38 ლარი იყო [15]. და, მაინც,უნდა ითქვას, რომ საცალო საქონელბრუნვა ხალხის ცხოვრების დონის ამსახველი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია.

ვაჭრობა საქართველოს მოსახლეობის დასაქმების ერთ-ერთი ძირითადი სფეროა. საბითუმო და საცალო ვაჭრობაში, ავტომობილებისა და მოტოციკლების რემონტის ჩათვლით, 2015 წლისთვის დასაქმებულთა საშუალოწლიურმა რაოდენობამ 156,1 ათასი კაცი შეადგინა. ეს მაჩვენებელი 2016 წლისთვის 169,7 ათას, 2017 წლისთვის - კი 183,9 ათას კაცამდე გაიზარდა. ეკონომიკის სხვა სფეროებში დასაქმებულთა რაოდენობა დიდად ნაკლებია და მხოლოდ საცალო ვაჭრობაში დასაქმებულთა რაოდენობასაც კი ჩამორჩება. ასე, მაგალითად, მხოლოდ საცალო ვაჭრობაში 2015 წელს დასაქმებული 87 983 კაცი, ანუ დასაქმებულთა საერთო რაოდენობის 14,0%, 2016 წლისთვის - 95 376 კაცი (14, 3%), ხოლო 2017 წლისთვის კი 101 727 კაცი (14,4%). ეს მაშინ, როცა 2017 წელს დამამუშავებელ მრეწველობაში დასაქმებულთა წილი ქვეყანაში დასაქმებულთა მთელი რაოდენობის 13,1% ,

მშენებლობაში - 10,8, ჯანდაცვასა და სოციალურ მომსახურებაში - 9,8% იყო [13, 14]. დანარჩენ სფეროებში დასაქმებულთა რაოდენობა დიდად ნაკლებია საცალო ვაჭრობაში დასაქმებულთა რაოდენობაზე. ანალოგიური მდგომარეობა იყო წინა წლებშიც.

როგორც ჩანს, საცალო ვაჭრობა საქართველოს მოსახლეობის დასაქმებისა და მათი შემოსავლების ძირითადი წყაროა. ამიტომ ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანია მისი სტაბილური განვითარების უზრუნველყოფა. ამის მიღწევა კი, პირველ რიგში, შესაძლებელია საცალო ვაჭრობის მარეგულირებელი სამართლებრივი ბაზის მოწესრიგებით. ეს კარგად გააყენებულა შესაბამისმა სახელისუფლებო სტრუქტურებმა და ვაჭრობის სამართლებრივ ჩარჩოებში მოსაქცევად, ადეკვატური კანონები და სხვა ნორმატიული აქტები შექმნეს, რაც არეგულირებს სამენარმეო საქმიანობას, მათ შორის საცალო ვაჭრობასაც, კერძოდ, იცავენ სანარმოებს ერთმანეთისგან, მომხმარებლებს უვარგისი საქონლისა და მომსახურების მიყიდვისგან, სარეკლამო განცხადებებით და საქონლის მიმზიდველად შეფუთვით მოტყუებისგან, საზოგადოებას - გარემოს დაბინძურებისგან [მღებრიშვილი ბ. 2018, 298]. საცალო ვაჭრობის მარეგულირებელი სამართლებრივი აქტებიდან ჩვენ განვიხილავთ შემდეგს: საქართველოს კანონი პროდუქტის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის კოდექსი (2012); საქართველოს კანონი სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის კოდექსი (2012); ტექნიკური რეგლამენტი საცალო ვაჭრობაში დაუფასოებელი პროდუქციის მიწოდებისა და რეალიზაციის ჰიგიენური წესები.

საქართველოს კანონი - პროდუქტის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის კოდექსი ვრცელდება სამენარმეო საქმიანობის ყველა სფეროზე და მათ შორის, საცალო ვაჭრობაზეც, რადგან მომხმარებლებამდე პროდუქტები, ძირითადად, სწორედ საცალო ვაჭრობის ობიექტების მეშვეობით დაიყვანება. საცალო ვაჭრობაში დაშვებულმა შეცდომებმა შეიძლება პროდუქტი მოხმარებისთვის

უვარგისი გახადოს ან ზიანი მიაყენოს გარემოს. ამიტომ კანონში ხაზგასმულია, რომ კოდექსის მიზანია: ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, საკუთრებისა და გარემოს დაცვა [16, მუხლი 1, პუნქტი ა]. ეს კი მიიღწევა იმ შემთხვევაში, თუ ბაზარზე განთავსდება უსაფრთხო პროდუქტი [16, მუხლი 1, პუნქტი ბ], რომელსაც მომხმარებელს საცალო ვაჭრობა აწვდის. პროდუქტის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა ყველა ბიზნესოპერატორის, მათ შორის საცალო ვაჭრობის, მოვალეობაა. პროდუქტის უსაფრთხოების უზრუნველყოფასთან ერთად, კოდექსი ყურადღებას ამახვილებს გამყიდველის მიერ მომხმარებლის ინფორმირების ვალდებულებაზე, პროდუქტის უსაფრთხოებასთან დაკავშირებით [16, მუხლი 13, პუნქტი 6] და მომხმარებლის უფლებაზე „დაიცვას თავისი უფლებები სასამართლოში ან შესაბამის სახელმწიფო ორგანოში კანონმდებლობის შესაბამისად [16, მუხლი 13, პუნქტი 7]. თუმცა, სამწუხაროდ, საქართველოში ჯერჯერობით ვერ მოხერხდა მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ კანონის ამოქმედება, მიუხედავად იმისა, რომ კანონპროექტი [17] მზად არის უკვე რამდენიმე წელია.

საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა შეუძლია საქართველოს კანონს - სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის კოდექსი, რომელიც განმარტავს საცალო ვაჭრობის, საცალო ვაჭრობის პუნქტისა და საბოლოო მომხმარებლის ცნებების არსს [19, მუხლი 2, ქვეპუნქტები ჯ¹, ჰ¹, ჰ²]. მომხმარებელთა უფლებების დაცვაში დიდი როლის შესრულება შეუძლია სახელმწიფო კონტროლს რამაც პროდუქტის უსაფრთხოების დამრღვევი ბიზნესოპერატორები უნდა გამოავლინოს. კანონი ადგენს ამ პროცესის შესაბამის ტერმინს, უწოდებს მიკვლევადობას და განმარტავს მას, როგორც „სურსათის/ცხოველის საკვების, მასში გამოსაყენებლად განკუთვნილი ნებისმიერი ნივთიერების, სურსათთან/ცხოველის საკვებთან დაკავშირებული ტარისა და შესაფუთი მასალის . . . შესახებ მონაცემების და ინფორმაციის დადგენის შესაძლებლობას მათი წარმოების, გადამუშავებისა და დისტრიბუციის ეტაპებზე [19,

მუხლი 12, პუნქტი 3⁷]. ცხადია, მიკვლევადობის განხორციელების შესაძლებლობა ყველა ბიზნესოპერატორს კანონის დაცვისკენ უბიძგებს, რომ სახელმწიფო კონტროლის განხორციელებისას არ აღმოჩნდეს არასახარბიელო სიტუაციაში.

პროდუქტის ხარისხის შენარჩუნებაში დიდ როლს ასრულებს საცალო ვაჭრობის ობიექტი, ანუ ის ადგილი/შენობა, სადაც სურსათის მიღება, შენახვა, მომზადება და რეალიზაცია ხორციელდება [20, მუხლი 2, პუნქტი დ]. ტექნიკური რეგლამენტი - საცალო ვაჭრობაში დაუფასოებელი პროდუქციის მიწოდებისა და რეალიზაციის ჰიგიენური წესები საცალო ვაჭრობის ობიექტს ავალდებულებს პროდუქტის შესანახი პირობების დაცვას. დოკუმენტში ნათქვამია, რომ „სურსათის რეალიზაციის თითოეული სახის პროდუქტისთვის უნდა იქნეს უზრუნველყოფილი მწარმოებლის მიერ დადგენილი ტემპერატურული რეჟიმის, ტენიანობისა და განათების პარამეტრები“ [19, პუნქტი 2].

საცალო ვაჭრობაში დაუფასოებელი პროდუქციის მიწოდებისა და რეალიზაციის ჰიგიენური პირობების და წესების შესახებ ტექნიკური რეგლამენტი, შეიძლება ითქვას, რომ საცალოდ მოვაჭრესთვის ერთგვარი გამკვლევია პროდუქტის შენახვისა და რეალიზაციის პროცესში. მასში განერილი მოთხოვნების გათვალისწინება უზრუნველყოფს პროდუქტის ხარისხის შენარჩუნებას და მომხმარებელთა უფლებების დაცვას. ტექნიკური რეგლამენტის დანართები, სავაჭრო ინვენტარის რეცხვის წესსა და ობიექტების სანიტარულ რეჟიმს განსაზღვრავს.

ტურიზმის გავლენა საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე. საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე არსებითი ხასიათის გავლენის მოხდენა შეუძლია ქვეყანაში არსებულ პოლიტიკურ სიტუაციას. არასტაბილური მდგომარეობა უცხოელ ტურისტებს აშინებს, რის გამოც მათი რაოდენობა მკვეთრად მცირდება. ამით საცალო ვაჭრობა ძალიან ზარალდება იმ შემთხვევაშიც კი, როცა საქართველოში მათი სტუმრობის მიზები შოპინგი არ არის.

დღეს საქართველოში შედარებით სტაბილური პოლიტიკური სიტუაციაა. ამიტომ, საერთაშორისო ვიზიტორების რაოდენობა განუწყვეტლივ იზრდება, რაც საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე დადებითად აისახება. 2015 წელს საქართველოს 6 305 635 საერთაშორისო მოგზაური ესტუმრა, 2016 წელს - 6 719 975, 2017 წელს - 7 902 509, ხოლო 2018 წელს - კი 8 679 544 [21]. საერთაშორისო მოგზაურების რაოდენობის ასეთი ზრდის პირობებში, ცხადია, საცალო ვაჭრობის განვითარების შესაძლებლობები იზრდება, თუმცა, საერთაშორისო მოგზაურების სტუმრობის მიზნისგან დამოკიდებულებით, საცალო ვაჭრობის სხვადასხვა ტიპის ობიექტში საცალო საქონელბრუნვის ზრდის განსხვავებული შესაძლებლობები იქმნება. ამიტომ, სასურველია, ტურისტულ რეგიონებში არსებული საცალოდ მოვაჭრე ობიექტების მენეჯერები ან ისინი, რომლებიც ცდილობენ კაპიტალი საცალო ვაჭრობაში დააბანდონ, ტურიზმის განვითარების ტენდენციებში ერკვეოდნენ.

ჩატარებული კვლევებიდან [21] ირკვევა, რომ ბოლო წლებში საერთაშორისო მოგზაურები საქართველოს, უმეტეს შემთხვევაში, დასვენების, გართობისა და რეკრეაციის მიზნით სტუმრობენ (31-43%). მნიშვნელოვანია იმ ვიზიტორების რაოდენობაც, რომლებიც ქვეყანაში მეგობრების/ნათესავების მოსანახულებლად შემოდიან (22-24%). მცირეა შოპინგისტვის საქართველოში შემოსული საერთაშორისო მოგზაურების რაოდენობა და 2015-2018 წლებში საერთაშორისო მოგზაურების საერთო რაოდენობის 10%-ს არ აღემატება. ცხადია, თუ საერთაშორისო მოგზაურების ქვეყანაში სტუმრობის მიზანი დასვენება და გართობაა და არა შოპინგი, მაღაზიების გახსნით მეტისმეტი „გატაცება“ არ იქნება სწორი და, არცთუ შორეულ პერსპექტივაში, შესაძლებელია, უარყოფითადაც აისახოს მათი საქმიანობის მაჩვენებლებზე. ამ ტიპის ტურისტებისთვის უკეთესია სუვენირებად ადგილობრივი წარმოების ნაწარმის შეთავაზება. საცალო ვაჭრობის მთავარი საბრუნავი ამ შემთხვევაში უნდა იყოს ხარისხზე ზრუნვა და პერსონალური მომსახურების დონის ამაღლება.

საერთაშორისო მოგზაურები, ძირითადად, თბილისსა (50%) და ბათუმს (30%) სტუმრობენ [21]. ალბათ, სწორედ, ამან განაპირობა, გარკვეულწილად, ის ფაქტი, რომ საცალო ვაჭრობა, ყველაზე მეტად, ამ ქალაქებშია განვითარებული. ბოლო წლებში თბილისში გახსნილი მასშტაბური სავაჭრო ცენტრები (თბილისი მოლი, ისთ ფონთი, გალერეა თბილისი) საუკეთესო ადგილია ტურისტებისთვის არამარტო შოპინგის კუთხით, არამედ გართობისა და დასვენების თვალსაზრისითაც. მსხვილი სავაჭრო ცენტრები სულ ცოტა ხნის წინ ბათუმშიც გაიხსნა (ბათუმი მოლი, მეტროსითი ბათუმი), რაც, ჩვენი აზრით, გარკვეულწილად, ტურისტების რაოდენობის ზრდასთან არის დაკავშირებული.

საცალო ვაჭრობის მიერ საერთაშორისო მოგზაურებზე გაყიდული პროდუქციის სტრუქტურა მათ ეთნიკურ კუთვნილებასა და ცხოვრების დონეზე არის დამოკიდებული. როგორც წესი, სხვადასხვა ეროვნების, რელიგიისა და ცხოვრების დონის ადამიანების ქცევა ბაზარზე განსხვავებულია. ამიტომ, სასურველია, საცალო ობიექტების მიერ ამ ინფორმაციის ფლობაც. როგორც ირკვევა, საქართველოს ბოლო პერიოდში, უპირატესად, მეზობელი ქვეყნებიდან, - აზერბაიჯანიდან, სომხეთიდან, რუსეთიდან და თურქეთიდან, -სტუმრობენ. ამასთან, საერთაშორისო მოგზაურების რაოდენობა, უკანასკნელი ოთხი წლის განმავლობაში, სტაბილურად მხოლოდ რუსეთიდან იზრდება. რაც შეეხება სომხეთიდან და აზერბაიჯანიდან შემოსულ მოგზაურებს, მათი რაოდენობა ხან იზრდება და ხან მცირდება. თუმცა, 2015-2016 წლებში საქართველოში ყველაზე მეტი რაოდენობის მოგზაური სომხეთიდან შემოვიდა, 2017-2018 წლებში კი აზერბაიჯანიდან [21].

ვფიქრობთ, საერთაშორისო მოგზაურების ქვეყნების მიხედვით სტრუქტურირების ცოდნა საცალოდ მოვაჭრეებს დაეხმარება, მათ მიერ სავარაუდოდ, შესაძენი პროდუქტების ასორტიმენტის პროგნოზირებაში. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ საცალო ვაჭრობამ შეძლოს საერთაშორისო მოგზაურებში ადგილობრივი წარმოების პროდუქტების ყიდვის სურვილის გაჩენა.

საქართველოსთვის წამგებიანი იქნება, როცა უცხოელ ტურისტებზე საცალო ვაჭრობაში, უპირატესად, იმპორტულ პროდუქტებს გაყიდონ. ასეთ შემთხვევაში, ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობით, ქვეყანა დიდ სარგებელს ვერ ნახავს.

დინამიკური დემოგრაფიული და ეკონომიკური გარემო-საცალო ვაჭრობის მამოძრავებელი. საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე დიდ გავლენას დემოგრაფიულ გარემოში მიმდინარე ცვლილებები ახდენს. ამ სფეროს სპეციალისტთა ნაწილი სთვლის, რომ საქართველოში დემოგრაფიული კრიზისია, რადგან „მოსახლეობის ასეთი დაბალი ბუნებრივი მატება, როგორცაა პოსტსაბჭოთა საქართველოში, მას არ ჰქონია მთელი ისტორიის მანძილზე. მიუხედავად მრავალი გამანადგურებელი შემოსევისა, შობადობის დონე და ბუნებრივი მატება ყოველთვის უზრუნველყოფდა მოსახლეობის გაფართოებულ კვლავნარმოებას, როდესაც შვილების თაობა რიცხობრივად აღემატება მშობლების თაობას. პოსტსაბჭოთა საქართველოში სიტუაცია კარდინალურად შეიცვალა. შვილების თაობა მშობლების თაობასთან შედარებით ნაკლები იხადება“ [ხმალაძე ნ. 2018, 512]. ასეთ პირობებში, საცალო ვაჭრობის განვითარების შესაძლებლობები შემცირებულია. ცხადია, საცალო ვაჭრობასა და დემოგრაფიულ გარემოს ფაქტორებს შორის ორმხრივი კავშირი არსებობს. არამართო დემოგრაფიული გარემოს ცვლილებები განაპირობებს ცვლილებებს საცალოდ მოვაჭრეთა საქმიანობაში, არამედ საცალო ვაჭრობის, როგორც ბიზნესის ერთ-ერთი ფორმის, განვითარების დონეც ახდენს გავლენას დემოგრაფიულ გარემოზე, იწვევს დადებით ან უარყოფით ძვრებს მოსახლეობის მთლიან რაოდენობასა და სტრუქტურაში, ოჯახების რაოდენობასა და შემოსავლებში, ცხოვრების დონეში, მიგრაციაში [მღებრიშვილი ბ. 2003. 53].

დემოგრაფიული გარემოს მაჩვენებლებიდან საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე გავლენას, პირველ რიგში, მოსახლეობის რაოდენობის დინამიკა ახდენს, რადგან ამით მომხმარებელთა რაოდენობა იცვლება. მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა თუ შემცირება, თავის მხრივ, დამოკიდებულია როგორც

შობადობისა და სიკვდილიანობის მაჩვენებლებზე, ასევე მიგრაციულ პროცესებზე. ეს მაჩვენებლები განაპირობებს მოსახლეობის სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურის, ოჯახების შემადგენლობის შეცვლას და ამის მიხედვით, პროდუქტებზე მოთხოვნის განსხვავებულ სტრუქტურას. აღნიშნულის შედეგად, საცალო ვაჭრობას ზოგიერთი პროდუქტით ვაჭრობის შემდგომი განვითარების შესაძლებლობა ეძლევა, ზოგიერთის მიხედვით კი, შეფერხების საფრთხე წარმოექმნება. საქართველოში, შობადობისა და სიკვდილიანობის მაჩვენებლების მიხედვით, დღეს ასეთ მდგომარეობაა: 2010 წელს დაიბადა 55,2 ათასი ბავშვი, გარდაიცვალა - 51,1 ათასი; 2015 წელს დაიბადა 59,2 ათასი, გარდაიცვალა 49,1 ათასი; 2016 წელს, წინა წელთან შედარებით, დაბადებულთა რაოდენობა შემცირდა და შეადგინა 56,6 ათასი კაცი, გარდაცვლილთა რაოდენობა კი გაიზარდა 50,8 ათასამდე; 2017 წლისთვის კიდევ უფრო შემცირდა როგორც დაბადებულთა, ასევე გარდაცვლილთა რაოდენობა და შეადგინა, შესაბამისად, 53,3 და 47,8 ათასი კაცი [13, 14]. ჩვილ ბავშვთა რაოდენობის შემცირებით მიმდინარე პერიოდში ზარალდება ამ სეგმენტზე მომუშავე მალაზიები, მომავალ პერიოდში კი პრობლემები შეექმნებათ სხვა ასაკობრივი ჯგუფებისთვის (მოზარდები, თინეიჯერები) საჭირო პროდუქტებით საცალოდ მოვაჭრე საწარმოებსაც.

როგორც სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებიდან ირკვევა, საქართველოში, ბოლო ორ წელიწადში, მოსახლეობის ბუნებრივი მატება გამოიკვეთა, მაგრამ მოსახლეობის რაოდენობა არ გაზრდილა. ასე, მაგალითად, 2015 წელს ბუნებრივმა მატებამ 20,1 ათასი კაცი შეადგინა. ამ ფაქტის გათვალისწინებით, 2016 წლის დასაწყისში ქვეყანაში მოსახლეობის რაოდენობას უნდა მიეღწია 3 732,0 ათასი კაცისთვის, რეალურად კი მხოლოდ 3 728,6 ათასი კაცი იყო. მამასადამე, საქართველოში გარემომგრაციული პროცესები გრძელდება. ეს დასტურდება 2017 წლის მონაცემებითაც. 2016 წლის ბუნებრივი მატების (5,8 ათასი) გათვალისწინებით, 2017 წლის დასაწყისისთვის, საქართველოს მოსახლეობას უნდა

შედგინა 3 734,4 ათასი კაცი და არა 3 726,2 ათასი. გარემიგრაციული პროცესები, საცალო ვაჭრობაზე მოქმედების თვალსაზრისით, ცალსახად, უარყოფითად ვერ შეფასდება. მართალია, მოსახლეობის რაოდენობის შემცირებით, სხვა თანაბარ პირობებში, მოთხოვნა მცირდება, რაც საცალო ვაჭრობის განვითარებას აფერხებს, მაგრამ გარემიგრაციულ პროცესებს, უმატეს შემთხვევაში, თან სდევს ქვეყანაში ფულადი გზავნილების შემოსვლა, რაც მოსახლეობის მოთხოვნას ზრდის და საცალო ვაჭრობაც არ ზარალდება.

მარკეტინგის ეკონომიკური გარემოც დიდ გავლენას ახდენს საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე, რადგან მოსახლეობის მყიდველობითუნარიანობა და ნაყიდი პროდუქტების სტრუქტურა უშუალო კავშირშია მათ შემოსავლებსა და ცხოვრების დონესთან. ამ მხრივ, საქართველოში, დღეს არსებული, მდგომარეობა დამაკმაყოფილებლად ვერ ჩაითვლება მიუხედავად იმისა, რომ მოსახლეობის შემოსავლები იზრდება. მოსახლეობის საშუალოთვიური შემოსავლების დინამიკა ბოლო წლებში გამოიყურება ასე: 2014 წელი-239,2 ლარი; 2015 წელი-250,4 ლარი; 2016 წელი-268,5; 2017 წელი-272,7 ლარი [13, 14]. მოსახლეობის შემოსავლებში ძირითადი ფულადი შემოსავლებია, რისი რაოდენობაც აღნიშნულ წლებში შეიცვალა ასე: 2014 წელი-214,2 ლარი; 2015 წელი-227,1 ლარი; 2016 წელი-247,8 ლარი; 2017 წელი-252,5 ლარი [13, 14]. მოსახლეობის შემოსავლების ამ უმნიშვნელო ზრდას თან ახლდა ლარის გაუფასურება (2014 წელს 1 აშშ დოლარი ღირდა 1,77ლარი, 2017 წელს კი 2,51 ლარი), რამაც ფასებისა და საარსებო მინიმუმის ზრდა გამოიწვია. ასე, მაგალითად, 2015 წელს საარსებო მინიმუმი 154, 5 ლარი იყო, 2017 წელს კი 170,8 ლარი [15]. ამიტომ, ხალხის ცხოვრების დონე არ შეცვლილა და, ფაქტობრივად, იგივე დარჩა. მოსახლეობის საკმაო რაოდენობა იძულებულია თავისი შემოსავლების დიდი ნაწილი პირველადი მოთხოვნილების პროდუქტების შეძენას მოახმაროს. ასეთ პირობებში ძირითადი მოხმარების პროდუქტების რეალიზაციის შესაძლებლობები

იზრდება და ამ პროდუქტებით საცალო ვაჭრობასაც განვითარების მეტი პერსპექტივა აქვს.

დასკვნები და წინადადებები მაშასადამე, დასკვნის სახით, უნდა ითქვას, რომ:

- ✓ დღეისათვის საცალო ვაჭრობა, დიდ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრებაში. ერთი მხრივ, მისი მეშვეობით მომხმარებელამდე დაიყვანება მისთვის აუცილებელი პროდუქციის დიდი ნაწილი. მეორე მხრივ, საცალო ვაჭრობა მოსახლეობის დასაქმებისა და მათი ფულადი შემოსავლების მნიშვნელოვანი წყაროა;
- ✓ საქართველოში, საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს გარემარკეტინული გარემოს ისეთი ფაქტორები, როგორცაა: პოლიტიკურ-სამართლებრივი, დემოგრაფიული და ეკონომიკური პროცესები. მხოლოდ, მათი ზეგავლენის გათვალისწინებით შემუშავებული, მარკეტინგული სტრატეგიის პირობებშია შესაძლებელი საცალოდ მოვაჭრე სანარმოების საქმიანობის ეფექტიანად წარმართვა;
- ✓ საცალო ვაჭრობის სამართლებრივ ჩარჩოებში მოსაქცევად, დამოუკიდებელი განვითარების გზაზე დამდგარ საქართველოში, მნიშვნელოვანი სამუშაო ჩატარდა. ქვეყანაში ბიზნესის დარგების, მათ შორის საცალო ვაჭრობის, შემდგომი განვითარებისა და მოსახლეობის უვნებელი სურსათით უზრუნველყოფისათვის მიღებულია და მოქმედებს ნორმატიული აქტები, რაც ეხმაურება და ითვალისწინებს ევროპასთან საქართველოს ასოცირების ხელშეკრულების [17] მოთხოვნებს. თუმცა, სამუშაო ჯერ არ დასრულებულა. ამის დასადასტურებლად იმის აღნიშვნაც საკმარისია, რომ ჯერ კიდევ არ ამოქმედებულა დროებით შეჩერებული საქართველოს კანონი მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ მიუხედავად იმისა, რომ კანონპროექტი [18] უკვე რამდენიმე

წელია მზად არის. ეს კანონი მომხმარებლებს გაუადვილებს თავის დაცვას პროდუქციის გამყიდველთა არაკეთილსინდისიერი ქმედებებისგან;

- ✓ საცალო ვაჭრობის განვითარება უშუალო კავშირშია გარე ტურიზმის განვითარებასთანაც. საერთაშორისო მოგზაურები კარგი მყიდველები არიან და დადებითად ზემოქმედებენ საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე. ამას ადასტურებს ბოლო პერიოდში გახსნილ მასშტაბურ სავაჭრო ცენტრებში უცხოელი ტურისტების ნაკადები, რაც ერთი შეხედვითაც კი ნათელია;
- ✓ საერთაშორისო მოგზაურების მიერ შეძენილი პროდუქტების ასორტიმენტი დამოკიდებულია მათი საქართველოში შემოსვლის მიზანთან. ამიტომ, სასურველია, რომ საცალო ვაჭრობის ობიექტების მფლობელები ან მათი მენეჯერები ერკვეოდნენ ტურიზმის განვითარების ძირითად ტენდენციებში და გაითვალისწინონ ისინი საცალო ვაჭრობის განვითარების შესახებ გადანწყვეტილების მიღების დროს;
- ✓ საცალო ვაჭრობის ობიექტების ეფექტიანად მუშაობის უზრუნველყოფაში, დიდი როლი აკისრია ისეთი მნიშვნელოვანი დემოგრაფიული მაჩვენებლების ცვლილებების ანალიზს, როგორცაა მოსახლეობის ზრდა ან შემცირება, რაც, თავის მხრივ, შობადობის, სიკვდილიანობისა და მიგრაციის მაჩვენებლების ცვლილებებზეა დამოკიდებული. საცალო ვაჭრობის მენეჯერებმა, ამ მაჩვენებლების შესახებ მსჯელობისას, აუცილებლად უნდა იაზროვნონ პერსპექტიულად და მარკეტინგულად, რაც იმას ნიშნავს, რომ მათ, როგორც მოკლევადიან, ასევე გრძელვადიან პერსპექტივაში, დროულად უნდა გააცნობიერონ მოსალოდნელი საფრთხეები და შესაძლებლობები, რაც შეიძლება თან მოჰყვეს დემოგრაფიული გარემოს ძირითადი მაჩვენებლების ცვლილებებს;

- ✓ მოსახლეობის შემოსავლების რაოდენობასა და მისი ხარჯვის სტრუქტურაში გარკვევის გარეშე, საცალო ვაჭრობა სწორი მიმართულებით ვერ განვითარდება. საცალო ვაჭრობის ობიექტების მფლობელები და მენეჯერები აუცილებლად უნდა დაინტერესდნენ მოსახლეობის შემოსავლების სტატისტიკით, მისი ხარჯვის სისტემით და განაწილების ხასიათით. ამ მაჩვენებლებთან ერთად, მათ ყურადღება უნდა გაამახვილონ ხალხის ცხოვრების დონეზე, რომელიც, შეიძლება ითქვას, რომ საცალო ვაჭრობას „კარნახობს“, თუ რა ტიპის საცალოდ მოვაჭრე სანარმოების გახსნაა მომგებიანი ეკონომიკის განვითარების მოცემულ ეტაპზე.

ლიტერატურა:

- საქართველოს კანონი სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის კოდექსი (2012) <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1659434?publication=12>
- <http://netgazeti.ge/business/38899/>
- ბერმანი ბ., ევანსი ჯ. (2013). საცალო ვაჭრობის მენეჯმენტი: სტრატეგიული მიდგომა. ინგლისურ ენაზე. გამომცემლობა „პეარსონი“.
- ბრაუნლი დ. (1999). გარე გარემოს ანალიზი. მარკეტინგი ენციკლოპედია. თარგმანი ინგლისურიდან რუსულ ენაზე. სანკტ-პეტერბურგი, გამომცემლობა „პიტერი“, 2002, გვ.293-310.
- თოდუა ნ., მღებრიშვილი ბ. (2009). მარკეტინგის საფუძვლები. ლექციების კურსი. თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- თოდუა ნ., მღებრიშვილი ბ. (2018). სურსათის უვნებლობის უზრუნველყოფის სამართლებრივი საფუძვლები საქართველოში. საერთაშორისო აკადემიური კვლევების ჟურნალი ტომი 1, #1 (ელექტრონული), გვ.9-16. ინგლისურ ენაზე.

- თოდუა ნ., მღებრიშვილი ბ. (2017). საცალო ვაჭრობა. ლექციების კურსი. https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/todua_27528.pdf
- თოდუა ნ., მღებრიშვილი ბ., უროტაძე ე. (2016). საქართველოს სასურსათო ბაზარზე სამართლებრივი გარემოს ფორმირების ძირითადი ასპექტები. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის, - გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში, - მასალები. თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, გვ.250-256.
- კოტლერი ფ., კელერი ვ. (2015). მარკეტინგის მენეჯმენტი. მე-14 გამოცემა. თარგმანი ინგლისურიდან ქართულ ენაზე პროფ. ნ. თოდუას სამეცნიერო რედაქტორობით. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. გვ. 94-107; 590-610.
- მღებრიშვილი ბ. (2003). ბიზნესის განვითარების დემოგრაფიული გარემო საქართველოში. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები 350, ეკონომიკა 1-2, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ.58-67.
- მღებრიშვილი ბ. (2005). ბიზნესის მაკროგარემო საქართველოში. უურნალი საქართველოს ეკონომიკა, #10, გვ.39-41.
- მღებრიშვილი ბ. (2008). ბიზნესის განვითარების მარკეტინგული გარემო საქართველოში. სამეცნიერო შრომების კრებული I ბიზნესი და საყოველთაო კეთილდღეობა. თბილისი, გამომცემლობა „ლამპარი“, გვ.294-302.
- მღებრიშვილი ბ. (2018). მარკეტინგის სამართლებრივი გარემოს ფორმირების პროცესი საქართველოში. ეკონომიკისა და ბიზნესის კვლევების ევროპული უურნალი. ტომი 4, # 3 (ელექტრონული), გვ. 61-67. ინგლისურ ენაზე. <https://content.sciendo.com/view/journals/ejes/4/3/ejes.4.issue-3.xml>
- საერთაშორისო ვიზიტორების კვლევა. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია. <https://gnta.ge/ge/%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%90/>
- საქართველოს ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულება (2014). IV კარი ვაჭრობა და ვაჭრობასთან დაკავშირებული საკითხები, გვ. 41-404. <http://www.parliament.ge/ge/ajax/downloadFile/34753/AA>

- საქართველოს კანონი მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ (პროექტი).
<https://info.parliament.ge/file/1/BillReviewContent/113040?>
- საქართველოს კანონი პროდუქტის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის კოდექსი (2012)
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1659419?publication=24>
- საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული: 2017. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. თბილისი, 2017
https://www.geostat.ge/media/13749/Yearbook_2017.pdf
- საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული: 2018. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. თბილისი, 2018.
https://www.geostat.ge/media/13862/Yearbook_2018.pdf
- ტექნიკური რეგლამენტი საცალო ვაჭრობაში დაუფასოებელი პროდუქციის მიწოდებისა და რეალიზაციის ჰიგიენური წესები (2014)
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2189527>
- ხმალაძე მ. (2018). მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობა პოსტსაბჭოთა საქართველოში. III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის, - გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში, - შრომების კრებული, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ.512-516.

Impact of Changes in External Marketing Environment on the Development of Retail Trade in Georgia

Babulia Mghebrishvili,

*Associate Professor of Iv.
Javakhishvili Tbilisi State
University*

babulia.mghebrishvili@tsu.ge

In the article, retail trade is considered an important field of Georgia's economy providing delivery of wide range of products to the customers. At the same time it is also an important source of employment and income of population. Therefore, according to the author, finding

new ways for further development of retailing can play a great role in the country's economy. In order to find these ways the author analyses political, legal, demographic and economic factors in the external marketing environment of retailing enterprises. In her opinion, it is only possible for retailer work effectively if marketing strategies are based on evaluation affects of these factors. The author thinks that the political situation in Georgia nowadays is favorable for the development of retailing. She believes that general lines of the development of retailing are identified correctly and the population has the possibility to obtain products safe for their life. Retailers, at the same time, observe the requirements of basic legal documents, regulating retailing, as one of the fields in business. These documents consider the requirements of the contract, regulating association with Europe. Though, as it is said in the article, the process of arrangement of the legal environment of retailing is not finished yet. The basic normative acts, regulating retailing, provide the possibility to find out the business-operators breaking the principles of food safety. This pushes the traders to work legally. Technical Regulations on hygienic conditions and rules of supply and sale of unpacked products in retail trade, it is considered as a guide to retailers in the process of storage and sale of food products. The protection of consumers' rights is provided by its requirements. The author of the article describes the demographic environment in terms of increase and decrease of the number of population; she analyzes the birth rates, death rates and migration and makes relevant conclusions. In the context of the factor of retail trade, the article focuses on international travelers and, in this direction, the current situation in the country. The author of the article, in the process of discussing the economic environment, analyzes the income of the population and living standards. She considers that retailers and active managers, taking into consideration the standard of living, must decide on possible ways to develop retail trade in Georgia. The author says that people's living standards "dictate" what kind of retail trader enterprises should be open at a given stage for the development of a profitable economy.

Keywords: Retail trade, external marketing environment, political-legal environment, economic environment

JEL Codes: D11, D18, L81

References:

- Philip Kotler, Kevin Keler. (2015). Management of Marketing, 14th edition. Translation from English into Georgian. Scientific Editor Professor N. Todua. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, pp. 94-107; 590-610.
- Mghebrishvili B. (2018). Process of Formation of the Legal Environment for Marketing in Georgia. European Journal of Economics and Business Studies, volume 4, #3, pp. 61-69.. <https://content.sciendo.com/view/journals/ejes/4/3/ejes.4.issue-3.xml>
- Mghebrishvili B. (2003). Demographic Environment for Business Development in Georgia. Proceedings of Iv. Javakhishvili Tbilisi State University 350, ECONOMICS 1-2, pp.58-67.
- Khmaladze M. (2018). Population Natural Increase in Post-soviet Georgia. III International Scientific Conference – Challenges of Globalization in Economics and Business. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Press, pp. 512-516.
- Statistical Yearbook of Georgia: 2018 / National Statistics Office of Georgia. – Tbilisi, 2018
- Statistical Yearbook of Georgia: 2017 / National Statistics Office of Georgia. – Tbilisi, 2017
- <http://netgazeti.ge/business/38899/>
- Georgian Law Product Safety and Free Movement Code (2012).
- Association Agreement (2014). Title IV. Trade and trade-related issues, p. 41-404.
- Georgian Law on Protection of Consumer Rights Protection (project)
- Georgian Law on Food Products / Animal Food Safety, Veterinary and Plants Protection Code (2012) <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1659434>
- Bary Berman, Joel R. Evans. (2013). Management of Retail Trade: a strategic approach. 12th edition. PEARSON.
- Technical Regulations for Hygienic Rules for Supply and Sale of Bulk Products in Retail Trade (2014). <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2189527>
- International Visitors Survey. Georgian National Tourism Administration. <https://gnta.ge/ge/%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%90/>
- Todua N., Mghebrishvili B. (2009). Fundamentals of Marketing (Course of lectures). Tbilisi. Publishing house “Universali.”
- Todua N., Mghebrishvili B. (2017). Retail Trade (Course of lectures).
- Brownlie D. (1999). Analysis of external environment. Marketing Encyclopedia. Translation from English into Russian. St. Petersburg, publishing house "Peter", 2002, p.293-310.
- Todua N., Mghebrishvili B., Urotadze E. (2016). The main aspects of the formation of legal environment on the Georgian food market. International Scientific Conference: Challenges of Globalization in Economics and Business. Publishing House "Universali", Tbilisi, pp.250-256.

- Mghebrishvili B. (2008). Marketing Environment of Business Development in Georgia. Collection of Scientific Works I Business and Universal Well-being. Tbilisi, publishing house „LAMPARI“, pp. 294-302.
- Mghebrishvili B. (2005). Business Microenvironment in Georgia. Journal „Sakartvelos Ekonomika“, #10, pp. 39-41.
- Todua N., Mghebrishvili B. (2018). Legal Fundamentals of Food Safety Provisions in Georgia. Journal of International Academic Research, volume 1, #1, pp.9-16
- <http://www.parliament.ge/ge/ajax/downloadFile/34753/AA>
- <https://info.parliament.ge/file/1/BillReviewContent/113040?>
- <https://irissymposium.wixsite.com/jiar> <https://irissymposium.wixsite.com/website-71>
- <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1659419?publication=24>
- https://www.geostat.ge/media/13749/Yearbook_2017.pdf
- https://www.geostat.ge/media/13862/Yearbook_2018.pdf
- https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/todua_27528.pdf

კონფლიქტების გამომწვევი მიზეზები და მათი მართვის სრულყოფის შესაძლებლობები ორგანიზაციებში

მაია ნიკვაშვილი

საქართველოს ტექნიკური

უნივერსიტეტის დოქტორანტი

maia.nikvashvili@tsu.ge

კონფლიქტი, თავისი არსით, სოციალურ-პრომითი ურთიერთობების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია. ადამიანთა ურთიერთშეუთავსებადი მოთხოვნების, ინტერესებისა და ფასეულობების წინააღმდეგობრიობა განაპირობებს კონფლიქტური სიტუაციის წარმოქმნას სოციალურ-პრომითი ურთიერთობების ცალკეულ სუბიექტებს შორის. სწორედ აღნიშნულ პრობლემაზეა შესრულებული წინამდებარე სამეცნიერო სტატია, რომელშიც გაანალიზებულია კონფლიქტების შესახებ ეკონომიკურ ლიტერატურაში არსებული ზოგიერთი შეხედულება და გამოთქმულია მასზე საკუთარი მოსაზრება.

საკვანძო სიტყვები: კონფლიქტი, კონფლიქტის სახეობები, კონფლიქტების მართვა, კონფლიქტების მართვის მეთოდები.

კონფლიქტები: არსი, სახეობები, შედეგები

კონფლიქტში იგულისხმება ცალკეული ადამიანის ფსიქიკაში, ადამიანებსა და მათი ფორმალური და არაფორმალური გაერთიანებების ურთიერთდამოკიდებულებებში ურთიერთსაწინააღმდეგო მიმართულებების ტენდენციების შეჯახება. ორგანიზაციაში ის გამოვლინდება ადამიანთა გასაზღვრული ქცევითა და მოქმედებებით, რაც ხშირად გადაიქცევა სხვის საქმეებში ჩარევით. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ესაა მხარეთა შორის ბრძოლა საკუთარი მიზნების მისაღწევად და მოწინააღმდეგის საზიანოდ. კონფლიქტებს ყოველთვის ჰქონდა ადგილი საზოგადოებაში, მაგრამ ბოლო წლებში ის საგრძნობლად გახშირდა და, შესაბამისად, მისდამი ინტერესი გაიზარდა და სერიოზული დაკვირვებისა და შესწავლის საგანი გახდა.

ადამიანი კონფლიქტში შედის, როცა ვერ ხედავს მისთვის მიუღებელი სიტუაციის შეცვლის სხვა საშუალებას. ამ დროს მისი მოქმედება იღებს შეტევის ან თავდაცვის ფორმას. მოცემულ შემთხვევაში სასურველია, კონფლიქტში შემავალი ადამიანი ცდილობდეს შეინარჩუნოს “მოწინააღმდეგეებთან” ნორმალური ურთიერთობა და გამოიჩინოს თავშეკავება.

კონფლიქტების სახეობებია: საერთო (ეხება მთელ ორგანიზაციას), ნაწილობრივი (ვრცელდება ორგანიზაციის გარკვეულ ნაწილზე), უვნებელი, საზიანო, რაციონალური, მშვიდობიანი, არამშვიდობიანი, გრძელვადიანი, მოკლევადიანი და ა. შ. არამშვიდობიან კონფლიქტს შეუძლია გამოიწვიოს კრიზისი და, საბოლოო ანგარიშით, მიგვიყვანოს ნგრევამდე (პაიჭაძე 2013, 344).

ზოგჯერ კონფლიქტების გამომწვევ მიზეზებად ასახელებენ ისეთ ფაქტორებს, როგორცაა: მიზნის შეუსაბამობა, გაურკვეველობა, რესურსების სიმცირე, წახალისების სისტემა და სხვ. იმის გამო, რომ განსხვავებული დეპარტამენტები ორგანიზაციაში განსხვავებულ საქმიანობასა და ფუნქციებზე არის ფოკუსირებული, შესაძლებელია მათ შორის წარმოიშვას კონფლიქტი. მაგალითად, წარმოების

განვითარების დეპარტამენტი ორიენტირებულია ეფექტიანობის ამაღლებასა და დანახარჯების შემცირებაზე, მაშინ როცა დიზაინერები ორიენტაციას აკეთებენ, რაც შეიძლება კრეატიული და ყველაზე ინოვაციური პროდუქტის შექმნაზე (Managing 2008, 297). რასაც შეიძლება მოჰყვეს ერთეული პროდუქციის თვითღირებულების და, შესაბამისად, ღირებულების ზრდა. ცხადია, ასეთ შემთხვევაში კონფლიქტის მიზეზი იქნება **მიზნის შეუსაბამობა**; რაც შეეხება **გაურკვევლობას**, ის დაკავშირებულია ცვალებად გარემოში მენეჯერთათვის ინფორმაციის სიმცირესთან, რის გამოც ისინი ხდებიან უფრო მანევრულნი ან ხშირად იცვლიან მუშაობის სტილს, რასაც ხშირად ახლავს სხვადასხვა სახეობის კონფლიქტი; რაც შეეხება კონფლიქტების შემდეგ მიზეზს- „**რესურსების სიმცირე**“ -მას იწვევს ის, რომ მომუშავეები და დეპარტამენტები ერთმანეთს ეჯიბრებიან რესურსების მოპოვებაზე, რაც ხშირად წარმოქმნის კონფლიქტს. როცა რესურსების სიმცირეა და ორგანიზაციას უწევს საჭიროზე უფრო ნაკლები რესურსის გამოყენება, ინდივიდები, გუნდში მომუშავეები და დეპარტამენტები ერთმანეთს ეჯიბრებიან ამ შემცირებული რესურსების გამოყენებაში. ასეთი კონკურენცია კი იწვევს მაღალი დონის კონფლიქტს (Managing 2008, 298). რაც შეეხება **წახალისების სისტემას**, ის გვევლინება კონფლიქტის მიზეზად მაშინ, როცა მენეჯერი ახალისებს კონკურენციას და მათი ხელქვეითებისათვის აყალიბებს დამარცხებული-გამარჯვებულის ტიპის გარემოს. ის ამით ზრდის კონფლიქტის წარმოშობის ალბათობას. ორგანიზაციების უმრავლესობა ახალისებს და ხელს უწყობს კონკურენციულობას, ზოგი კი ამკვიდრებს ისეთ სისტემას, რითაც მხოლოდ მომუშავეების მკაცრად განსაზღვრული ნაწილი აღწევს მაღალ რეიტინგს თავის საქმიანობაში. ასეთი ტიპის სისტემა წახალისებს მომუშავეებს, რომ აკეთონ მათი მაქსიმუმი, მაგრამ ის ასევე წახალისებს კონკურენციას შეზღუდულ ფარგლებში, რაც წარმოშობს კონფლიქტს მომუშავეებს შორის.

კონფლიქტებზე თანამედროვე შეხედულებით, ბევრი მათგანი არამართო დასაშვებია, არამედ სასურველიცაა. საქმე ისაა, რომ კონფლიქტი იძლევა

ინფორმაციას ორგანიზაციის პრობლემების შესახებ, გარდა ამისა მისი დახმარებით შეიძლება გამოვლინდეს ორგანიზაციაში მიმდინარე ფარული პროცესები, თანამშრომელთა სხვადასხვა სასარგებლო თვალსაზრისი და ა. შ.

კონფლიქტების პოზიტიურ შედეგად ითვლება, აგრეთვე, ყველა მხარისათვის მისაღები საშუალებებით პრობლემების ისეთი გადაწყვეტა, რომელიც აჯანსაღებს ადამიანთა ურთიერთობას, ხელს უწყობს კოლექტივის დარაზმულობას და მათ წევრთა ურთიერთთანამშრომლობას, ამცირებს ანტაგონიზმს და ა. შ. ამასთან ერთად, კონფლიქტები იწვევს ძველი სოციალური ინსტიტუტების გარდაქმნას და ახლის ფორმირებას, ხელს უწყობს ადამიანთა პროგრესული ჯგუფების ჩამოყალიბებას და კონსოლიდაციას, მათ შორის ინტერესების დაბალანსებას და, ამდენად, უზრუნველყოფს ორგანიზაციის სტაბილურობას. გარდა ზემოაღნიშნულისა, კონფლიქტები ხშირად ასტიმულირებს პროგრესულ ცვლილებას. საქმე ისაა, რომ კონფლიქტის დროს წამოიჭრება ახალი იდეები და მოსაზრებები, რაც კონფლიქტური სიტუაციის გარეშე არ წარმოჩინდებოდა.

კონფლიქტების მართვის მეთოდები

საზოგადოების განვითარების ინტერესებიდან გამომდინარე, აუცილებელია კონფლიქტების მართვა. მისი მიზანია არასასურველი, ნეგატიური კონფლიქტების თავიდან აცილება და გარდაუვალი კონფლიქტური სიტუაციებისათვის კონსტრუქციული ხასიათის მიცემა. პრაქტიკაში კონფლიქტიების მართვის მეთოდების კლასიფიკაციას, უმეტესად, ახდენენ შემდეგი სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით: კონფლიქტში მყოფი მხარეების ქცევა, კონფლიქტისაგან თავის არიდება, კონფლიქტების ჩახშობა და ა. შ. კონფლიქტების მართვის მეთოდების კლასიფიკაციის შესახებ ეკონომიკურ ლიტერატურაში არსებული სხვადასხვა კლასიფიკაციის შესწავლისა და მათი განზოგადების საფუძველზე, ჩვენი აზრით, მას შეიძლება მიეცეს შემდეგი სახე:

1) **კონფლიქტში მყოფი მხარეების ქცევის ნიშნის** მიხედვით: ა) შიგაპიროვნული, სტრუქტურული, იძულება, პრობლემის გადაწყვეტა, მოლაპარაკებები, საპასუხო აგრესიული მოქმედებები. **შიგაპიროვნულ მეთოდებში** იგულისხმება ის, რომ პიროვნებამ საკუთარი ქცევის სწორი ორგანიზაციითა და უნარით გამოთქვას თავისი თვალსაზრისი ისე, რომ ოპონენტის მხრიდან არ გამოიწვიოს საპასუხო რეაქცია; **სტრუქტურული მეთოდი** გამოიყენება ისეთი კონფლიქტებისას, რაც გამონვეულია ფუნქციების, უფლებებისა და პასუხისმგებლობათა არასწორი განაწილებით, შრომის ცუდი ორგანიზაციით, მომუშავეთა მოტივაციისა და სტიმულირების უსამართლო სისტემით და ა. შ.; **პიროვნებათაშორისი მეთოდი** გულისხმობს საკუთარი ინტერესების წინააღმდეგ მიმართულ ქმედებათა მინიმუმამდე შემცირების მიზნით, კონფლიქტის მონაწილეთა ქცევის სტილის არჩევას; **იძულება** გულისხმობს მეორე მხარისათვის თავისი თვალსაზრისის თავს მოხვევას ნებისმიერი საშუალებით. იმას, ვინც ასე იქცევა, არ აინტერესებს სხვისი მოსაზრება. ასეთი პიროვნება, როგორც წესი, აგრესიულად მოქმედებს და სხვებზე ზემოქმედებისათვის იყენებს თავის ძალაუფლებას. ასეთი სტილის უარყოფითი მხარეა დაქვემდებარებულთა ინიციატივის ჩახშობა და საშიშროება_არ იქნეს გათვალისწინებული კონფლიქტის მეორე მხარის მიერ წამოყენებული განვითარების ესა თუ რაციონალური წინადადება. ამასთან ერთად, ასეთმა სტილმა შეიძლება გამოიწვიოს აღშფოთება, განსაკუთრებით ახალგაზრდობასა და შედარებით უფრო განათლებულ ადამიანებში; **პრობლემის გადაწყვეტაში** იგულისხმება მოსაზრებაში ცვლილებების აღიარება და მზადყოფნა - გაეცნო განსხვავებულ თვალსაზრისს. მისი მიზანია კონფლიქტის მიზეზის გაგება და მოქმედებათა ისეთი გზის მოძებნა, რომელიც მისაღებია ყველა მხარისათვის; **მოლაპარაკებები** ესაა პროცესი, რომლის დროსაც მხარეები ერთმანეთთან განიხილავენ არსებულ საკითხებს, რათა მიაღწიონ ურთიერთმისაღებ გადაწყვეტილებას, სხვა მხარეების ჩარევის გარეშე. მოლაპარაკებების საწყისი პირობაა მხარეების მზადყოფნა განიხილონ არსებული წინადადებები. ამ პროცესის

განხორციელებამდე მნიშვნელოვანია ყველა შესაძლო ნეგატიური ვარიანტის განხილვა. აუცილებელია პრეტენზიების და ინტერესების შესახებ ინფორმაციის ფლობა, რომელთა საფუძველზეც ხდება პოზიციის ჩამოყალიბება. პოზიცია უნდა იყოს ნათელი და მკაფიო. მოლაპარაკებები ესაა წონასწორობის შენარჩუნების პროცესი (Kypნათov 1997, 18-25). **საპასუხო აგრესიული მოქმედებები** კონფლიქტების გადანყვეტის ყველაზე არასასურველი მეთოდია. ამ მეთოდის გამოყენება იწვევს კონფლიქტური სიტუაციის გადანყვეტას ძალის პოზიციიდან. რეალურ სინამდვილეში არის სიტუაციები, როცა კონფლიქტის გადანყვეტა შესაძლებელია მხოლოდ ამ გზით.

2) კონფლიქტების მართვის მეთოდებია ასევე კონფლიქტისაგან თავის არიდება და კონფლიქტის ჩახშობა. ორივე მათგანს გაჩნია სახესხვაობები. **კონფლიქტისაგან თავის არიდების მეთოდის** უპირატესობა ისაა, რომ გადანყვეტილება, როგორც წესი, ოპერატიულად მიიღება. ეს მეთოდი გამოიყენება მოცემული კონფლიქტის არასასურველობის შემთხვევაში, როცა ის არ შეესაბამება ორგანიზაციაში შექმნილ სიტუაციას ან დიდია მასთან დაკავშირებული დანახარჯები. ამ მეთოდის სახესხვაობაა **უმოქმედობა**, როცა ყველაფერი ხდება სტიქიურად. უმექმედობა გამართლებულია სრული განუსაზღვრელობის პირობებში, როცა შეუძლებელია მოვლენათა განვითარების პროგნოზირება. კონფლიქტებისაგან თავის არიდების მეორე სახესხვაობაა **შეგუება**. მოცემულ შემთხვევაში ადმინისტრაცია მიდის დათმობებზე საკუთარ მოთხოვნათა შემცირების ხარჯზე. ამ მეთოდს იყენებენ, როცა ადმინისტრაცია აღმოაჩენს, რომ ორგანიზაციაში არის ხარვეზებიც, როცა სტაბილურობა და ჰარმონია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია და ა. შ. კონფლიქტისაგან თავის არიდების ერთ-ერთ სახესხვაობაა **მორიგების მეთოდი** რაც გამოიყენება ისეთ ორგანიზაციებში, როლებიც ორიენტირებულია შრომითი პროცესის კოლექტიურ მეთოდებზე;

3) **კონფლიქტის ჩახშობა**. ის, თავის მხრივ, გულისხმობს სხვადასხვა მეთოდის გამოყენებას. მათგან ერთ-ერთია **ფარულ მოქმედებათა მეთოდი**. ის გამოიყენება

შემდეგ შემთხვევებში: ა) როცა ეკონომიკური, პოლიტიკური, სოციალური და ფსიქოლოგიური მდგომარეობა შეუძლებელს ხდის მშვიდობიანად გადაიჭრას კონფლიქტი; ბ) არ არსებობს ღია კონფლიქტზე გადასვლის სურვილი იმიჯის დაკარგვის შიშის გამო; გ) ამა თუ იმ მიზეზის გამო შეუძლებელია მონინალმდევე მხარის ჩართვა აქტიურ თანამშრომლობაში; დ) მონინალმდევე მხარეთა ძალებში არსებობს დისბალანსი. მოცემულ შემთხვევაში დაპირისპირებული მხარის წინააღმდეგ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ზემოქმედების როგორც „ჯენტლემენური“, ასევე უხეში მეთოდები. ეს შეიძლება იყოს როგორც კულტურული მოლაპარაკებები, ასევე, „პოლიტიკა“ – დაყავი და იბატონე“, ზოგჯერ – მოსყიდვაც კი; კონფლიქტის ჩახშობის ერთ-ერთი სახესხვაობაა **სწრაფი გადაწყვეტილების მიღების მეთოდი**. ის გულისხმობს, რომ კონფლიქტის გამომწვევ მიზეზზე (მიზეზებზე) გადაწყვეტილება მიიღება სასწრაფოდ. ამ მეთოდს მიმართავენ, როცა, შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე, აუცილებელია საკითხის უსწრაფესად გადაწყვეტა.

კონფლიქტების მართვისას მნიშვნელოვანია პოტენციური კონფლიქტისადმი ძირეული სტრუქტურული მიდგომები. სტრუქტურული მიდგომები ხაზს უსვამს უმთავრეს მიზნებს, აუზობებს ურთიერთგაგებას და კომუნიკაციას, ზრდის რესურსების რაციონალურად გამოყენების საშუალებას და უფრო ნათელს ხდის მართვის წესებსა და პროცედურებს. კონფლიქტური სიტუაციების წარმოშობისგან ისეთი ორგანიზაციებიც კი არ არიან დაზღვეული, სადაც მმართველობითი საქმიანობა სანიმუშოდ სრულდება. კონფლიქტური სიტუაციებისას მენეჯერის უმთავრესი ამოცანაა დროულად მიიღოს შესაბამისი გადაწყვეტილებები და ისე მართოს კონფლიქტური სიტუაციები, რომ თავიდან იქნეს აცილებული დამატებითი ხარჯები და პრობლემის არასასურველი განვითარება, არც ორგანიზაციული მიზნის მიღწევა შეფერხდეს და არც თანამშრომლებს შორის წარმოიქმნას დაძაბული ურთიერთობები (ფარესაშვილი 2012, 21).

სოციალური სისტემის ამა თუ იმ ორგანიზაციის მდგრადობისა და სტაბილურობის უზრუნველყოფაში დიდი მნიშვნელობა აქვს კონფლიქტების წარმატებით მართვას. კონფლიქტები, თუკი ისინი უვნებელია და არა დამანგრეველი - კონსტრუქციული და პროდუქტიული სანყისის შემცველია. ასეთი კონფლიქტები ხელს უწყობს პროგრესულ ცვლილებებს, დინამიზმს ანიჭებს ამა თუ იმ სოციალური სისტემის განვითარებას, რაც საბოლოოდ, გონივრული კომპრომისის საფუძველზე, მიდის თანამშრომლობამდე. (Christopher 2014, 294-307).

ამრიგად, კონფლიქტების მართვა ადამიანური რესურსების გონივრული მართვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა, რომლის განსაკუთრებული მნიშვნელობის გამო, მოცემულ პროცესში აუცილებელია გამოყენებულ იქნეს კონფლიქტურ სიტუაციასა და კონფლიქტში მონაწილეთა ქცევაზე ზემოქმედების მეთოდთა მთელი კომპლექსი. (ფარესაშვილი, ნიკვაშვილი 2012, 167). გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ მენეჯერებს ძირითადად სამუშაო ძალის მრავალფეროვნების პირობებში უხდებათ მმართველობითი საქმიანობის განხორციელება სხვადასხვა რელიგიური მრწამსის, ღირებულებებისა და ფასეულობების ფონზე. აქედან გამომდინარე კი, საკმაოდ ხშირია კონფლიქტური სიტუაციების წარმოქმნის ალბათობა და ამიტომ, ნებისმიერი სახის მმართველობითი გადაწყვეტილება უნდა დაეფუძნოს სამუშაო ძალის უფლებებისა და ურთიერთპასუხისმგებლობების დაბალანსებას, რაც უზრუნველყოფს ჰარმონიული სამუშაო გარემო პირობების შექმნას.

ლიტერატურა:

- Christopher W. (2014). Moore, Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict; Apr, 21.
- Managing B.D. (2008). Conflict and negotiation, Excel Books India.
- Курбатов, В.И. (1997). Как успешно провести переговоры: пособие для деловых людей. Ростов н/Д ; Moskva.
- შაიჭაძე ნ. (2013). პერსონალის მართვა, თბილისი: გამომცემლობა „ივერიონი“ .
- ფარესაშვილი ნ. (2012). კონფლიქტების მართვა, თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“ .
- ფარესაშვილი ნ. ნიკვაშვილი მ. (2012) კონფლიქტების რეგულირების ჰუმანური მეთოდები, // “ეკონომიკა და ბიზნესი” № 3. გვ.167.

The causes of conflict and their ability to improve their management in organizations

Maia Nikvashvili,

*Doctoral student,
Georgian Technical University
maia.nikvashvili@tsu.ge*

Conflicts imply the clash of the opposing tendencies in the psyche of individuals, in people and mutual relations of their formal and informal associations. In organizations conflicts manifest themselves through people's certain behavior and actions, which often develop into meddling others' affairs. Conflicts may be taking place in the form of cooperation, competition and open fighting. The first and second forms are characterized for civilized conflicts.

In the modern view of conflicts, many of them are not only permissible but also desirable. The conflict gives information about the problems of the organization and the hidden processes in the organization are revealed. Positive results of conflicts are also considered as a means of

solving problems for all parties that help to improve psychological climate in the organization and to organize the workforce.

Today, the methods of conflict management are classified by the following signs: Behavior of the parties in conflict, avoidance of conflicts, suppression of conflicts, etc. Based on the study and generalization of different classification existing in economic literature about the classification of conflicts management methods based, the following classification has been proposed in the article: **1) According to the sign of the behavior of the parties in conflict:** a) internal personal, b) structural, coercion, solution to problems, negotiations, retaliatory aggressive actions; **2) According to the signs of avoidance of the conflict:** a) inactivity, b) compromise and adaptation; c) settlement; **3) By the sign of conflicts suppression:** a) the method of secret action, b) the method of making quick decisions.

Keywords: Conflict, conflict types, conflict management, conflict management methods.

JEL Codes: D70, D74, D79

References

- Christopher W. (2014). Moore, Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict; Apr 21.
- Kurbatov V.I. (1997). How to successfully negotiate: a guide for business people. Rostov on/ D; Moskva.
- Managing B.D. (2008). conflict and negotiation, Excel Books India.
- Paichadze N. (2013). Personnel Management. Tbilisi, "Iverioni" (in Georgian).
- Paresashvili N. (2012). Conflict Management. Tbilisi, "Universali" (in Georgian).
- Paresashvili N. Nikvashvili M. (2012). Humane Methods of Conflict Regulation. Tbilisi, Refereed and Reviewed International Scientific and Practical Journal of the Faculty of Economics and Business, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, "ekonomika da biznesi" N3.

**Accounting and Audit Reform in Georgia:
Theoretical and Descriptive Analysis**

⁶ This project [grant number: FR17_489] has been supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG).

Erekle Pirveli,
Caucasus School of Business, Caucasus University, Georgia

Teona Shughliashvili,
Munich Graduate School of Economics,
Ludwig-Maximilians-Universität München, Germany

Georgian government enacted the Law of Georgia on Accounting, Reporting and Auditing as of June 8, 2016. The law has required entities of first and second categories as well as Public Interest Entities (c.a. 600 entities) to report their financial statements latest on October 1st, 2018. Groups of the third and fourth categories (c.a. 83.000 entities) shall report their financial statements latest on October 1st, 2019. As the regulation towards massive transparency takes place for the first time in the country's history, it is a unique possibility not only for data-seeking researchers (like us), but also for the regulators and standard-setters in Georgia and within the EU. Before the larger dataset enters the playing field by the end of this year and before grasping the roots of financial information quality provided within the financial statements, this research project aims to theoretically review the ongoing reform details, descriptively analyze the already available data of about 600 entities and draw the first estimations of the reform outcomes. Our analysis suggests that the ongoing reform positively differs from any of its predecessor attempts in several regards: the reform's regulatory window is consistent with the EU framework/experience; the processes are actively (financially and administratively) supported by international organizations; an active focus is given to the increase of interested parties' awareness and understanding of the accounting fundamentals; monitoring process is stronger and stricter. Findings show that the mandated legislation is well-obeyed; few entities have even voluntarily published their audited financial statements; a high proportion of the reports is audited by large audit firms. These details enable us to expect that the currently ongoing field reform, unlike to previous attempts, will lead to significantly different positive outcomes.

Keywords: Accounting and audit; Reform; Georgia; Accounting quality; Disclosure; Enforcement.

JEL Codes: M40, M42, M48

1. Introduction

Laws and standards are mostly established based on the experience of the developed world, while the under-developed countries merely mirror those regulations and their private sectors in some cases do not even bring enough professional skills to appropriately

follow the dictated rules. Despite the ongoing globalization of financial flows and the increasing reach of transnational disclosure regulation, it remains unclear how underdeveloped markets are touched by these developments. In the absence of a theory on how flows and regulations spread, we are in need to consider countries on a case-by-case basis. Even given a (corroborated) theory, we might still need to consider cases as soon as the specific institutional basis within the underdeveloped markets warrants closer inspection ([La Porta et al. 1998](#), [Zimmermann and Werner 2013](#), [Pirveli 2015](#)). To serve up the existing research gap, this work will examine the first-hand reform outcomes of the accounting and audit field in the light of an *under-developed* economy of Georgia.

The field of accounting and audit in Georgia has been a subject of changes since the independence from the Soviet Union. The field, however, systematically experienced solid problems, related, among others, to the regulatory base's deficiencies (e.g., unclear categorization of entities, particularly of PIEs), inefficient transparency of financial reports and accountants and auditors' limited understanding of the accounting fundamentals (particularly related to accruals-based transactions), all together promoting to Georgian entities' deficient access to finances ([World Bank Group 2007](#), [Georgian Government 2013](#), [McGee 2014](#), [Pirveli 2014, 2015](#)).

In the framework of the signed Association Agreement between the EU and Georgia, the Law of Georgia on Accounting, Reporting and Auditing was enacted in 2016 ([Law 2016](#)). The law brought some marked changes to the field. Entities have been categorized into 4 classes according to their size, profitability and number of employees. Legal entities of the first and the second categories as well as Public Interest Entities (PIEs) had to report their financial, managerial and audit reports of the financial year 2017 not later than October 1st, 2018. Legal entities of the third and fourth categories shall report their consolidated financial statements of the financial year 2018 not later than October 1st, 2019 ([Law 2016](#)). This implies about 84.000 entities to become transparent by the end of this year. It is a unique possibility for academics, regulators in Georgia and within the EU, and standard-setters. Before this massive dataset breaks a transparency threshold, in this paper we aim to provide the first-hand assessment of the ongoing reform as well as estimations for the near future. To formulate pertinent estimations, we aim to compare the overall objective of the reform to its initial achievements. Before going deeper within financial statements and thus being able to assess the quality of the therein provided information, we base our analysis on a careful review of the reform-related steps, as well as on an already available descriptive information of about 600 legal entities of I and II categories and PIEs for which the annual financial statements are already publicly available by January 20, 2019 (the last date we have collected the data).

We note several aspects why the currently ongoing reform might be significantly different from any of its predecessor attempts. Theoretical review of the reform details has revealed few aspects how the current regulatory changes may differ from its predecessor attempts and thus may reflect into outstanding outcomes. First, the currently ongoing changes align with the EU framework; that is, the processes are governed, managed, administered and financially supported by foreign authoritative parties, which may already represent a crucial tool to achieve sundry results. The law of 2016 is also aligned with and based on the European framework and intensive debates/workshops are held to monitor and plan the steps of a Georgian regulatory body, Service for Accounting, Reporting and Auditing Supervision (SARAS). Second, the ongoing reform targets and *fight*s, among others, against the weaknesses/deficiencies previously associated with the Georgian accounting and audit field. The law of 2016 has categorized entities in four different clusters plus the Public Interest Entities. Only in 2017, SARAS has enacted 10 normative acts, which, among others, covered Professional Certification and Continuous Education standards. In 2018 SARAS's focus has shifted from the establishment of the regulatory base, towards the increase of the interested parties' awareness. A particular attention has been paid to a professional translation process of the related materials and standards in the field. This has been mostly done through the establishment of different textbooks as well as conduction of trainings and informative meetings. Importantly, SARAS created and administered electronic web-site and portal for reporting financial and managerial statements.

Descriptive statistics reveal that almost all required entities (more than 90%) have submitted their reports of 2017. This in some cases required either warning or a sanction from SARAS. It is difficult to judge how timely entities have followed the requirements as SARAS itself played a mediator role and has published the reports publicly only after controlling the statements. Few noteworthy aspects are: almost half of the entities used the audit service of big 6 audit firms. This may indicate that large Georgian entities, presumably because of gaining the credibility from banks or other credit agencies, do not hesitate to use the costlier services of bigger audit firms ([DeAngelo 1981](#), [Francis et al. 1999](#), [Francis 2004](#), [Gvaramia 2014](#), [Pirveli 2015](#)).

The reform not only does improve the awareness of the involved parties, but also increases the overall transparency of the private sector's financial health and improves legal entities' adherence to the dictated rules. Consistent to these findings, we cautiously predict that the *actively* led accounting reform will bring unexperienced positive outcomes to the field. While we believe the reform will reflect into a better-quality financial information, the question remains: what time the reform would necessitate to bring the tangible and visible results to the playing field.

2. Theoretical Background

Prior Literature on Disclosure Regulation

There is a long-standing literature on disclosure regulation, covering scientific thoughts from accounting, finance, economics and law fields. Debates on the optimal regulation of disclosures typically intensify in the crisis aftermath periods (e.g. Sarbanes-Oxley Act after the accounting scandals at the outset of 21st century ([Ge and McVay 2005](#), [Li et al. 2006](#), [Lobo and Zhou 2006](#), [Zhang 2007](#), [Cohen et al. 2008](#)) or Basel III after global financial crisis of 2007-2008 ([Blundell-Wignall and Atkinson 2010](#), [Cosimano and Hakura 2011](#), [Slovik and Cournède 2011](#))). Disclosure regulation is important field of research as it sets out the legal window, defining the forms, intensity and details to be provided within the financial reports ([Jensen and Meckling 1976](#), [Myers and Majluf 1984](#)).

Extant literature has assessed the consequent pros and cons of the disclosure regulation many times. Since 1981, most of the extant literature on disclosure regulation focused on information transfers at capital markets ([Foster 1981](#), [Merton 1987](#)). The underlying theory on disclosure regulation traces back to the principle agent theory. Information asymmetries among financial information users lead to adverse selection at the capital markets. Less informed investors worry about trading against more informed investors and thus they decrease (increase) the price at which they are willing to buy (sell) to protect against the losses caused by their information disadvantage. This price protection leads to a bid-ask spread into secondary share markets. As such the existing information asymmetry and the consequent adverse selection reduce the number of shares that less informed investors are willing to trade, reducing the liquidity of capital markets. Efficient disclosure regulation, by leveling the playing field among traders, addresses the mentioned adverse selection problem and reflects into increased liquidity, lower cost of capital and increased firm value ([Milgrom 1981](#), [Leuz and Verrecchia 1999](#), [Verrecchia 2001](#)).⁷ Without corporate disclosures, investors are unable to distinguish between good and bad firms and therefore offer a price that reflects the average value of all firms. Hence, firms with an above-average value have an incentive to disclose private information about their true value. Once these firms disclose, investors rationally infer that the average value of all non-disclosing firms is lower and adjust the price to reflect this expectation ([Grossman and Hart 1980](#), [1980](#), [Grossman 1981](#), [Francis et al. 2008](#)).

⁷ Corporate disclosures may also change firm value by affecting managers' decisions and improving the corporate governance within a firm, altering future cash in- and out-flows. This affect is channeled either by increased decision efficiency or by adjusting the amounts managers receive (e.g., Shleifer and Wolfenzon, 2002).

The preceding discussion illustrates that mandatory disclosure can have a number of benefits and be socially desirable. However, disclosure regimes are also associated with costs. First, mandatory regimes are costly to design, implement and enforce (Stigler, 1971). The costs of corporate disclosures include direct costs of its preparation, auditing and dissemination as well as the opportunity costs. Reporting costs, due to economies of scale, might be a serious issue particularly for smaller entities. Public disclosure bears another dimension of costs which is the risk of the disclosed information to be used by competitors, regulators, tax authorities, and others. Revelation of the business strategies may cover proprietary details and negatively affect its disclosure incentives ([Gal-Or 1987](#), [Verrecchia 1990](#), [Wagenhofer 1990](#), [Feltham and Xie 1992](#)). In summary, there are numerous direct and indirect disclosure costs as well as benefits, which in turn are likely to make the optimal amount of disclosure specific to each firm (sector or industry).

A careful examination of the extant literature on disclosure regulation shows that this literature overwhelmingly focuses on: a) capital markets: by analyzing capital market effects (liquidity, cost of capital and firm value) and by assessing capital market listed firms as well as the relationships between investors and management, b) firm-level effects, which indirectly should imply the market-wide (country-level) effects as well and c) on developed economies: where capital markets are relatively more efficient and the consequent data for the listed firms are *welcomingly* available. In the context of Georgia, however, to examine the potential outcomes of the currently ongoing disclosure reform, we are in need to change our focus. This is because, capital market of Georgia is still in its incipient stage of development. Under these conditions, the lion's share of the functioning of the financial system comes to the banking sector. Market incentives cannot affect reporting choices. While so, the pressure on reporting choices transpose from capital markets towards the banks. According to previous literature, together with the banking sector, the impact of state and the consequent tax incentives (tax evasion) importantly drives the reporting choices. Moreover, the reform that is discussed in this paper touches to all four categories of the entities (plus PIEs), within which the micro, small and medium sized entities constitute the major bulk compared to the capital market listed entities. Finally, as we aim to assess the ongoing reform at a country level, we need to discern between firm- and country-level effects. That is, to address whether disclosure regulation would bring positive affects at a country level by attracting more foreign investments and thus promoting GDP growth ([Daske et al. 2008](#), [Biddle et al. 2009](#)).

Historical Overview of Accounting and Audit Field in Georgia

Within the first years following independence from the Soviet Union, a chaos prevailed within the accounting and audit field in Georgia. No legislation existed to regulate the sector; accounting and auditing firms were established spontaneously, and staff

in those companies experienced a solid lack of international practice ([Kaciashvili 2003](#), [Pirveli 2015](#)). The Law on Auditing and the Law on the Regulation of Accounting and Financial Reporting were launched in 1995 and 1999, respectively ([Law 1995](#), [1999](#)). Establishment of the regulatory base – aimed to recognize the international financial reporting standards – was an important step along the policy-makers’ will to transform the country into a market-based, capitalist society. However, debates towards the quality of the regulatory base have been intensified over the following decades ([Wumburidze 2013](#), [Pirveli 2015](#)). The government, as well as the private sector confessed a necessity of considerable changes within the laws – e.g., a clearer classification of public interest entities’ status, increased public availability of financial statements, and more (for the critics see: [World Bank Group 2007](#), [McGee 2014](#), [Alagardova and Manuilova 2015](#), [Pirveli 2015](#)).⁸

The first assessment of the accounting and audit field in Georgia was done by the World Bank in 2007. World Bank report ([2007](#)) stated there was a need of considerable reforms in the field, and provided the consequent policy-relevant recommendations. The field needed: a) an increased transparency and reach to entities’ disclosures, b) a clearer definition of Public Interest Entities’ status, c) entities’ categorization by size and the consequent allocation of reporting requirements due to each category, d) establishment of audit registry and f) higher attention and resources dedicated to professional trainings as well as materials’ translation and g) stricter enforcement of the law.

Accounting and audit laws were unified for the next draft version, signed in June, 2012 and effective starting from January, 2013. The unified law aimed to improve the overall legislative background of the field, though the questions still remained (see: [McGee 2014](#), [Alagardova and Manuilova 2015](#), [Pirveli 2015](#)). According to the World Bank’s report of 2015, the recommendations of 2007 were partially addressed: “The 2012 A&A Law introduces differentiated financial reporting requirements, including adoption of the IFRS for SMEs” ([Alagardova and Manuilova 2015, p. 12](#)).

This was a major improvement and simplification of reporting requirements for small and medium entities. The implemented changes have shown the loyalty of Georgian government towards the establishment of strong corporate financial accounting framework, but this turned out not to be enough for timely fulfilment of the obligations taken by the EU Association Agreement of 2014. “Reforms in the area of financial reporting and auditing are complex and will require significant efforts and resources for their implementation in

⁸ Subsequent draft versions of the law on accounting in Georgia were prepared in 2006 and 2008. The reforms were initiated under the guidance of the Ministry of Economy and implied a shift towards a fully self-regulating accounting system. New draft versions, inter alia, intended an abolishment of the Audit Council, established on the basis of Parliament, and a delegation of its functions to a local professional organization (GFPAA). Both draft versions of the law were rejected.

the country” ([Alagardova and Manuilova 2015, p. iv](#)). Major critics was directed towards audit quality: auditors should be registered publicly, should be having a certified auditor’s status if willing to audit PIEs and their profile information should be publicly available. Also, the next law should address threats to auditor’s independence, and other potential conflicts of interests. To avoid auditor’s biasness, audit fees should have been disclosed publicly, similar to the EU practice.

Overall, despite of attempts, the regulation of the field has been relatively unsystematic for decades.

The Details of the Ongoing Reform

In June 2014, the EU and Georgia signed an Association Agreement. The agreement entered into force on July 1, 2016 and implied development of the existing Georgian legislation and its conformity with the EU acquis. The changes covered many fields, including the field of accounting and audit. In this context, Georgian government adopted the Action Plan for Financial Reporting and Auditing Reform which has resulted in the enactment of the Law of Georgia on Accounting, Reporting and Auditing as of June 8, 2016 ([Law 2016](#)).

The [Law \(2016\)](#) gave the birth to some marked changes. One of these was the establishment of the Service for Accounting, Reporting and Auditing Supervision (SARAS) – a subordinated agency operating under the Ministry of Finance of Georgia on June 24th, 2016. The main functions of this supervisor authority were set as follows: establishment of a state register for the auditors and audit firms; production of the financial and managerial reporting website of the enterprises; introduction of financial statements and audit standards as regulations, rules of action; monitoring the quality control system of the service provider; recognition of certification programs, examination processes and continuing education programs as well as monitoring of the persons implementing these services. SARAS aims to get acquainted to the best practices worldwide and adopt them in for local settings. Creating the supervisor authority laid the basis for the reform of the accounting and audit field in Georgia. The reform aims at developing capital and financial markets and improving the investment environment by ensuring transparency of reporting entities, which, in turn, protects the needs of external stakeholders relevant to the field. The reform targets to create reliable information source containing the financial and managerial data of the entities, which would also increase the credibility of audit ([SARAS 2016](#)).

In order to lead the reform effectively and achieve the long-term goals, SARAS actively cooperates with international organizations: World Bank's Financial Reporting

Reform Center (CFRR, part of the World Bank's Governance Global Practice) based in Vienna; Asian Development Bank of Georgia; USAID; Good Governance Fund of Great Britain and EBRD, from which the World Bank CFRR group is the most actively involved party in supporting the reform.

In 2016, the functions, structure and action strategies for SARAS were defined and allocated. During 2016, SARAS issued a number of important statutory acts and established an online registry for auditors, from which the statistical data on the registered insurers, their revenues or number of employees (among others) can be viewed by any interested parties. SARAS issued procedures for determining the conditions for auditor firm's professional liability insurance and the amount of insurance, rules of electronic procedures, structure, forms, informational content and consumer's identification procedures for the website and registry, as well as the rule of providing temporary authority for implementing audit of PIEs' financial statements.

New law has defined the status of a Public Interest Entity. According to it, a PIE is defined as follows: this is a legal entity which could be: (i) an accountable enterprise, whose securities are admitted to trading on a stock exchange in accordance with the Law of Georgia on Securities Market (ii) a commercial bank or a microfinance organization (iii) an insurer or investment fund and (iv) an entity defined as PIE by the government of Georgia ([Law 2016](#)).

The major step was categorization of the entities. The law of 2016 defined four categories of enterprises (see **Figure 1**). The categories are assigned based on entities' total value of assets, revenues and an average number of employees during the reporting period calculated on a consolidated basis at the end of the reporting period of the parent company. SARAS has recently mandated the public disclosure of audited financial statements of private sector entities in Georgia. Financial statements of PIEs and first category entities shall be prepared according to IFRS, while second and third categories apply IFRS for SMEs and the fourth category follows the "Simplified (temporary) Standard for Accounting for Small Enterprises" (approved by the resolution N9 of April 5, 2005 by the Committee of Accounting Standards at the Parliament of Georgia). II, III and IV category entities are allowed to use the standards applied for a one-step lower category. Groups of I and II categories shall report their financial, managerial (activity review, corporate managerial report and non-financial report) and audit reports of the financial year 2017 immediately, but not later than October 1st, 2018. Groups of the third and fourth categories shall report their consolidated financial statements of the financial year 2018 immediately, but not later than October 1st, 2019 ([Law 2016](#)). The reports should be submitted to SARAS, who, on its side, is supposed to review and then publish the reports on its web-site within 1-month.

Figure 1: Legal Entity Categorization and Requirements

Requirements	Legal Entities by Categories				
	PIE (c.a. 125 Legal Entities)	I Category (c.a. 85 Legal Entities)	II Category (c.a. 420 Legal Entities)	III Category (c.a. 3.270 Legal Entities)	IV Category (c.a. 80.000 Legal Entities)
Assets		> 50 Mln. GEL	< 50 Mln. GEL	< 10 Mln. GEL	< 1 Mln. GEL
Revenues		> 100 Mln. GEL	< 100 Mln. GEL	< 20 Mln. GEL	< 2 Mln. GEL
Average Number of Employees		> 250	< 250	< 50	< 10
Financial Reporting	IFRS	IFRS	IFRS for SMEs	IFRS for SMEs	Simplified IFRS
Managerial Reporting	Obligatory	Obligatory	Obligatory	Voluntary	Voluntary
Audit	Obligatory	Obligatory	Obligatory	Voluntary	Voluntary
Primary Submission Dates	1.10.2018			1.10.2019	

Source: [Law 2016, SARAS 2017](#)

Based on these requirements, about 80.000 legal entities of IV category and 3.270 legal entities of III category are required to ‘go public’ by October 1, 2019. About 600 legal entities of I and II categories plus PIEs have already submitted their financial information by the end of 2018.

2017 was a fruitful year in terms of the enactment of normative acts, but also because SARAS has created and administered electronic web-site and portal for reporting on financial statements, management statements of subjects and payments towards the state in order to facilitate business transparency, economic analysis, as well as capital and credit markets development. This process started in January 2017 and lasted for the next 9 months. Totally 10 normative acts have been amended in 2017. **Figure 2** shows the timeline of normative act amendments in 2017. Major changes related to the improvement of the quality of education of accountants and auditors. SARAS, based on EU directives, has established the standards of Professional Certification and Continuous Education. These include teaching, testing and certification of interested parties. For the purpose of maintaining the certified accounting qualifications, education program and legal basis for its implementation and recognition, on August 18, 2017, SARAS approved "Continual Education Standard". According to the standard, a certified accountant is obliged every year to comply with the continuing education requirements. SARAS also provides a registry of

examination processes, professional certification and continuing education programs. Recognized programs are posted on the official website of the regulatory body. During the year, in accordance with the standard requirements, SARAS has recognized, officially registered and monitored three continuing education programs⁹.

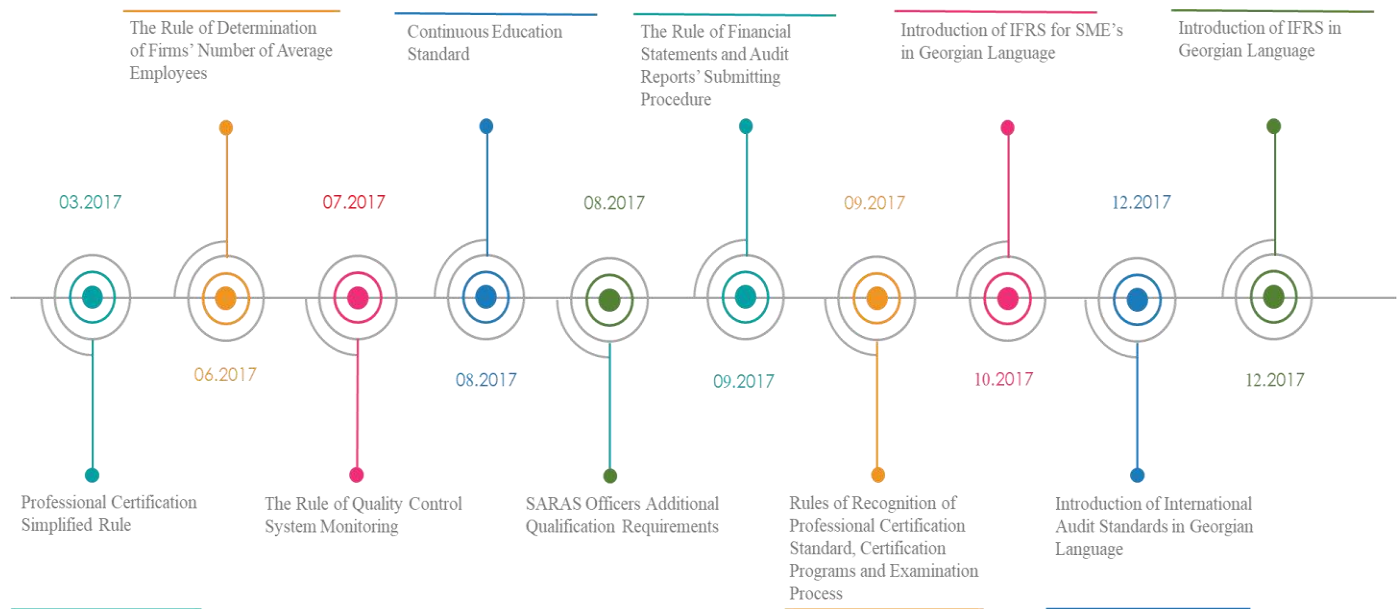
In order to determine the rule that non-certified experienced persons' certification and monitor of the enforcement of this rule, on March 24th, 2017 SARAS approved "Simplified Rule of Professional Certification" that defines simplified test administration and procedures for professional certification of persons who have more than 7 years of relevant experience of acting as a transaction partner before the enactment of the law and are not certified accountants in accordance with the same law.

A particular focus of the reform has been put towards the role of professional translation in the process of establishment of international standards. Professional Accountants Ethics Code was translated into Georgian language by GFPAA and then was enacted by the regulatory body in 2017. To achieve a high-quality translation, a specific working group (Committee of Experts) has been created which is supposed to be staffed by experienced professionals in the field. SARAS approved the Georgian language versions of IFRS, IFRS for SMEs and International Audit Standards as officially accepted standards by the end of 2017. Translated standards as well as normative acts are placed on the official website of SARAS.

In response to World Bank's report of 2015, relating to audit quality deficiencies, according to the new law, only formally qualified and officially registered auditors are able to conduct the audit of PIEs. The registry is public and the information published there (regarding the auditor or the audit firm) is accessible for any interested person. Registry requirements, which the auditors must meet, is defined by law and the additional information regarding the registration procedure is provided by the SARAS. Besides, according to the Law of 2016 (paragraph 5 & 6) PIEs and I category entities are obliged to submit the information about their audit and non-audit services.

Figure 2: Normative Acts Amended by SARAS in 2017

⁹ Three units leading the continuing education programs are: a) Georgian Federation of Professional Accountants and Auditors; b) Society of Independent Accountants and Auditors of Georgia; and c) Professional Federation of Georgian Auditors, Accountants and Financial Managers.

Source: <https://www.saras.gov.ge/>, SARAS 2017

In 2018 SARAS's focus has shifted from the establishment of the regulatory base, towards the increase of the interested parties' awareness. This has been mostly done through the establishment of different textbooks as well as conduction of trainings and informative meetings. The meetings targeted to rise the involved parties' awareness have been attended by a wide range of stakeholders such as company managers and auditors, representatives of professional organizations, business associations, SME associations, academia, diplomatic corps, donors and international organizations. The held meetings aimed at providing important information to the audience and sharing the best practices of leading countries. The meetings were held in different regions of Georgia and focused on the amended legislation and reform details as well as the expected benefits, the goals of SARAS, essential innovations, the specifications of IFRS for SMEs, the necessity of introduction, the content and advantages of its use. The meetings have been largely coordinated, organized and financed by the World Bank CFRR and other Contracting Parties such as Good Governance Fund of Great Britain, USAID and EBRD.

In order to simplify the process of preparation of management reporting, SARAS has developed a "Managerial Reporting Manual", targeted for the PIEs as well as I and II category representatives. The manual is a wide-use, recommendation-oriented document that is based on the best practices and the latest international developments and does not generate new legal obligations. It establishes basic principles that protect enterprises' performance in the appropriate form and provide comparability.

In order to support homogeneity of the financial reports of IV category entities, SARAS on 26 June 2018 approved the "Financial Reporting Standard of Fourth Category Enterprises". The provisions of the relevant EU Act and the best international practice were taken into account in developing the standard. The standard is focused on simplicity and aims to reduce the costs of administrative expenditure for the fourth category enterprises. In the framework of the project, a consultative group was created which included accountants, revenue services, commercial banks, business associations, academic circles, professional organizations and private consulting companies. In order to detect the nature and complexity of the operations for the fourth category, the consultative group has in depth studied accounting practices of more than 60 enterprises. In the framework of the project, the experience of micro organizations from Estonia, the United Kingdom, Poland, Ireland and Singapore have been shared.

Within the framework of the Action Plan for Financial Reporting and Auditing Reform, the USAID, with the support of the World Bank and G4G, is implementing a program for promoting the standard of second and third enterprises. The program consists

of the following main components: training of English- and Georgian-language trainers of IFRS and IFRS for SMEs and translations of IFRS Foundation’s textbooks and materials. Within the framework of the program, on 8-12 October 2018, the English language trainers training course was conducted. The training was conducted by the World Bank's International Consultant for Education and Training, Michael Wales, selected by the World Bank in the frames of the SFRR project, which has experience of trainings in similar countries. By the end of the year, training for English- and Georgian-language trainers have been organized and held by SARAS with support of the USAID and G4G. With this activity, the tutoring training is over. As a result, 88 trainers were trained, covering people from 14 regions. From 2019, the program for the end-users is expected to start. At the same time, the standard of training materials is translated and adjusted to Georgian reality ([SARAS 2017](#)).

These actions have been presumed to set the environment in which entities would be able to provide credible, standard-driven financial information to the market.

3. Descriptive Analysis

We have obtained descriptive statistics of 586 entities from their separate profile websites given at <https://reportal.ge/> by using the AI scraper “Scrapestorm”. The visual analysis has been implemented by Microsoft Power BI.

This section descriptively reviews the collected sample data of the private sector in Georgia. By January 2019, total of 586 entities have submitted their annual financial statements to SARAS. This information reveals what are the characteristics of the entities which obeyed the law and provided financial statements well-enough to pass the controlling by SARAS. **Figure 3** shows the descriptive statistics of the sample by the following criteria:

1. Entity Categories (**Panel A**),
2. Legal Status (**Panel B**),
3. Sphere of Operation (**Panel C**),
4. Year of Registration (**Panel D**),
5. Audit Status (**Panel E**) and
6. Audit Firm (**Panel F**).

Entity Categories - Panel A

Entities belong to one of the five categories: I, II, III, IV and Public Interest Entities (PIEs). 81 entities (13.82%) belong to the I category, the majority of entities (317 – 54.1%) come from the II category, 36 and 33 entities belong to III and IV categories, respectively

and 119 entities (20.31%) are the PIEs. Worth noting that, even though not required by the law until October 1, 2019, some of the III and IV categories entities have already submitted their financial statements a year earlier. Given in total about 83k entities, 69 (sum of third and fourth category) entities indeed constitute a very minuscule proportion, however, may also hint on the existence of a (small) good-will towards a volunteer publication at the market. We note that the largest entities satisfying at least two of the following three criteria: actives above 50 mln, revenues above 100 mln and the number of employees above 250 have significantly smaller share (about 25%) compared to the second largest category. In sum 180 PIEs have been registered at the official website, from which many of the entities do not anymore bear the 'active' status of an enterprise and as such 119 entities have submitted their reports. As it would have been expected, from 119 PIEs, 100 of them operate within the financial sector. That is, PIEs are mostly the banks, microfinance organizations and others. Overall, the given picture on entity categories could be an expected, but interesting one.

Legal Status - Panel B

Entities belong to one of the four legal status: Joint Stock Company (JSC), Limited Liability Company (LLC), Cooperative (COOP) and Foreign Company Branch (FCB). The most prevalently represented group is LLC, constituting 427 entities (72,87% of the sample) from total of 586. 143 (24,4%) entities are JSCs, and only minor 16 entities (2,73%) have legal status of either Cooperative or a Branch of Foreign Enterprise.

Sphere of Operation - Panel C

We have categorized entities by spheres of operation following the SIC rules. We have categorized entities by the following spheres: agriculture, mining and construction, manufacturing, transport and communication, retail, banking/finance, service and public administration. We note the most widely represented spheres are retail (142 entities), banking/finance (130 entities) and service (173 entities). A small portion of entities (9) are within the agriculture sector, while 70 entities are within manufacturing.

Year of Registration - Panel D

We note that after the minimum number of entities' registration recorded in 2003, the number started to increase starting from 2004, reached its maximums (42 entities) in 2007 and 2010 and had a relatively decreasing tendency thereafter. These results adhere to the Georgia's ranking changes within the 'ease of doing business' ranks. An average number of entities registered during the Shevardnadze period (1995-2003) has been 19, during Saakashvili's period (2004-2012) - 39 and during the Georgian Dream's period (2013-2017) now it stands at 20.

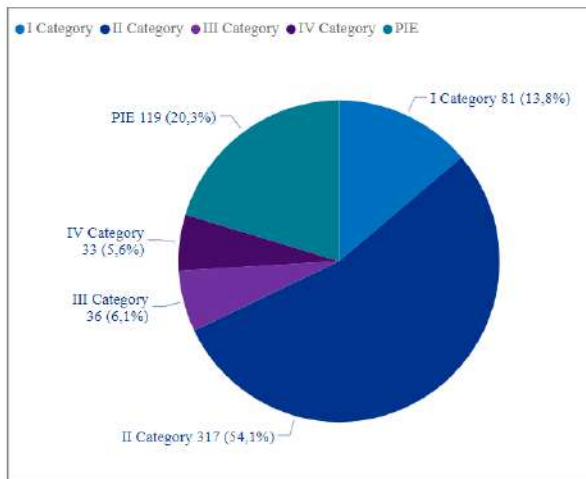
Audit Status - Panel E

Panel E shows whether entities have reported audited or non-audited financial statements. Only 28 (out of 586) financial statements are non-audited. That is, financial statements are audited in most of the cases and the rule is *well*-followed in this regard. Based on the regulation, III and IV category entities are not required to submit audited financial statements. Despite of it, out of 69 voluntarily submitted financial statements of III and IV category entities, 67 are audited. This may indicate that the entities who feel safe and healthy in terms of their financial fundamentals, do also bring an incentive to voluntarily publicize their financial reports. This would indicate that entities not only follow the regulation, but also target to some other interested parties (most likely the creditors – banks, as the capital markets are weak to say the least). We further note that out of 28 non-audited financial statements, the largest portion (11 statements) belong to PIEs. It is a small portion, but still a violation of the law.

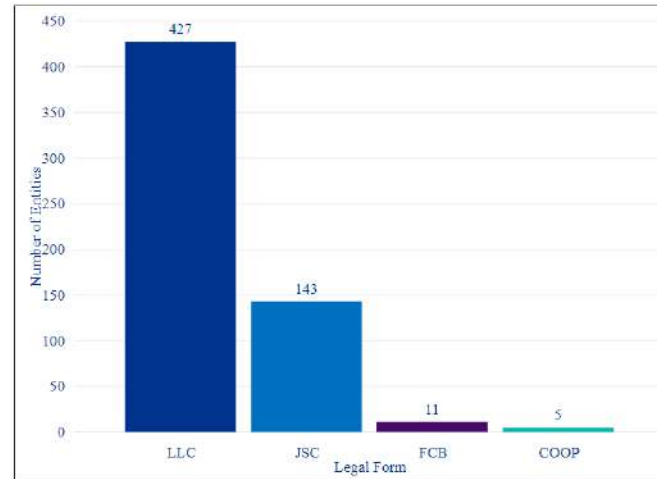
Figure 3:

Descriptive Statistics of 586 Entities by Categories (**Panel A**), Legal Status (**Panel B**), Sphere of Operation (**Panel C**), Year of Registration (**Panel D**), Audit Status (**Panel E**) and Audit Firm (**Panel F**).

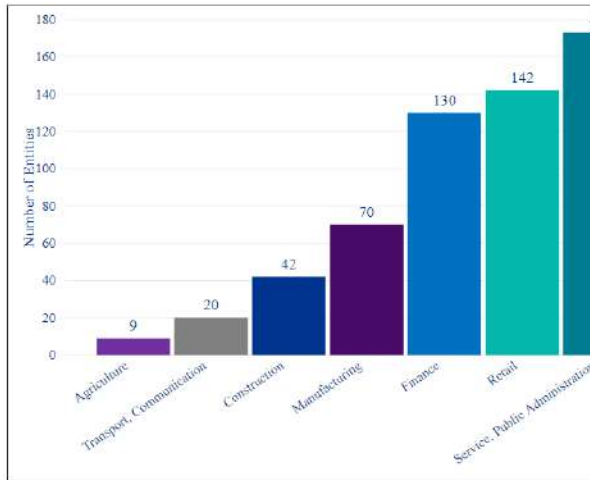
Panel A - Entity Categories

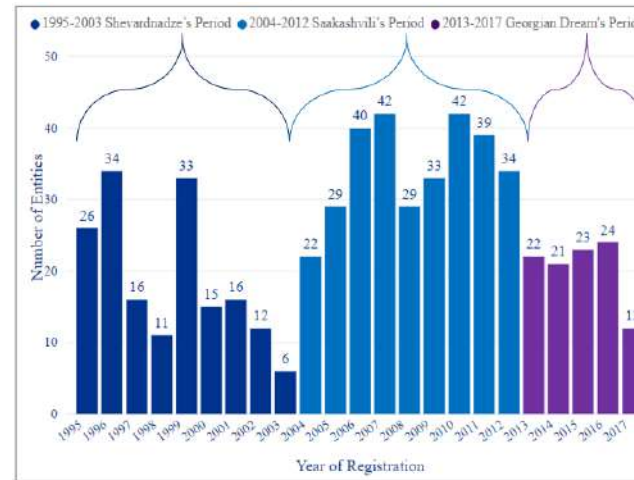
Panel B - Legal Status

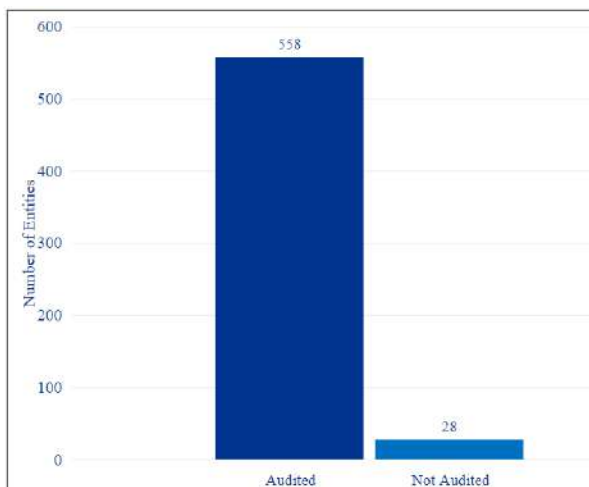
Panel C - Sphere of Operation

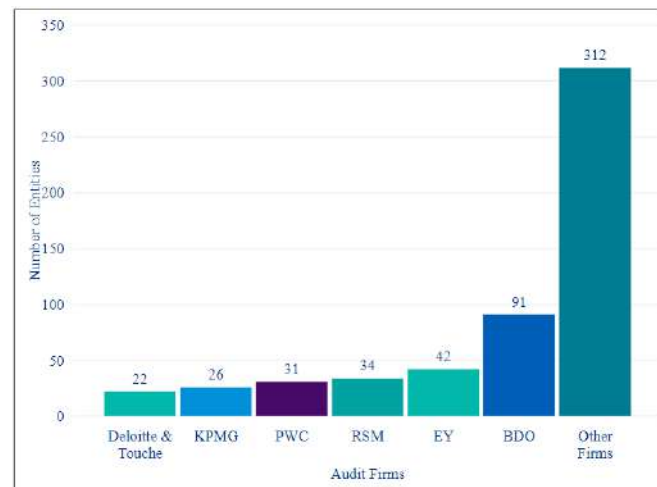
Panel D - Year of Registration

Panel E - Audit Status

Panel F - Audit Firm

Audit Firm - Panel F

As next, we would like to distinguish entities by their auditor firms. Here we note that 246 financial statements (44% of total) are audited by large auditor firms such as: KPMG, BDO, Deloitte & Touche, PWC Georgia, RSM Georgia, E&Y Georgia. 312 entities are audited by other, smaller players. This shows a considerable demand on a ‘qualitative’ audit services from the I and II category entities and PIEs. BDO has audited the largest number of entities (91). E&Y, RSM and PWC follow with the corresponding 42, 34 and 31 entities to have audited. Unreported statistics also reveal that most active clients of big audit firms were entities operating in banking/finance sphere. More precisely, 45% of the submitted reports from this sphere (54 reports) were audited by the big audit firms. From the perspective of firm categories, 38% of I category entities, 24% of II category entities and 29% of PIEs used the service of big audit firms. While III and IV category entities were not obliged to submit audit reports, 19% and 29% of them submitted financial reports audited

by the big players. This again shows cooperation with big players and interest to the quality of audit, even if audit is not required.

It is worth noting that some entities voluntarily published their financial reports of 2016. Financial reports of 2016 were published by 148 entities out of about 83.300 total, which corresponds c.a. 0.18%. Most of the volunteering companies (79) were the PIEs. There were no entities reporting from the first category and there were only several (4) reports from the second category. 69 entities have volunteered from the third and fourth categories.

4. Implications and Estimations

As the world around changes in a systematic way, regulations are also subject to permanent changes. The field of Accounting and Audit in Georgia has been a subject of changes since country's independence (starting from 1990s). Instrumental questions, however, have been remained unaddressed along the years. We note several aspects why the currently ongoing reform might be significantly different from any of its predecessor attempts. Theoretical review of the reform details has witnessed few aspects how the current changes may differ and may bring significant changes to field. First, we note that the currently ongoing changes align with the EU framework; that is, the processes are governed, managed, administered and financially supported by foreign parties that may already represent a crucial tool to achieve quality results. The law of 2016 is also aligned and based on the European framework and intensive debates/workshops are held which aim to monitor and plan the steps of a Georgian regulatory body, SARAS.

Second, it needs to be noted that the ongoing reform targets and fights, among others, against those weaknesses previously associated and strongly linked to Georgian accounting and audit field. That is, a clear classification of the entities has been set by the law, more focus is set on professional translation processes, an electronic system has been organized and administered, training courses have been organized and held by the regulatory body to ensure local accountants and auditors' awareness on high-quality reporting fundamentals.

First descriptive statistics also reveal that almost all the mandated entities have submitted their reports of 2017. This in some cases required either caution or a sanction from SARAS. It is difficult to judge how timely entities have followed the requirements as SARAS itself played a mediator role and only after controlling/checking has published the reports publicly. Few noteworthy aspects are: almost half of the entities used the audit service of big 6 audit firms.

Prior literature has suggested that there are no particularly high expectations towards high quality accounting numbers in Georgia – within its banking and insurance sectors (World Bank Report 2007), at the Georgian Stock Exchange ([Pirveli and Zimmermann 2015](#)) and overall within the country ([Pirveli 2014, 2015](#)). On the one hand, in the absence of functional capital markets and the consequent incentives (e.g., target meeting/beating), there is no stimulus to play with earnings. On the other hand, however, corporate managers also do not input particularly high efforts in providing highly decision-useful accounting information as the overall demand on accounting numbers is moderate. In the absence of the capital market pressures, the demand may shift towards the banks. Banks in Georgia, however, base their crediting decisions on the amount of collateral and website visits (World Bank Report 2007). Prior literature has additionally shown that tax-incentives prevail over financial or managerial reporting incentives ([Pirveli 2015](#)).

Consistent to these findings, we cautiously predict that the actively led accounting reform will bring positive outcomes to the field. The question remains: what time the reform would necessitate to bring the tangible and visible results to a playing field, however, we believe the reform would reflect into a better-quality financial information. The reform not only improves the awareness of the involved parties, but also increases the overall transparency of the private sector's financial health and improves entities' adherence to the dictates rules.

The findings are of high contribution in several ways. At a scientific level, this study contributes to the existing literature on accounting and audit system's efficiency from an under-developed market's perspective. At the regulatory level, the findings are of importance for the regulators in Georgia (to formulate appropriate policies, currently debated in the Parliament of Georgia) and in Europe. Finally, financial information users such as banks, investors and tax regulators may gain insights at what level the firm's given fundamentals could be trusted within the Georgian private sector.

References

- Alagardova, G., and Manuilova, N. 2015. *Report on the Observance of Standards and Codes on Accounting and Auditing*, World Bank Report.
- Biddle, G.C., Hilary, G., and Verdi, R.S. 2009. "How Does Financial Reporting Quality Relate to Investment Efficiency?", *Journal of accounting and economics*, Vol. 48, No. 2-3, pp. 112-131.

- Blundell-Wignall, A., and Atkinson, P. 2010. "Thinking Beyond Basel Iii", *OECD Journal: Financial Market Trends*, Vol. 2010, No. 1, pp. 9-33.
- Cohen, D.A., Dey, A., and Lys, T.Z. 2008. "Real and Accrual-Based Earnings Management in the Pre-and Post-Sarbanes-Oxley Periods", *The accounting review*, Vol. 83, No. 3, pp. 757-787.
- Cosimano, T.F., and Hakura, D. 2011. "Bank Behavior in Response to Basel Iii: A Cross-Country Analysis", Vol. No. pp.
- Daske, H., Hail, L., Leuz, C., and Verdi, R. 2008. "Mandatory IFRS Reporting around the World: Early Evidence on the Economic Consequences", *Journal of accounting research*, Vol. 46, No. 5, pp. 1085-1142.
- DeAngelo, L.E. 1981. "Auditor Size and Audit Quality", *Journal of accounting and economics*, Vol. 3, No. 3, pp. 183-199.
- Feltham, G.A., and Xie, J.Z. 1992. "Voluntary Financial Disclosure in an Entry Game with Continua of Types", *Contemporary Accounting Research*, Vol. 9, No. 1, pp. 46-80.
- Foster, G. 1981. "Intra-Industry Information Transfers Associated with Earnings Releases", *Journal of accounting and economics*, Vol. 3, No. 3, pp. 201-232.
- Francis, J., Nanda, D., and Olsson, P. 2008. "Voluntary Disclosure, Earnings Quality, and Cost of Capital", *Journal of accounting research*, Vol. 46, No. 1, pp. 53-99.
- Francis, J.R. 2004. "What Do We Know About Audit Quality?", *The British accounting review*, Vol. 36, No. 4, pp. 345-368.
- Francis, J.R., Maydew, E.L., and Sparks, H.C. 1999. "The Role of Big 6 Auditors in the Credible Reporting of Accruals", *Auditing: a Journal of Practice & theory*, Vol. 18, No. 2, pp. 17-34.
- Gal-Or, E. 1987. "First Mover Disadvantages with Private Information", *The Review of Economic Studies*, Vol. 54, No. 2, pp. 279-292.
- Ge, W., and McVay, S. 2005. "The Disclosure of Material Weaknesses in Internal Control after the Sarbanes-Oxley Act", *Accounting Horizons*, Vol. 19, No. 3, pp. 137-158.
- Government, G. 2013. *Socio-Economic Development Strategy of Georgia, Georgia 2020*,
- Grossman, S.J. 1981. "The Informational Role of Warranties and Private Disclosure About Product Quality", *The Journal of Law and Economics*, Vol. 24, No. 3, pp. 461-483.
- Grossman, S.J., and Hart, O.D. 1980. "Disclosure Laws and Takeover Bids", *The Journal of Finance*, Vol. 35, No. 2, pp. 323-334.
- ———. 1980. "Takeover Bids, the Free-Rider Problem, and the Theory of the Corporation", *The Bell Journal of Economics*, Vol. No. pp. 42-64.
- Group, W.B. 2007. *Report on the Observance of Standards and Codes (RosC) Georgia, Accounting and Auditing.*, World Bank Report.

- Gvaramia, N. 2014. "The Issues of Activity Accounting and Audit Regulation in Georgia", *Economics and Management*, Vol. 18, No. 4, pp. 619-624.
- Jensen, M.C., and Meckling, W.H. 1976. "Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure", *Journal of financial economics*, Vol. 3, No. 4, pp. 305-360.
- Kaciashvili, V. 2003. Peculiarities of the formation and regulation of audit activity at the transitional stage in Georgia. Finance Research Institute, Finance Research Institute.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., and Vishny, R.W. 1998. "Law and Finance", *Journal of political economy*, Vol. 106, No. 6, pp. 1113-1155.
- Law. "Law of Georgia on Accounting, Reporting and Auditing." edited by Parliament of Georgia, 2016.
- ———. "Law of Georgia on Auditing." edited by Parliament of Georgia, 1995.
- ———. "Law on the Regulation of Accounting and Financial Reporting." edited by Parliament of Georgia, 1999.
- Leuz, C., and Verrecchia, R.E. 1999. "The Economic Consequences of Increased Disclosure", Vol. No. pp.
- Li, H., Pincus, M., and Rego, S.O. 2006. "Market Reaction to Events Surrounding the Sarbanes-Oxley Act of 2002 and Earnings Management", Vol. No. pp.
- Lobo, G.J., and Zhou, J. 2006. "Did Conservatism in Financial Reporting Increase after the Sarbanes-Oxley Act? Initial Evidence", *Accounting horizons*, Vol. 20, No. 1, pp. 57-73.
- McGee, R.W. 2014. "A Comment on the Accounting and Auditing Law of Georgia", *Business & Law*, Vol. No. 3, pp. 11-13.
- Merton, R.C. 1987. "A Simple Model of Capital Market Equilibrium with Incomplete Information", *The journal of finance*, Vol. 42, No. 3, pp. 483-510.
- Milgrom, P.R. 1981. "Good News and Bad News: Representation Theorems and Applications", *The Bell Journal of Economics*, Vol. No. pp. 380-391.
- Myers, S.C., and Majluf, N.S. 1984. "Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have", *Journal of financial economics*, Vol. 13, No. 2, pp. 187-221.
- Pirveli, E. 2014. "Accounting Quality in Georgia: Theoretical Overview and Development of Predictions", *International Journal of Business and Social Science*, Vol. 5, No. 3, pp.
- ———. 2015. *Financial Statement Quality: First Evidence from the Georgian Stock Exchange*, Shaker Verlag, Germany.
- Pirveli, E., and Zimmermann, J. 2015. "Time-Series Properties of Earnings: The Case of Georgian Stock Exchange", *Journal of Business and Policy Research*, Vol. 10 No. 1, pp. 70-96.
- SARAS. 2016. *Annual Financial Statement*, SARAS.

- ———. 2017. *Annual Financial Statement*, SARAS.
- Slovik, P., and Cournède, B. 2011. "Macroeconomic Impact of Basel Iii", Vol. No. pp.
- Verrecchia, R.E. 2001. "Essays on Disclosure", *Journal of accounting and economics*, Vol. 32, No. 1-3, pp. 97-180.
- ———. 1990. "Information Quality and Discretionary Disclosure", *Journal of accounting and Economics*, Vol. 12, No. 4, pp. 365-380.
- Wagenhofer, A. 1990. "Voluntary Disclosure with a Strategic Opponent", *Journal of accounting and economics*, Vol. 12, No. 4, pp. 341-363.
- Wumburidze, L. 2013. "Considerations on Accounting and Financial Reporting Audit", *Accounting*, Vol. 1, No. pp. 1-5.
- Zhang, I.X. 2007. "Economic Consequences of the Sarbanes–Oxley Act of 2002", *Journal of accounting and economics*, Vol. 44, No. 1-2, pp. 74-115.
- Zimmermann, J., and Werner, J. 2013. *Regulating Capitalism?*, Palgrave Macmillan UK, UK.

**საქართველოში მიმდინარე ბუღალტერიისა და აუდიტის რეფორმა:
თეორიული და აღწერილობითი ანალიზი**

ერეკლე პირველი

*კავკასიის უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი*

თეონა შულღიაშვილი

*მიუნხენის ლუდვიგ მაქსიმილიანის
სახელობის უნივერსიტეტის
დოქტორანტი*

ძირითადი შინაარსი

ნებისმიერი ეკონომიკური რეფორმა ორი ჭრილით განიხილება: ა) რამდენად კარგი ხარისხისაა რეგულაციური ჩარჩო და ბ) რამდენად კარგად ხდება აღნიშნული რეგულაციური ჩარჩოს რეალობაში აღსრულება. ხარისხიანი რეგულაციის ქონას

მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ აქვს აზრი, თუ კი მისი რეალობამდე მიტანაც ასევე ხარისხიანად არის უზრუნველყოფილი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ორივე მათგანი - რეგულაციის ხარისხიც და მისი აღსრულების დონეც - აუცილებელი, მაგრამ არასაკმარისი პირობაა რეფორმის წარმატებულად მიჩნევისათვის. მხოლოდ მათ ერთობლიობას შეუძლია რეფორმა წარმატებულად აქციოს.

ა) საქართველოს მთავრობის მიერ 2016 წლის 8 ივნისს ამოქმედებული „საქართველოს კანონში ბუღალტრული აღრიცხვის, ანგარიშგებისა და აუდიტის შესახებ“, გათვალისწინებულია მსოფლიო ბანკის მიერ 2007 და 2015 წლებში გაუღერებული რეკომენდაციები, თანაც კანონის მიმდინარე ვერსია მის ყველა წინამორბედ ვერსიაზე უკეთესია.

ბ) რაც შეეხება კანონის აღსრულების ხარისხის შეფასებას მას დრო და შესაბამისი მონაცემები სჭირდება. ვეყრდნობით რა ევროპულ გამოცდილებას და ვიღებთ რა ფინანსურ თუ ადმინისტრაციულ დახმარებას სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციიდან (CFRR World Bank, EBRD, G4G UK, USAID), შედარებით მარტივია ჩამოვყალიბოთ ჯანსაღი რეგულაციური ბაზა. თუმცა, ადეკვატურად და დროულად მივყვეთ ამოქმედებულ კანონებს, შედარებით მეტ გამონწვევას გულისხმობს.

ბუღალტერიისა და აუდიტის დარგში მიმდინარე ცვლილებები თავისი მასშტაბურობით უპრეცედენტოა ქვეყნის ისტორიაში: 2018 წლის 1 ოქტომბრამდე ფინანსური ანგარიშგების გასაჯაროება მოეთხოვა პირველი და მეორე კატეგორიისა და საზოგადოებრივი დაინტერესების პირების დაახლოებით 600-700 იურიდიულ ერთეულს, ხოლო 2019 წლის 1 ოქტომბრამდე საჯაროობის საზღვრის გადაკვეთა მოუწევს მესამე და მეოთხე კატეგორიის საწარმოებს - დაახლოებით 83000 იურიდიულ ერთეულს (იხ. ფიგურა 1).

ფიგურა 1. საწარმოთა კატეგორიები და შესაბამისი მოთხოვნები

მოთხოვნები	საწარმოთა კატეგორიები				
	სდპ (დაახლ. 125 საწარმო)	I კატეგორია (დაახლ. 85 საწარმო)	II კატეგორია (დაახლ. 420 საწარმო)	III კატეგორია (დაახლ. 3270 საწარმო)	IV კატეგორია (დაახლ. 80000 საწარმო)
აქტივები		> 50 მლნ. ლარი	< 50 მლნ. ლარი	< 10 მლნ. ლარი	< 1 მლნ. ლარი
შემოსავლები		> 100 მლნ. ლარი	< 100 მლნ. ლარი	< 20 მლნ. ლარი	< 2 მლნ. ლარი
დასაქმებულთა საშუალო რაოდენობა		> 250	< 250	< 50	< 10
ფინანსური აღრიცხვა	IFRS	IFRS	IFRS for SMEs	IFRS for SMEs	გამარტივებული IFRS
მენეჯერული აღრიცხვა	სავალდებულო	სავალდებულო	სავალდებულო	ნებაყოფლობითი	ნებაყოფლობითი
აუდიტი	სავალდებულო	სავალდებულო	სავალდებულო	ნებაყოფლობითი	ნებაყოფლობითი
ანგარიშგების ჩაბარების თარიღი	1.10.2018			1.10.2019	

წინამდებარე სტატია პირველია, რომლის ფარგლებშიც ამოღებულ იქნა იმ საწარმოთა აღწერილობითი ინფორმაცია, რომლებმაც საკუთარი ფინანსური ანგარიშგებები 2018 წელს ფინანსთა სამინისტროს ბუღალტერიის, ანგარიშგებისა და აუდიტის ზედამხედველობის სამსახურს წარუდგინეს და გაასაჯაროვეს. ინფორმაცია ამოღებულ იქნა 2019 წლის 15 იანვრიდან 19 იანვრის ჩათვლით. ინფორმაციის ავტომატურად ამოსაღებად გამოყენებულ იქნა პროგრამები: “Link Klipper” და “Scrapestorm”. დაკვირვების ობიექტმა შეადგინა 586 საწარმო. **ფიგურა 2** გვანვდის აღწერილობით ინფორმაციას საწარმოების კატეგორიების (ა), ლეგალური სტატუსის (ბ), ოპერირების სფეროს (გ), რეგისტრაციის წელის (დ), აუდიტის სტატუსისა (ე) და აუდიტორი ფირმების (ვ) შესახებ.

საწარმოთა 20% სდპ-ა, 14% - I კატეგორიის საწარმო და 54% - II კატეგორიის საწარმო. საწარმოთა 12% III და IV კატეგორიას წარმოადგენს - მათ 2018 წელს საერთოდ არ ევალუბოდათ ინფორმაციის წარდგენა. სავარაუდოდ, ეს მესამე და მეოთხე კატეგორიის საწარმოები ან კრედიტორებთან კომუნიკაციაზე აკეთებენ

აქცენტს ან მათთვის მნიშვნელოვანია სახელმწიფოსთან გადასახადების გადახდის კუთხით გამართული კომუნიკაცია. ასევე, არსებობს იმის ალბათობა, რომ ამ საწარმოებმა აქტივების უფრო ზუსტად (შემოსავლების სამსახურის მიერ მონოღებულ ინფორმაციასთან შედარებით) დათვლის შედეგად თავი II კატეგორიას მიაკუთვნეს და თავი ვალდებულად მიიჩნიეს წარედგინათ ანგარიშგებები. თუკი, ამ საწარმოებს ისედაც მზად ჰქონდათ ფინანსური ანგარიშგებები, ნებაყოფლობით მათი გასაჯაროებით, მომდევნო წლისთვის არამართო პრაქტიკა გაიარეს, არამედ შესაძლოა კრედიტორების (დაინტერესებული მხარეების) თვალში უფრო სანდოებად / გადახდისუნარიანებად წარმოჩინდნენ.

427 საწარმო შპს-ა, 143 - სააქციო საზოგადოება, 16 - ან უცხოური საწარმოს ფილიალი ან კოოპერატივი. ოპერირების სფეროს მიხედვით (კლასიფიცირება მოხდა SIC კლასიფიკაციის მიხედვით), როგორც მოსალოდნელი იყო, ყველაზე გავრცელებულია მომსახურებისა და საჯარო ადმინისტრირების სფერო; შემდეგ - ვაჭრობა/გადაყიდვა; შემდეგ კი - საფინანსო სექტორი. მოლოდინების შესაბამისად, მცირეა წარმოების სფეროში მოქმედი საწარმოების რაოდენობა (70). მხოლოდ 9 საწარმოა სასოფლო-სამეურნეო სექტორიდან.

წლების მანძილზე ვადევნებდით რა თვალს ბიზნესის კეთების სიადვილის რეიტინგს, მხოლოდ 2006 წელს საქართველომ 75 პოზიციით წაინაცვლა წინ წინა წელთან შედარებით. 2005-2010 წლებში კი მსოფლიო ბანკმა საქართველო ლიდერ რეფორმატორ ქვეყნად დაასახელა ამ კუთხით. რეიტინგში ლიდერული პოზიციები შენარჩუნებულ და გაუმჯობესებულ იქნა ბოლო წლებშიც. რეიტინგების საპირისპიროდ, ნაკლებად თუ გვინახავს რეალური მონაცემები თუ რა დროს რამდენი ახალი საწარმო რეგისტრირდებოდა (მითუმეტეს აქცენტით I და II კატეგორიის საწარმოებსა და სდკ-ებზე). როგორც ვხედავთ **ჰანელ დ**)-ზე, საშუალოდ

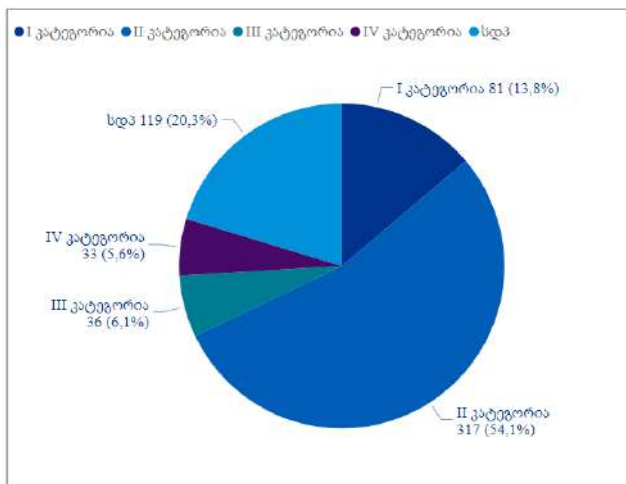
19 და 20 ერთეული რეგისტრირდებოდა 1995-2003 და 2013-2017 წლებში, ხოლო 39 ერთეული - 2004-2012 წლებში.

დაბოლოს, ანგარიშგებების 95%-ზე მეტი აუდიტირებულია. საინტერესოა, რომ არა-აუდიტირებული ანგარიშგებების მნიშვნელოვანი წილი მოდის სდპ-ებზე, რომელთაც ევალებოდათ აუდიტირებული ანგარიშგებების წარდგენა. ასევე, III და IV კატეგორიის საწარმოების მიერ ნებაყოფლობით წარდგენილი რეპორტების სრული უმრავლესობა (69-დან 67) აუდიტირებულია. აღნიშნული დადებით სიგნალს გვაწვდის ნებაყოფლობით გადადგმული ნაბიჯების კუთხით, თუმცა ისიც უნდა გვახსოვდეს, რომ 67 საწარმო მიზერული რიცხვია III და IV კატეგორიის საწარმოების მთლიანი კონტინგენტის (დაახლოებით 83000 ერთეული) კვალობაზე. აუდიტირებული ანგარიშგებების 44% აუდიტირებულია დიდი ექვსეული აუდიტორი ფირმების (Deloitte & Touche, KPMG, PWC Georgia, RSM Georgia, E&Y Georgia და BDO) მიერ. ხოლო დანარჩენი - პატარა მოთამაშეების მიერ. ანგარიშგებათა ყველაზე დიდი წილი (91 ანგარიშგება) აუდიტირებულია BDO-ს მიერ.

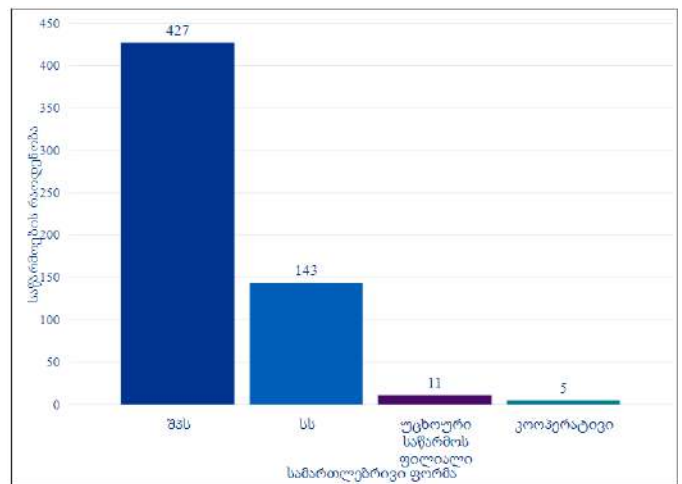
ფიგურა 2.

საწარმოთა აღწერილობითი ინფორმაცია

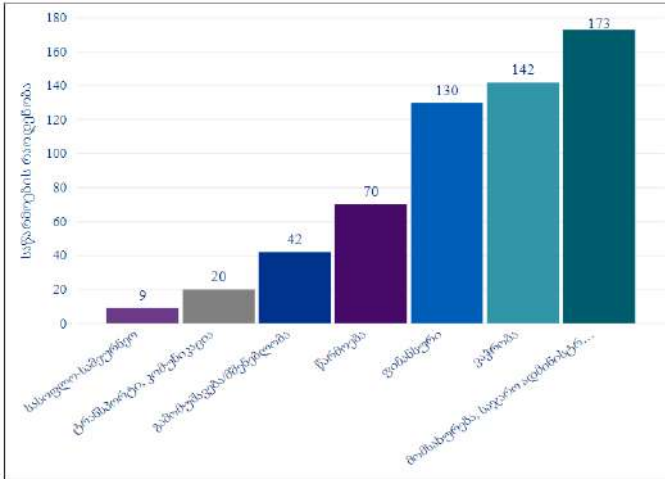
ა) კატეგორიები

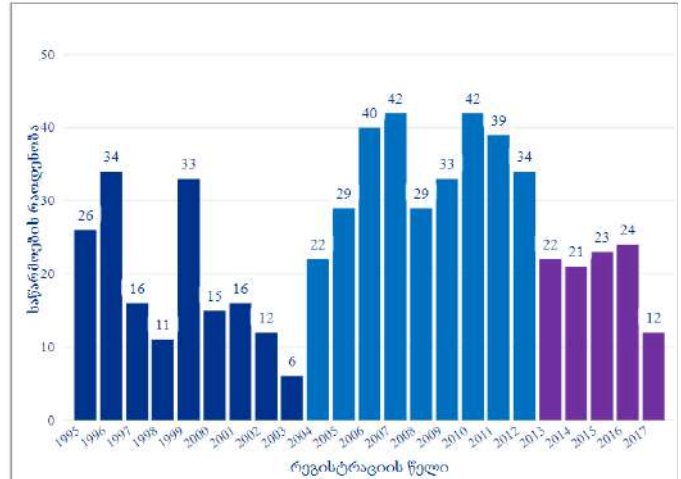
ბ) ლეგალური სტატუსი

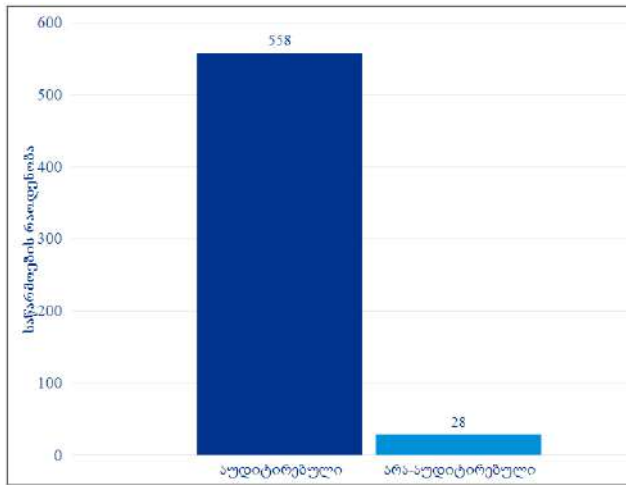
გ) ოპერირების სფერო

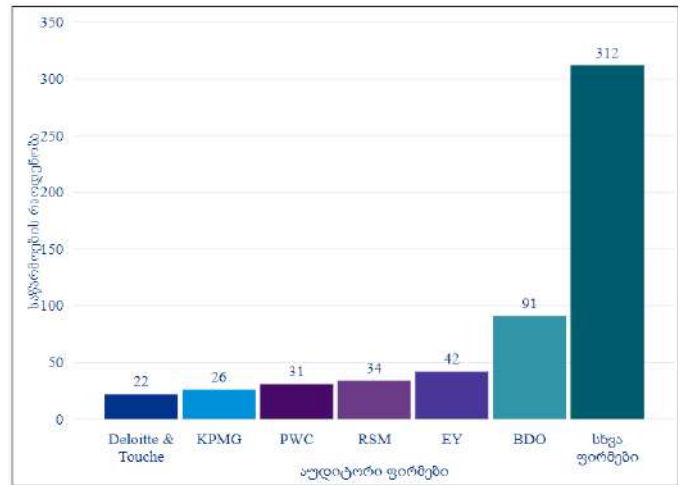
დ) რეგისტრაციის წელი

ე) აუდიტის სტატუსი

ვ) აუდიტორი ფირმები

კანონის თანახმად, ზედამხედველობის სამსახური თავად იტოვებს 1 თვიან ვადას, რათა წარდგენილ დოკუმენტაციას გაეცნოს და შემდეგ გაასაჯაროვოს. შესაბამისად, ძნელია მსჯელობა იმაზე, თუ რამდენად დროულად წარადგინეს საწარმოებმა ფინანსური ანგარიშგებები. დაკვირვებამ აჩვენა, რომ საწარმოების ფინანსური ინფორმაცია ნაბიჯ-ნაბიჯ ემატებოდა 1 ოქტომბრამდე, მას შემდეგაც და არ შეწყვეტილა დღემდე - 2019 წლის მარტის მდგომარეობით. ამის შესაბამისად ზედამხედველობის სამსახურში აცხადებენ, რომ დაახლოებით 40 საწარმოს გასაჯაროებას კვლავ ელოდებიან. თუმცა გასაჯაროების ასეთ პროცესს არ შეიძლება ეწოდოს ზედმინწევით დროული. საწარმოთა ნაწილმა

მხოლოდ გაფრთხილებისა და ფულადი სანქციის (ერთმაგი ან ორმაგი) დაკისრების შემდეგ წარადგინაფინანსური ანგარიშგებები. კანონის თანახმად, ფინანსური ანგარიშგების წარმოუდგენლობა იწვევს IV, III, II, I კატეგორიის სანარმოებისა და სდპ-ებისთვის შესაბამისად - 500, 1000, 5000, 10000 და 10000 ლარით დაჯარიმებას, ხოლო 1 თვის ვადაში შეცდომის გამოუსწორებლობა, ამავე ოდენობით სანქციის გაორმაგებას.

ასევე ძნელია მსჯელობა კომპანიების ზუსტ რაოდენობაზე, რომელთაც ევალებოდა 2018 წლის 1 ოქტომბერს ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა. სანარმოთა კლასიფიცირების მიზნით, ზედამხედველობის სამსახური იყენებს შემოსავლების სამსახურის ინფორმაციას აქტივების მოცულობასთან მიმართებაში. შემოსავლების სამსახურს ინფორმაცია გააჩნია სანარმოთა მხოლოდ იმ აქტივებთან მიმართებით, რომლებიც ქონების გადასახადით დაბეგვრას ექვემდებარება. აღნიშნული სრულად არ ასახავს სანარმოთა მთლიანი აქტივების სიდიდეს. შესაბამისად, ხდება იმ სანარმოთა მიახლოებითი (და არა ზუსტი) ოდენობის განსაზღვრა, რომლებსაც უწევდათ ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა უკვე 2018 წლის 1 ოქტომბერს.

როგორც ზედამხედველობის სამსახურში აცხადებენ, ვალდებულ სანარმოთა 90%-ზე მეტმა გაასაჯაროვა საკუთარი ფინანსური ინფორმაცია. აღნიშნული, კანონის აღსრულების საკმაოდ კარგი მაჩვენებელია, განსაკუთრებით კანონის ამოქმედების პირველი წლისთვის. სანარმოთა იმ მცირე ნაწილს, რომელიც კანონს არ დაემორჩილა, სავარაუდოა, რომ ან მიზნობრივად არ სურდა საკუთარი ფინანსური დეტალების სახალხოდ გამოშვება, ან მათ უკვე ორჯერ მოუწიათ ფულადი ჯარიმის (სანქციის) გადახდა და იმდენად რამდენადაც, სიტუაცია მეტად ველარ დაუმძიმებოდათ, მათთვის აზრი აღარ ჰქონდა ფინანსური ინფორმაციის მომზადებას, აუდიტის ხარჯების გაღებას და ფინანსური ინფორმაციის გასაჯაროებას. სავარაუდოა, რომ იმ სანარმოებს, რომლებმაც ფინანსური ინფორმაცია მიზნობრივად არ გაასაჯაროვეს, ან არ სურდათ საკუთარი კონკურენტული სტრატეგიის საჯაროდ გამოტანა, ან მათი ფინანსური ანგარიშგებები შეიცავდა არა-სიმართლის

ამსახველ (მიზნობრივად მანიპულირებულ ან კვალიფიკაციის დეფიციტის გამო შეუსაბამოდ მომზადებულ) ინფორმაციას.

აღნიშნულიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ კანონი არაზედმინეწვით დროულად, თუმცა დადებითად მიმდინარეობს აღსრულების კუთხითაც. მთავარი კითხვა არის ის, თუ რა წერია გასაჯაროებულ ფინანსურ ანგარიშგებებში, რამდენად მაღალია მასში მონოდებული ფინანსური ინფორმაციის ხარისხი, რათა მომხმარებელს ეფექტიანი გადანყვეტილების მიღებაში დაეხმაროს. მაკროეკონომიკურ დონეზე კი, საინტერესოა, თუ რას მოუტანს მიმდინარე რეფორმა საქართველოს ეკონომიკას. წაადგება კი ის ქვეყანას მოიზიდოს მეტი უცხოური ინვესტიცია, განავითაროს კაპიტალის ბაზრები, შეამციროს უმუშევრობა და გაზარდოს მთლიანი სამამულო პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე? ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად მეტი დრო, მონაცემთა ბაზები და სიღრმისეული ანალიზია საჭირო.

INTELLECTUAL PROPERTY MANAGEMENT IN THE SHIFT TOWARDS OPEN INNOVATION

Tetiana Sobolieva

PhD, Associate Professor of Management Department, State Higher Educational Institution
“Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman”, Ukraine
+38(097)345-88-80, tsobolieva@gmail.com

Yuliia Lazarenko

PhD, Associate Professor of Management Department, State Higher Educational Institution
“Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman”, Ukraine
+38(067)750-71-59, lazarenko.yuliia@gmail.com

Summary: In recent years due to the increased interest in the practice of open innovation as a promising model of innovation process management numerous studies have been conducted devoted to the discussion of various aspects of the open innovation implementation. The growing trend towards open innovation adoption causes the need for a more open approach to the management of the intellectual property (IP). However, despite the fact that the study of organizational determinants in the open innovation collaborative projects is an area of increased interest for both academics and practitioners of innovation management a modern understanding of these aspects at the enterprise level remains incomplete and needs further research. The IP management involves the implementation of the key managerial functions, such as developing a strategy and planning measures for the protection and commercialization of intellectual property, organizing activities to create conditions for their implementation, creating a supportive innovation culture and encouraging innovative climate, audit and monitoring the implementation of the IP management strategy. An effective IP management strategy should include an analysis of the internal factors of the organization, as well as taking into account market factors for the formation of an open innovation model.

Keywords: intellectual property (IP), open innovation, IP strategy, IP management

The acceleration of scientific and technological progress, the active dissemination of the latest exponential technologies such as biotechnology, three-dimensional printing, autonomous electric vehicles, artificial intelligence etc., the development of information and communication technologies, growing trend towards globalization of scientific research and international trade cause the spread and the need to implement an open innovation model in the practice of innovation

processes for more and more industries and companies. Foreign studies devoted to the problems of managerial aspects of the open innovation implementation empirically prove that cooperation with external partners provides both direct and indirect benefits for the company. In this regard, the results of the research by K. Laursen and A. Salter (2006) confirm the relationship between the intensity of the use of external sources of knowledge and the results of the company's innovation performance: according to the research findings the effectiveness of the innovation process correlates positively with the company's ability to absorb knowledge [1]. In the context of business sectors, the most effective examples of the adoption of open innovation practices can be currently observed in the software development, where open information sources and collaborative innovation platforms have become an essential part of the business model, especially in the digital age [2].

The implementation of the open innovation model stipulates the need for a more open approach to the intellectual property management (IP), more active use of external IP objects through the purchase of licenses, as well as access to own IP objects through selling, for example, patents that are not used by the company. Given the fact that in modern organizations in the process of creating and implementing innovations both inbound and outbound information flows are significantly increasing, adoption of open innovation model which assumes external partners to be involved in the innovation process can lead to the loss of control over a company's intellectual assets. From this perspective, the timely regulation of the terms of cooperation requires effective IP management during all the stages of the innovation process.

In this regard, it is necessary to emphasize the fundamental differences between the closed and open model of the innovation process. Thus, the closed model implies the implementation of the innovation process solely by its own forces inside the company through consistent fundamental and applied research, technological development, production and launching new products and services in the market. The open model envisages active interactions with other companies, laboratories, research institutions, universities, and other stakeholders in order to spread exchange and access to the new information and external technologies. In line with these arguments, it can be concluded that an essential prerequisite for the implementation of an open innovation model is the targeted and professional implementation of intellectual property management. This need is conditioned, *inter alia*, by the increasing complexity of scientific research, their frequent implementation by multinational teams, which leads to the emergence of numerous intellectual property objects with the need to reconcile the totality of rights to them.

THEORETICAL ASPECTS OF THE OPEN INNOVATION MODEL

Taking into account the expanding network cooperation and the growing role of the knowledge and technology transfer in the modern business environment, the principles of interactions between the actors involved in the innovation system have been completely changing. These factors determine the particular relevance of interactive innovation process models which, unlike the traditional linear models, foresee the expansion of inter-firm partnership and the establishment of sustainable relationships between the various elements of the innovation ecosystem. Within the interactive models' conceptual framework the network interaction of the innovation process participants that promotes the attraction of external information sources is recognized as one of the key prerequisites for the effective and efficient innovation performance. The world-wide experience of innovative high-technology companies has shown that the use of such forms of cooperation for the implementation of collaborative innovation projects can not only ensure the exchange of the necessary resources, experience, skills and functional competencies, but also allow innovative companies to diversify their knowledge sources and gain access to new information, as well as share technical and market risks of an innovation activity [3].

One of the most relevant interactive models of an innovation process is the open innovation practice, according to which the development of the innovation capabilities of a company occurs through the intensification of its interactions with the other actors of the innovation ecosystem. An integrated definition of the open innovation concept which has been widely adopted by researchers dealing with this area of innovation management was proposed by Henry Chesbrough and formulated as “the practice of using targeted input and output flows of knowledge to accelerate internal innovation and expand the markets for their external use” [4]. While the traditional “closed” model of the innovation process is based solely on ideas, knowledge, competencies and experience gained within the company, the open innovation practice suggests that the organizational innovation capability may also include external competencies and assets located outside the firm [5].

It needs to be pointed out that the open approach to the innovation process meets the current conditions of the business environment because under such a model innovation-oriented companies are able to use external information, knowledge and technologies to stimulate innovation performance, accelerate the growth of business and gain competitive advantages in the market. In addition, firms can open their own innovation processes, making their internal inventions useful for other companies which are involved in innovation cooperation. These benefits can be used if business entities are able to create a resilient ecosystem of open innovation that can be defined as a

network of partners, in particular customers, suppliers, competitors and other stakeholders who cooperate with the company and contribute to improvement of innovation performance [2].

For the modern companies the adoption of open innovation tools in order to strengthen their innovation capabilities has become nowadays a matter of a strategic choice. Accordingly, from the practical point of view, successful implementation of an open innovation model should be based on a detailed study and systematization of existing innovation processes, as well as strategic managerial decisions regarding what should be invented within the company, what should be integrated from the outside and what should be developed in cooperation with the external partners of the innovation network [6, 7].

Depending on the innovative openness degree of the organization and the intensity of its interactions with external partners with regard to collaborative innovation projects, four main types of innovation strategies can be broadly distinguished based on a literature review: closed innovators, semi-open innovators, open innovators and external innovators [8, 9, 10].

Comparing these types of open innovation strategies it can be noted that the strategic behavior of “open” and “external” innovators is to some extent similar since both types of strategies assume that the key source of the organizational innovation capability is outside its internal environment. However, there are a number of differences which relate primarily to the problematic aspects of intellectual property management and the specifics of building inter-organizational networks [11].

It should be noted that despite the expected positive effects of innovation partnerships and networks, many businesses still hesitate to make a decision about the adoption of open innovation tools. In recent studies devoted to the barriers, risks and difficulties of open innovation implementation various internal factors and challenges affecting the successful adoption of this model are distinguished. Thus, at the organizational level the shift from the “closed” model of the innovation process to the open innovation practice may be accompanied by a number of problems, for example, the difficulties related to the search of the relevant partners and the organization of intercompany interactions, the inability to establish an effective network communication system between the company and its market environment, the potential risk of loss of available knowledge, innovative ideas and key functional competencies, significant costs of coordination collaborative projects, as well as the risk of losing control over intellectual property [12,13,14].

FORMING OF AN INTELLECTUAL PROPERTY MANAGEMENT IN OPEN INNOVATION MODEL

The management of IP in an organization which is striving to implement an open innovation model allows providing on a systematic basis identification, audit, registration, commercialization and protection of intellectual property objects. This also allows preventing copying and counterfeiting of company products, optimizing investment in research and development, marketing costs and product promotion. The development of an IP management strategy leads to a strengthening of the company's trademarks and its corporate identity, turning them into competitive brands, which contributes to enhancing the effectiveness by entering new markets, so the results of negotiations on licensing conditions or franchising agreements.

The shift towards open innovation fundamentally changes the approaches to intellectual property management. Thus, patenting in the closed model of innovation management was used by companies mainly to block the activities of competitors in the market niche and to ensure its own monopoly position in the market. That is, first and foremost, the intellectual property right was used largely in terms of prohibiting others from using their results of scientific and technical research and not as potentially powerful, in terms of alternative ways of commercialization, intellectual property. But of course, companies received guarantees of safe use of their intellectual property in the market in terms of the risks of assigning their intellectual property to partners and competitors. Thus, patent protection allowed companies to reimburse their research and development costs and to increase the innovation sales rate and hence margin performance.

In the open innovation context intellectual property is considered not only as a source of costs for the creation and commercialization but also as an opportunity to generate additional income by alternative ways. That is, the shift towards open innovation allows for the considering intellectual property as a crucial asset that brings additional income to the company, as it provides for free access of external market players to the results of their own research and, conversely, the attraction of external inventions and other intellectual property to their own innovation process. Moreover, if IP was previously a by-product of innovation, now it has become one of the most important assets which facilitates the sharing of knowledge and technology between companies and can be recognized as an essential prerequisite for an efficient implementation of the open innovation model [2].

From a practical perspective, the active involvement in the use of an intellectual property as the main resource of an open innovation model inevitably causes the emergence of certain challenges that require special attention from the management of the company. Thus, active patenting of its own

research, as well as the use of external patents, requires special attention to patent information, both in the case of its search and in the control of its own use as well as when it is used by competitors. Lack of understanding and careless handling of patent information in case of insufficient attention to this intangible asset of the company, as well as an unqualified level of its expertise and evaluation may result in significant losses.

The IP department of a company adopting the open innovation model is supposed to deal with the implementation of key managerial functions, such as: developing a strategy and planning measures for the protection and commercialization of intellectual property, organizing activities to create conditions for the implementation of planned activities, creating a favourable innovation climate and encouraging open innovation culture, as well as audit and control the implementation of the IP management strategy (Figure 1).

It needs to be emphasized that from a company's perspective in the context of open innovation the implementation of a strategic approach to the intellectual property management is a matter of particular relevance. A strategic approach to IP management is realized through the integrated approach to the analysis of the external and internal organizational conditions. Thus, during the process of external analysis such tasks should be undertaken as monitoring of the technological trends, especially in the field of the company's research, market assessment and identification of current and potential consumer's demand for innovative products, building a profile of potential consumers relating to their preferences and purchasing power. The legislation on innovation and research development, including in terms of preferences and preferential taxation would also need to be examined. In line with this, it is worth considering the state innovation policy and international research programs that determine the priority directions of innovation development, and, respectively, the direction of investment. Particular attention is required to monitor the activities of existing and potential competitors. In this direction the company analyzes the strategies that competitors have in place to develop and implement innovations in the market, which measures they apply in order to protect their assets and whether they violate the rights to IP objects of other players in the market.

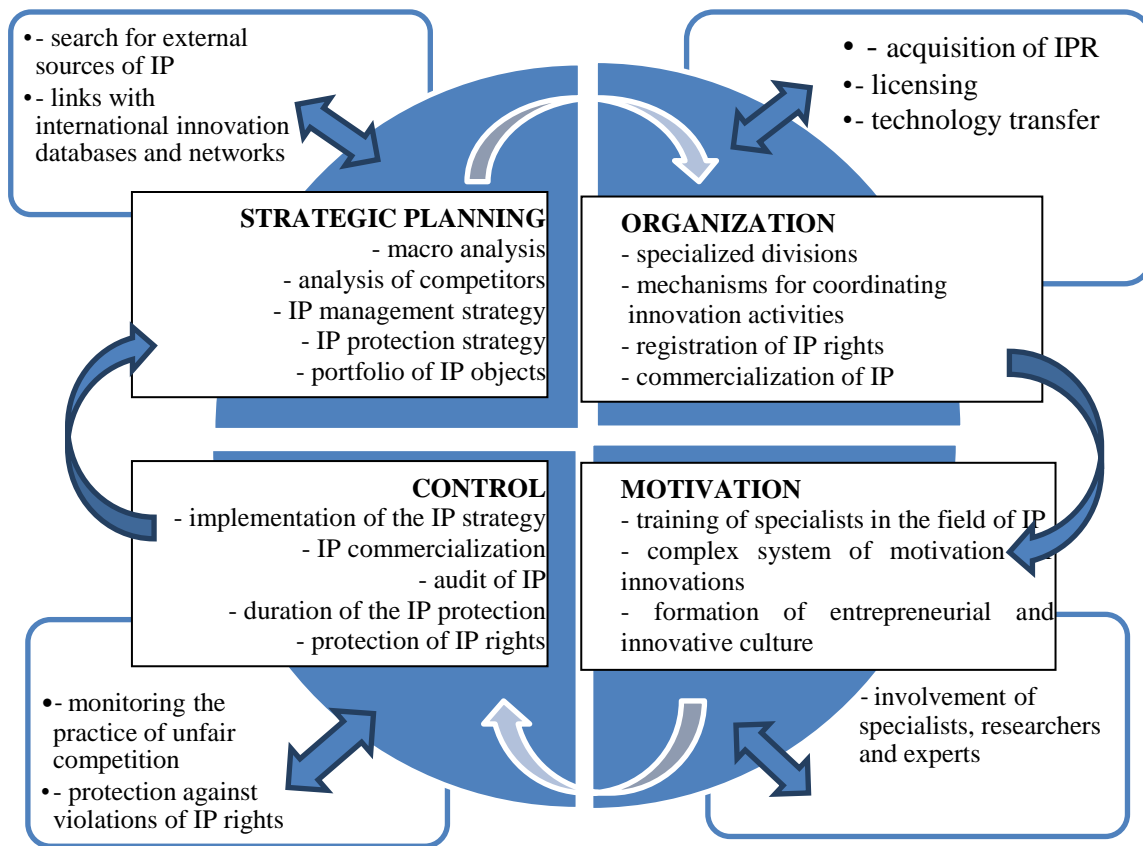

Figure 1. A conceptual model of IP management in the open innovation context

Source: developed by the authors

In the open innovation model an important direction of external analysis of the company is a search for alternative sources of IP objects for the purpose of their acquisition or licensing, as well as an analysis of the feasibility of joint R&D and the introduction of innovations with other state and business organizations through the creation of startups, joint enterprises, alliances, clusters and other organizational forms. The main purpose of such a search is to optimize the costs and time for the creation of innovations, as well as share potential risks in terms of financing of innovation projects and expand opportunities for the market launch.

The internal analysis determines the company's capability for R&D, the structure of production and resource potential, the current IP management strategy, and the currently formed portfolio of IP rights. Particular attention is required to audit and evaluation of their own IP objects in terms of their consideration when devising a strategy, correctness of the value estimation of such objects, their proper registration and commercialization. In planning for the creation and registration

of IP objects it is also particularly important to take into account the organization's policy on intellectual property management. Accordingly, the established principles of such a policy will determine the priorities and approaches to the creation and realization of their own intellectual assets to other organizations as well as the involvement of external IP objects to the development and implementation of innovations inside the organization. The IP policy also establishes approaches to the distribution of intellectual property rights between authors, investors, company's founders and other stakeholders, which is prescribed in contracts and other documents when creating the relevant objects.

The result of the analysis of external and internal factors of the organization's environment is a basis for devising an appropriate IP management strategy as well as the development and implementation of tactical measures for its realization. To ensure reliable analysis results such tactical activities have to be implemented as the formation and revision of the IP objects portfolio, the patent pools creation, the development of a licensing strategy and measures to protect IP objects of the organization.

In order to implement IP management in an open innovation context, the company should be the part of an international innovation communications system, be involved in global innovation networks with researchers and innovators, public and private institutions and organizations to generate own knowledge and technology and provide a flow of external ones in its internal environment. The company can implement collaborative innovation projects in various organizational forms, among which: network creation, crowdsourcing, consortia and alliances, both in the form of joint ventures and separate research projects. In any case, the model of open innovation assumes the joint creation of intellectual assets, the exchange and transfer of know-how and technologies, the control and preservation of which is ensured precisely through an effective IP management system in companies.

A necessary element of the successful implementation of the open innovation model is the introduction of incentive mechanisms that stimulate innovation activity and team work, as well as support internal and external cooperation. Implementation of the open innovation concept requires the development of a certain type of organizational thinking based on the creation of a corporate culture that recognizes the value of external knowledge and competencies and perceives continuous learning as an important part of the current operational activities of the company [15]. In this vein, the shift towards open innovation requires special attention both from the managers and employees to the processes of adapting new ideas, inventions and technologies inside of the organization, which

are often accompanied by different types of organizational changes. Another threat to the effective implementation of the open innovation model is the so-called “invented not here” (NIHS) syndrome, which manifests itself in the exclusion of personnel from innovations created outside of their own company, explaining this to be very likely to fit their needs and organization requirements. In order to overcome the psychological impediments to the adoption of external IP objects in the company it is necessary to actively involve the personnel in the development and implementation of innovative development programs, IP management strategies, explaining the necessity and benefits of such actions.

An important role in ensuring the intellectual property management in an organization plays also an effective implementation of the control function. Among the main tasks with regard to this managerial function is an audit of all intellectual property of the company in order to identify unrecorded and unregistered objects, which involves applying due diligence to the audit approach. This approach requires consideration of the following elements, such as an IP asset structure, property rights verification and their legitimacy, including for example the validity of a company’s patents, analysis of restrictions on the use of intellectual property rights and possible violations by all stakeholders. Particular importance in this regard is acquired by the audit of intellectual property of partners in preparing contracts for the purchase or licensing of intangible assets.

The audit aims to determine the value of IP objects, as well as define the risks that companies may encounter when implementing collaborative innovation projects, for example, in case of improper registration of rights to an intangible asset when it is disposed by a previous owner or developer. Assessing the value of IP objects during an audit allows making effective strategic decisions on how to commercialize them and justifies the reorganization of the IP portfolio in order to increase its competitiveness.

Thus, IP management in the implementation of the open innovation model becomes crucial for ensuring the company’s competitiveness in the market and, accordingly, the success of its activities. Effective IP management in this case protects the company’s core knowledge and competencies, preventing them from being duplicated and using by competitors, or by ensuring the balance of the interests of all stakeholders in the open innovation framework. At the same time, attention should be paid to the internal security of the company’s intellectual assets primarily through the creation of necessary conditions for the protection and commercialization of IP objects and preventing the leakage of commercial secrets outside the organization.

Providing enabling conditions for the protection of intellectual assets of the company as a result of targeted managerial actions prevents unfair competition practices from competitors and inside the company, thereby enables the active generation of its own innovative ideas and inventions.

Based on the research findings it can be concluded that in today's business reality under the conditions of which the principles of interaction between the participants of the innovation process have been radically changed, the practice of open innovation is an effective tool for improving the efficiency of innovation performance. However, the model has its own limitations, which is why the decision to engage in open innovation cooperation and the justification of the extent to which own innovative processes of a company can be opened requires a deep understanding of the specifics and a profound analysis of the potential opportunities and risks of this type of interaction from the managerial point of view. In particular, the potential risks of implementing open innovation practices include possible loss of knowledge, technologies and key functional competencies. In addition, the high degree of an organization's innovation openness might be accompanied by difficulties in protecting intellectual property objects and lead to disputes over the assignment of innovation performance results. Accordingly, it can be argued that within the open innovation framework intellectual property has a significant role to play, hence efficient intellectual property management is essential for the success of the collaborative projects.

references

- Barge-Gil, A. (2010) Open, Semi-Open and Closed Innovators: Towards an Explanation of Degree of Openness. *Industry & Innovation*, Vol. 17, P. 577-607.
- Chesbrough, H. (2003). *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*, Harvard Business School Press, Boston, 272 p.
- Chesbrough, H., Crowther, A.K. (2006). Beyond High Tech: Early Adopters of Open Innovation in Other Industries. *R&D Management*, 36 (3), P. 229-236.
- Chesbrough, H., Vanhaverbeke, W. and West, J. (eds.) (2006). *Open Innovation: Researching a New Paradigm*, Oxford University Press, Oxford, 392 p.
- Coras, E.L. and Tantau, A.D. (2014). Open Innovation – The Good, The Bad, The Uncertainties. *The USV Annals of Economics and Public Administration*, 14 (1), P. 38-47.
- Durst, S. and Stähle, P. (2013). Success Factors of Open Innovation – A Literature Review. *International Journal of Business Research and Management*, 4, P. 111-131.

- Gassmann, O., Sandmeier, P. and Wecht, C.H. (2004). Innovationsprozesse: Öffnung statt Alleingang. *IO New Management*, 73, 1-2, P. 22-27.
- Henttonen, K., Pussinen P., Koivumäki, T. (2012) Managerial Perspective on Open Source Collaboration and Networked Innovation. *Journal of Technology Management & Innovation*, Vol 7 (3), P. 223-225.
- Johannessen, J.-A. (2009). A Systemic Approach to Innovation: The Interactive Innovation Model. *Kybernetes*, Vol. 38 (1/2), P. 158-176.
- Laursen, K. and Salter, A. (2006). Open for Innovation: the Role of Openness in Explaining Innovation Performance among U.K. Manufacturing Firms. *Strategic Management Journal*, 27 (2), P. 131-150.
- Lichtenthaler, U. (2010). Open Innovation: Potential Risks and Managerial Countermeasures. *Proceedings of the R&D Management Conference*, P. 1-10.
- Paasi, J., Luoma T., Valkokari, K. (2010) Knowledge and Intellectual Property Management in Customer Supplier Relationships. *International Journal of Innovation Management*, Vol. 14 (4), P. 629-654.
- Stucki, A. (2009). Internal and External Factors Influencing the Implementation and Diffusion of the Open Innovation Models: The Case of the Postal Sector. In: 3rd Global Postal Research and Education Network Conference, Lausanne, Switzerland, P. 1-21.
- Ullrich, A. and Vladova, G. (2016). Weighing the Pros and Cons of Engaging in Open Innovation. *Technology Innovation Management Review*, 6 (4), P. 34-40.
- West, J., Gallagher S. (2006) Challenges of Open Innovation: the Paradox of Firm Investment in Open Source Software. *R&D Management*, Vol. 36, P. 316-331.

ინტელექტუალური საკუთრების მენეჯმენტი ღია ინოვაციებზე გადასვლისას

Tetiana Sobolieva

PhD, Associate Professor of Management
Department, State Higher Educational Institution
“Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman”, Ukraine
+38(097)345-88-80, tsobolieva@gmail.com

Yuliia Lazarenko

PhD, Associate Professor of Management
Department, State Higher Educational Institution
“Kyiv National Economic University named after
Vadym Hetman”, Ukraine
+38(067)750-71-59, lazarenko.yuliia@gmail.com

ქართულად სათარგმნია

ბოლო წლების განმავლობაში, ინოვაციური პროცესის მართვის პერსპექტიული მოდელის - ღია ინოვაციის პრაქტიკისადმი გაზრდილი ინტერესიდან გამომდინარე, მრავალი კვლევა ჩატარდა მისი დანერგვის სხვადასხვა ასპექტის შესწავლისთვის. ღია ინოვაციების გამოყენების მზარდი ტენდენცია განაპირობებს ინტელექტუალური საკუთრების მენეჯმენტისადმი ასევე უფრო ღია მიდგომას. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ღია ინოვაციების ერთობლივ პროექტებში ორგანიზაციული დეტერმინანტების შესწავლა წარმოადგენს მკვლევართა და ინოვაციების მენეჯმენტის პრაქტიკოსების გაზრდილ ინტერესს, საწარმოო დონეზე ამ ასპექტების თანამედროვე გაგება ჯერ კიდევ არასრულია და შემდგომ კვლევას საჭიროებს.

ინტელექტუალური საკუთრების მენეჯმენტი მოიცავს ძირითადი მმართველობითი ფუნქციების შესრულებას, როგორცაა - სტრატეგიის შემუშავება და ინტელექტუალური საკუთრების დაცვისა და კომერციალიზაციის დაგეგმვა, სხვა დამხმარე ღონისძიებების ორგანიზება, მათი განხორციელების პირობების შექმნა, ადეკვატური ინოვაციური

კულტურის შექმნა და ინოვაციური კლიმატის, აუდიტისა და ინტელექტუალური საკუთრების მენეჯმენტის სტრატეგიის განხორციელების მონიტორინგი. ინტელექტუალური საკუთრების მენეჯმენტის სტრატეგიამ უნდა მოიცვას ორგანიზაციის შიდა ფაქტორების ანალიზი და ითვალისწინებდეს ღია ინოვაციური მოდელის ფორმირების საბაზრო ფაქტორებს.

JEL Codes: O30, O31, O32, O34

სოფლის ტურისტული ბიზნესისადმი ადგილობრივი საზოგადოების დამოკიდებულების გამოკვლევა (რაჭის რეგიონის მაგალითზე)

ინეზა ვანაძე

*ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და
ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი*

ina.vatsadze@tsu.ge

სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს რაჭის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის. სოფლის საზოგადოებას თავისი მონაწილეობითა და მხარდაჭერით, დიდი გავლენის მოხდენა შეუძლია სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებაზე. სტატიაში, რაჭის მუნიციპალიტეტების მცხოვრებთა გამოკითხვით მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე, ნაჩვენებია სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებისადმი ადგილობრივი საზოგადოების დამოკიდებულება და ჩამოყალიბებულია ძირითადი ხელშემშლელი ფაქტორები, კერძოდ, ბიზნესის წარმოებისათვის აუცილებელი ცოდნისა და უნარ-ჩვევების უკმარისობა, ტურისტთა განთავსების საშუალებების ფუნქციონალური გაუმჯობესების აუცილებლობა, ტურისტული პროდუქტების მწარმოებელთა დაბალი კვალიფიკაცია, ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის სირთულე, ადგილობრივი წარმოების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წილის სიმცირე ტურისტთა კვებითი მომსახურების მთლიან მოცულობაში და სხვ.

საკვანძო სიტყვები: სოფლის ტურისტული ბიზნესი, ტურისტული მომსახურება, ტურისტული პროდუქტი

შესავალი

სოფლის ტურიზმის განვითარების პროგრამა მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში წარმოადგენს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკის აუცილებელ შემადგენელ ნაწილს [1;2;3]. საქართველოს მთავრობა და მისი საერთაშორისო პარტნიორები სოფლის ტურიზმს განიხილავენ სასოფლო-სამეურნეო რაიონებისა და მთიანი რეგიონების განვითარებისა და დასაქმების ალტერნატიულ საშუალებად[4].

სოფლის ტურიზმის განვითარების დიდი მნიშვნელობა აღიარებული იყო ტურიზმის მსოფლიო ფორუმზე (25 მარტი, 2019 წ, სეგოვია, ესპანეთი), რომელმაც 2020 წელი გამოაცხადა სოფლის ტურიზმის ხელშეწყობის წლად[5].

სპეციალისტთა დაკვირვებით, სოფლის ტურიზმის განვითარების ერთ-ერთ ფაქტორს წარმოადგენს სოფლის მოსახლეობის სწრაფვა არააგარულ სამეურნეო სფეროში დასაქმებისაკენ. მაგალითად, S. Zoto, E, Qirici, E, Popena აღნიშნავენ, რომ დღეისათვის (2013წ) მრავალი ქვეყნის ძირითად პრობლემას წარმოადგენს სოფლის მეურნეობის დაბალი პროდუქტიულობა, რაც უბიძგებს სოფლის მოსახლეობას სოფლის ტურისტული ბიზნესის სფეროში დასაქმებისაკენ [6].

მიუხედავად ზემოთ აღნიშნულისა, როგორც ირკვევა, დღეისათვის ტურიზმის, მათ შორის, სოფლის ტურიზმის ერთ-ერთი გამოწვევა მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის სკეპტიკური დამოკიდებულებაა საქმიანობის ამ სფეროსადმი. ასეთი დასკვნა გამოიკვეთა „საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველო“ - ს დაკვეთით „კავკასიის რესურსების ცენტრის (CRRC) მიერ 2016 წელს ჩატარებული გამოკვლევების საფუძველზე, კერძოდ, 2032 რესპონდენტის გამოკითხვით დადგინდა, რომ მოსახლეობის მხოლოდ 9%-ს მიაჩნია ტურიზმის განვითარება ქვეყნის ეკონომიკის წინსვლის მნიშვნელოვან ფაქტორად [7]. *ეს იმაზე მეტყველებს, რომ სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის აუცილებელია საზოგადოების მობილიზაცია საქმიანობის ამ სფეროსადმი პოზიტიური დამოკიდებულების დამკვიდრებისათვის, რადგანაც როგორც P.Latkova და C. A. Yogt -ი ასახულებენ, სოფლის*

ტურიზმის განვითარების სხვადასხვა სტადიაზე დიდი გავლენის მოხდენა შეუძლია სოფლის საზოგადოებას, თავისი მონაწილეობით და მხარდაჭერით [8].

სოფლის ტურიზმის განვითარებით დაინტერესებულია მრავალი მხარე - ტურისტები, ტუროპერატორები, საწარმოები, ადგილობრივი საზოგადოება, სხვადასხვა ორგანიზაცია, სააგენტო და თვით სახელმწიფო. ამ ჯგუფების ინტერესები, როგორც აღნიშნავენ M. Calwey და D. Gillmor, ხშირად, არსებითად განსხვავდება ერთმანეთისაგან [9] ამასთან, N. Argent -ი შენიშნავს, რომ სოფლის ტურიზმით დაინტერესებულ მხარეთა სხვადასხვაგვარი ინტერესი ხშირად კონფლიქტის მიზეზი ხდება [10].

S.Wilson-ი და მისი თანამშრომლები თვლიან, რომ საზოგადოებაში ტურიზმისადმი პოზიტიური დამოკიდებულების დამკვიდრებით შეიძლება დაძლეული იქნეს ის პრობლემები, რაც წარმოიშობა საქმიანობის ამ სფეროში დაინტერესებულ მხარეთა შორის [11].

ყოველივე აღნიშნულის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ სოფლის ტურიზმისადმი საზოგადოების პოზიტიური დამოკიდებულების ჩამოყალიბება ტურიზმის ამ მიმართულების განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ხელშემწყობი პირობაა. ასეთი დამოკიდებულების ჩამოყალიბება მოითხოვს ადეკვატური მარკეტოლოგიური ღონისძიებების გატარებას, რისთვისაც აუცილებელია რეალური ვითარების - სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებისადმი ადგილობრივი საზოგადოების დამოკიდებულების გამოკვლევა, რაც წინამდებარე სტატიის ძირითადი მიზანია.

განხილული პრობლემის გამოკვლევისათვის გამოვიყენეთ სოციოლოგიური გამოკითხვის მეთოდი (პირისპირ ინტერვიუება და სატელეფონო გამოკითხვა), ჩვენ მიერ შედგენილი სტრუქტურირებული კითხვარის საშუალებით. გამოიკითხა 174 რესპონდენტი რაჭის სხვადასხვა სოფლიდან.

გამოკვლევის შედეგები

სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის სურვილი გამოავლინა 131 ადამიანმა (75,2%), რომელთაგან სამეწარმეო გამოცდილება ჰქონდა მხოლოდ 56 სუბიექტს, ანუ 42,7 %-ს. ქვემოთ მოყვანილი ცხრილის მონაცემები აჩვენებს სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა რაოდენობას, მათ ასაკობრივ ჯგუფებსა და სამეწარმეო გამოცდილებას.

სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველები, მათი ასაკობრივი ჯგუფები და სამეწარმეო გამოცდილება

ცხრილი 1

№	ასაკობრივი ჯგუფები	მსურველები		საერთო სამეწარმეო გამოცდილების სტაჟი					
				არა აქვს		ერთ წლამდე		1წელზე მეტი	
		რაოდ.	%	რაოდ.	%	რაოდ.	%	რაოდ.	%
		A							
1.	18-დან 29 წლ	15	11,4	11	73,3	4	26,6	-	-
2.	30-დან 39 წლ.	36	27,5	15	41,6	13	36,1	8	22,2
3.	40-დან 49 წლ.	38	29,0	15	39,5	8	27,0	15	39,5
4.	50-დან 69 წლ.	30	23,0	10	33,3	4	13,3	16	53,3
5.	70 წ. ზევით	12	9,1	5	41,6	2	16,6	5	41,6
6.	სულ	131	100	56		31		44	

როგორც ცხრილიდან ჩანს, სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა მეტი რაოდენობა კონცენტრირებულია მე-2, მე-3 და მე-4 ჯგუფებში. ესენია 30-დან 69 წლის ასაკამდე ადამიანები, რომელთა საერთო რაოდენობა შეადგენს 104 კაცს (79,4%). ნიშანდობლივია, რომ გამოკითხულთა შორის ძალზე დაბალია ახალგაზრდობის (18-დან 29 წლამდე ასაკის) წილი (11,4%). მაგრამ, ამ მაჩვენებლის მიხედვით ვერ ვიმსჯელებთ

სოფლის ტურიზმისადმი ახალგაზრდობის დამოკიდებულებაზე, რადგანაც ახალგაზრდობის წილი მცირეა და სულ უფრო მცირდება რაჭის მოსახლეობის მთლიან რაოდენობაში.

ამავე ცხრილის მონაცემები აგრეთვე მოწმობს, რომ სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა შორის არავითარი სამენარმეო გამოცდილება არ აქვს 56 კაცს, ანუ 42,7%-ს. 31 კაცს, ანუ 23, 6%-ს აქვს სამენარმეო საქმეში მუშაობის გამოცდილება. ეს მონაცემები იმაზე მეტყველებს, რომ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა საკმაოდ დიდ ნაწილს არ აქვს ბიზნესის წარმოებისათვის აუცილებელი ცოდნა და უნარ-ჩვევები. ამ კონტიგენტს გაუჭირდება ბიზნესის წარმოება, ამიტომ, საჭირო იქნება მათი დატრენინგება. ასეთი ღონისძიებების გატარების საჭიროება უფრო ადრე დადასტურებული იყო ლ. ხარტიშვილის, ა.მუჰარის, ტ. დაკის და ი. ხელაშვილის მიერ, რომლებმაც საქართველოში სოფლის ტურიზმის განვითარებაში ერთ-ერთ ღონისძიებად მიიჩნიეს ამ სფეროში დასაქმებულთა სისტემატური სწავლება, სასარგებლო და განახლებული მასალების მიწოდება ტურიზმისა და სტუმართმასპინძლობის ბიზნესის დაგეგმვისა და ადმინისტრირების სფეროში მათი ინფორმირებისათვის [4].

ბიზნესის თეორიაში ცნობილია, რომ ამ სფეროში წარმატებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მენარმის ფსიქო-ემოციურ სიმტკიცეს, რადგანაც აქ მოსალოდნელია კრიზისული სიტუაციების წარმოქმნა, რამაც შეიძლება დამორგუნველად იმოქმედოს წარუმატებლის ფსიქიკაზე და საერთოდ ბიზნესის ბედზე. ამიტომ პიროვნება, რომელიც ღებულობს ბიზნესში ჩაბმის გადამწყვეტილებას, პირველ რიგში უნდა ცდილობდეს მოსალოდნელი საფრთხეების გაცნობიერებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, როგორც ქართულ რეალობაზე თუნდაც ზედაპირული დაკვირვება გვიჩვენებს, დიდია იმის მოსალოდნელობა, რომ იგი შეუერთდეს იმ ხელმოცარულთა მრავალრიცხოვან არმიას, რომლებიც დიდი მონდომებით, ენთუზიაზმითა და გაბედულებით გადაეშვნენ ამ მეტად საინტერესო და იმავე დროს ძნელად პროგნოზირებად საქმიანობაში, მაგრამ მალე დატოვეს ასპარეზი.

მე-2 ცხრილში ილუსტრირებულია სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა ფსიქოლოგიური მზაობის თვითშეფასების შედეგები.

მსურველთა ფსიქოლოგიური მზაობა სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმისათვის

ცხრილი 2

№	კრიტერიუმები	თვითშეფასება			
		დიახ		არა	
		რაოდენობა	%	რაოდენობა	%
1.	გაქვთ თუ არა გაცნობიერებული ის, რომ ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმა თქვენგან მოითხოვს ოჯახში დამკვიდრებული ცხოვრების რეჟიმის ნაწილობრივ შეცვლას?	109	83,2	22	16,8
2.	შეძლებთ თუ არა მასპინძლობასთან დაკავშირებული დამატებითი სამუშაოსათვის დამოუკიდებლად თავის გართმევას?	98	74,8	33	25,2
3.	გაქვთ თუ არა საკმარისი ემოციური სიმტკიცე იმისათვის, რომ გაუძლოთ სისტემატური სტუმარ-მასპინძლობით გამონწვეულ დაძაბულობას?	125	95,4	4	4,6
4.	გაქვთ თუ არა იმის იმედი, რომ გვერდით დაგიდგებათ მთელი ოჯახი?	101	77,1	30	22,9

როგორც ცხრილის მონაცემებით ირკვევა, მოსახლეობის დიდ ნაწილს (83,2%), რომელსაც სურს სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმა, გაცნობიერებული აქვს

მოსალოდნელი სიძნელეები, ხოლო 16,8% სრულყოფილად ვერ აცნობიერებს, რომ ბიზნესში ყოფნის დროს მას მოუწევს ოჯახში ჩამოყალიბებული ცხოვრების რეჟიმის ნაწილობრივი შეცვლა.

გამოკითხულთა საკმაოდ დიდი რაოდენობა (74,2%) დარწმუნებულია, რომ დამოუკიდებლად გაართმევს თავს იმ სამუშაოს, რაც აუცილებლად უნდა შესრულდეს მასპინძლის მიერ სტუმრის მომსახურების დროს. ასეთი ოპტიმიზმი შეიძლება გამომწვეული იყოს ორი გარემოებით: ერთია ის, რომ რესპონდენტი, რომელიც ასეთ ოპტიმიზმს ამჟღავნებს, აპირებს ძალზე მცირე მასშტაბის ბიზნესის წამოწყებას. მეორე მხრივ, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მას კარგად არ აქვს გაცნობიერებული განსახორციელებელი საქმის ტექნოლოგია და ამიტომ მეტისმეტ გაბედულებას იჩენს. 25, 2% არ არის დარწმუნებული, რომ დამოუკიდებლად გაართმევს თავს სიძნელეებს..

რესპონდენტთა დიდი რაოდენობა (95,4%) ფიქრობს, რომ აქვთ ემოციური სიმტკიცე გაუძლონ სისტემატური სტუმარ-მასპინძლობით გამომწვეულ დაძაბულობას. ეს დამაფიქრებელი და ნაკლებად სანდო შედეგია და მოითხოვს შემდგომ სიღრმისეულ გამოკვლევას, რადგანაც საყოველთაოდ ცნობილია, რომ საქმიანობის თავისებურებების გამო მასპინძლის შრომა, ძალზე სპეციფიკურია და დაკავშირებულია ფსიქოლოგიურ დაძაბულობასთან. სტრესორებისადმი გამძლეობის ერთ-ერთი მთავარი პირობაა ის, რომ შემსრულებელი კარგად უნდა იყოს გაცნობიერებული მასზე დაკისრებული მოვალეობების განხორციელების ტექნოლოგიაში. აქედან გამომდინარე, ფსიქოლოგიურ სიმტკიცესთან დაკავშირებული გამოკითხვის შედეგის საეჭვო ჭეშმარიტება საგანგაშო არ არის, რადგანაც შესაბამისი ტრენინგების საფუძველზე შესაძლებელია ხარვეზების გამოსწორება.

რეალურობის თვალსაზრისით, მეტად საიმედოა მე-4 კრიტერიუმთან დაკავშირებული გამოკითხვის შედეგები, საიდანაც ჩანს, რომ 101 (71,1%) რესპონდენტს აქვს ოჯახის გვერდით დგომის იმედი, ხოლო 30 რესპონდენტს (22,9%) - არა. ეს ფაქტი შეიძლება იმითაც ავსხნათ, რომ შესაძლებელია რესპონდენტს საერთოდ შექმნილი არ ჰქონდეს საკუთარი ოჯახი.

სოფლის ტურისტული ბიზნესისადმი ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულებაზე შეიძლება ვიმსჯელოთ მათ მიერ შეთავაზებული ტურისტული პროდუქტის სტრუქტურით, რაც ასახავს ტურისტული მომსახურების სხვადასხვა ფორმის განხორციელების შესაძლებლობებს. ამ საკითხის გარკვევისათვის გამოკითხული იყო 131 რესპოდენტი. შედეგები მოცემულია მე-3 ცხრილში.

მომსახურების სავარაუდო სახეები, რომლებიც შეიძლება შესთავაზონ ტურისტს რაჭის სოფლებში

ცხრილი 3

#	მომსახურების სახეები	შემსრულებელი	
		კაცი	%
1.	განთავსება (ლამისთევა)	131	100
2.	კვებითი უზრუნველყოფა	125	95,4
3.	მეგზურობა ღირსშესანიშნაობების გაცნობისას	112	85,5
4.	მეგზურობა სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის გაცნობის მიზნით	95	72,5
5.	მეგზურობა კვების პროდუქტების ადგილობრივი წარმოების გაცნობისთვის	72	55,0
6.	დახმარება ადგილობრივი სამზარეულოს გაცნობისათვის	85	64,9
7.	მეგზურობა სოკოსა და გარეული ხილის შეგროვების დროს	102	77,8
8.	მეგზურობა თევზაობისას	53	40,5
9.	მეგზურობა ნადირობისას	32	24,4
10.	კონსულტაცია ღვინის დეგუსტაციისას	72	55,0

11.	მეგზურობა საფეხმავლო ტურების დროს	68	52.0
12.	მეგზურობა საცხენოსნო ტურების დროს	42	32.0
13.	დახმარება საოჯახო წვეულებების მონაწილეობაში (დაბადების დღეები და სხვ.)	98	74.8

როგორც მე-3 ცხრილის მონაცემები აჩვენებს, ყველა რესპონდენტი ფიქრობს, რომ შეუძლია ტურისტული მომსახურების ძირითადი ფორმის - განთავსების უზრუნველყოფა. ამასთან ერთად ირკვევა, რომ მომსახურების მეორე ძირითადი ფორმის - კვებითი უზრუნველყოფის განხორციელება ყველას არ შეუძლია (ასეთია 6 რესპონდენტი). ცნობილია ტურისტული მომსახურების პროცესში დამხმარე ტურისტული პროდუქტის დანიშნულება, რაც გამოიხატება ძირითადი პროდუქტის მოხმარების ეფექტის გაძლიერებაში. დამხმარე პროდუქტი მოიცავს ისეთ კომპონენტებს, როგორცაა სოფლის ღირსშესანიშნაობების მონახულება, „ტურისტულ ბილიკებზე“ გასეირნება და სხვ [12]. ტურისტულ აქტივობაში მაღალი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგების მიღწევისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ტურისტული პაკეტის სტრუქტურის გამდიდრებას ასეთი დამხმარე პროდუქტებით, რადგანაც, რაც უფრო მდიდარია პაკეტის შემადგენლობა, ანუ ტურისტული პროდუქტის კომპონენტური შემადგენლობა, მით უფრო მეტი ტურისტული რესურსია გამოყენებული მისი შექმნისათვის, მით უფრო მრავალფეროვანი ტურისტული მოთხოვნების დაკმაყოფილება შეიძლება ამ პროდუქტით, მით უფრო მნიშვნელოვანია ტურისტული აქტივობის სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტიანობა.

ცხრილის მონაცემებით დასტურდება ისიც, რომ რაჭაში სოფლის ტურიზმის განხორციელების დროს მომსახურების ძირითად ფორმებთან (განთავსება, კვება) ერთად ტურისტს შესთავაზებენ მომსახურების სხვა ფორმებსაც, რომლებიც შეიძლება მივაკუთვნოთ დამხმარე ტურისტული პროდუქტის კატეგორიას. აქედან განსაკუთრებით აღსანიშნავია მეგზურობა სხვადასხვა ტურისტული აქტივობის განხორციელების დროს.

ბიზნესში წარმატებულად ჩაბმისა და იქ დარჩენისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს მენარმის თვითანალიზის უნარს. იგი ობიექტური უნდა იყოს საკუთარი სამეურნეო საქმიანობის შეფასების და დასკვნების გამოტანის დროს, რადგანაც ამაზე დამოკიდებული მისი მომავალი [13]. ამის გათვალისწინებით მიზნად დავისახეთ გაგვერკვია სოფლის ტურისტული პროდუქტის პოტენციური მწარმოებლების შეხედულებები ორი კრიტერიუმის მიხედვით: როგორ აფასებენ თვითნათი ოჯახების მზადყოფნას ტურისტთა გამასპინძლების ხარისხის მიხედვით და რა ღონისძიებების გატარებას თვლიან საჭიროდ განთავსების ხარისხის გაუმჯობესებისათვის. გამოკითხვის შედეგები მოცემულია მე-4 ცხრილში.

ტურისტთა განთავსების შესაძლებლობები და მათი გაუმჯობესების ღონისძიებები

ცხრილი 4

№	კრიტერიუმები	შეფასებათა რაოდენობა	
		კაცი	0%
1.	გაითვალისწინეთ სტუმარმასპინძლობის ჩამოყალიბებული პრაქტიკა და შეაფასეთ რა დონეზე შეუძლია თქვენს ოჯახს გამასპინძლება		
	1. საშუალო დონეზე	74	56,5
	2. საშუალოზე დაბალ დონეზე	48	36,6
	3. მაღალ დონეზე	9	6,9
2.	რა არის საჭირო იმისათვის, რომ თქვენთან სტუმარმა თავი კომფორტულად იგრძნოს		
	1. სახლის საფუძვლიანად შეკეთება	52	39,7
	2. სახლის კოსმეტიკური შეკეთება	70	53,4
	3. ყველაფერი მზად არის	9	6,9

ცხრილის მონაცემებით, რესპონდენტთა ნახევარზე მეტი (56,5%) მიიჩნევს, რომ მათ ოჯახს შეუძლია ტურისტთა მომსახურება საშუალო დონეზე, რესპოდენტთა საკმაოდ დიდი ნაწილს (36,6%) გაცნობიერებული აქვს, რომ მათ ოჯახში განეული მომსახურება ამჟამად შეიძლება შეფასდეს „საშუალოზე დაბალი“ დონით. მხოლოდ მცირე ნაწილი (6,9%) ფიქრობს, რომ შეუძლიათ საშუალოზე მაღალი დონის მომსახურების შეთავაზება. ამასთან, გამოკითხულთა 39%-ზე მეტი ფიქრობს, რომ განთავსების ხარისხის გაუმჯობესებისათვის საჭიროა მათი საცხოვრებლის საფუძვლიანი შვეთება, ხოლო ნახევარზე მეტს (53,4%) მიაჩნია, რომ საკმარისია კოსმეტიკური შეკეთება. მხოლოდ 9%-ია დარწმუნებული, რომ მზადაა კომფორტული მომსახურების განევისათვის.

ამრიგად, იკვეთება რაჭის სოფლებში საბინაო ფონდის – ტურისტთა განთავსების საშუალებების ფუნქციონალური გაუმჯობესების აუცილებლობა.

სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებისათვის აუცილებელია ხელშემშლელი ფაქტორების გავლენისაგან დაზღვევა. ამისათვის საჭიროა ამ ფაქტორების იდენტიფიკაცია. ხელშემშლელი ფაქტორების იდენტიფიკაციის დროს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ბიზნესოპერატორების შეხედულებები. აქედან გამომდინარე მიზნად დავისახეთ ხელშემშლელ ფაქტორებში ტურისტული პროდუქტების პოტენციურ მწარმოებელთა გაცნობიერების გამოკვლევა. გამოკითხვის შედეგები მოცემულია მე-5 ცხრილში

სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარების ხელშემშლელი ფაქტორები

ცხრილი 5

№	ფაქტორები	შემფასებელთა რაოდენობა	
		კაცი	%
1.	ფინანსების დეფიციტი	121	92,4
2.	ბიზნესში გამოუცდელობა	85	64,9

3.	ინფრასტრუქტურის მოუნესრიგებლობა	119	90,8
4.	სოფლის ტურიზმის ცნობადობის დაბალი დონე	62	47,3
5.	ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების მხარდაჭერის უკმარისობა	97	74,0
6.	უცხო ენის მცოდნეთა უკმარისობა	89	67,9

გამოკითხვის შედეგები აჩვენებს, რომ ცხრილში დაფიქსირებული ხელშემშლელი ყველა ფაქტორი წარმოადგენს სოფლის ტურიზმის გამონვევას. ამათგან განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის სირთულე. სიმწვავის მიხედვით მე-2 ადგილი უჭირავს ინფრასტრუქტურულ მოუნესრიგებლობას.

ტურისტული მომსახურების პაკეტის ერთ-ერთი ფუძემდებლური კომპონენტია კვებითი მომსახურება, რაც დამოკიდებულია სასურსათო ნედლეულისა და პროდუქტების ადგილობრივი წარმოების შესაძლებლობაზე. ტურისტული პროდუქტის კომპლექსში ადგილობრივი წარმოების პროდუქციის გათვალისწინებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ტურისტული აქტივობის სოციალ-ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებისათვის.

აქედან გამომდინარე, დიდ ინტერესს იწვევს ადგილობრივი წარმოების ნედლეულითა და მისი გადამუშავების პროდუქტებით ტურისტული მომსახურების უზრუნველყოფის შესაძლებლობების გამოკვლევა. ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები მოცემულია მე-6 ცხრილში

ტურისტთა კვებითი მომსახურების უზრუნველყოფის შესაძლებლობები

ცხრილი 6

№	სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულისა და მისი გადამუშავების პროდუქტების წყარო	პოტენციურ მწარმოებელთა რაოდენობა	
		კაცი	0%
1.	საკუთარ კარ-მიდამოში წარმოება	7	5,3
2.	საკუთარ კარ-მიდამოში წარმოება და	32	24,4

	მეზობლისგან შესყიდვა		
3.	საკუთარ კარ-მიდამოში წარმოება და ბაზარზე შექნა	92	70,2

როგორც ცხრილიდან ჩანს, რესპონდენტთა მხოლოდ 5,3%-ს აქვს იმის იმედი, რომ შეძლებს ტურისტთა გამასპინძლებას საკუთარ კარ-მიდამოში შექმნილი პროდუქტებით. მე-2 ადგილს იკავებს რესპონდენტთა ჯგუფი, სადაც შედიან პოტენციური მწარმოებლები, რომლებიც ფიქრობენ, რომ კვებითი მომსახურების განვას შეძლებენ საკუთარ კარმიდამოში შექმნილი და მეზობლისგან შექმნილი პროდუქტის გამოყენებით (24,4%). ყველაზე დიდ ჯგუფს ქმნიან პოტენციური მწარმოებლები (70,2%). მათ მიერ განეული კვებითი მომსახურება დაფუძნებული იქნება საკუთარ კარ-მიდამოში შექმნილ და ბაზარზე შექმნილი პროდუქტის გამოყენებაზე.

დასკვნები და წინადადებები

სტატიაში ლიტერატურული წყაროების შესწავლის საფუძველზე, დადგენილია, რომ სოფლის ტურიზმისადმი საზოგადოების პოზიტიური დამოკიდებულების ჩამოყალიბება ტურიზმის ამ მიმართულების განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ხელშემწყობი პირობაა. ასეთი დამოკიდებულების ჩამოყალიბება მოითხოვს ადეკვატური მარკეტოლოგიური ღონისძიებების გატარებას, რისთვისაც აუცილებელია რეალური ვითარების - სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებისადმი კონკრეტული რეგიონის (რაჭა) ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულების კვლევა.

- ამ მიზნით საჭირო იყო სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა გამოვლენა რაჭის მუნიციპალიტეტის სოფლებში. დადგენილია, რომ ამ კატეგორიის რესპონდენტთა წილი გამოკითხულთა მთლიან რაოდენობაში შეადგენს 75,2%-ს. ბიზნესში ჩაბმის მსურველებს შორის ჭარბობს 30-დან 69 წლის

ასაკამდე ადამიანები (79,4%), დაბალია ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა შორის ახალგაზრდობის (18-დან 29 წლამდე) წილი. ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა შორის არავითარი სამენარმეო გამოცდილება არა აქვს 42,7%-ს. ტურისტულ საქმიანობაში ჩაბმისათვის საჭირო იქნება მათი სწავლების ორგანიზაცია.

- სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა თვითშეფასების შედეგების მიხედვით გამოირკვა, რომ მათ დიდ ნაწილს (83,2%) გაცნობიერებული აქვს მოსალოდნელი სიძნელები. 16,8% სრულყოფილად ვერ აცნობიერებს, რომ ბიზნესში ყოფნის დროს მოუწევს ოჯახში ჩამოყალიბებული ცხოვრების რეჟიმის ნაწილობრივ შეცვლა. გამოკითხულთა დიდი რაოდენობა (74,2%) დარწმუნებულია, რომ დამოუკიდებლად გაართმევს თავს ბიზნესის სიძნელებებს.
- რესპონდენტთა დიდი რაოდენობა (95,4%) ფიქრობს, რომ აქვს ემოციური სიმტკიცე იმისათვის, რომ გაუძლოს სტუმარ-მასპინძლობით გამონვეულ დაძაბულობას. ასეთი შედეგი ვერ ჩითვლება ჭეშმარიტებად, რადგანაც საყოველთაოდ არის ცნობილი მასპინძლის საქმიანობის სპეციფიკურობა და ფსიქოლოგიურ დაძაბულობასთან მისი მჭიდრო კავშირი. ამიტომ, ჩატარებული გამოკვლევის ეს ასპექტი მოითხოვს დამატებით სიღრმისეულ კვლევას.
- რესპონდენტთა საკმაოდ დიდი რაოდენობა (74,2%) დარწმუნებულია, რომ დამოუკიდებლად გაართმევს თავს ბიზნესის წარმოებასთან დაკავშირებულ სიძნელებებს, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ გამოკითხულებს საფუძვლიანად არ აქვთ გაცნობიერებული სტუმარმასპინძლობის ტექნოლოგია და მეტისმეტ ოპტიმიზმს ამჟღავნებენ. ჩატარებული გამოკვლევის ეს ასპექტი მოითხოვს დამატებით სიღრმისეულ გამოკვლევას.
- ყველა გამოკითხული რესპონდენტი ფიქრობს, რომ შეუძლია ტურისტული მომსახურების ძირითადი ფორმის - განთავსების უზრუნველყოფა. მომსახურების მეორე ძირითადი ფორმის - კვებითი უზრუნველყოფის განხორციელება შეუძლია 95,4%-ს.

- რესპონდენტთა 56,5% მიიჩნევს, რომ მათ ოჯახს შეუძლია ტურისტთა მომსახურების უზრუნველყოფა საშუალო დონეზე, 36,6% ფიქრობს, რომ მათ ოჯახს მიმდინარე პერიოდში შეუძლია ტურისტთა მომსახურება საშუალოზე დაბალ დონეზე. მცირე ნაწილი (6,9%) მიიჩნევს, რომ მათ ოჯახს შეუძლია საშუალოზე მაღალი დონის მომსახურების შეთავაზება.
- რესპონდენტთა 39%-ზე მეტი ფიქრობს, რომ განთავსების ხარისხის გაუმჯობესებისათვის საჭიროა მათი საცხოვრებლის საუძვლიანი შეკეთება, ხოლო ნახევარზე მეტი (53,4%) მიიჩნევს, რომ საკმარისია კოსმეტიკური შეკეთება. მხოლოდ 9%-ია დარწმუნებული, რომ მზად არის კომფორტული მომსახურების განწევისათვის. კვლევით დასტურდება რაჭის სოფლებში საბინაო ფონდის ფუნქციონალური გაუმჯობესების აუცილებლობა.
- რესპონდენტთა ძირითადი ნაწილი (70,2%) ფიქრობს, რომ მათ მიერ განეული კვებით მომსახურება დაფუძნებული იქნება ბაზარზე შეძენილი პროდუქციის გამოყენებაზე.

ამრიგად, რაჭის მუნიციპალიტეტის მცხოვრებთა გამოკითხვით მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე ნათლად გამოიკვეთა სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებისადმი ადგილობრივი საზოგადოების პოზიტიური დამოკიდებულება და ჩამოყალიბდა ძირითადი ხელშემშლელი ფაქტორები, კერძოდ:

- ბიზნესის წარმოებისათვის აუცილებელი ცოდნისა და უნარ-ჩვევების უკმარისობა;
- ტურისტთა განთავსების საშუალებების ფუნქციონალური გაუმჯობესების აუცილებლობა;
- ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის სირთულე;
- ადგილობრივი წარმოების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წილის სიმცირე ტურისტთა კვებითი მომსახურების მთლიან მოცულობაში.

ჩატარებული კვლევის შედეგები შეიძლება გამოყენებული იქნეს სოფლის ტურიზმის განვითარების მუნიციპალური და რეგიონული პროგრამების შემუშავების დროს.

References

- Argent N. (2011) Truble in paradise? Governing Australia s multifunctional rural. //Australian Geographer, 42 (2):183-205.
- Briedenhann J. and Wiekens E. (2004) Tourism as a tool for the economic development of rural areas: Vibrant hope or ipossible dream? Tourism Management,. 25:71-79
- Calwey M. and Gillmor D. (2008). Integrated rural tourism: Concepts and practices. //Anals of Tourism Research. 35 (2): pp. 316-337.
- Costa C. A. and Chalip L. (2005). Adventure sport tourism in rural revitalization: An ethnographic evaluation. European Sport Management Quarterly. 5 (3). pp. 257-279
- Dimitrovski D.D., Todorovic A.T. and Valjarevic A.D. (2012). Rural tourism and regional development: Case study of development of rural tourism in the region of Gruta, SERBIA //Procedia Environmental Science 14. pp. 288-297.
- Howard Poter G.(1992). Starting Up Your Own Business: Expert Advice from the U.S. Small Business Administration. Published by McGraw-Hill, Inc. p.6
- <https://www.transparency.ge/.../sazogadoebriivi-azris-kvlevis-shedeg>.
- Khartishvili L., A Muhar A., Dax T., and Khelashvili I. (2019). Rural Tourism in Georgia in Transition: Challenges for Regional Sustainability. Sustainability, 11, 410; pp. 1-20. www.mdpi.com/journal/sustainability
- Knowd I. (2001). Rural Tourism: Panacea and Paradox. This abridged version produced for Geography Teachers Curriculum Works hop hosted by the University of Western Sydney, Fuly. pp. 1-46
- Latkova P., and Vogt C.A. (2012) Residents attitudes toward existing and future tourism development in rural toward existing and futurism development in rural communities. Journal of Travel Research 51 (1): 50-67.
- Wilson S., Fesenmaier D., Fesenmaier J. and Wan Es J.C. (2001). Factors for success in rural tourism //Journal of Travel Research. Volume: 40 issue: 2, pp. 132-138.
- www2.unwto.org/press-release/2019.../unwto-allies-spain-face-demographic-challeng.
- Zoto S., Qirici E., Polena E. (2013) Agrotourism – A. Sustainable Development for Rural Area of Korea // European Academic research. Vol. 1. ISSUE 2. May. pp 209-223

Study of the Attitude of Local Community towards Rural Tourism Business (The Case of Racha)

Ineza Vatsadze,

Doctoral student Ivane Javakhishvili

Tbilisi State University

ina.vatsadze@tsu.ge

The attitude of the local population towards rural tourism business is one of the most important factors in the development of this direction of tourism. The study of this attitude, the main purpose of the this article, was carried out according to willingness to do rural tourism business, relevant skills and psychological readiness, as well as the ability to assess the quality of tourism services and identify harmful factor in the development of rural tourism.

We used the method of sociological research (Face-to-face interview and phone interview). 174 respondents from different villages of Racha were interviewed. 75.2% of respondents have a positive attitude to the development of rural tourism business, express a desire to go into this field of activity. 42.7% of respondents have no any entrepreneurial experience, so in case of practical implementation of their will, they will need to be trained. 83.2% of applicants are aware of the potential difficulties associated with a partial change in lifestyle while doing business. 74.2% of respondents are confident that they will be able to independently cope with the functions of the host. This optimism may be due to the fact that the respondent may want to have a small business, or he is not aware of the technology of doing business.

Those willing to go into the tourism business express their readiness to offer tourists other forms of service (auxiliary tourism product) along with the main forms of tourism services (accommodation, food), including a guide during the various tourism activities; 56.5% of respondents believe that their family can serve tourists at average level, 36.6% realize that the services provided in their family can now get "below average" score, only 6,9% believe that they can offer a higher level of service. More than 39% think that the major home repairs are required to improve the quality of accommodation. The vast majority of respondents, 92.4%, believe that the main problem of rural tourism is the difficulty of access to finance. In terms of severity, unregulated infrastructure is in second place. Most of the respondents hope to use non-local agricultural products to provide food services.

The results of the study conducted can be used in the development of municipal and regional programs for the development of rural tourism.

Keywords: Racha, rural tourism, development, attitude, business

JEL Codes: L83, R11, R58

References

- Argent N. (2011) Truble in paradise? Governing Australia s multifunctional rural. //Australian Geographer, 42 (2):183-205.
- Briedenhann J. and Wiekens E. (2004) Tourism as a tool for the economic development of rural areas: Vibrant hope or ipossible dream? Tourism Management,. 25:71-79
- Calwey M. and Gillmor D. (2008). Integrated rural tourism: Concepts and practices. //Anals of Tourism Research. 35 (2): pp. 316-337.
- Costa C. A. and Chalip L. (2005). Adventure sport tourism in rural revitalization: An ethnographic evaluation. European Sport Management Quarterly. 5 (3). pp. 257-279
- Dimitrovski D.D., Todorovic A.T. and Valjarevic A.D. (2012). Rural tourism and regional development: Case study of development of rural tourism in the region of Gruta, SERBIA //Procedia Environmental Science 14. pp. 288-297.
- Howard Potter G.(1992). Starting Up Your Own Business: Expert Advice from the U.S. Small Business Administration. Published by McGraw-Hill, Inc. p.6
- <https://www.transparency.ge/.../sazogadoebriivi-azris-kvlevis-shedeg>.
- Khartishvili L., A Muhar A., Dax T., and Khelashvili I. (2019). Rural Tourism in Georgia in Transition: Challenges for Regional Sustainability. Sustainability, 11, 410; pp. 1-20. www.mdpi.com/journal/sustainability
- Knowd I. (2001). Rural Tourism: Panacea and Paradox. This abridged version produced for Geography Teachers Curriculum Works hop hosted by the University of Western Sydney, Fuly. pp. 1-46
- Latkova P., and Vogt C.A. (2012) Residents attitudes toward existing and future tourism development in rural toward existing and futurism development in rural communities. Journal of Travel Research 51 (1): 50-67.
- Wilson S., Fesenmaier D., Fesenmaier J. and Wan Es J.C. (2001). Factors for success in rural tourism //Journal of Travel Research. Volume: 40 issue: 2, pp. 132-138.
- www2.unwto.org/press-release/2019.../unwto-allies-spain-face-demographic-challeng.

- Zoto S., Qirici E., Polena E. (2013) Agrotourism – A. Sustainable Development for Rural Area of Korea // European Academic research. Vol. 1. ISSUE 2. May. pp 209-223

დისტანციური განათლება და ელექტრონული სწავლება საქართველოში

გიგა კიკორია

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი*

giga47kikoria@gmail.com

სიმა გაჩეჩილაძე

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგისტრანტი*

sima.gachechiladze@gmail.com

სალომე პატარიძე

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგისტრანტი*

salpataridze@gmail.com

დისტანციური სწავლების მეთოდი მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში დღითიდღე უფრო და უფრო პოპულარული ხდება. ამ მეთოდის უპირატესობას განაპირობებს რამდენიმე ფაქტორი: დროითი და ფინანსური რესურსების ნაკლები დანახარჯები, კურსის მოქნილობა და ხელმისაწვდომობა, არჩევანის თავისუფლება და მობილურობა და სხვა.

თანამედროვე განათლების სისტემა ცდილობს, ფეხი აუწყოს ტექნოლოგიურ პროგრესს, რომელიც შეუქცევადი პროცესია. მოსწავლეებისა და სტუდენტ-ახალგაზრდობის მოთხოვნილებები დროსთან ერთად სწრაფად იცვლება, რაც საჭიროებს განათლების სისტემის მოდიფიკაციას.

დისტანციური სწავლების მეთოდი საქართველოს უნივერსიტეტების უმეტესობაში არ არსებობს, ან აქტიურად არ გამოიყენება. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი უნივერსიტეტი ფლობს ბაზას, რისი მეშვეობითაც სტუდენტებს შეეძლიათ ელექტრონულად მიიღონ ცოდნა, ისინი ნაკლებად არიან ინფორმირებულები ამის შესახებ. უნივერსიტეტების ბაზაზე

არსებული კურსების უმეტესობა არ იძლევა სერთიფიკატის აღების შესაძლებლობას, რაც დისტანციური სწავლების განვითარების დაბალ დონეზე მეტყველებს.

წინამდებარე სტატიაში განხილულია დისტანციური განათლების განვითარების სფეროები, მსოფლიოსა და საქართველოში არსებული სიტუაცია და ნაჩვენებია საზოგადოების დამოკიდებულება ამ საკითხის მიმართ, რომელიც, თავის მხრივ, ეფუძნება ავტორების მიერ ჩატარებული 2018-2019 წლის დეკემბერ-იანვრის კვლევის შედეგებს.

აღნიშნულთან ერთად განხილული პრობლემის სფეროში არსებული ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე, წარმოდგენილია ავტორების მოსაზრებები, დასკვნები და რეკომენდაციები, საქართველოში დისტანციური განათლების განვითარების ღონისძიებების გატარებასთან დაკავშირებით.

საკვანძო სიტყვები: განათლების სისტემა, დისტანციური განათლება, ელექტრონული სწავლება, განათლებაზე განეული ხარჯები, ინფორმაციის მიღების წყაროები.

დისტანციური განათლების ევოლუცია მსოფლიოში

დისტანციური განათლება სათავეს იღებს XX საუკუნის მიწურულიდან. სანყის ეტაპზე ის მოიცავდა მხოლოდ ტექსტური შეტყობინებებით ინფორმაციის გაცვლას, ყოველგვარი ვიზუალიზაციის გარეშე, რაც ნაკლებად ეფექტური იყო. მოგვიანებით, უნივერსალური ვებგვერდების განვითარებამ შესაძლებელი გახადა ცოდნის მიღება ვიდეოგაკვეთილების საშუალებით (Chen, 2016) .

ქვემოთ ნახაზში (1) მოცემულია ონლაინგანათლების ევოლუცია აშშ-ის მაგალითზე 1892-2012 წწ.

ონლაინგანათლების ევოლუცია აშშ-ში

ნახ.1

1892 წელი	ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პირველი დაუსწრებელი კურსები
1922 წელი	პენსილვანიის სახელმწიფო კოლეჯი რადიომაუწყებლის საშუალებით გადმოსცემს რამდენიმე სასწავლო კურსს
1953 წელი	ჰიუსტონის უნივერსიტეტის პირველი სატელევიზიო კურსი.
1965 წელი	უისკონსინის უნივერსიტეტი იწყებს სატელეფონო სასწავლო პროგრამას ფიზიკოსებისთვის
1976 წელი	ქოსტლანის საკომუნიკაციო კოლეჯი ხდება პირველი „ვირტუალური კოლეჯი“, რომელიც მაუწყებლობს ყველა ონლაინკურსით
1980-იანი წლები	სხვადასხვა ონლაინპროგრამები ჩნდება აშშ-ში, რომელიც უზრუნველყოფს პერსონალურ წვდომას
1989 წელი	დაარსდა ფენიქსის უნივერსიტეტი, რომელიც აშშ-ის მასშტაბით ხდება ერთ-ერთი პოპულარული ონლაინსკოლა
1997 წელი	შეიქმნა ინტერაქტიული სასწავლო ქსელი და ჩაეშვა პირველი ელექტრონული პლატფორმა რამდენიმე წამყვან უნივერსიტეტში
2000-იანი წლები	უნივერსიტეტების უმეტესობა სილაბუსში ამატებს ონლაინკურსებს, რომელიც იძლევა კურსის გავლის დამადასტურებელ სერთიფიკატს
2006 წელი	კომპანია Apple მომხმარებელს სთავაზობს ფასიანი კურსების ფართო არჩევანს
2012 წელი	დაფუძნდა ორი მსხვილი ონლაინპლატფორმა, Udacity და EdX, რომელიც მომხმარებელს თავაზობს მასობრივ ონლაინსასწავლო კურსებს

ცხრილი შედგენილია www.worldwidelearn.com მასალაზე დაყრდნობით (Getting Connected: A Brief History of Online Education, 2012)

ამჟამად უკვე მომხმარებელს საშუალება ეძლევა გაიაროს სრული ონლაინ-კურსი და მიიღოს შესაბამისი ცოდნის დამადასტურებელი სერთიფიკატი. მაგალითად, მსოფლიოში ცნობილი უნივერსიტეტები - პრინსტონი, სტენფორდი, პენსილვანია, კალიფორნია და მიჩიგანი, მომხმარებელს შესაძლებლობას აძლევს ისარგებლოს უფასო ონლაინ კურსებით, რომელიც ორიენტირებულია სასერთიფიკატო სისტემაზე (Chen, 2016).

მეცნიერები აღნიშნავენ, რომ ტრადიციულ მეთოდებთან შედარებით, ე.წ „სწავლის მაძიებლები“, კომპიუტერული ბაზის მეშვეობით უფრო მარტივად იღებენ საჭირო ინფორმაციას, ნაკლები დროის დანაკარგებით (M. Samir Abou El-Seoud, 2013). გარდა ამისა, თანამედროვე სამყაროში თვითგანვითარებაზე ორიენტირებული ცოდნა უფრო და უფრო მნიშვნელოვანი ხდება, როგორც ეს ცნობილი ადამიანების ცხოვრებისეული მაგალითებიდან ვიცით (Dickinson, 2018).

დიდი პოპულარობით სარგებლობს აგრეთვე მსოფლიოში ცნობილი ონლაინსასწავლო პლატფორმები, რომელთა ჩამონათვალიც მოცემულია ნახაზში (2).

მსოფლიოში ცნობილი ონლაინ-სასწავლო პლატფორმები

ნახ. 2

სახელი	სპონსორი/დამფუძნებელი	დაარსების წელი	გადასახადი
Coursera	პრინსტონი, სტენფორდი, პენსილვანია, კალიფორნია და მიჩიგანის უნივერსიტეტები.	2011	კერძო
EdX	ჰარვარდის და მასაჩუსეტსის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტები.	2012	არაკომერციული
Khan Academy	სალმან ხანი	2007	არაკომერციული
TED-Ed	„სეფლინგის ფონდი“	1984	პირადი,

			არაკომერციული
Udemy	ერენ ბალი	2010	უფასო/უფასიანი
DataCamp	დიტერ მესმეიკერი, ჯონათან კორნელიუსი, მარტინ ტუვისენი	2014	უფასო/უფასიანი
Udacity	სებასტიან ტრუნი, დევიდ სტივენსი, მაიკ სოკოლსკი	2011	უფასიანი
Codecademy	ზაჩ სიმსი, რაიან ბუბინსკი	2011	უფასო/უფასიანი

ცხრილი შედგენილია Online Education and Its Effective Practice: A Research Review სტატიაზე დაყრდნობით.

დისტანციური განათლება საქართველოს რეალობაში

საქართველოში ელექტრონული სწავლების მეთოდს დაახლოებით 10 წლის ისტორია აქვს. ელექტრონული სწავლების დანერგვა 2008 წლიდან დაიწყო, როდესაც ქვეყანა პროექტში - „ელექტრონული სწავლება კავკასიაში“ ჩაერთო (სარიშვილი, 2016).

კერძოდ, 2011 წელს „უმალღესი განათლების შესახებ საქართველოს კანონში“ შევიდა ცვლილება, რომელიც გულისხმობდა სტანდარტული განათლების პარალელურად დისტანციურად განათლების მიღებას. მეთოდი რამდენიმე წამყვან უნივერსიტეტში დაინერგა და დღითიდღე უფრო პოპულარული ხდება. ამჟამად კი უკვე კანონში მოცემულია ტერმინი „დისტანციური სწავლების“¹⁰ განმარტება (საქართველოს კანონი განათლების შესახებ, 2005).

ზემოთ განხილული ონლაინპლატფორმებიდან საქართველოში უკვე არსებობს Khan Academy-ის ქართული ვერსიაც, რომელიც ხელმისაწვდომია Youtube არხზე. ვებგვერდზე მომხმარებელს შეუძლია გაიაროს სასკოლო და საუნივერსიტეტო საგნების ეკვივალენტური მასალა. საიტი ორიენტირებულია როგორც მოსწავლეებზე, აგრეთვე

¹⁰ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29248?publication=76>

სტუდენტებზეც. ასევე, მომხმარებლები აქტიურად იყენებენ ისეთ საიტებს, როგორცაა lingwing.com და skills.ge.

გარდა ამისა, დღეს საქართველოს უნივერსიტეტებში - თსუ, ილიაუნი, თავისუფალი უნივერსიტეტი, აისეტი და სხვები, ფუნქციონირებს რამდენიმე ელექტრონული სწავლების პორტალი, კერძოდ, MOODLE, E-Learning, E-Courses.tsu.ge, რომელსაც აქტიურად იყენებენ სწავლის პროცესში (გოგნაძე, 2018).

ერთ-ერთი პირველი უნივერსიტეტი, რომელმაც გამოიყენა ელექტრონული სწავლების მეთოდი იყო თსუ. კერძოდ, 2009 წლიდან დაიწყო ფუნქციონირება E-Learning-მა და E-Courses.tsu.ge-მ (სარიშვილი, 2016).

დისტანციური განათლების როლი და დონე საქართველოში ჯერჯერობით არ იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ ადამიანმა იგრძნოს მისი მნიშვნელობა და ამ მეთოდით მიღებული განათლება იყოს არა მეორეხარისხოვანი, არამედ ნებისმიერ აკრედიტებულ სასწავლებელში/უნივერსიტეტში მიღებულ ცოდნასთან გათანაბრებული.

მართალია, ელექტრონული სწავლების პრაქტიკა 10-წლიან პერიოდს ითვლის, თუმცა, ვფიქრობთ, ამ მეთოდის ნაკლი არის ის, რომ ელექტრონული ფორმით მიღებული განათლების აღიარება დღემდე არ ხდება კრედიტების მინიჭებით.

კვლევის შედეგები

2018-2019 წლის დეკემბერ-იანვრის კვლევა ჩატარდა იმ მიზნით, რომ გაგვეჩვენა რამდენად იყენებენ ონლაინ სასწავლო პლატფორმებს სტუდენტები.

ჩატარდა ონლაინგამოკითხვა. სამიზნე აუდიტორიად ძირითადად შეირჩა აქტიური სტატუსის მქონე სტუდენტები, რადგან უმეტესად, სწორედ ამ სეგმენტს აქვს დროითი რესურსი კონცენტრირდეს მხოლოდ სწავლაზე და ტრადიციული მეთოდების პარალელურად ეძიოს დამატებითი ელექტრონული წყაროები.

კვლევისთვის შეირჩა რაოდენობრივი მეთოდი. სპეციალურად ამ კვლევისთვის შემუშავდა კითხვარი, რომელიც ონლაინ ფორმით მიეწოდა სამიზნე სეგმენტს. კითხვარი მოიცავდა ინფორმაციას რესპონდენტების დემოგრაფიული მონაცემების შესახებ. კითხვარის ამ ფორმით

შევეცადეთ გამოგვევლინა ელექტრონული რესურსების გამოყენების სიხშირე, სასწავლო პროგრამების მიმართულება და საქართველოში პოპულარული ვებგვერდები.

მართალია, კვლევის არეალი იყო საკმაოდ მწირი, კერძოდ შეადგინა 104 რესპონდენტი, თუმცა, არსებულ მონაცემებზე დაყრდნობით, საკმაოდ მნიშვნელოვანი და ღირებული ინფორმაცია მივიღეთ. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს კვლევა არ მოგვცემს მონაცემების მთლიან ერთობლიობაზე განზოგადების საშუალებას, ვინაიდან შერჩევის კრიტერიუმი ძირითადად მოიცავდა მხოლოდ საახლობლო-სანაცნობო წრეს, უმეტეს შემთხვევაში სტუდენტებს, სკოლის მოსწავლეებს და მცირე რაოდენობით, უფროსი ასაკის მოსახლეობას.

კვლევაში ჩართული რესპონდენტების უმეტესი ნაწილი მიეკუთვნებოდა 18-დან 35 წლამდე ასაკობრივ ჯგუფს, ვინაიდან სწორედ ისინი იწყებენ სიახლეების ძიებას, სურთ რაღაც ახალი ისწავლონ და საკუთარი თავი გამოსცადონ სხვადასხვა სფეროში, ვიდრე ერთი კონკრეტული საქმით დაკავდნენ და იპოვონ სასურველი პროფესია, ან დამკვიდრდნენ კონკრეტულ დარგში.

დისტანციური განათლების გამოყენების პრაქტიკა მაღალია ქალებში, ვიდრე მამაკაცებში. კერძოდ, გამოკითხული ქალების 72% მიმართავს განათლების მიღების დროს დისტანციურ მეთოდებს, ხოლო მამაკაცების მხოლოდ 28% ინტერესდება მსგავსი პრაქტიკით.

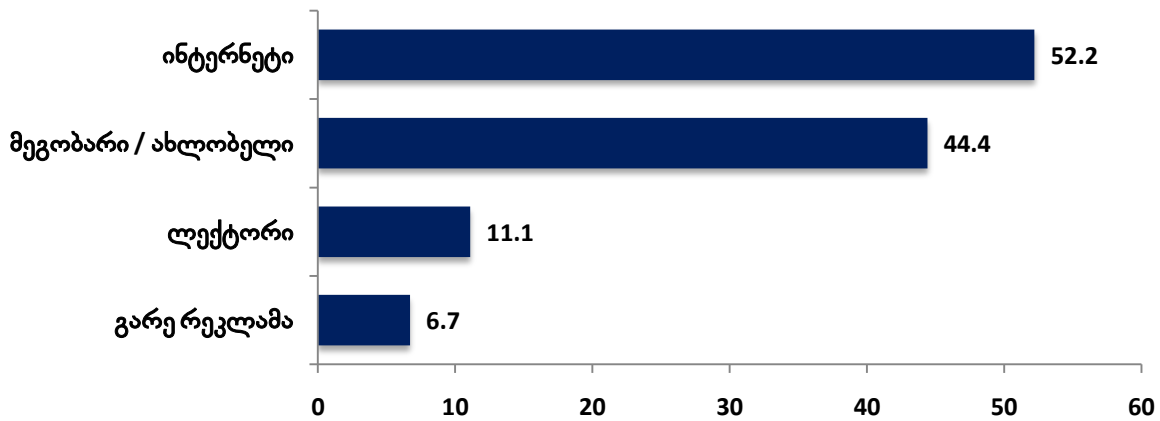
გამოკითხული რესპონდენტების 59.4% აცხადებს, რომ უსარგებლია დისტანციური სწავლებით, 41.6% კი აფიქსირებს უარყოფით პასუხს.

აღსანიშნავია, რომ დისტანციური განათლების პრაქტიკის უქონლობის რამდენიმე მიზეზი გამოიკვეთა. კერძოდ:

- საკმარისი ინტერესის არქონა,
- საწყისი მცდელობის შემდეგ მეთოდის მიმართ ნაკლები ინტერესი,
- მეთოდის გამოყენების საჭიროების არ არსებობა.

დისტანციური განათლების შესახებ ინფორმაციის მიღების წყაროდ ჩვენ რამდენიმე სავარუდო პასუხი გვექონდა დაფიქსირებული. ძირითადი წყაროების პროცენტული განაწილება მოცემულია დიაგრამაზე (1)*.

ინფორმაციის მიღების წყარო, %
დიაგრამა 1

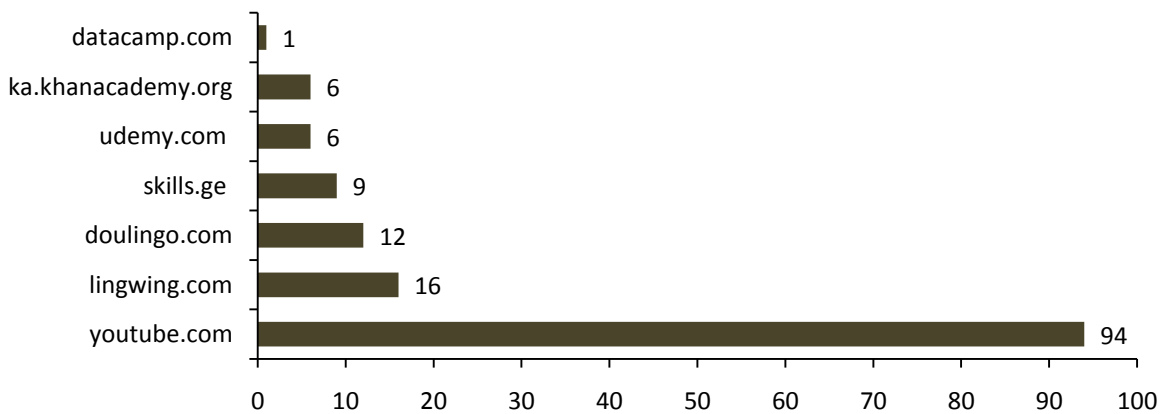

* ეს და მომდევნო დიაგრამები შედგენილია ავტორების გამოთვლების მიხედვით.

ინფორმაციის გავრცელების პირველი სამი წყარო აღმოჩნდა ყველაზე პროდუქტიული. შესაბამისად, საზოგადოებაში დისტანციური განათლების ცნობადობის ამაღლებისთვის სწორედ მათი გამოყენება მიგვაჩნია მიზანშეწონილად.

რაც შეეხება ელექტრონული სწავლების ვებგვერდების გამოყენების პროცენტულობას, გვაქვს შემდეგი გადანაწილება (იხ. დიაგრამა 2).

ვებგვერდების გამოყენება, %
დიაგრამა 2

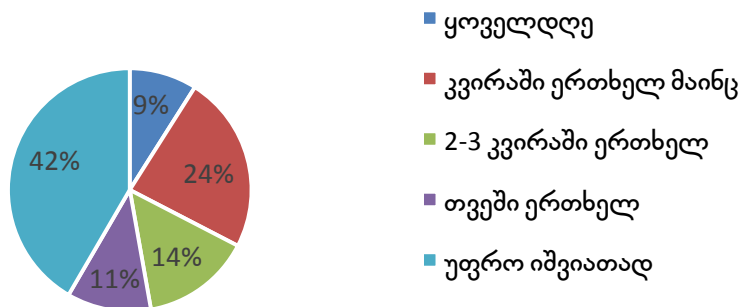
რესპონდენტების აბსოლუტური უმრავლესობა იყენებს youtube.com-ს, როგორც დისტანციური სწავლების ერთ-ერთ საშუალებას. პროცენტულად მაღალი მაჩვენებლები ფიქსირდება ენის შემსწავლელ ონლაინსაიტებზე. ასევე საინტერესოა skills.ge-ს გამოყენების მაღალი პროცენტულობა, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ საკმაოდ საინტერესო და მრავალფეროვანი ინტერესების მქონე რესპონდენტებთან გვაქვს საქმე.

Youtube.com-ის გამოყენების მაღალი პროცენტულობა გამოწვეულია იმით, რომ ის საყოველთაოდ ცნობილი საიტია, რომლითაც შეიძლება ისწავლო როგორც მნიშვნელოვანი, ასევე სახალისო, გასართობი, თავშესაქცევი რაღაცები. ეს ხსნის იმასაც, რომ რესპონდენტები დისტანციურ სწავლებად არ აღიქვამენ მხოლოდ სწავლების შაბლონურ, დამკვიდრებულ მეთოდებს.

მნიშვნელოვანია, რომ დისტანციური სწავლება იყოს უწყვეტი პროცესი. ამისთვის საჭიროა გავზარდოთ აუდიტორია, რომელიც აქტიურად დაინტერესდება განათლების მიღების ამ მეთოდით.

დისტანციური განათლების გამოყენების სიხშირე წარმოდგენილია დიაგრამა 3-ზე:

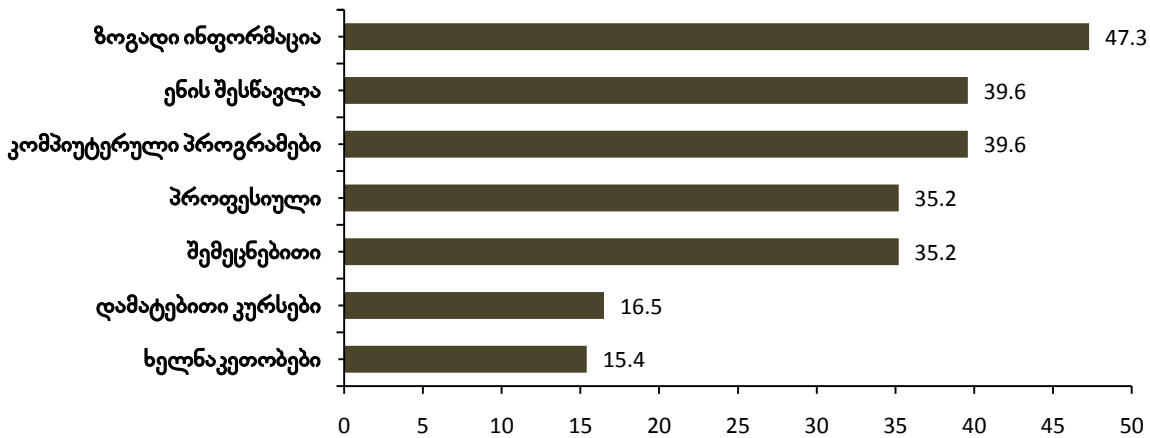
დისტანციურად განათლების მიღების სიხშირე, %
დიაგრამა 3

დიაგრამაზე ჩანს, რომ გამოკითხულთა საკმაოდ დიდი ნაწილი იშვიათად იყენებს დისტანციური განათლების მეთოდს, რაც სამწუხაროა. ვფიქრობთ, ახალგაზრდების უმეტესობას ჯერ კიდევ არ აქვს გაცნობიერებული დისტანციური სწავლების უპირატესობა ან არ სჭირდება ის.

კვლევამ აჩვენა, რომ რესპონდენტები, ძირითადად, ზოგადი ცოდნის მისაღებად იყენებენ დისტანციურ მეთოდებს. ამას ადასტურებს გამოკითხულთა უმრავლესობა. დანარჩენ შემთხვევაში ფიქსირდება სხვადასხვა მიმართულება:

ცოდნის მიღების ძირითადი მიმართულებები, %
დიაგრამა 4

ესეც ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ დისტანციური განათლება ჯერ კიდევ არ მოიაზრება სწავლების ტრადიციული მეთოდის ეკვივალენტურად.

კითხვარი რესპონდენტებს აძლევდა იმის საშუალებას, რომ გაემიჯნათ დისტანციური განათლების უპირატესობები და ნაკლოვანებები. გამოკითხულთა 50% და მეტი, დისტანციური განათლების სამ ძირითად დადებით მახასიათებელზე მიანიშნებს: დროის ეკონომია, ფინანსური ხელმისაწვდომობა და მოხერხებულობა.

აღსანიშნავია, რომ აუდიტორიის შედარებით მცირე ნაწილი მიანიშნებს ნაკლოვან მხარეებზე. კერძოდ, ერთ-ერთი ძირითადი უარყოფითი ფაქტორი, რომელსაც მაღალი წონა აქვს, არის ლექტორთან კომუნიკაციის არარსებობა. ასევე, ხელშესახები წონა აქვს სტუდენტური ცხოვრების არქონის და ნაკლები აღქმა/რეპუტაციის ცვლადებს.

გამოკითხული სტუდენტების 55% დისტანციური განათლების შეწყვეტის 5 ძირითად ხელისშემშლელ ფაქტორს გამოჰყოფს: დროის უკმარისობა, კურსის უინტერესო ხასიათი, ინტერესის გაქრობა, შეუსაბამო კურსი, სიზარმაცე.

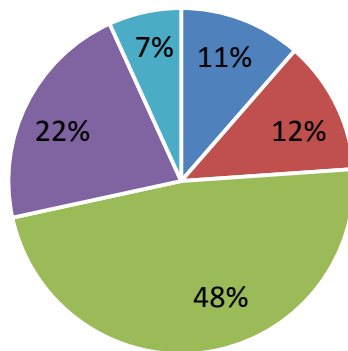
საინტერესოა, ახალგაზრდების დამოკიდებულება მომავალში დისტანციური განათლების პრაქტიკაში დანერგვის მიმართულებით. სწორედ ამიტომ ვეკითხებოდით მათ - გააკეთებდნენ თუ არა არჩევანს დისტანციურ განათლებაზე, საქართველოს განათლების სისტემაში რომ მოქმედებდეს დისტანციური სწავლების კურსი ბაკალავრი/მაგისტრატურა/დოქტორანტურაში.

რესპონდენტების უმრავლესობამ (65.5%), დადებითი პასუხი დააფიქსირა. 35%-ის ნეგატიური პასუხი კი გამყარებულია სწორედ იმ არგუმენტებით, რაზეც უკვე მივანიშნეთ ზემოთ, უარყოფით ფაქტორებზე მსჯელობის დროს.

კითხვარის ბოლო ნაწილი, ალბათ, მნიშვნელოვანი საკვანძო მომენტია, რომ ნათლად ვაჩვენოთ საკითხის პრობლემატურობა საქართველოში და ანალიზის საშუალებით გავაკეთოთ დასკვნა და სამომავლო პროგნოზები.

დიაგრამა 5-ზე რესპონდენტებმა 1-დან 5 ქულამდე სკალით შეაფასეს საქართველოში არსებული ონლაინკურსების ხარისხი. პროცენტები შემდეგნაირად განაწილდა:

ონლაინკურსების ხარისხით კმაყოფილება
დიაგრამა 5

- 1 ქულა
- 2 ქულა
- 3 ქულა
- 4 ქულა
- 5 ქულა

დი
აგრამიდა
6 ჩანს,
რომ
უმეტესნი
ლად,
საშუალო
შეფასება

(3 ქულა) ფიქსირდება, თუმცა, მაღალია 4 და 5 ქულის წილიც. მთლიანობაში, არსებული კურსებით უკმაყოფილოა გამოკითხულთა 23% (დაფიქსირებულია 1 და 2 ქულა), ხოლო დანარჩენები - ან ნაწილობრივ ან მთლიანად კმაყოფილია (დაფიქსირებულია 3, 4, 5 ქულა). როგორც ჩანს, სწავლების აღნიშნული ფორმით კმაყოფილების დონე საშუალოზე ნაკლებია. ბუნებრივია, ეს მესიჯი გულისხმობს, რომ საქართველოში დისტანციური განათლების მიღებისთვის არასაკმარისი საფუძველია შექმნილი და სტუდენტებიც არ არიან მზად, რომ სწავლის პროცესში გამოიყენონ ძირითადად ეს მეთოდი.

დასკვნა

კვლევის შედეგად მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მივიღეთ დისტანციური სწავლების პრობლემების შესახებ. პირველია, ონლაინსწავლების ცნობადობის დონე საზოგადოებაში, ნდობა მის მიმართ და აღიარებულობა როგორც ქვეყნის, ასევე საერთაშორისო დონეზე. ჯერჯერობით არ არსებობს დისტანციური სწავლების ისეთი ბაზა, რომელიც სტუდენტებს საშუალებას მისცემს, ტრადიციულ სწავლებასთან ერთად, მიიღონ ცოდნა, რომელიც თანხვედრაში იქნება საგანმანათლებლო სისტემასთან.

სტუდენტები მიუთითებენ ინფორმაციის წყაროებზე, საიდანაც გებულობენ დისტანციური განათლების შესახებ. ინტერნეტია ის ძირითადი გზამკვლევი, რომლის მეშვეობითაც ამა თუ იმ ცნობილი ვებგვერდის შესახებ მოცემულია ინფორმაცია. რეკლამა ჯერჯერობით არ ასრულებს მნიშვნელოვან როლს დისტანციური განათლების პოპულარიზაციაში, რაც ვფიქრობთ, ამ მეთოდის ნაკლებ ცნობადობაზე მიუთითებს.

საქართველოში, როგორც აღმოჩნდა, მხოლოდ რამდენიმე ვებგვერდია, რომელიც სთავაზობს მომხმარებელს სასერთიფიკატო კურსებს, თუმცა, ეს არ არის საკმარისი და საჭიროა მისი მასობრივად დანერგვა უნივერსიტეტებშიც, რათა სტუდენტებმა აქტიურად გამოიყენონ ეს შესაძლებლობა.

ელექტრონული სწავლება მნიშვნელოვანია ისეთი ადამიანებისთვის, რომელთაც სწავლის პარალელურად უნევთ მუშაობა, მაშინ როცა დღესდღეობით, ბევრი სტუდენტი სამუშაოს გარეშე ვერ ახერხებს სწავლის დაფინანსებას. აქედან გამომდინარე, დისტანციური სწავლება ხელს შეუწყობს ალტერნატიული გზების ძიებას და სტუდენტი შეძლებს შეღავათიანი ფასებით და დროის მოკლე მონაკვეთში ისწავლოს მისთვის სასურველი საგანი. მიუხედავად იმისა, რომ რესპონდენტები ასახელებდნენ ისეთ უარყოფით ფაქტორებს როგორცაა ლექტორთან კომუნიკაციის არარსებობა, ვფიქრობთ, ის უპირატესობები, რაც სწავლების ამ ფორმას გააჩნია, ბევრად ეფექტიანი და შედეგის მომცემი იქნება.

მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიოს ბევრ განვითარებულ ქვეყანაში ელექტრონული სწავლების მეთოდი დღითიდღე უფრო პოპულარული ხდება, საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში ამ მხრივ არცთუ ისე სახარბიელო მდგომარეობაა. უფრო მეტიც, ზოგიერთ

და თანაც საკმაოდ მაღალი დონის უნივერსიტეტში, სწავლების ეს მეთოდი არათუ დანერგილი ან ხელმისაწვდომია, არამედ მის შესახებ ინფორმირებულნიც კი არ არიან. ამ ვითარებას კი არსებული კანონმდებლობაც ამწვავებს, რომელიც დღეის მდგომარეობით, არცთუ ისე მიმზიდველად გამოიყურება.

აუცილებელია გატარდეს მნიშვნელოვანი საგანმანათლებლო რეფორმები, რის საფუძველზეც შევძლებთ, ფინანსების დაზოგვის და მოხერხებულობის ფონზე მაქსიმალურად მოკლე დროში მივიღოთ გამართული ელექტრონულ სისტემა. ბუნებრივია, რეფორმის დანერგვას თან მოსდევს ბევრი სირთულე, თუმცა, ეს მეთოდი აპრობირებულია ბევრ ქვეყანაში და დადებითი შედეგიც არ აყოვნებს. ამჟამად ზოგიერთ ქვეყანაში დისტანციური უნივერსიტეტებიც ფუნქციონირებს. ბევრი მათგანი დისტანციურ სწავლებას სტრატეგიულად მნიშვნელოვან მიმართულებად მიიჩნევს, ვინაიდან ამ მომსახურების ერთ-ერთ უპირატესობას წარმოადგენს იგივე ხარისხი საზღვარგარეთ სწავლის გარეშე.

მთავარია, სწორად გავიაზროთ დისტანციური განათლების როლი და გონივრულად დავენერგოთ ის. მხოლოდ ამის შემდეგ იქნება შესაძლებელი ეფექტიანი შედეგის მიღება ტექნოლოგიების ეპოქაში, რითაც საზოგადოება დაეუფლება ხარისხიან ცოდნას ნებისმიერი ადგილიდან.

ლიტერატურა

- (n.d.). Retrieved from <http://www.edu.aris.ge>
- Chen, A. S. (2016). Online Education and Its Effective Practice: A Research Review. Glassboro, NJ, USA: Journal of information technology education: Research.
- Dickinson, K. (2018). www.weforum.org. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2018/10/7-habits-of-the-best-self-directed-learners>
- M. Samir Abou El-Seoud, I. A.-E.-K. (2013). E-Learning and Students' Motivation: A Research Study on the Effect of E-Learning on. Emerging Technologies in Learning.

- www.onlineschoolscenter.com. (n.d.). Retrieved from <https://www.onlineschoolscenter.com/history-of-online-education/>
- www.onlineschoolscenter.com. (2012). Retrieved from <https://www.onlineschoolscenter.com/history-of-online-education/>
- გოგნაძე, თ. (2018). დისტანციური სწავლება განათლების სისტემაში: არსი, მნიშვნელობა. ეკონომიკა და ბიზნესი, ტ. XI N 3, გვ. 109-121.
- სარიშვილი, ს. (2016). რა ეტაპზეა ელექტრონული სწავლება საქართველოში. Retrieved from <http://www.edu.aris.ge>
- საქართველოს კანონი განათლების შესახებ. (2005). Retrieved from <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29248?publication=76>

Distance Education and E-learning in Georgia

Giga Kikoria

Doctoral student

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Sima Gachechiladze

Master's student

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

sima.gachechiladze@gmail.com

Salome Pataridze

Master's student

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

salpataridze@gmail.com

Distance learning method in many countries and is getting more and more popular. The advantage of this method is due to several factors, namely: less time spent on time and financial resources, flexibility and availability of the course, freedom of choice and mobility.

The modern education system seeks to develop technological progress that is irreversible. The needs of students and pupils are rapidly changing with time, which requires modification of the education system. The distance learning method in most of the universities of Georgia does not exist or is not actively used. Although individual universities have a base that can help students get an electronic knowledge, they are less informed about it. Most of the courses on the bases of the Universities do not provide the opportunity to take the certificate, which shows a low level of development of distance learning.

This article focuses on the development of distance education, the situation in the world and in Georgia and the attitude of the public towards this issue, which, in turn, is based on the findings of the December-January 2018-2019 survey conducted by authors.

In addition, the article presents the opinions, conclusions and recommendations of the authors concerning the implementation of distance learning activities in Georgia.

Keywords: Education system, Distance education, E-learning, Educational finance, Information sources.

JEl codes: I20; I21; I22.

References

- (n.d.). Retrieved from <http://www.edu.aris.ge>
- Chen, A. S. (2016). Online Education and Its Effective Practice: A Research Review. Glassboro, NJ, USA: Journal of information technology education: Research.
- Dickinson, K. (2018). www.weforum.org. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2018/10/7-habits-of-the-best-self-directed-learners>
- M. Samir Abou El-Seoud, I. A.-E.-K. (2013). E-Learning and Students' Motivation: A Research Study on the Effect of E-Learning on. Emerging Technologies in Learning.
- www.onlineschoolscenter.com. (n.d.). Retrieved from <https://www.onlineschoolscenter.com/history-of-online-education/>
- www.onlineschoolscenter.com. (2012). Retrieved from <https://www.onlineschoolscenter.com/history-of-online-education/>

- Gognadze, T. (2018). Distance Learning in Education System: Essence, Importance, Perspectives. *Ekonomika da biznesi*, V. XI N 3 (in Georgian).
- Sarishvili, S. (2016). At what stage is e-learning in Georgia. Retrieved from <http://www.edu.aris.ge> (in Georgian)
- Law of Georgia on general education. (2005). Retrieved from <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29248?publication=76>

Inflation and its Modifications (On the Terminological Aspect)

Vladimer Papava,

Professor of Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Academician

Vakhtang Charaia,

Associate Professor of University of Business and Technology

The traditional inflation index regrettably fails in developing countries. Some of the commodity groups do not reflect the problems of the low income population. Agrarian inflation – agflation, becomes more and more popular in economics. The paper proposes a statistical indicator – munflation, which reflects price fluctuations on medication, utilities and nutrition. Additionally, for countries where import exceeds export by several times, obviously, it is necessary that price changes be calculated for imported goods and services (imflation).

Keywords: inflation, agflation, munflation, imflation

JEL Codes: E31, I32, O13, P36, P46

New terms emerge in the development of economic science. This process is the result of the enrichment of this field of science, the further result of the new understanding of economic development and the possibility for deepening research. One such phenomenon, in which a new understanding of economic processes is reflected, is inflation.

As it is known, inflation as a macroeconomic indicator of the change in prices of the consumer basket is of particular importance in any country for the analysis of the existing macroeconomic situation and for its forecasting as well. Post-communist Georgia has a negative experience when it gets into a hyperinflationary spiral (Gurgenidze, Lobzhanidze, Onoprishvili, 1994; Khaduri, 2005) which was overcome by the implementing of the complex economic reforms (Kakulia, 2008; Papava, 1996, 2011; Wang, 1999; Wellisz, 1999).

According to internationally recognized standards, the National Statistics Office of Georgia

has been carrying out inflation (consumer price index) monitoring since 1992 in six cities (Tbilisi, Kutaisi, Batumi, Gori, Telavi, Zugdidi). This includes more than 1,700 retail outlets. The consumer basket, from which the average level of inflation is calculated, combines 12 commodity groups with appropriate specific weights. Among these groups are: food and non-alcoholic beverages (30,1%), alcoholic beverages, tobacco (6,4%), clothing and footwear (3,4%), housing, water, electricity, gas and other fuels (8,4%), healthcare (8,4%), transport (13,1%), communication (3,7%), furnishings, household equipment and maintenance (6,6%), recreation and culture (6,4%), education (4,7%), restaurants and hotels (4.1%), miscellaneous goods and services (4.9%) (GeoStat, 2019).

Although this basket is quite balanced and contains all the necessary products for human beings, most of these commodity groups do not actually reflect the population's real needs in Georgia as well as in any developed and especially poor countries. Namely, for Georgia, where poverty is the most acute problem for 30% of the population (NDI, 2017), the price dynamics of expensive alcoholic beverages, furniture, leisure and entertainment, hotels, cafes and restaurant services virtually has no importance. Therefore, the consumer basket comprehensiveness for people in poverty is the weak side of this basket because it does not adequately reflect the structure of their actual spending.

Hence, those modifications of the inflation index were put on the agenda which more adequately reflect the dynamics of the change in price level for important products for a relatively poor country.

The first step towards solving this problem was the introduction of the **agflation**, the agrarian inflation index (indicator for the average price change for agricultural products). The term agflation is relatively new and its introduction was associated with a significant increase in prices for fruit, eggs, grains and other food products in 2006-2007 (Charaia, Papava, 2018; Chorafas, 2011). The measurement of agflation is particularly important for developing and relatively poor countries which are characterized by the price rise in the main food products, such as in India (Suryanarayana, 2008).

It should be taken into account that agflation is not only a problem for developing countries but it is also experienced by the European Union (IMF, 2008).

A study of the problem has shown that the use of the agflation indicator alone together with

inflation is not enough and it is necessary to use other indicators (Papava, Charaia, 2017). In particular, in relatively poor countries, the population attaches particular importance not only to the average level of prices but especially toward nutrition, medication and utilities (mainly water, electricity, gas and other.) Therefore, we have introduced the **munflation** indicator. The first three letters of the word are “medication,” “utilities” and “nutrition” (Charaia, Papava, 2017a, 2017b; Papava, Charaia, 2017).

For those countries where the import exceeds export several times, it is obviously appropriate to calculate not only the traditional inflation rate but also the consumer basket composed only by its imported goods and services which will be adjusted according to the change of the national currency exchange rate. This indicator is **imflation** and the name is derived from the combination of two terms: “import” and “inflation” (Charaia, Papava, 2017a, 2017b; Papava, Charaia, 2017).

The scope of usage of these new indicators created from the inflation index modification is quite extensive as they give the opportunity to make the analysis and prediction of economic developments from different angles. In addition, the issue of the improvement of the mechanism of inflation targeting by central banks should become the subject of a separate study (Charaia, Papava, 2017c).

References

- Charaia V. Papava V., 2018. Agflation and other Modifications of Inflation (the cases of Georgia and its neighboring countries). *Annals of Agrarian Science*, Vol. 16, No. 2, pp. 201–205, <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1512188718300897?via%3Dihub>>.
- Charaia V., Papava V., 2017a. From Inflation to Imflation, Agflation and Munflation. *The Market Oracle*, April 6, <<http://www.marketoracle.co.uk/Article58686.html>>.
- Charaia V., Papava V., 2017b. Inflation Index Modifications and Expediency of their Application for Georgia. *GFSIS Expert Opinion*, No. 77. <<https://www.gfsis.org/files/library/opinion-papers/77-expert-opinion-eng.pdf>>.

- Charaia V., Papava V., 2017c. The Role of Inflation and its Targeting for Low-Income Countries (Lessons from Post-Communist Georgia). *European Journal of Economic Studies*, Vol. 6, No. 2, pp. 96–103, <http://ejournal2.com/journals_n/1504096069.pdf>.
- Chorafas D. N., 2011. *Energy, Environment, Natural Resources and Business Competitiveness: The Fragility of Interdependence*. New York: Routledge, 386 p.
- GeoStat, 2019. Inflation Calculation Methodology Note. *National Statistics Office of Georgia*. <<https://www.geostat.ge/media/20514/Inflation-Calculation-Methodology-Note-2019.pdf>>.
- Gurgenidze L., Lobzhanidze M., Onoprishvili D., 1994. Georgia: From Planning to Hyperinflation. *Communist Economies & Economic Transformation*, Vol. 6, No. 2, pp. 259–289.
- IMF, 2008. “Agflation” in the New Member States—Some Stylized Facts. *International Monetary Fund*, <<https://www.imf.org/external/CEE/2008/120107.pdf>>.
- Kakulia M., 2008. Before and After the Introduction of the Lari: Georgian National Currency in Retrospect. In: E. M. Ismailov, ed. *Central Eurasia: National Currencies*. Stockholm: CA&CC Press, pp. 176–187.
- Khaduri N., 2005. Mistakes Made in Conducting Economic Reforms in Post-Communist Georgia. *Problems of Economic Transition*, Vol. 48, No. 4, pp. 20–24.
- NDI, 2017. NDI Poll: Economy Still Top Concern for Georgians; Support for NATO and EU Stable.” *National Democratic Institute*, **January 17**, <<https://www.ndi.org/publications/ndi-poll-economy-still-top-concern-georgians-support-nato-and-eu-stable>>.
- Papava V., 1996. The Georgian Economy: From ‘Shock Therapy’ to ‘Social Promotion’. *Communist Economies & Economic Transformation*, Vol. 8, No. 2, pp. 251–267.
- Papava V., 2011. On the First-Generation Post-Communist Reforms of Georgias Economy (A Retrospective Analysis). *The Caucasus & Globalization*, Vol. 5, Issue 3–4, pp. 20–30.

- Papava V., Charaia V., 2017. O neobkhodimosti modifikatsii pokazatelya inflyatsii dlija otноситel'no bednykh stran mira i opyt Gruzii [On the Necessity of Modification of the Inflation Index for the Relatively Poor Worlds and Georgia's Experience]. *Ekonomisti*, № 3, pp. 6–19. (In Russian.)
- Suryanarayana M. H., 2008. Agflation and the PDS: Some Issues. *Indira Gandhi Institute of Development Research WP-2008-009*, April, <<http://www.igidr.ac.in/pdf/publication/WP-2008-009.pdf>>.
- Wang J.-Y., 1999. The Georgian Hyperinflation and Stabilization. *IMF Working Paper WP99/65*, May 1, <<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/The-Georgian-Hyperinflation-and-Stabilization-3020>>.
- Wellisz S., 1999. Georgia: A Brief Survey of Macroeconomic Problems and Policies. *Russian & East European Finance and Trade*, Vol. 35, No. 1, pp. 6–31.

ინფლაცია და მისი მოდიფიკაციები (ტერმინოლოგიური ასპექტის შესახებ)

ვლადიმერ პაპავა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, აკადემიკოსი

ვახტანგ ჭარაია

ბიზნესისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ინფლაციის ტრადიციული მაჩვენებელი, სამწუხაროდ, არ არის საკმარისი განვითარებად ქვეყნებში. ზოგიერთი სასაქონლო ჯგუფი არ ასახავს დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობის პრობლემებს. აგრარული ინფლაცია, ანუ აგფლაცია ეკონომიკურ მეცნიერებაში სულ უფრო და უფრო პოპულარული ხდება. სტატიაში შემოთავაზებულია

მანფლაცის სტატისტიკური მაჩვენებელი, რომელიც ასახავს ფასების ცვლილებას მედიკამენტებზე, კომუნალურ მომსახურებასა და საკვებ პროდუქტებზე. იმ ქვეყნებისთვის, სადაც იმპორტი რამდენჯერმე აღემატება ექსპორტს, აშკარაა, რომ აუცილებელია ფასების ცვლილება გაანგარიშებულ იქნეს იმპორტული საქონლისა და მომსახურების მიმართ (იმფლაცია).

საკვანძო სიტყვები: ინფლაცია, აგფლაცია, მანფლაცია, იმფლაცია

JEL Codes: E31, I32, O13, P36, P46

ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების კვალობაზე ჩნდება ახალი ტერმინები. ეს პროცესი არის მეცნიერების ამ დარგის გამდიდრების, ეკონომიკური მოვლენების ახლებური გააზრების შედეგი და კვლევის გარღმავების შესაძლებლობა. ერთ-ერთი ასეთი მოვლენა, რომელთან მიმართებაშიც იკვეთება ეკონომიკური პროცესების ახლებური გააზრება, ინფლაციაა.

როგორც ცნობილია, ინფლაციას, როგორც სამომხმარებლო კალათის ფასების დონის ცვლილების ამსახველ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლს, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ნებისმიერ ქვეყანაში, როგორც არსებული მაკროეკონომიკური სიტუაციის ანალიზისათვის, ისე მისი პროგნოზირებისათვის. პოსტკომუნისტურ საქართველოს აქვს ის ცუდი გამოცდილება, როცა მას მოუწია იპერინფლაციურ სპირალში მოხვედრა (Gurgenidze, Lobzhanidze, Onoprishvili, 1994; Khaduri, 2005), რაც კომპლექსური ეკონომიკური რეფორმის გატარების გზით იქნა დაძლეული (Kakulia, 2008; Papava, 1996, 2011; Wang, 1999; Wellisz, 1999).

საერთაშორისოდ აღიარებული სტანდარტების მიხედვით, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური ინფლაციის მონიტორინგს 1992 წლიდან ექვს ქალაქში (თბილისი, ქუთაისი, ბათუმი, გორი, თელავი, ზუგდიდი) ახორციელებს. მოცულია საცალო ვაჭრობის და მომსახურების 1700 ობიექტზე მეტი. სამომხმარებლო კალათა, საიდანაც

ინფლაციის საშუალო დონე გამოიანგარიშება, აერთიანებს 12 სასაქონლო ჯგუფს შესაბამისი ხვედრითი წონების გათვალისწინებით. ამ ჯგუფებს შორისაა: სურსათი და უალკოჰოლო სასმელები (30,1%), ალკოჰოლური სასმელები, თამბაქო (6,4%), ტანსაცმელი და ფეხსაცმელი (3,4%), საცხოვრებელი სახლი, წყალი, ელექტროენერგია, აირი და სათბობის სხვა სახეები (8,4%), ავეჯი, საოჯახო ნივთები და მორთულობა, სახლის მოვლა-შეკეთება (6,6%), ჯანმრთელობის დაცვა (8,4%), ტრანსპორტი (13,1%), კავშირგაბმულობა (3,7%), დასვენება, გართობა და კულტურა (6,4%), განათლება (4,7%), სასტუმროები, კაფეები და რესტორნები (4,1%), სხვა საქონელი და მომსახურება (4,9%) (საქსტატი, 2019).

მართალია, აღნიშნული კალათა საკმაოდ დაბალანსებულია და მოიცავს ადამიანისთვის საჭირო ყველა პროდუქტს, თუმცა, ამგვარი სასაქონლო ჯგუფების უმრავლესობა რეალურად არ ასახავს საქართველოს, ისევე როგორც ნებისმიერი განვითარებადი, განსაკუთრებით კი, ღარიბი ქვეყნების მოსახლეობის რეალურ პრობლემებს. კერძოდ, საქართველოსთვის, სადაც მოსახლეობის 30%-სათვის სიღარიბე უმწვავეს პრობლემას წარმოადგენს (NDI, 2017), პრაქტიკულად არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს ძვირადღირებულ ალკოჰოლურ სასმელებზე, ავეჯზე, აგრეთვე დასვენებასა და გართობაზე, სასტუმროების, კაფეების და რესტორნების მომსახურებაზე ფასების დინამიკას. მაშასადამე, სამომხმარებლო კალათის ყოვლისმომცველობა იმ ადამიანებისათვის, ვისთვისაც სიღარიბე მნიშვნელოვანი პრობლემაა, არის ამ კალათის სუსტი მხარე, რადგანაც ადეკვატურად ვერ ასახავს მათი ფაქტობრივი ხარჯების სტრუქტურას.

აქედან გამომდინარე, დღის წესრიგში დადგა ინფლაციის მაჩვენებლის ისეთი მოდიფიკაციების შემუშავება, რაც უფრო ადეკვატურად ასახავს შედარებით ღარიბი ქვეყნისთვის მნიშვნელოვან პროდუქტებზე ფასების დონის ცვლილების დინამიკას.

მოცემული პრობლემის გადაწყვეტის მიმართულებით პირველი ნაბიჯი გადაიდგა აგრარული ინფლაციის (სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებზე ფასების საშუალო დონის

ზრდის), ანუ აგფლაციის (Agflation) მაჩვენებლის შემოღებით. ტერმინი - აგფლაცია შედარებით ახალია და მისი შემოღება 2006-2007 წლებში ხილბე, კვერცხზე, მარცვლეულ კულტურებსა და სხვა საკვებ პროდუქტებზე ფასების მნიშვნელოვან ზრდას უკავშირდებოდა (Charaia, Papava, 2018; Chorafas, 2011). აგფლაციის გაზომვა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარებადი, შედარებით ღარიბი ქვეყნებისთვის, რომელთათვისაც დამახასიათებელია კვების ძირითადი პროდუქტების გაძვირება, რისი თვალსაჩინო მაგალითიც ინდოეთია (Suryanarayana, 2008).

გასათვალისწინებელია, რომ აგფლაცია არამართო განვითარებადი ქვეყნების პრობლემაა, რასაც ევროკავშირის გამოცდილებაც ადასტურებს (IMF, 2008).

პრობლემის შემდგომმა კვლევამ აჩვენა, რომ ინფლაციასთან ერთად მართო აგფლაციის მაჩვენებლის გამოყენება სულაც არ არის საკმარისი, საჭიროა სხვა მაჩვენებლებიც (პაპავა, ჭარაია, 2017). კერძოდ, შედარებით ღარიბ ქვეყნებში მოსახლეობა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს არამართო და არა იმდენად იმას, თუ ფასების საშუალო დონე როგორია, არამედ, უზინარეს ყოვლისა, იმას, თუ როგორ იცვლება ფასები საშუალოდ სურსათთან ერთად, მკურნალობასა და კომუნალურ მომსახურებაზე (ძირითადად, წყალი, ელექტროენერჯია, გაზი და სხვ.). აქედან გამომდინარე, ჩვენ შემოვიღეთ მანფლაციის (Munflation) მაჩვენებელი. ამ სიტყვის პირველი სამი ასოთი იწყება ინგლისურ ენაზე სიტყვები – მკურნალობა (Medication), კომუნალური მომსახურება (Utilities) და კვება (Nutrition) (პაპავა, ჭარაია, 2017; Charaia, Papava, 2017a; Папавა, Чарая, 2017).

მანფლაციის გაანგარიშებისათვის საჭიროა ინფლაციის სამომხმარებლო კალათიდან მკურნალობის, კომუნალური მომსახურების და საკვები პროდუქტების შესაბამისი პარამეტრების გამოყოფა. უკანასკნელი კომპონენტი კი იმავდროულად გამოიყენება აგფლაციის გასაანგარიშებლად.

იმ ქვეყნებისათვის კი, სადაც იმპორტი რამდენჯერმე აღემატება ექსპორტს, აშკარად მიზანშეწონილია არამართო ტრადიციული ინფლაციის მაჩვენებლის, არამედ მისი

მხოლოდ იმპორტირებული საქონლისა და მომსახურებით შედგენილი სამომხმარებლო კალათის მიხედვითაც გათვლა. ეს მაჩვენებელი არის **იმფლაცია (Imflation)** და ეს სახელწოდება წარმოქმნილია ორი ტერმინის – „იმპორტის“ და „ინფლაციის“ გაერთიანებით (პაპავა, ჭარაია, 2017; Charaia, Papava, 2017a; Папава, Чарая, 2017).

ინფლაციის მოდიფიკაციით შექმნილი მაჩვენებლების გამოყენების არეალი კი საკმაოდ ვრცელია, რადგანაც ის იძლევა იმის საშუალებას, რომ უფრო მრავალფეროვანი გახდეს ეკონომიკური მოვლენების ანალიზი და პროგნოზირება. ასევე ცალკე შესწავლის საგანი უნდა გახდეს ცენტრალური ბანკების მიერ ინფლაციის თარგეთირების მექანიზმის სრულყოფის საკითხი (Charaia, Papava, 2017b).

ლიტერატურა:

- Charaia V. Papava V., 2018. Agflation and other modifications of inflation (the cases of Georgia and its neighboring countries). *Annals of Agrarian Science*, Vol. 16, No. 2, pp. 201–205, <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1512188718300897?via%3Dihub>>.
- Charaia V., Papava V., 2017a. From Inflation to Imflation, Agflation and Munflation. *The Market Oracle*, April 6, <<http://www.marketoracle.co.uk/Article58686.html>>.
- Charaia V., Papava V., 2017b. The Role of Inflation and its Targeting for Low-Income Countries (Lessons from Post-Communist Georgia). *European Journal of Economic Studies*, Vol. 6, No. 2, pp. 96–103, <http://ejournal2.com/journals_n/1504096069.pdf>.
- Chorafas D. N., 2011. *Energy, Environment, Natural Resources and Business Competitiveness: The Fragility of Interdependence*. New York: Routledge, 386 p.
- Gurgenidze L., Lobzhanidze M., Onoprishvili D., 1994. Georgia: From Planning to Hyperinflation. *Communist Economies & Economic Transformation*, Vol. 6, No. 2, pp. 259–289.

- IMF, 2008. “Agflation” in the New Member States—Some Stylized Facts. *International Monetary Fund*, <<https://www.imf.org/external/CEE/2008/120107.pdf>>.
- Kakulia M., 2008. Before and After the Introduction of the Lari: Georgian National Currency in Retrospect. In: E. M. Ismailov, ed. *Central Eurasia: National Currencies*. Stockholm: CA&CC Press, pp.176–187.
- Khaduri N., 2005. Mistakes Made in Conducting Economic Reforms in Post-Communist Georgia. *Problems of Economic Transition*, Vol. 48, No. 4, pp. 20–24.
- NDI, 2017. NDI Poll: Economy Still Top Concern for Georgians; Support for NATO and EU Stable.” *National Democratic Institute*, January 17, <<https://www.ndi.org/publications/ndi-poll-economy-still-top-concern-georgians-support-nato-and-eu-stable>>.
- Papava V., 1996. The Georgian Economy: From ‘Shock Therapy’ to ‘Social Promotion’. *Communist Economies & Economic Transformation*, Vol. 8, No. 2, pp. 251–267.
- Papava V., 2011. On the First-Generation Post-Communist Reforms of Georgia's Economy (A Retrospective Analysis). *The Caucasus & Globalization*, Vol. 5, Issue 3–4, pp. 20–30.
- Suryanarayana M. H., 2008. Agflation and the PDS: Some Issues. *Indira Gandhi Institute of Development Research WP-2008-009*, April, <<http://www.igidr.ac.in/pdf/publication/WP-2008-009.pdf>>.
- Wang J.-Y., 1999. The Georgian Hyperinflation and Stabilization. *IMF Working Paper WP99/65*, May 1, <<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/The-Georgian-Hyperinflation-and-Stabilization-3020>>.
- Wellisz S., 1999. Georgia: A Brief Survey of Macroeconomic Problems and Policies. *Russian & East European Finance and Trade*, Vol. 35, No. 1, pp. 6–31.
- Папава В., Чарая В., 2017. О необходимости модификации показателя инфляции для относительно бедных стран мира и опыт Грузии. *Ekonomisti*, № 3, С. 6–19.

- შაპვა ვ., ჭარაია ვ., 2017. ინფლაციის მაჩვენებლის მოდიფიკაციები და მათი საქართველოსთვის გამოყენების მიზანშეწონილობა. *GFSIS ექსპერტის აზრი*, No. 77, <<https://www.gfsis.org/files/library/opinion-papers/77-expert-opinion-geo.pdf>>.
- საქსტატი, 2019. ინფლაციის გაანგარიშების მეთოდოლოგიის შესახებ. სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, <http://www.geostat.ge/cms/site_images/files/georgian/methodology/price/samomxmareblo%20kalatis%20metodologiis%20shesaxeb%202019.pdf>.

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია Criticism and bibliography

ფუნდამენტური ნაშრომი გლობალურ პროცესზე

*(რეცენზია პროფესორ ელგუჯა მექვაბიშვილის მონოგრაფიაზე
„გლობალიზაციის ეპოქის ფინანსური კრიზისები და საქართველოს ეკონომიკა“ –
თბილისი, „ინტელექტი“, 2018, 287 გვ.)*

ქართულმა ეკონომიკურმა საზოგადოებამ ამ ცოტა ხნის წინ უაღრესად საინტერესო და საგულისხმო საჩუქარი მიიღო - დღის სინათლე იხილა თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის თეორიული ეკონომიკის კათედრის გამგის, პროფესორ ელგუჯა მექვაბიშვილის მონოგრაფიამ „გლობალიზაციის ეპოქის ფინანსური კრიზისები და საქართველოს ეკონომიკა“.

აკადემიური და არა მარტო აკადემიური წრის წარმომადგენლებისათვის კარგადაა ცნობილი ის პროცესები, რომლებიც *გლობალიზაციის* სახელითაა ცნობილი და რომლებიც ბოლო ათწლეულები ჩვენს თვალწინ და ჩვენივე (-ადამიანთა საზოგადოების) აქტიური თუ პასიური მონაწილეობით მიმდინარეობს, მაგრამ არც ისე ბევრი ავტორი დაიკვებინს აღნიშნული ფენომენის შესახებ სისტემური აკადემიური კვლევით, მით უფრო, გლობალიზაციასთან დაკავშირებულ ფინანსური პრობლემების თეორიული განზოგადებით, შეფასებით და ხელისუფლებისათვის (იგულისხმება არა მარტო საქართველოს ხელისუფლება) სათანადო რეკომენდაციების მიცემით.

ყოველივე ეს წარმატებით, მისთვის ჩვეულ აკადემიურ სტილში განახორციელა ხსენებული მონოგრაფიის ავტორმა პროფესორმა ე. მექვაბიშვილმა.

ავტორი მთელი სიგრძე-სიგანით წარმოაჩენს გლობალიზაციის არსს, ბუნებას. ეკონომიკის გლობალიზაცია ნაშრომში მიჩნეულია გლობალიზაციის ზოგადი ფენომენის ქვაკუთხედად (გვ. 15). იგი გვაცნობს „ეკონომიკის გლობალიზაციის“ წარმოშობის ისტორიას, სხვადასხვა ავტორთა შეხედულებებს მის სემანტიკაზე, აგრეთვე იმ პრინციპებს, რომლებსაც აღნიშნული ფენომენი ეფუძნება. ავტორი სამართლიანად უკავშირებს გლობალიზაციის პროცესს ეკონომიკის ლიბერალიზაციას, მათი ერთიანობის უმნიშვნელოვანეს ეტაპად კი მსოფლიო სოციალისტური სისტემის დაშლასა და ამ სისტემაში შემავალი ქვეყნების პოსტკომუნისტურ ტრანსფორმაციას მიიჩნევს. (გვ. 17). ავტორი აქცენტს აკეთებს გლობალური ეკონომიკის ნიშნებზე: *რეალურ დროის რეჟიმში ფუნქციონირებადი მთლიანი სისტემა, დაფუძნებული თანამედროვე საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებზე, რომელიც აპრიორი გამოიციხავს სამეურნეო ცხოვრების ფრაგმენტაციას.*

ავტორი აყალიბებს გლობალიზაციის უაღრესად პოზიტიურ და იმავე დროს, ნეგატიურ მხარეებს, იძლევა მათ სისტემურ დახასიათებას.

ერთი მხრივ, ღია ეკონომიკა მსოფლიოს ხალხებს, სახელმწიფოებს აძლევს შესაძლებლობას, გაცილებით სწრაფად ისარგებლონ მსოფლიო ცივილიზაციის მიღწევებით და გლობალურ ეკონომიკაში ჩართულობით, შრომის საერთაშორისო დანაწილების უპირატესობებით. გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპი, მიუხედავად საყოველთაო სარგებლობისა და დროის რეალურ რეჟიმში ინფორმაციის წვდომა-გადაცემისა, ეკონომიკური ოპერაციების განხორციელებისა და სხვა მრავალი უპირატესობებისა, რომლებიც სულ რაღაც რამდენიმე ათეული წლის წინ ფანტასტიკის სფეროს მიეკუთვნებოდა, დღეს უკვე რეალობაა და მსოფლიოს მოსახლეობის უდიდესი ნაწილისთვის ყოველდღიური ცხოვრების წესის ელემენტი და ატრიბუტია.

მეორე მხრივ, ეკონომიკის ღიაობა, მისი *გლობალიზაცია წინააღმდეგობრივი ხასიათის მატარებელიცაა*, შეიცავს გარკვეულ რისკებსაც და ამ მხრივ დროული ავტორისეული გაფრთხილება იმ საფრთხეებსა და გამონწვევებზე, რაც უკავშირდება გლობალური ფინანსური კრიზისის ტალღას.

ავტორი მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის, აგრეთვე ტრანსნაციონალური კომპანიების 1990-იანი და 2000-იანი წლების დასაწყისის (თუმცა, საჭიროების შემთხვევაში, არც ისტორიულ წიაღსვლებს ერიდება) მდიდარი ფაქტობრივი მასალის ანალიზის საფუძველზე იკვლევს გლობალური ფინანსური კრიზისის აღმოცენების მიზეზებს, განვითარების ლოგიკასა და შედეგებს. სხვადასხვა ქვეყნის მიხედვით მას განხილული აქვს მნიშვნელოვანი შიდა და გარე ფაქტორები, რომლებმაც მსოფლიო ეკონომიკას უბიძგეს გლობალური ფინანსური კრიზისისაკენ. ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ კვლევის ობიექტი თანამედროვე პირობებში გლობალიზაციასთან დაკავშირებული **ფინანსური კრიზისებია**, ავტორი აკეთებს ფართო ისტორიულ ექსკურსს უძველესი დროიდან დღემდე ამ ფენომენის ისტორიული წანამძღვრების, ეტაპებისა და ტექნოლოგიური საფუძვლების წარმოსაჩენად, სამართლიანად მიიჩნევს გლობალური მმართველობის არქექტივის ძებნას კაცობრიობის ისტორიის სიღრმეებში (გვ. 24). ავტორი ხაზს უსვამს, რომ მასშტაბებით და რეზონანსულობით ისეთი კრიზისი, რომელიც 2007 წელს დაიწყო, ყველაზე ღრმაა 1929-1933 წლების „დიდი დეპრესიის“ სახელით ცნობილი კრიზისის შემდეგ.

იმის გათვალისწინებით, რომ ფინანსური კრიზისის პირველი „საკონტროლო გასროლა“ აშშ-დან დაიწყო, ავტორი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს იმ ფაქტორებისა და გარემოებების ანალიზს, რომლებმაც ამერიკის(და შემდგომში უკვე მთელი მსოფლიო) ეკონომიკა გლობალური ფინანსური კრიზისის წინაშე დააყენა. აღნიშნულის სადემონსტრაციოდ მას მოყავს ფინანსური რესურსების „გადაქაჩვა“ სამშენებლო სექტორში, ფედის საპროცენტო განაკვეთის შემცირების გავლენით ბინებზე ფასების გრძელვადიანი (თუმცა, როგორც მერე აღმოჩნდა, არა უსასრულო) ზრდა. ბინების ზრდის პერსპექტივით „ხიბლში ჩავარდნილი“ ამერიკის მოსახლეობა იღებდა იპოთეკით დატვირთულ სესხებს, რომლებმაც 2-ჯერ და მეტად გადააჭარბეს ამ ქვეყნის მშპ-ს, ხოლო შინამეურნეობათა ხარჯები, აღებული კრედიტების „წყალობით“, 10 პროცენტით აღემატებოდა მათსავე შემოსავლებს (იხ. გვ. 145). ბაზრის გაჯერება ბინებით, მათზე ფასების შემცირება ზრდის ნაცვლად და ბანკებისათვის იპოთეკური დერივატივების გზით „საკრედიტო მხარის“ მეტისმეტ დაგრძელებას მოჰყვა ის, რომ კრიტიკულ მომენტში მოხდა საფინანსო სექტორის განმუხტვა, და დომინოს პრინციპით, ჯერ კიდევ გუშინ

კომერციულად მომგებიანი იპოთეკური დერივატივები „ტოქსიკურ დერივატივებად“ გადაიქცნენ.

კრიზისის გამომწვევ მეორე, გარე ფაქტორის მაგალითად ავტორს მოყავს აშშ-ის სავაჭრო დეფიციტის ზრდა ნავთობის ექსპორტიორ ქვეყნებთან და ჩინეთთან, საიდანაც ამ უკანასკნელთა ხელში აღმოჩენილი სავალუტო რესურსების დიდი ნაწილის დაბანდება ხდებოდა აშშ-ში, თუმცა არა რეალურ, არამედ, როგორც წესი, საფინანსო სექტორში. ავტორი, ასევე კრიზისის ერთერთ მიზეზად *ეკონომიკის ზედმეტ დერეგულირებას* მიიჩნევს, რომელსაც 1970-იან წლებში ეკონომიკის ლიბერალიზაციის პრინციპის სახელით ჩაეყარა საფუძველი და რომელიც XX-XXI საუკუნეთა მიჯნაზე ლიბერტარიანიზმის იდეოლოგიის სახით მოეწვინა მსოფლიოს.

მონოგრაფია „დახუნძლულია“ უაღრესად მდიდარი, მაღალი შემეცნებითი და გამოყენებითი ღირებულების სტატისტიკით იმის შესახებ, თუ რა გავლენას ახდენს გლობალური ფინანსური კრიზისი მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის მაკროეკონომიკურ ინდიკატორებზე (მშპ, ეკონომიკური ზრდის ტემპი, უმუშევრობის დონე, ინფლაციები და ა.შ.), აგრეთვე იმ დანაკარგების (ზარალის) მასშტაბებზე, რაც გამოიხატა კრიზისის შედეგად აქტივების, უძრავი ქონების ღირებულებისა და საფონდო კაპიტალის დანაკარგებით, რაც მთლიანობაში კიდევ უფრო საინტერესოსა და აღქმადს ხდის ნაშრომს.

ამასთან, ავტორი კრიზისის ნეგატიურ მხარეს მხოლოდ ეკონომიკისა და ფინანსების სფეროთი არ შემოფარგლავს. იგი სამართლიანად ამბობს, რომ მისი მეტასტაზები საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა ასპექტებსაც - პოლიტიკურს და სოციალურს - სწვდება და აზიანებს.

ფინანსური ურთიერთობებისა და ამის შედეგად წარმოქმნილ კრიზისებს იგი განიხილავს არა მარტო *ეკონომიკურ*, არამედ *ფსიქოლოგიურ* ასპექტშიც. იგი ამახვილებს ყურადღებას არარაციონალური ქცევის იმ ნეგატიურ შედეგზე, თუკი იგი ხდება „ბაზრის ფსიქოლოგიის“ „ჯოგური ინსტინქტით“, გადაჭარბებული მოლოდინებით ქცევის, მოქმედების საფუძველი (134-135). ავტორი აღნიშნული მიდგომის საფუძვლებს სამართლიანად ხედავს ა. სმიტის, ჯ. კეინისა და სხვა ცნობილი ეკონომისტების შემოქმედებაში.

გლობალიზაციის და მასთან დაკავშირებული ფინანსური კრიზისებს ავტორი უკავშირებს *ეკონომიკის ფინანსიზაციის ზრდას*, იმ „გამოდევნის ეფექტს“, რომლითაც ინვესტორები, აძლევენ რა უპირატესობას ფინანსების სფეროს, შესაბამის რესურსებს აკლებენ რეალურ სექტორს და ამით აკნინებენ ამ სექტორის როლს ეკონომიკაში, რის

შედგადაც კრიზისებისა და რეცესიებისთვის ნოყიერ ნიადაგს ქმნიან... ამის გამო ეკონომიკაში ბოლო ათწლეულებია, მცირდება რეალური სექტორის წილი და იზრდება ფინანსური სექტორის წილი, რომელზეც მმპ-ის მატების სულ უფრო მზარდი ნაწილი მოდის. სადემონსტრაციოდ ნაშრომში მოტანილიამრავლისმეტყველი მაგალითი, თუ როგორ ჩაანაცვლა სულ რაღაც 14 წლის მანძილზე (1993-2007 წწ.) პირველ ათეულში ამერიკის უმსხვილესი 500 კომპანიიდან მატერიალური წარმოების სფეროში ოპერირებული კომპანიები ფინანსურმა კომპანიებმა. (გვ. 93).

ავტორი კარგად ამჩნევს სულ ბოლო პერიოდში მიმდინარე იმ პროცესებს, რომლებმაც სერიოზული გამოწვევები მოუწყეს გლობალიზაციის პროცესს: *ნაციონალიზმის აღმშენებელი პროტექციონისტული ზომების გატარება ცალკეული სახელმწიფოების მიერ, ბრექსიტი და ა.შ.* სიღრმისეულად განიხილავს შესაბამისი პოლიტიკური ძალებისა და პერსონების შეხედულებებს. სკეფსის ზრდას გლობალიზაციის პროცესისადმი ის *მსოფლიო ეკონომიკური ზრდის ტემპების შენელებაში* ხედავს. იგი ხატოვნად, გლობალური ეკონომიკის თანამედროვე კონსტრუქციას *გადაბრუნებულ პირამიდას* აღარებს და ამით ხსნის მის მზარდ მოწყვლადობას სხვადასხვა შოკებისადმი (გვ. 43). ავტორი აქცენტირებას აკეთებს აგრეთვე ცხოვრების დონის დაქვეითებაზე არა მარტო განვითარებად, არამედ ზოგიერთ განვითარებულ ქვეყანაშიც (გვ.37).

თავისი პოზიციის გასამყარებლად ბ-ნი ე. მექვაბიშვილი ხშირად იშველიებს ავტორიტეტული მეცნიერების მოსაზრებებს, რომელთა შორის არიან ნობელის პრემიის ლაურეატები ჯ. სტიგლიცი, რ. შილერი, კ. ბეკერი, მ. ალუ და სხვები. მათი შეხედულებების ანალიზით ის ცდილობს ახსნას, თუ რატომ ვერ შეძლეს მსოფლიოს წამყვანმა ეკონომისტებმა მსოფლიო ფინანსური კრიზისის დროული პროგნოზირება, რა იდეოლოგიური ჩარჩოები და შეხედულებები უზღუდავდა მათ აღნიშნული შესაძლებლობების დანახვაში, რატომ აღმოჩნდა საბოლოო ჯამში ნეოკლასიკურ თეორიებზე დაფუძნებული „საბაზრო ფუნდამენტალიზმის“ იდეოლოგია მცდარი. ამ უკანასკნელის კომპონენტებად ავტორი გამოყოფს *კაპიტალისტური ეკონომიკის არაისტორიულ კონტექსტში განხილვას და ბაზრის ყოვლისშემძლეობაში ურყევ რწმენას* (გვ. 76-77). თავად ამ თეორიას ავტორი შინაარსით *სტატიკურს* უწოდებს, რის გამოც მან ვერ მოახერხა კრიზისებზე რეალისტური წარმოდგენის ჩამოყალიბება.

საინტერესოაა სხვადასხვა ქვეყნის მაგალითზე (აშშ, გერმანია, იაპონია, გაერთიანებული სამეფო და სხვ.) განხილული სახელმწიფოს როლი ფინანსური კრიზისების დაძლევაში, ის *ფასი* (მათ შორის ამ მიზნით გადასროლილ სახელმწიფო რესურსების კონკრეტულ რიცხვებში გამოხატული), რაც საზოგადოებას უჯდება კრიზისების

დაძლევა. განხილულია ის გაკვეთილები, რაც მსოფლიოს წამყვანმა პოლიტიკოსებმა გამოიტანეს ამ გლობალური კრიზისიდან და გამახვილებულია ყურადღება შემდგომში აღნიშნული კრიზისის თავიდან ასაცილებელ ღონისძიებებსა და მიმართულებებზე: *რეგულირებად საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა, მისი აქცენტირება, მსახურება ადამიანზე და არა ფინანსურ კაპიტალზე და სოციალური საბაზრო ეკონომიკის საყოველთაო გავრცელება* (გვ. 177-178).

აღსანიშნავია, რომ ავტორი, როგორც თეორიული მკვლევარი, არ შემოიფარგლება პოსტკრიზისული მდგომარეობის, გამოწვევებისა და საფრთხეების, ან თუნდაც დასახული ღონისძიებების აღწერით. იგი ამ კრიზისის შედეგების და მისი დაძლევის მწყობრ თეორიულ განზოგადებას იძლევა მოქმედი საზოგადოებრივი ძალებისა და ინსტიტუტების როლზე, ფუნქციებზე და სამერმისო სამოქმედო არეალსა თუ ვექტორებზე. საფრთხეებიდან იგი გამოყოფს „*ზომბი-ეკონომიკას*“ - ეკონომიკის არასიცოცხლისუნარიან ნაწილს, რომელიც ცდილობს არსებობა სახელმწიფოსაგან მიღებული დახმარების ხარჯზე გაიხანგრძლივოს. ბუნებრივია, ამ ასპექტში განსაკუთრებით ყურადსაღებია სახელმწიფოს, როგორც ეკონომიკის რეგულატორის შესაძლებლობები, სტრატეგიული ამოცანები, მასშტაბები და ზღვარი, როდესაც ასეთი ნაბიჯები, უზრუნველყოფენ იმ მომენტში კონკრეტული ფირმებისა და ცალკეულ შემთხვევაში, დარგების გადარჩენასაც კი. **არიან თუ არა ეს ღონისძიებები გრძელვადიან პერსპექტივაში მისაღები და უნდა იქცნენ თუ არა ისინი სახელმწიფოსათვის უცილობლად სამოქმედო წესად?** *როგორი იქნება ამაზე მსხვილი კორპორაციების, ზოგადად სახელმწიფო დახმარების შედეგად გადარჩენილი კომპანიების მოქმედების ალგორითმი?* ავტორი სამართლიანად სვამს არარიტორიკულ კითხვას: *ხომ არ გაუჩნდებათ ასეთ კომპანიებს იმის განცდა, რომ ამიერიდან ყოველი კრიზისის დროს სახელმწიფო მათ დახმარების „მაშველ რგოლს“ გადაუგდებს და ხომ არ გამოიწვევს დახმარების სახით გამოყოფილი ფინანსური სახსრების მათ მიერვე არამიზნობრივ ხარჯვას?* - ამ კითხვებს აქვთ ლეგიტიმური ხასიათი და ავტორს მოყავს მაგალითები, როდესაც დახმარების მიღების შემდეგ კომპანიებიდან დიდძალი სახსრების გადაქაჩვა ხდებოდა საზღვარგარეთულ ბანკების კერძო ანგარიშებზე (გვ. 208-210).

ნაშრომის ფასეულობას მნიშვნელოვანწილად ზრდის ის გარემოება, რომ მისი ავტორი, როგორც ეკონომიკური თეორიის თვალსაჩინო წარმომადგენელი, არ შემოიფარგლება კრიზისის ანალიზის ტექნიკურ ასპექტებზე, სცდება, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, საკითხისადმი *ტექნოცენტრულ მიდგომას* და ფინანსური კრიზისის პრობლემას განიხილავს როგორც *სისტემურ-ცივილიზაციური კრიზისის პირდაპირ გამოვლენად*. ამასთან, იგი მოქმედებს არა „წმინდა თეორიის“ პრინციპებით, არამედ

ეფექტიანად იყენებს არსებულ კონკრეტულ მონაცემებს, ამა თუ იმ კონკრეტულ მოვლენასა თუ პროცესს საკუთარი შეხედულებების განსამტკიცებლად.

ნაშრომის აკადემიურობას ზრდის ისიც, რომ თავისი შეხედულებების დემონსტრირებისათვის ავტორი ფართოდ იყენებს არა მარტო თანამედროვე მსოფლიოს წამყვანი ეკონომისტების, არამედ წინა საუკუნეების ეკონომისტების შრომებსაც, ამით იგი იცავს ისტორიზმისა და დიალექტიკის პრინციპებს. ახდენს პარალელების გავლებას მეცხრამეტე საუკუნისა და თანამედროვე ეკონომიკის მდგომარეობას შორის, იგი პირდაპირ აცხადებს, რომ *„თანამედროვე ფინანსური კაპიტალის უმეტესი ნაწილი შეიძლება მიჩნეულ იქნას კ. მარქსის ეპოქის ფიქტიური კაპიტალის პირდაპირ მემკვიდრედ“*. (გვ. 111).

მეცნიერი არ ჩერდება გლობალურ კრიზისთან დაკავშირებულ საფრთხეებსა და გამონწვევებზე, იგი ამაზე დაყრდნობით ავითარებს აზრს პოსტკრიზისული პერიოდის, მომავლის ეკონომიკის კონტურებზე. იგი აქცენტს აკეთებს იმ გარემოებაზე, რომ ბოლო ფინანსური კრიზისის მწარე გაკვეთილების საფუძველზე სულ უფრო მეტი ეკონომისტი ემხრობა *ლიბერალური ეკონომიკიდან სოციალურად ორიენტირებულ ეკონომიკაზე გადასვლის მოდელის ფორმირებას*. ავტორი ახდენს არა მხოლოდ ამ ფაქტის კონსტატირებას, არამედ იძლევა ეკონომიკური განვითარების ახალი თეორიული მოდელის დამახასიათებელ ნიშნებსაც და მათ დახასიათებასაც. ეს მთელი აკადემიურად მაღალ დონეზე მომზადებული ნაშრომის განსაკუთრებით საინტერესო და საგულისხმო ნაწილია, რადგანაც ახდენს შესაბამისი თეორიული პოსტულატების სისტემატიზებულ გადმოცემას.

მიუხედავად იმისა, რომ ნაშრომი თეორიული დატვირთვისა, მას წითელ ზოლად გასდევს გლობალური ფინანსური კრიზისის საქართველოს ეკონომიკაზე გავლენის შესწავლა, ის ღონისძიებები, რომლებსაც საქართველოს ხელისუფლება ახორციელებდა და ახორციელებს გლობალური კრიზისის ქვეყნის ეკონომიკაზე ზემოქმედების გასაწიერებლად. ავტორი გვთავაზობს საქართველოს ეკონომიკის სტრატეგიული განვითარების ისეთ მოდელს, რომელიც უნდა ეყრდნობოდეს ქვეყნის *ისტორიულ გამოცდილებას, კულტურას, ტრადიციებს და მათ გაერთიანებას ინოვაციურ ფენომენტთან*.

უალრესად საგულისხმოა ნაშრომის პასაჟები საქართველოს ინსტიტუციური ერთეულების (ეროვნული ბანკი, საქართველოს მთავრობა) ძალისხმევასა და ურთიერთობებზე საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუტებთან გლობალური ფინანსური კრიზისისაგან ქვეყნის ეკონომიკის დასაცავად, აგრეთვე ქართველი ეკონომისტების მოსაზრებებს აღნიშნულის თაობაზე.

სერიოზულ საფრთხედ ფინანსური სტაბილურობის მხრივ საქართველოსათვის ავტორი მიიჩნევს „ლიკვიდობის ხაფანგს“, რომელიც განსაკუთრებით მგრძობიარეა ქვეყნის საბანკო სექტორისთვის. აღნიშნული პრობლემა, გავლენა საქართველოში სამშენებლო ბიზნესზე, წარმოებაზე, საბოლოო ჯამში კი ეკონომიკის ზრდის ტემპების შენელებასა და შემცირებაში გამოვლინდა. ამასთან, პირდაპირ გავლენაზე საუბარი საკმაოდ რთულია, რადგანაც 2008 წელს საქართველო-რუსეთის ომმა უდიდესი გავლენა მოახდინა ეკონომიკაზე, მეორე მხრივ კი იმ წელს დონორთა მიერ გამოყოფილმა სახსრებმა ფინანსური კრიზისისა და საომარი მოქმედებებით მიყენებული ზარალის სერიოზული ამორტიზირება უზრუნველყო.

ავტორს განხილული აქვს საქართველოს პერსპექტიული ეკონომიკური განვითარების მოდელის ცალკეული ასპექტებიც. იგი შემდეგნაირად აყალიბებს საგარეო ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ინოვაციური მეტამოდელის ამოცანას: „მაღალ ტექნოლოგიებზე, მეცნიერების მიღწევებსა და ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკური სისტემის ფორმირება, ამ გზით საქართველოს ეკონომიკის საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ამაღლება და ეფექტიანი ინტეგრირება გლობალურ ეკონომიკაში“. (გვ. 242) ავტორი გულუხვად გვიზიარებს აღნიშნული ამოცანის რეალიზაციის ძირითად მიმართულებებს, გადასაწყვეტ ტაქტიკურ ამოცანებს, აგრეთვე შესაბამის, რისკებს, გამოწვევებსა და საფრთხეებს, რომლებიც ემუქრებიან ამ სტრატეგიული ამოცანის წარმატებით გადაჭრას.

აღნიშნული მონოგრაფია, ერთმნიშვნელოვნად, თეორიული ნაშრომია, ეს კი მოითხოვს დიდძალი შესაბამისი ლიტერატურის მიმოხილვას, რასაც ავტორი ჩვეული აკადემიზმით ახორციელებს. ნაშრომი ახდენს ავტორის ინტელექტისა და მეცნიერული კვლევის, განზოგადების მაღალ დონეს, ეყრდნობა რა არა მარტო ეკონომისტების, არამედ ფილოსოფოსებისა და ისტორიკოსების შრომებს. მას ყურადღების მიღმა არ რჩება საქართველოს პატრიარქის ეპისტოლეებში ნაშრომის ცენტრალურ ხაზთან დაკავშირებული ეპისტოლეებიც.

ამასთან, მართალია, თანამედროვე ქართულ ეკონომიკურ მეცნიერებას არ აკლია სერიოზული მკვლევარები, მაგრამ მათ შორის ბევრი არაა, რომლებიც ეკონომიკური პროცესების აღწერილობების მიღმა ამჩნევენ ზოგად კანონზომიერებს, მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებს, ახდენენ აღნიშნული პროცესების თეორიულ განზოგადებას, პროცესების ხედვას პერსპექტივაში, და, რაც მთავარია, იძლევიან რეკომენდაციებს ნეგატიური შედეგების ასარიდებლად. აღნიშნულის გამო პროფესორ ე. მექვაბიშვილის მონოგრაფია სცდება აკადემიურ, თეორიულ ნაშრომის ფარგლებს და იგი ფაქტორივად სახელმწიფო ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებელ და განმახორციელებელ პირთათვის, შესაბამისი

ინსტიტუტებისათვის, დროულ სამახსოვრო და გამაფრთხილებელ, გასათვალისწინებელ, სარეკომენდაციო შინაარსის მქონე ნაშრომსაც წარმოადგენს.

არ შეიძლება არ ითქვას აღნიშნული მონოგრაფიის შემეცნებითი და გამოყენებითი ღირებულების გამაძლიერებელ კიდევ ორ ფაქტორზე: *თბრობის მარტივი, გასაგებებისტილი* (ეკონომიკის შესწავლით დაინტერესებული „დამწყები“ მკითხველისთვისაც კი) და *მდიდარი სტატისტიკური მასალა*, რომელიც მის თითოეულ დასკვნის, შეფასებისა და ხედვის ობიექტურობას ამყარებს. **მონოგრაფიის ცალკეული პარაგრაფები, მთელი რიგი პასაჟები პირდაპირ შეიძლება იქნას გამოყენებული ეკონომიკის პრინციპების, მაკროეკონომიკის, საქართველოს ეკონომიკის და ეკონომიკური ისტორიის, აგრეთვე სხვა სასწავლო დისციპლინების ცალკეული თემების სწავლებისა და პრაქტიკული (სასემინარო) მეთოდების ჩატარებისას.** ამ მხრივ განსაკუთრებულ დახმარებას გაუწევს ავტორის მიერ ცალკეული ქვეყნების მიხედვით ფინანსური კრიზისის მახასიათებელი გარემოებების (წინამძღვრები, „გამშვები“ მექანიზმის, შეცდომების, გავრცელების არეალისა და აგენტების მოქმედების) სისტემატიზაცია (გვ. 70), რაც მკითხველს უადვილებს გაერკვეს აღნიშნული კრიზისების როგორც საერთო ბუნებაში, ისე მისი თავისებურებების, სპეციფიკების გარკვევაში.

უაღრესად ფასეული და გასათვალისწინებელია მეცნიერი საპროგნოზო ვარაუდი მომავალი კრიზისების პერიოდისა და სიმძლავრის თაობაზე, თუ როგორი უნდა იყოს მომავალი ეკონომიკა, რა ფასეულობებსა და ძალებზე უნდა იყოს ის ორიენტირებული. ავტორი პიროვნულადაც ოპტიმისტია და ეს კარგად ეტყობა მისი ნაშრომის სტილსა და დასკვნებს. იგი არა თუ არ გამოორიცხავს, არამედ დარწმუნებულია საბაზრო ეკონომიკის უკრიზისო განვითარების შესაძლებლობას, რის დასტურადაც იგი აყალიბებს „*მომავლის ეკონომიკის*“ ელემენტებს და უზიარებს მათ საზოგადოებას.

ყოველი აღნიშნულის გათვალისწინებით, პროფესორ ე. მექვაბიშვილის ნაშრომი, როგორც ძვირფასი შენაძენი, საპატიო ადგილს დაიმკვიდრებს გლობალიზაციის ეკონომიკური და სოციალური საკითხებით (და არა მარტო აღნიშნული ასპექტებით) დაინტერესებული მეცნიერ-მკვლევარების, პოლიტიკოსების, ექსპერტებისა და სტუდენტების სამუშაო მაგიდაზე.

იმის გათვალისწინებით, რომ ნაშრომის თემატიკა გლობალური მასშტაბით მრავალი ქვეყნის ინტერესების ცენტრშია მოქცეული, **მიზანშეწონილი იქნებოდა მისი თარგმნა და გამოცემა ინგლისურ ენაზე.** – მართალია, მონოგრაფიას თან ახლავს არც თუ მცირე ზომის რეზიუმე ინგლისურ ენაზე (11 გვერდზე), მაგრამ თემის აქტუალობიდან გამომდინარე, პრობლემის განხილვისა და შეფასების კომპლექსური ხასიათი, რეკომენდაციები

გლობალიზაციასთან დაკავშირებულ მოსალოდნელი ახალი ფინანსური კრიზისისაგან თავდასაცავად, ობიექტურად ითხოვს მის თარგმნას და გავრცელებას საერთაშორისო მასშტაბით. - ავტორის მიერ შემოთავაზებული რეკომენდაციები, გაცილებით შედეგიანი იქნება, თუკი მას არა მხოლოდ საქართველოს ხელისუფლება და საქმიანი წრეები გაითვალისწინებენ. - ესეც გლობალიზაციის ერთერთი დამდგარი შედეგი და კანონზომიერი პირობაა!

იოსებ არჩვაძე

*ეკონომიკის დოქტორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი*